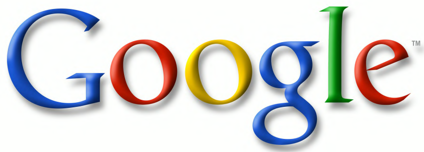
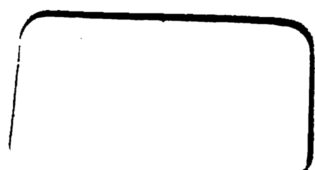
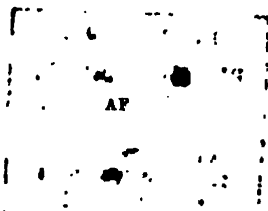




Gustaf Ericson

LITTERÄRA KARAKTERISTIKER

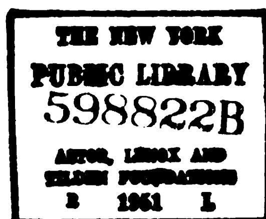


AF

P. D. A. ATTERBOM.

FÖRRA BANDET.

ÖREBRO,
ABR. BOHLIN, 1870.


THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
598822B
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1951 L

Förord.

Att ombesörja utgifvandet af en utmärkt författares skrifter är i hvilket fall som helst en ansvarsfull uppgift: detta gäller i ännu högre grad, om denne författare lefvat och verkat i en tid, då åsigterna i de frågor, hvilkas lösning var hans lefnads uppgift, bröto sig i en strid, der han sjelf framstod såsom en af förkämparne. För att till någon del söka motsvara de litteraturhistoriska fordringar, som sålunda sjelfkrafdt framställa sig vid en samling af Atterboms verk, tillkommo de «Anmärkningar», med hvilka utg. beledsagat *Dikterna;* hvad *Minnena från Tyskland och Italien* angår, vågar han hänvisa till företalet. Beträffande dessa *Litterära Karakteristiker* — ingen ringare benämning har synts honom böra tillkomma denna samling af recensioner — så åligger det honom att erkänna, att tvänne deribland — nämligen recensionerna öfver *Runesvärdet* och *Fjärilar från Pinden* (med dertill hörande bihang) — antagligen icke äro af Atterbom, liksom ock den i V delen *(Ästhetiska Afhandlingar)* intagna uppsatsen «Reflexioner och Förklaringar af Sällskapet Pro Joco»; detta sednare redan i n:o 5 af «Svensk Bokhandels-Tidning» för detta år anmärkt af en grundlig kännare af ifrågavarande period (signaturen *W.*). Att dessa recensioner och denna uppsats icke desto mindre upptagits såsom tillhöriga Atterbom är ett fel, som har sin grund ej blott deri, att utg. för sent kom i tillfälle att taga kännedom om den bästa källa, som för det inre af Nya Skolans historia finnes, den Hammarsköldska brefvexlingen, utan ock i det bland nämnda Skolas medlemmar öfliga samarbete, som mån-

gen gång sträckte sig till — en och samma recension; hvarigenom det stundom blir ytterst svårt att bestämma åtminstone hvem som *ensamt* är författaren, till och med om man har Hammarsköldska samlingen att tillgå. Sålunda — för att anföra ett exempel — har utg. bland Atterboms efterlemnade papper funnit en del af den i Svensk-Litteratur-Tidning, årg. 1816, befintliga recensionen öfver Leopolds Samlade Skrifter — hvilken ej blott är signerad *P.*, utan ock *allmänt* tillskrifves Palmblad — försedd med Atterboms egenhändigt gjorda uteslutningar, ändringar och omarbetningar; hvarmed han säkerligen ej befattat sig, om recensionen ej varit af honom sjelf ursprungligen författad, eller om han icke åtminstone deri haft del. Troligt är, att han någon gång haft för afsigt att tillgodogöra sig denna recension, på samma sätt som han t. ex. användt recensionen öfver Stagnelius (se denna samling II: 36).

Rörande författarskapet till den här intagna recensionen öfver *Runesvärdet* (första upplagan) framkastas i Svenska Litteratur-Föreningens Tidning för 1835, n:o 33, en häntydning på Atterbom. Den kända signatur, som befinner sig derunder, har man visserligen ej rätt att antaga såsom auktoritet; men då dess egare framkastade denna förmodan på en tid, då han, äfven i egenskap af medarbetare i samma tidning, stod med Atterbom i personlig beröring: så torde det i viss grad kunna ursäktas, om man i detta särskilda fall förleddes att fästa något afseende vid hans anvisning. Af bref från Palmblad till Hammarsköld (13 April 1821) framgår imedlertid, att den förre är den sannskyldige författaren.

Af det stora antal recensioner, som flutit ur Atterboms penna, äro endast sådana här upptagna, som man ansett motsvara den för samlingen valda gemensamma titeln.

Örebro, Sept. 1870.

E. W. Lindblad.

INNEHÅLL.



Rättelse:

Sid. 312, rad. 4 ofvanifr. står: Sv. Litteratur-Tidning; —
läs: Sv. Litteratur-Föreningens Tidning.



AXEL GABRIEL SILFVERSTOLPE.

Karakteristik.

Skaldestycken af A. G. Silfverstolpe. Första delen, Stockholm 1801. Andra delen, Stockholm 1810.

(Phosphoros, 1811.)

Om författaren till de *Kritiska Brefven öfver Leopold* förtjenar ett billigt beröm för sin dristighet att ändtligen rycka sista förhänget från en föråldrad auktoritet, hvars skadliga inflytande på nationens konstbildning, redan för längre tid sedan förminskadt, småningom skall alldeles upphöra, synes man ock, å en motsatt sida, icke böra neka sin beundran åt hr Silfverstolpes mod, som, då kritikens åskmoln allt mer och mer sammanskocka sig öfver Sveriges Helikon, i sin oskuld uppträder der med ett häfte, till större delen fyldt af tillfällighetsrim, hvilkas triviala didaktik för ingen del ersätter den öfverallt dagsklara bristen på inspiration och symbolisk åskådning af verlden, de enda vilkoren för idéer och poesi.

Förvränge man ej den enkla meningen af dessa ord! Vi upptäcka i alla hr S:s skaldestycken ett språk, som bevittnar författarns dygd och, i många hänsigter, förstånd, ett varmt nit för medborgerlig upplysning, för sedernas helgd, för värdet af huslig lycksalighet: och han tycks på flera ställen låta förstå, att han anser sjelfva denna välmening, tolkad i ett klart och någorlunda städadt språk och tvingad i formen af någon rythm, för det egentliga af poesien. Hvem kan förvägra sin högaktning åt den ädle mannen, som uppenbaras genom ett så dygdigt bemödande? — Men kunna vi väl derföre gilla konstnärn? —— Fullkomligt förena vi oss med hr S. derutinnan, att förakta dessa vekliga lekar af en blott sinnlig

fantasi, som ej förmår begripa sig såsom en högre menskligbets spegel. Äfven vi tro, att skaldekonstens intellektuella element är hennes själ, och att samma ljusstråle från Gud, som i förnuftets ideala region, tankan, *begripes* i en tankbild såsom sanning, nödvändigt i förnuftets reala region, fantasien, måste *åskådas* i en sinnbild såsom skönhet. Ty liksom Gud endast är tänkbar såsom den allmänna lifsprincipen i det ideala och reala universum, således såsom en fullkomlig enhet af ljus och materia *), af form och väsende, af tid och rum, af möjlighet och verklighet; och en inre harmonisk grund, som Spinoza och flera kallat *Guds kärlek till sig sjelf*, från evighet förenar hans tvenne naturer i en enda oändlig gudaförmåga, på ett sätt, som det ändliga förståndet icke kan fatta: så är i gudomlighetens afbild, det jordiska förnuftet, föreningen af dess poler, förståndet och fantasien, verkställd genom ett i stjernornas banor, i foglarnes toner, i kropparnes former, och framför allt i menniskosnillet försinligadt väsende, som vi kalla skönhet eller poesi. Det är då klart, att denna enhet måste förhålla sig till sin urbild, den högsta enheten, såsom en sinnbildlig åskådning, och att symbolen af det absoluta väsendets grundform måste vara en absolut symbol: således, ju skönare i sin form, ju sannare i sitt väsende, som är sjelfva sambandet mellan idea och natur. De särskilda former, som symbolen antager i konstnärens snille, kalla vi sköna konster, och har af dessa skaldekonsten, som genom musikaliskt tal uppenbarar symbolens innersta grundkrafter, förmodligen derföre vunnit den sköna äran, att för sig ensam få behålla den allmänna symbolikens benämning. En skaldekonst, som icke vill eller kan uppsvinga sig till den

*) *Materia* är ett begrepp, som i senare tiders dogmatiska systemer förlorat sin ursprungliga betydelse. Här menas med detta ord blott det objektiva i Guds natur: hvilket anmärkes för deras räkning, som kunde beskylla rec. för en så kallad *materialism*. Denna beskyllning vore annars icke vanärande, då verldens störste vise gemenligen blifvit helsade för pantheister, materialister, o. s. v.

rymd, der sanning och skönhet sammansmälta, är visserligen ingen skaldekonst. — — Skulle hr S. fjerran anat något sådant, då han oupphörligt yrkar, att hvart och ett poem af äkta halt skall, lik en sedolärande berättelse, lemna oss en sens moral att använda i det borgerliga lefvernet, en lexa som kan vägleda oss genom någon irrgång af modernitetens missbildning och vår huslighets trånga förhållanden? Hvarföre han ock mest älskar *fabeln*, i modern gestalt den tjenligaste formen för katekespoesi. — Men har han då glömt, att skaldekonsten är en af de fria konsterna? att konsten derföre heter fri, emedan hon icke sammanhänger med begreppet *nytta*, som innebär menniskonödens betingade ändamål? Och hvarföre skulle man påtruga den eviga gratien ett sammanhang dermed? Ty, i all verlden! den fransyska sentenspoesiens, möjligtvis i sin krets gagneliga, råd och förmaningar, kunna ju mycket bättre, d. ä. enklare och fullständigare, läsas på prosa hos Campe, Knigge, Engel, eller någon annan af dessa erfarna rådgifvare, på hvilkas helsosamma föreskrifter vår sjukliga moralitet sväljt redan ett sekel, utan att patienten förrådt andra symptomer, än en stigande förslappning. Har icke hr S. sjelf någongång bortkastat lyran, och på prosa, t. ex. i *Brefvet till Grefve* ***, gifvit oss vackra prof af sin menniskokännedom? — Och funne vi ej bland tryckta sedereglor några nog läckra för vår gom (hvilket dock vore starkt!), så återstår i alla fall en ganska simpel utväg: att flitigt besöka våra kyrkor. Ty då karakteren på en prest, efter nya tablaturen, är, att innerligt skämmas för sitt kall, predikar han icke längre en själsupplyftande religion, som på engång göte balsam i det lidande bröstet och elektriserade det med mäktiga idéer, utan en läspande teatermoral, värdig pendant till den så kallade *filosofien* i Svenska Akademiens rimkrönikor. Tomma begrepp, sömnigt språk, ytliga känslor, en intressant ånger, som stannar inom kyrkdörrn, och en ej mindre rörande *kärlek till den usle*, som inskränks till theori vid första grind tiggarn öppnar på hemvägen, allt detta med mera sådant ligger oss

så nära tillhands, att om vi icke höra Moses och profeterna, hvad fråga vi då efter lärodiktarn, denne Lazarus, som från de döda uppstigit och säkerligen — dit återgår? — Eller vet man något exempel, att en giftsjuk tant blifvit mindre giftsjuk *), en sminkad qvinna mindre begärlig efter smink **), en penning-jude mindre misstänksam ***), och så bortåt, för det man på vers förebrått dem deras olater? J svaren, didaskaliske männer: de böra straffas, androm till varnagel. Bra: men äro då icke dessa fel nog löjliga eller nog jemmerliga i sig sjelfva? Är det dessutom frågan om energiska laster, om stora förbrytare, hos hvilka man förutsätter något slags karakter, så kan blott en kraftfull moralfilosofi hoppas att hinna deras samveten. — Allraminst bör poeten förråda en så afgjord frånvaro af all inspiration, att han i *Skaldebref till dem som söka odödligt namn* med en husfadersmoral, som icke kan gälla för större själars banor, mäter Cäsarer och Alexandrer †) efter nyttans chimeriska måttstock ††), och dymedelst, omoraliskt

---

*) Se brefven *Till min söta Tant, från en elak själ.*

**) Se lexorna *till Rosali.*

***) Måtte han meditera på *Skoflickarn och Grossören!*

†) I nämnda skaldebref förekommer, bland andra tänkvärda tirader, följande:

«Af Alexanders namn, så majestätligt stort,
Hvem skulle drista sig i våra dar berömma?»

Hvem skulle trott slikt?

††) Det som är nyttigt i dag, för oss och våra onklar och kusiner och sädesprisen och embetsmannalönerna, o. m. d., kan vara motsatsen i morgon. Detta borde dock det menniskoförstånd, som *par excellens* kallar sig s u n d t, begripa; och då en allmän princip bör vara konseqvent, icke uppställa denna regeringsprincip såsom den h ö g s t a:

«Tro ej *i något fall,* hvad länge trotts förvändt,
Att statens värdighet är annat än dess nytta.»

Hvart denna välfärds- och humanitetsmani leder staterna, kan man se i Europas historia sedan 1800. Förf. har rätt: annorlunda trodde våra förfäder. De satte statens värdighet i spänstigheten af nationens karakterskraft, och dess nytta i förmågan att skydda dygdiga varelsers sjelfständighet. Så trodde t. ex. Carl XII. Men hvem nämner jag? Han var ju ock en s v ä r m a r e?

nog, ännu vidare qväfver enthusiasmens frö hos det uppväxande slägtet, som redan bebådar nog litet sinne för positif dygd. Är ej det gudomliga begäret till minnets evighet i grunden samma begär att lefva, hvarigenom vi älska vår ofta så olyckliga tillvarelse, blott lifligare och renare kändt? Om J, välmenande gagnpredikanter, kunnen dväljas, likt plantan, på den mullklimp, som sett er födas, hvem tadlar er derföre? hvem missunnar er? Det skulle dock tyckas, att *J* ej heller der befunnen er så väl, då J oupphörligt med en illa dold afund uppskåden till de stjernor, som plöja det blåa haf, hvaruti hela er lilla rymd med alla edra små varelser lik ett solgrand glittrar, och klandren dem, att de icke blifvit sädesax, som J! — Smäden då icke längre dessa så högt öfver eder sväfvande solar, som väl kunna vara nyttigare i verldsplanen än J, fastän de omöjligt förmå sänka sig ned med skördar af råg och klöfver, och hväsen ej mer edra omsagda infall mot ett hopp, som är den enda belöningen för styrkans jättekamp mot ödet, för snillets ensliga vakor, då det uppfriskas i föreställningen, att det icke skall hafva lefvat förgäfves, att dess sanna jag skall fortlefva långt utom det sinnliga lifvets gräns, så länge tron på en gudomlig verld ännu eldar ett menniskohjerta! Med en sådan procedur tvingen J ej poesien ned från sin glänsande himmel; J sträfven förgäfves att i de grofva näten af edra rim fånga den ande, som, enligt *Schillers* yttrande, fri genombrusar i stormvinden. Och om poesiens ekonomiskt-moraliska karrikatur kunde omgjorda sig med ännu så många okunniga vitterhetsgillen och tanklösa poetikor, som hon redan äger, skall det likväl ej lyckas henne att smida skönhetens engel vid galererna af sina förgängliga ändamål. Det är blott de obetingade ursprungliga sanningar, dem vi kalla idéer, de eviga urbilderna i vår själ af allt sannt, godt och skönt, hvilka det är förunnadt att såsom klar vettenskap tala till den vises forskning och såsom poesi till skaldens symboliska syner. En poet utan fantasi, eller om icke förstår sin fantasi på detta sätt, är ingen poet, och

de läsare, som fordra att ett poem skall gagna dem såsom en nöd- och hjelpebok, veta icke hvad poesi vill säga, och äro samt och synnerligen, åtminstone i den punkten, råa barbarer. Beklagligt nog, och föga smickrande för smakens prisade kultur i vårt land, att man ännu måste orda så vidlyftigt om de första elementerna af ett estetiskt omdöme (dem annorstädes, t. ex. i Tyskland, hvar menniska med minsta anspråk på estetisk bildning förstått sedan trettio år tillbaka) och ändock löpa fara att missförstås!

Herr Silfverstolpe har, af alla skaldeslag, trott sig besynnerligast skapad för *lärodikten*, i dess vanliga inskränkta bemärkelse, då den hvarken är förSinnligad spekulation (t. ex. Dantes *Divina Comedia)* eller tolk af förnuftets innersta, sjelfständiga och öfver alla tidsförhållanden upphöjda sanningar (Schlegels *Promotheus*, Schillers *Das Ideal und das Leben*, m. fl.), eller en praktfull vettenskaplig idé, som kan utrustas med de skönaste poetiska smycken (Neubecks *Gesundbrunnen)*, utan en versifierad dogmatismus, som i sin högsta form icke hinner öfver empirisk abstraktion, i alla fall en vilkorlig sammangyttring af förståndsläror, som, då de blott gälla för en relatif modifikation af menniskokulturen, hvarken äro filosofi eller poesi, af hvilka den förra går ut på det oändligas kännedom och den senare på dess åskådning. Hr S. har, liksom oräkneliga andra, förvirrad af nyttighetsprincipen, tagit molnet för Juno, eller, för att uttrycka oss på en klar prosa, tagit den didaskaliska skaldekonstens skugga för henne sjelf, och i stället att lifva hos sina läsare, i sinnrika romantiska bilder eller plastiska sedemålningar af antik kraft (såsom Stjernhjelms *Hercules)*, den hänryckande tron på en fri och skön menskliget, — skänkt dem allahanda torra, ganska subjektiva betraktelser öfver några vanliga motsatser i allmänna lefvernet, merändels den af *sällhet* och *ärelystnad* (hvilken senare dessutom i förf. föreställning knappt förekommer under någon annan form än *rangsjuka!*). Men är då icke poesien kommen i verlden att försona oss med vårt öde?

att rädda oss undan medvetandet af alla dessa fördomar och uselheter, som beherrska verlden? att i förklarad gestalt visa oss våra likar, med hvilka vi ofta ej tycka oss äga någon annan gemenskap, än — den samma fängelseluften? att i rörande symboler bebåda oss hemligheterna af den verld som gryr, när stoftklädnaden en gång faller och alla det goda hjertats förhoppningar, om hon och de vise ej bedraga, möta oss som vänner, vaknade ur en lång dvala? — Och J viljen flytta ert råa hvardagslif, med allt dess slagg, in på den heliga fridsstiftarinnans grund! härma hennes silfverröst, hennes åtbörder, då hon spelar den Deliska harpan, för att i edra själlösa societeter, edra plumpa dryckeslag, eder pedantiska kammarluft, låta den oskärade framskorra de förmaningar, dem edert qvalda samvete under distraktioners gräl och passioners larm aldrig förnimmer, men ändock aldrig kan umbära? *)

Denna, i andra hänsigter berömliga, kallelse att moralisera, har hr S. tagit för kallelse att poetisera, ehuruväl knappt någon af våra *gyllne-tidehvarfs-poeter* (om icke Gyllenborg och Sjöberg) varit så beröfvad all fantasi. Dock — huru skola vi förklara det? — träffar man i Första Delen några få skaldestycken af ett värde, som desto lifligare förvånar, ju sällsammare och liksom isolerade från hela sin auktors väsende de stå bland den öfriga massan. Äro de foster af dessa ögonblicksingifvelser, som sparsamt genomvärma äfven kallare naturer? Eller förråda de en med uppsåt qväfd och förvriden kraft? — Jag menar här det mästerliga *Odet till Melpomene*, *Känslan för Fosterlandet*, *Till Solen* och på sätt och vis *Djurkretsen*. Dessa verkliga dikter (poemer)

*) Jag förbigår här dem, som uppriktigt behandla konstproduktion och konstprodukter såsom ett oskadligt och roande tidsfördrif, ungefär så, som man spelar kort och röker tobak, blott af ett finare slag. Det är dessa, som alltid starkast skrika om obegriplighet, svärmeri, öfverspänning o. m. d., när man visat dem något som duger. Gifva de ut dagblad, så igenkänner man dem fjerran på ett eget slags brummande oljud. Också stå de på varelsernas intellektuella rangordning under Hottentotterna, för hvilka musiken redan är någonting religiöst.

sakna hvarken lyrisk värma eller sanning i kompositionen. Skalden tycks här kondenserat all sin förmåga, då de vackra ställen, vi annars förmått uppleta, synas vara blott spridda gnistor deraf, t. ex. det bekanta *Epitaphium*, som slutar imitationen af Grays *Kyrkogårds-elegi*, några strofer i de *Shenstone'ska elegierna*, här och der i *Fablerna*, det rörande lugnet och enfalden i den *Åldriges minne*, o. s. v. I förbigående anmärka vi, att i de flesta af förf. arbeten, som icke äro *fabler*, eller uttryckligen titulerade *satirer*, råder oförändradt samma anda, samma känslograd, samma ton, samma tendens, så att, om man skrefve ode der det står elegi, och skaldebref der det står ode, o. s. v., skulle förhållandet mellan titel och form bli alldeles detsamma. Men det är ej honom man bör lasta för brist på theori och teknisk fattigdom; det gifvas de, som säkerligen hålla sig för större poeter än hr S., och likväl i allt hvad kunskap om konst och dess arter angår äro lika kloka som han, d. ä. alldeles okloka. — Deremot innehåller den Andra Delen, som nyligen utkommit och derigenom gifvit närmaste anledningen till detta kritiska försök, nästan ingenting dugligt, utom en efter fransyskan imiterad komedi, *Den otålige*, som, om man ser bort från det obetydliga i sjelfva planen (ett gemensamt fel för den fransyska dramatiken), genom en liflig utveckling roar läsarn första gången, och på theatern, väl exeqverad, kan roa honom än mer. Det öfriga är ett plågsamt chaos af massor, som kallas *elegier*, *epigrammer*, *madrigaler* *) m. m. och som lika riktigt kunde kallas allt i verlden. — Förf. är, som bekant, en stor vän af *fabler*; också gaf han oss i förra bandet en ansenlig portion; men här dränka de läsarn i en verklig syndaflod. I sjelfva verket är detta skaldeslag, sådant det hos de nyare förekommer, i poetiskt hänseende en nullitet. En bestämning af fabelns väsende skall förklara detta.

---

*) Äfven en *sonnett*, ganska o-sonnettisk till både inre och yttre konstruktion.

Den äldsta *fabeln* var ett lärodrama i episk form, ett bildligt arkif för de första menniskornas verldskännedom, således med den besjälade naturen i broderlig endrägt sammanhängande, barnsligt och oförkonstladt som de. Och såsom mytherna, naturandarnes förgudningar, äro folkens första poesi (liksom den enda möjliga grunden för skönhetens uppenbarelser), så är ock fabeln, såsom en allegorisk framställning af moraliska sanningar, den första öfvergången från poesi till prosa, från den religiösa verldsåskådningen till förståndskultur och detaljerad lefnadsvishet. Ett motsvarande correlat i den romantiska sferen är *sagan*, lika barnslig, glad och naif, men mera innerlig och underfull genom den öfversinnliga riktning, som karakteriserar den förändrade verlden. *Paramythierna* (Herderskt konstord och manér) bilda en egen mellanlänk; de framställa antikens omedelbara naturlighet i de praktfullare gratierna af en romantiserad konst. — *La Fontaineriet* är intet af allt detta: qvicka, rhetoriska och kalla berättelser, ofta litet tråkiga, med den vissa sens-moralen bakefter sig i släptåg; med ett ord — sådana, som den fransyska hoftonen kunde skapa dem. Likväl ersättes till någon del bristen på sann genialitet, äfvensom det onaturliga i sammansättningen af en konstlad bildnings maximer med äsopiska urformens eftergycklade enfald, genom denna fina uddighet, denna läckerhet och eld i expressionen, som utmärker den fransyska qvickheten, och framför allt La Fontaine's. Honom har nu hr S. tagit till mönster. Men då denna urbana sällskapston ännu på långt när icke är tillbörligt amalgamerad med hans pensel, hans språk lågt och mindre vårdadt, hans infall ofta sökta, och mindre läckra dertill, ändtligen versbyggnaden sträf och ofullkomlig, — så felas det honom visserligen ganska mycket till god fabelskald. *Käringsagan* kan tjena derpå till bevis. Några hafva dock lyckats bättre. T. ex. *Stor eld ur liten rök*, der den påföljande sensmoralen är så mycket plattare, och kunde utan minsta skada blifvit utelemnad. I allmänhet kan man säga om hr S:s fabler, ännu till en del de bästa vi äga på

vårt språk (der vi äga så litet som duger!), att *de äro icke så odlfna.*

Ännu återstår att undersöka någonting, som hr S. kallar *moral-satir*, och hvarpå han sjelf tycks lägga synnerlig vigt. Jag har redan engång, i min *Kritik öfver Ast* *), haft tillfälle att orda det hufvudsakligaste om satirens natur och relationer till de öfriga skaldeslagen: jag beropar mig nu derpå, och vill blott tillägga följande, såsom närmare förklaring. *Satiren* är en negatif framställning i fantasien af dygdens idé, och såsom idyllen visar menskligheten ideal i morgonglansen af natur och oskuld, så visar satiren samma ideal i kamp mot en till onaturlighet öfvergången kultur. I denna mening kan man benämna all satir *moral-satir*, men detta konstord blir då en stor pleonasm. Det är anmärkningsvärdt (detta säges ej med hänsigt till hr S.) att alla små «niedliche Geister» (som Schiller kallar dem), som fallit i skrifsjuka och icke duga till något annat, ofelbart slå sig på satiren; i denna region, mena de, hänga icke rönnbären så högt öfver fyrfotadjuren. Den större läsarehopen, oförmögen att njuta en grad öfver det groft kittlande, det jollrande och pusserliga, tager dessa myggors sus för satirens vapenbrak och deras bett för de väldiga styngen af dess lans. Det första vi fordra af en äkta satir är, att den uppenbarar oss en genius, som, i hvad form han helst utkorat, ironien, persiflaget, strafftonen, är mäktig att omfatta och i en oändlig löjlighet upplösa den eviga (och dock chimeriska!) motsatsen af det absoluta och det synliga universum. Sådan är satiren hos Aristophanes, Shakspeare, Cervantes, Jean Paul, Tieck, och de få öfriga mästare vi i denna diktningsart beundra. Saknas denna högre anda, denna hänsyftning på något oändligt, så nedsjunker satiren till ett blott *pasqvill;* så kallar jag åtminstone den tomma opoetiska ironi, som icke visar kulturmenniskan i totaliteten af hennes löjlighet, utan ett blott subjektift hån, d. ä. grin, öfver vissa vil-

*) Phosphoros, 1810, Sept., s. 180 f.

korliga modifikationer. Så Voltaires utomordentliga, men prosaiska qvickhet, som lockar oss till hånskratt öfver djurligheten hos oss och våra medmenniskor, och slutligen försätter oss i ett slags satanisk sinnesstämning; men hvad den icke förmår gifva, är den tröstande profetian om idéernas seger, och den kraftiga glädtighet, som en sann komik sprider öfver själen. Hr S., här, som öfverallt, missledd af sitt trånga begrepp om nytta, har icke uppfattat satirens betydelse ur en klarare synpunkt än de vanliga fransyska skönandars, utom det att hans liflösare manér, då han naturligtvis vill moralisera allvarligare än alla, gör hans *moral-satirer* tråkigare än tillbörligt är *). Då har likväl i hans *fabler* den satiriska ingrediensen lyckats honom mycket bättre.

Dessa skaldestycken slutas med några franska och latinska verser. Ibland de förra utmärker sig fördelaktigt den täcka glossan *Que la vie soit un songe.* Men då de senare förmodligen blifvit tryckta blott att yppa hr S:s lärdom, så hade latinska prosodien behöft något noggrannare rådfrågas. Odet är tadelfriare till yta och innehåll än hexametrerna, af hvilka man kunde inflytta många i en tillkommande prosodi, såsom exempel hur man aldrig bör göra hexametrer, t. ex.

Instet | sed non | tam mei | ipsius | immemor | exsto,

eller denna:

Noxia | succum | bo. Aures | adver | tēre canente m. fl.

S. 243, v. 12 måste i stället för *limo* läsas *imo*, om en grof omening och ett qvantitetsfel skola undvikas. I allmänhet lider heroiden *Elissa Acidi* af en djup torrhet och tröghet, som afspeglat sig i språket och versbyggnaden.

Sådant är nu rec. moget öfverlagda omdöme om herr Silfverstolpes poetiska skrifter. Vi hafva i honom funnit en skald af djup dygdighet, men arm fantasi, af sundt förstånd, men inskränkt i dess omfattning, af ädel vilja, men

---

*) Ett missfoster af misslyckad qvickhet är moral-satiren *Högfärden*. Äfven hafva *Herrar Originalerna* det felet, att vara alltför litet originala.

medelmåttig talang. Vi kunna då icke annat, fastän med den mest oskrymtade vördnad för hans öfriga förtjenster såsom menniska och medborgare, än neka honom ett rum bland egentliga skalders antal. Det är möjligt, att på en lägre bildningsgrad, der smaken icke anar andra än relativa värden, dessa skaldestycken torde verka med en lifligare effekt, än vi kunna medgifva dem; men en transscendent kritik kan icke använda någon annan måttstock än den högsta. Kan en granskning, ledd från absoluta principer, i sina vigtigaste resultater icke vederläggas, så är den rättvis, och herr Silfverstolpe är då, enligt sitt företal, förmycket upphöjd öfver lägre personliga intressen, för att kunna länge såras deraf. Det är ju nitet för konstens helgd och känslan af dess gudomlighet, i hvilken den verklige konstnärn lefver, och icke den lilla andel deraf, som milda gudar låtit amalgeras med hans kroppsliga tillvarelse. Denna är underkastad menskliga ofullkomligheter; men dess urbild, lifvets grundkraft och den magi, som sammanhåller verldarne, är skön och fullkomlig som lifvet och universum. I döden försvinna ändock snart alla våra individuella förhållanden; då återstår blott det oförgängliga af vårt jordiska väsende, förklaradt i efterverldens njutning af snillets minnesvårdar. Den som ej äger kraft att resa sig dessa vårdar, må försaka retelsen af en ära, som åtminstone i detta lifvet rikt ersättes genom anspråkslös dygd, medborgares tillgifvenhet och obemärkta öden.

OM BELLMAN OCH VALERIUS.

I anledning af den senares Visor och Sångstycken.

(Phosphoros 1812.)

Egenteligen är det blott det negativa, det förgängliga i hvart och ett ting, som faller inom reflexionens och således inom kritikens område: allt positift är ett omedelbart föremål för åskådningen. Så ock i konstens verk: om det sköna i dessa gifna bestämningar kan man icke säga stort mer, än att det är på det eller det sättet skönt; och min njutning utgår ovilligt ur sin stumma sällhet, för att splittra sig i betraktelser och i ordens abstraktioner tolka det outsägliga, fulla, som aldrig med sådana tecken låter sig fullkomligt fasthållas. Deremot kan det fula i oändlighet kritiseras, om man tager detta ord i dess brukliga bemärkelse, nemligen såsom ett dömmande, som tillika innebär pligten att bestraffa. Att sysselsätta sig med att gissla det fula, blott såsom fult, vore väl att förspilla det dyrbara lifvets minuter på det tråkigaste vis i verlden, och ehuru vi ej kunna hålla ett sådant yrke, såsnart det drifves enligt riktiga synpunkter, för alldeles onyttigt, tillstå vi dock gerna, att vi dertill äga hvarken tålamod eller kallelse. För den, som är van att helst lefva bland hvad forntid och samtid lemnat oss heligt och ljuft, och som oupphörligt fästat sin trängtande blick på det stora interesset af en fosterländsk konst och nationens estetiska förädling, kan tiden sällan bli tillräcklig till öfverflödsgerningar i litteraturens lägsta rymd.

Ett särskildt fall inträffar, om någon fulhet framställer sig af en så förhexande art, att falska kännare berömma den och den obildade hopen är färdig att taga den för ett nytt slag af förtjenst. Detta fall störer oss nu i den förnyade tjusning öfver ett verkligen originalt skaldeslag, till hvilken den nya upplagan af *Fredmans Epistlar* föranledt, och tvingar oss att, då vi länge önskat få yttra våra grundsatser om beskaffenheten af sann Bacchanalisk poesi och i följd deraf meddela en kort karakteristik öfver den odödlige Bellman, nu tillägga en längre öfver herr J. D. Valerius.

Många tro, att endast *jalousie de métier* är den dämon, som tubbar en artist att fördömma en annan. Vi våga med lugnt samvete försäkra, att vi ej skrifvit det följande för att, som talesättet lyder, upphöja oss på hr Valerii bekostnad. Om vi ock kunde (hvad vi likväl för ingen del kunna) betrakta honom som en medtäflare, hvars undanrödjande låge oss om hjertat, så valde vi dertill visserligen mindre besvärliga medel. Läsaren har således å vår sida intet annat än oväldighet att förvänta.

Emellertid är det alltid ett obehagligt göromål, som blott kan förljufvas af nitet för det rättas seger, att höja den strängare pröfningens fackla öfver någon författare, som hos en talrik del af allmänheten vunnit häfd af läsbar, eller, hvilket här är fallet, sjungbar. Den unga medelmåttan, som erhållit den gamlas helgelse, vill gerna imponera äfven på de förståndiga, och när hon icke förmår det genom andra medel, beropar hon sig slutligen på antalet af halsar, hvilka i alla Svea Rikes värdshus skråla hennes anspråksfulla missljud. Afundsjuka och parti-agg! ropa då alla dessa halsar, när någon oblid makt vrider thyrsen ur deras herres och mästares hand; och skulle det också befinna sig, att hans orgier icke vore äkta bacchantiska — hvad fråga de derefter? De dyrkade aldrig någon annan Bacchus än den, som tjock och rödbrusig rider grensle öfver tunnan.

Af skiljaktiga egenskaper var visserligen den Olympiske anden, som vid Grekernes fester upplöste alla reflexionens motsägelser i den öfversvallande glädjekänslan af naturens eviga harmoni, yttrad i en till skönhet, till ideal mensklighets form, förädlad lefnadsnjutning. Denne Bacchus belönade i Platons, i Aspasias symposier sjelfva visheten och behaget för dagens mödor, med den eldiga hvilan af sin ingifvelse, som i själfullhet täflade med hvar och en ren-mensklig känslostämning. Poesien, det allmänna skönas drift att individualisera sig genom bildningsförmågan, hyllade villigt den Attiska sällskapsglädjen såsom en ny estetisk idé, och vi äga tillräckliga lemningar af grekernes bacchiska lyrik, för att se huru betydningsfull hos dem vällusten var och huru poetisk äfven den sinligaste njutning. Sjelfva de vilda Dionysiska högtiderna, dem okunnigheten tänker sig i slägtskap med våra tiders gröfsta dryckes-scener, uppväxte på en ideal grund; de firades till åminnelse af den Gud, som genom drufvan — enklaste sinnebilden af naturens rikedom — förmenskligat jordens vildar; och när Mänaderna utsväfvade, var redan genom ett religiöst bud all verklighet upphäfven, utom den, hvilken hänryckningen öfver en omedelbart njuten gudomlighet skänker.

Det sista gäller äfven, *mutatis mutandis*, om vår Bellmans lyriska bacchanalier. Hans sångmö, snarlik den äldre Attiska komediens, upphäfver hvardaglighetens verldsordning derigenom, att hon humoristiskt öfverskådar den, eller i sjelfva verket ser den sådan den är. När den då uppfattas såsom en brokig sammanväfnad af tillfälligheter, hvilka göra anspråk på högre existens än en relativ, blir den komisk genom detta missförhållande mellan egenskaper och anspråk: den fängslar oss icke mer, den är icke mer till såsom något allvarsamt; vi skratta åt denna misslyckade härmning af verklighet, emedan den inbillar sig vara verkligheten sjelf; och den sålunda förintade skuggbilden lemnar sin plats i fantasien åt det eviga väsendets gloria. — Liksom det sublima är det oändligt stora, så är det komiska det oändligt lilla; när detta oändligt

lilla vill spela en roll af storhet och vigt, blir det objektivt löjligt, ett sinligt åskådbart absolut oförstånd *). Men att upptäcka den kontrast, kring hvilken alla det lägre lifvets kretsar i medvetslös sjelfparodi oupphörligt hvälfva sig, förutsätter en synpunkt, som icke kan gifvas inom dessa kretsar eller i allmänhet på en lägre odlingsgrad, således är oinskränkt och öfversinlig. «Wie hoch und fest und schön», säger samtidens störste humorist **), «muss der Dichter stehen, um sein Ideal durch den rechten Bund mit Affen-Gestalt und Pagagaien-Sprache auszudrücken und gleich der grossen Natur, den Typus des göttlichen Ebenbildes durch das Thierreich der Thoren fortzuführen!» — Af denna ljusa synpunkt var Bellman i fullkomlig besittning. Hans *humour* förmådde uppfatta den moderna bacchantismen i dess mest burleska förvirring, derigenom skapa ett ideal af narraktighet och med detsamma negatift förherrliga dess motsats, det harmoniska hela, som genom skaldens organ begabbar de groteska figurerna i dithyrambiska fulgurationer. Häftigt och vildt måste allt blifva, som bildas af en negatif absoluthets ingifvelser, emedan dessa skapa genom idel annihilationer: deraf det ljungande fantastiska, den till det yttersta drifna och sig sjelf glömmande ironi, som försätter själen i en illusion af glädje, och den stormande liflighet, som burit färgorna till hans målningar och från dem meddelar sig. Men öfver de bländande karrikaturerna gjuter sig en stilla elegisk skuggning, som förråder den högre betydelsen af deras bizarra ståt; den fröjd, som tycks med pukor och trumpeter vilja öfverrösta smärtan, yttrar sig oftast i grundmelodien såsom en gömd vemodig aning om en förträfflighet som icke finnes på jorden, och sångmön öfverraskar oss då under njutningens festligaste yrsel med himmelska, tårfulla blickar, som träffa hjertat desto djupare, ju underbarare de kontrastera med anle-

*) I fortsättningen af *Preliminarier till en Poetik* skall allt detta fullständigare afhandlas.

**) Jean Paul, *Vorschule der Aesthetik*, I. Abth. s. 241.

tets komiska larv och munnens jublande Evan. Man påminne sig de bekanta Fredmanska epistlarna: *Charon i luren tutar; Drick ur ditt glas, se döden på dig väntar; Märk hur vår skugga, märk Movitz mon frère; Aldrig en Iris på dessa bleka fält; Bröderna fara väl vilse ibland; Hjertat mig klämmer* m. fl. Och hvem förgäter den rysligt humoristiska visan: *Ack du min moder! säg hvem dig sände* etc., ett mästerstycke af verldsförakt och verldsbespottning.

Vi hafva hittills skildrat den öfvervägande polen i Bellmans skaldekonst. Der finnes likväl ännu en annan, som väl här merendels coinciderar med den förra, men endast till en viss grad och är att anse såsom dess mildare potens: melodisk njutning af det närvarande lifvet. Man kunde kalla flera af de sånger, som bära denna lugnare ingifvelses stämpel, för bacchantiska idyller; så ljuf, lätt och klar är deras glädtighet, och så naivt förtrollande de lyriska landskapstaflor, af hvilka de öfverflöda. Här förtjena i synnerhet nämnas, bland dem som innehållas i Fredmans epistlar, *Blåsen nu alla, Hör böljorna svalla* etc.; *Storm och böljor tystna re'n; Phoebus förnyar De gyllene skyar; Liksom en herdinna högtidsklädd*; och framför alla de gudomliga visorna, dem Chariterna i egen person tyckas dikterat under ett lindrigt champagnerus: *Hvila vid denna källa; Ulla! min Ulla! säg får jag dig bjuda; Vår Ulla låg i sängen och sof*, en sång, på hvilken kan användas dess egen liknelse om Ullas likörglas, »att Astrild brinner i dess djup och Bacchus på dess yta.» — I denna region står Bellman i så nära kontakt med Anakreon, som grundskilnaden mellan antik och modern lyrik tillåter: och i den fordna paralleliserande perioden, då man nödvändigt för hvarje lefvande skald ville uppleta benämning och karakter af en gammal klassikus, innan man trodde sig kunna med fog räkna honom sjelf till hederliga författare, var det visserligen mycket rimligare att gifva Bellman titeln af Sveriges Anakreon, än att upphöja Gyllenborg till värdighet af kongl. svensk Homer, eller fru Lenngren till d:o Sappho.

Om likväl hans samlade skrifter blifvit utgifna under en sådan rubrik — Kellgren berättar i sitt företal, att ett dylikt förslag varit bragt å bane — så hade den ingalunda, eller åtminstone högst ensidigt, svarat mot deras innehåll. Kellgren, som i så många fall var på sin tid den förnuftigaste af Sveriges litteratörer, var det äfven här. Han fann, »att dessa jemförelser äro ofta skadliga, alltid felaktiga; att hvarje sant snille måste äga sin egen ursprungliga form, vara sig och ingen annan; att det största beröm för Bellman som för Anakreon är, att den ene var — Anakreon, den andre — Bellman.» Också har Kellgren icke illa uttryckt olikheten mellan dessa dryckes-skalder, när han säger att den grekiske är »öm, ljuflig, intagande, fin; den andre yr, häftig, förvånande, rik»: ehuru föröfrigt Kellgren visst icke ägde nyckeln till den rätta hemligheten af Bellmans natur.

S. 216 af Fredmans Epistlar, dem jag nyss utan afsigt uppslog, kan sägas innefatta successivt alla karaktersdragen af denna natur, och må derföre infyttas här, såsom ett motstycke till min prosaiska karakteristik:

»Fader Bergström, re'n månan glimmar,
Nyckelharpan i rummet stimmar,
Och mor Maja vid skänken primmar
Med sin sneda trut;
Gladt på Djurgåln kring alla backar
Skymta kjortlar och hvita klackar;
Första nymf, som på dörren knackar,
Inom dörren skjut.
Långt till måndan, I raska bröder,
Likså långt som från Norr till Söder;
Morgondagen blott oro föder
Hela året om.
Väljom nattens sköte,
Under aftonstjernans klara brand,
Till vårt glada möte,
Med pokal'n i hand;
Och i mörkrets dvala
Res Cupidos altar, der du spör

Bacchi källar-svala
Drufvans ångor strör.
Låt den dumma i oket tråka,
Och den sluga sin hjerna bråka;
Vin och flickor och Fredmans stråka
Natten ljuflig gör.»

Så är Bellmans konst, långt ifrån att vara ett obetydligt och blott ohyfsade menniskor värdigt källarnöje, en verldsåskådning af den originalaste art, och det eviga sköna, som uppenbaras af poesien, kunde icke välja sig en ursprungligare poetisk härold än denne improvisatör, som genom ett underverk uppväxte i det kalla Sverige, lik en planta från Söderns paradis, för att bibringa oss en tydlig föreställning om forntidens Orfiker och Barder. Liksom de, ett instrument endast stämdt af naturen, sjöng han af bokstaflig Guda-ingifvelse de orakler han förnam i beständig musik: och tillhörde icke hans dikter, kanske de enda rentaf nationella vi äga, ännu mer ton- än skaldekonsten, så skulle vi ej draga i betänkande att förklara dessa skapelser, «som helgjutna frambrustit ur en lågande bildnings sköte» *), för svenska poesiens förnämsta och snart sagdt enda klenoder: men de äro mer. En absolut identitet af vers och melodi är deras väsende, och den som förlorar detta ur sigte, begriper icke Bellmans genius och är alldeles obefogad till dess domare. Man läse t. ex. *Baggensgatan*, N:o 55 af *Fredmans Sånger;* och om man ej är sjelfva trögheten, skall man väl afficieras af den lifliga naturmålningen: men man sjunge detta burleska stycke, eller höre det sjungas, och man skall förvånas öfver den hemliga trollmakt, som äfven ur en så grofsinlig natur kan framlocka ett tjusande inre, en poetisk lättsinnighet. Den fullkomligt subjekt-objektiva ironien i N:o 45 af samma sånger: *Om ödet mig skull' skicka En skön och dugtig flicka* etc. röjer sig ock starkast i melodien I allmänhet är denna att anse såsom själen i Bellmans konst och orden såsom kroppen. Detta

*) Kellgrens ryktbara uttryck.

förhållande inträffar äfven der, hvarest poemerna, såsom blott skaldestycken, äro för sig fulländade: t. ex. i den ofvannämda Fredmanska episteln *Vår Ulla låg i sängen och sof*, eller i det himmelska *Fiskafänget* (*Opp Amaryllis, vakna min lilla* etc.) och det strax derpå följande *Aftonqvädet* (N:o 31 och 32 af Fredmans sånger). Det sista må öfvertyga dessa fåkunnighetens skötbarn, som vid benämningen «Dryckes-skald» fästa en låg och kanske liderlig bemärkelse, att Bellmans inbillningskraft var det mångstämmigaste strängspel, och att i djupet af hans väsende låg en resonans-botten för alla möjliga toner.

Vi kunna icke nog beklaga oss öfver det missöde, som till oss låtit komma blott få af den gudomliges framalstringar. De flesta hafva förklingat med den hänryckning, som ingaf, och den vällustiga beundran, som afhörde dem. Naturens, nationens och konungens älskling, var han nöjd med uppfyllandet af få behof, och sjelfva behofvet af ärans odödlighet föresväfvade sällan hans sorglösa fantasi. Af jordlifvets lycksalighet njöt han i fullt mått hvad han åstundade: vänskapen, nektarn och lutan; och måttlig i allt, utom i entusiasm, gick han sjungande sin tidiga död till mötes, icke förtärd i ungdomens fullhet af någon trånad efter oupphinneliga mål, och säll att ej hafva upplefvat skymningen af lifvet och snillet. En af hans närmaste vänner, en åldrig Terpsichores son, som nu hedrar äfven mig med sin redliga ynnest, har berättat mig med rörelse, huru den odödlige, en kort tid före sin afresa till de saligas öar, då han lik svanen kände den sista timman nalkas, helsade sina samlade vänner med en afskeds-improvisation, der han sammanträngde alla strålarna af sin flyende bildningskraft, för att ännu engång, som han yttrade sig, låta dem höra Bellman. Han sjöng då en hel natt igenom, under oafbruten strömmande ingifvelse, sin glada lefnads öden, den milda konungens lof, och erkänsla mot Försynen, som låtit honom födas bland ett ädelt folk och i detta nordiskt sköna land: slutligen gaf han hvar och en af de församlade, med en särskild strof och melodi, hvars art och ton uttryckte den

tillsjungnes individualitet och skaldens personliga förhållande till honom, sitt eviga afsked. I dagbräckningen bönföllo ändteligen hans vänner, simmande i tårar, att han skulle upphöra och skona sin redan starkt angripna helsa, men han svarade dem: «Låtom oss dö, som vi lefvat, i musik!» — tömde för sista gången den fraggande ethersaften och uppstämde slutet af sin svanesång. — Han sjöng från den stunden icke mera.

Det är oss ljuft att få betyga honom denna offentliga rättvisa. De som väntat sig från oss ett annat resultat, veta icke att skönhetens rike är omätligt — och dess elysé lika tillgänglig för Ulla Winblad, som för Laura.

Huru liten framstår icke mot denna teckning, hvars riktighet lärer medgifvas af både kännare, sångare och drinkare — såsnart de nemligen alla tre äro det *par excellence* — hr Valerius, som till och med har den djerfheten, att vilja beträda Bellmans fotspår! Dessa blifva icke gångbara, förrän Bellman sjelf återföds.

Hr V. har tillförene gjort sig känd genom några rimmade krior öfver åtskilliga dygder, och slutligen genom en öfver qvinnan. Ingen af dem alla vann likväl den uppmärksamhet, som det ryktbara *Tålamodet*, hvilket kunde sjungas på tonen af visan «Lilla Clara förebrå ej mig», och i kraft af denna förtjenst, samt sina antithetiska amaranter, ännu står att läsa i mången öm landt-mamsells visbok. Det är obegripligt, af hvad skäl han sedan utgått ur denna menlösa rymd, för att till sitt favorit-skaldeslag välja ett sådant, hvartill han, bland alla dödlige som dermed befattat sig, blifvit utrustad med de knappaste anlag. Analogien måste här bli vår ledare. Herr Granberg, också en af Svenska Akademiens elever, förklarar i dedikationen af sina eländiga dramatiska skrifter, att han «aldrig skolat uppoffra någon del af sin tid att lära känna den dramatiska konsten (hvilken nåd har icke hr G. bevisat den dramatiska konsten, då han värdigats skänka henne några

stunder af sin för menskligheten så dyrbara tid!), om han ej varit öfvertygad att denna konst, äfven, kan bidraga till national-andans upplyftande (hr G. är just rätta mannen att upplyfta national-andan) och sedernas förbättring» *). Förmodligen har hans vän Valerius af samma orsak velat studera dryckespoesien, och äro hans Visor och Sångstycken att betrakta såsom hans studier.

Emellertid har hans konst — såvida man här får nyttja detta ord — nu hunnit förstena sitt manér. Den består egentligen i en viss kall lätthet att sammanvarpa de mest olikartade ämnen till en väf af sällsamma infall, som skola ersätta bristen på *humor* och äkta qvickhet. Så låter han t. ex. i *Nöjets Bål* «Mor Natur hopbrygga

Fåfängans Champagne, i strid
Med det tunga lättjans Porter:
Cyprisgossens ljufligt-Franskt:
Fin likör på suckars flägtar:
Vänskapens Constantia-nektar:
Hymenéens bittert-Spanskt» —

en ny variation af röran

«Jag i mathesen hunnit
Den högsta region,
Och ganska simpel funnit
Hvar bål-proposition.
Jag räta linier kröker,
Och utan möda söker
En pomerans-section;
Och lätt en full cylinder
Fluxionsvis sammanbinder
Med en uppnedvänd con» —

---

*) Man kan lika klokt säga, att om Gud ej vore ett godt medel för samma ändamål, borde ingen förspilla sin tid med att lära känna honom. Efterverlden skall knappt kunna förmoda, att detta raisonnement à la Granberg verkligen en tid bedrifvits med mycken allvarsamhet och välmening.

eller denna:

«Här fins, att njuta och förstå,
Hvart ämne för mineralogen;
Det bästa väte i hvart glas,
Det bästa syre i citronen,
Och qväfve nog, när korken dras,
Och blandning nog för solutionen» —

eller den allra yppersta:

«Nu ordineras endast öl-tinctur,
Som tagas ofvanpå kottletts-pastiller,
Och brännvins-elixir och punsch-mixtur,
Madera-balsam och potatis-piller». —

«Champagne till inslag, Rhenskt till varp» — den täcka jemförelsen mellan skaldens strupe och Göta kanal — m. fl. äro allmänt kända Valerianismer. Af dylika absurda och ofta smutsiga osmakligheter är hela samlingen fullspäckad. En sådan torr, half-allegorisk terminologi, som gör anspråk på rolighet, fortfar ofta i mer och mindre sammanhang hela visorna igenom, såsom i *Dryckes-Utskottet*, der kannstöperiet lånat drägten åt en henne värdig poesi. Denna stela, brokiga sammantrugning af orimligheter underlåter icke att roa den obildade hopen, hvars tröga reflexion, utan att behöfva fullt vakna ur sin slummer, med lättjans välbehag känner sig lindrigt vaggas fram och tillbaka och beqvämt, likasom på svigt, promenera genom alla dessa konstord och finesser, som en haie stå uppställda i antithesernas brokiga löngångar. Den liknar ett charadspel, som icke föds af snillet, icke mödar hjernan och icke spänner inbillningen, men för den nyfikna tomheten, som sysselsättes, har ett sken af liflighet, som usurperar qvickhetens namn.

Men om man också någongång skulle kunna upptäcka någon icke misslyckad vändning, något ordfynd med otvungen allusion, någon oförmodad udd mellan all denna rus-tyngd och länge öfvertänkta antithesgranlåt: så är dock en sådan *poesie pointillée* icke lyrisk, än mindre dithyrambisk och allraminst bacchanalisk, i hvilken diktningsart allt som påminner om

författarskap, om öfverläggning och skriftlig sammansättning, motsäger idéen, framkallar eftertankans pröfning i stället för känslans hänförelser, gifver derigenom rum för erinringar om hvad som i det nyktra lifvet passar sig, och kyler isynnerhet högst oangenämt när det låter misstänka, att den kalla författarn genom materiel berusning sökt framtvinga en ideel. Eller hör också detta till den goda smakens hjelpemedel? Kanhända skyr den för all druckenhet, som uppkommer af annat än det man dricker. Minst betungade af det förolyckade maneret synas oss *Önskningarne* och några vackra strofer i *Sjöresan*, t. ex. «Mörkblå står fjärdens bölja» etc. och «Vindarne tiga stilla» etc. Skada att denna härmning af Bellman i de öfriga afbrytes af täta Valerianismer. Men då orden äro komponerade till den himmelska melodien «Hvila vid denna källa», låta de gerna sjunga sig. I allmänhet skulle Valerii dryckesvisor, om de ej öfverallt yppade en anspråksfull författare, få passera såsom likgiltiga sällskapsnöjen, så länge sällskaper finnas af nog låg ton att kunna roas af slikt snicksnack; men vissa äro, utom sin trotsiga uselhet, så afgjordt otäcka och sårande för både sedlig och estetisk känsla, att de böra rentaf förvisas till krogen. T. ex. *Kalasreglor*; *Mitt spel; Toddys lof* och många andra. Under denna kategori höra äfven en hop dumma tvetydigheter, dem skalden med synnerligt gifmild hand strött öfver hela samlingen. En tvungen tvetydighet blir just genom sitt tvång oanständig, och den oanständighet, som icke medvetslöst undfaller en sorglös glädje, är på en gång det äckligaste och det ömkligaste af allt tänkbart. I Bellmans verk förekomma visserligen tallösa ställen, som betraktade hvart och ett för sig synas oanständiga: men ser man dem i sammanhanget med de yppiga målningar der de funnit sin plats, nödgas man medgifva — att de stå på sitt nödvändiga rum, och att snillet, när det skapar i naturens egen stil, lika litet skapar något ohöfviskt, som naturen. Här vore mycket att tillägga om det anständiga och det oanständiga i poetiskt afseende; en allmänt fattlig

afhandling i detta ämne af någon kunnig, skulle gagna så mycket mer, som äfven läsare af högre odling, när de stöta på denna punkt, i sina omdömen förundransvärdt misstaga sig. Tills vidare må de begrunda det förträffliga, som härom säges i Kellgrens företal till Fredmans Epistlar: liknelsen om de tvenne skämtarne, af hvilka den ene blef qvarbjuden i en god societet och den andre visad på dörren, passar ypperligt på Bellman och Valerius och sparar mig en mångordigare förklaring.

Utom alla uppsåtliga libertinismer, blifva ofta putslustigt nog de allvarsammaste sedespråk, genom en löjlig antithessjuka, som ännu aldrig till den höjd marterat någon annan författare, förbytta till de gröfsta plumpheter, såsom:

«Träng in det djerfva långa hoppet
I ögonblickets lilla rymd.»

Hur i all verlden kan man falla på en så besatt sammanställning?

«Bland alla hustrur på vår jord,
Den bästa är hustrun i Sverges Nord,
Så utantill som innan;
Hon skaffar hemma, god som gull,
Sin gryta och sin vagga full.»

Men vi vilja ej längre söla papperet med dessa smutsigheter.

Annars ledsnar stundom hr V., som förmodligen anser sig ämnad till storvek i alla slag, att härma Silenus, och uppträder då än såsom ode-skald (i den Sv. Akad. bemärkelsen), än i egenskap af folksångare, barnsångare och allrahelst naiv. *Den svenska visan*, ur hvilken vi togo den retande skildringen af en nordisk hustru, är ett sådant naivetets-stycke. Hvilken rörande menlöshet i följande beskrifning af Sverige:

«Der fins ej Söderns öfverflöd,
Men jern och karlar, malt och bröd,
Och flickor se'n Guds gåfvor.»

Ehuru vi redan karakteriserat V. såsom dryckesskald, och således med allt fog kunde afskeda honom, vilja vi likväl till

läsarens uppbyggelse anföra ännu några profbitar af hans naivetet, tagna strövis ur begge häftena, emedan de äro förmycket roliga att icke böra samlas på ett rum. På detta vis harangerar den fattiga modren sin dotter:

«Det sista mjöl jag köpte, var
Så dyrt som allt i våra bygder;
Jag ingen plåt i huset har, —
Men min Sofia några dygder.»

Hvilken interessant omsättning af varan och valutan! — Skalden sjelf är vid bättre lynne; han gör följande bekännelse:

«Om allmän kredit är i dag,
Det alldeles lika mig gör;
Men helst jag upprättade bolag
Med någon bemedlad traktör.»

De sublima rimmen göra en oförliknelig effekt. För att betaga oss allt tvifvel om en så lycklig sinnesförfattning, slungar han strax derpå denna ljungeld mot sina fiender:

«Jag tjuter ej gerna med vargar,
Fast jag som en varg tar till lifa.»

Hr V. tror förmodligen att de vänta lifvet ur honom, och vill skrämma dem med underrättelsen om sin kraftiga aptit. Dessutom muntrar han sig stundom i sällskap med en Fe, som brukar sjunga «så andaktsfull»:

«Gull utan kärlek, hu då!
Hej, kärlek utan gull!»

Ett eget uttryck af andakt! Derföre blir naturligtvis den som hör så romantiska sånger,

«Så gömd och så naturlig,
Så enkel och så söt»

som Valerii *Arete*. Måtte han blott sedan förskona henne från sådana artigheter, som den han på *Sjöresan* gaf sin Mari:

«Kors! Hon är lungvåt som en höna!»

Han är emellertid känslofull, har ett hjerta, som (fastän «lite nött», enligt egen utsago) lätt öppnar sig för naturens in-

tryck, och djupt känner nyttan af menskligbetens lycksalighet. Också har han uppsvingat sig till flera genialiska åsigter af våren. T. ex.

«Det är för sött om våren
Att sätta löf i glas.»

«Det är inte troligt
Hvad gräset står bra.»

Bland *Gossarne på ängen* ledsagar oss skalden i sin hela idyllverld, och strax vid ingången erfara vi till vår fägnad, att den hyggliga ungdomen har «hjertelig roligt». Till och med en näktergal qväder. Härvid anställes denna fromma betraktelse:

«Hur innerligt kärligt
Och vackert det är!
Ack låt oss berömma'n,
Så sjunger han mer» —

hvilket kan lämpas på författaren, allrahelst om vi ropa:

«Kom ner då från trädet,
Du sötaste själ!
Låt inte dig störa,
Sjung om det en gång» —

och måtte sent den dagen gry, då någon af hans vänner får beklaga sig:

«Aj! skrämde ni opp'en?
— — — — — —
Nu tiger du stilla,
Vår glädje är slut;
Dig någon gjort illa,
Det såg jag förut.»

Jag för min del ser förut, att om jag uppdukar mer af denna sort för läsaren, kommer jag att göra honom illa.

Skaldens ode-stil är redan af Polyfem och Lyceum tillräckligt bedömd. Skilnaden mellan hans oder och hans dryckessånger består egentligen deri, att de förra helt och hållet utgöras af dessa moraliska loci communes, dem han i de senare blott

tillfälligt, ehuru rundeligen, inblandat. I brist af Bellmans flödande lifskraft, i brist på inre urbilder och i brist på all annan objektivitet, än den hans eget tragi-komiska individuum framter, har han velat framtränga till odödligheten genom en alldeles ny method: genom sedolärande supvisor. I hvarannan rad uppmanas man der att dyrka Venus och supa ihjäl sig, i hvarannan att dyrka Gud och döda köttet. För att mångdubbla det pikanta i detta manér, omskiftar han som oftast sina kommentarier öfver Mosaiska lagen med små populära föreläsningar i kemi, navigation, statskunskap m. m. I oderna åter inskränker han sig till moralen ensamt. Men det är i skaldekonsten ej så mycket fråga om hvad som säges, som huru man säger det. *Lifvets värde* är likväl ej utan allt värde. Föröfrigt är *Nöjets svärmare*, der blott sista strofen är högst öfverflödig, det enda poetiska furioso bland hr Valerii orgier.

Isynnerhet är det andra häftet af dessa Visor och Sångstycken rentaf en andelös massa, och synes vara ur blott merkantila skäl utgifvet. Skulle man från detta omdöme undantaga *Skilnaden och Återföreningen?* Deremot prydes det föregående häftet af åtskilliga små sentimentala stycken, som icke äro misslyckade och ställvis till och med ganska vackra. Sådana äro *Jag säger ingenting*, *Skeppsfarten*, *Aftonen*, *Jag älskar dig*, *Hebe på Paphos* och kanske ännu ett par till. För att visa huru långt hr V. kunnat hinna i detta slag af lyrik, anföra vi med verkligt nöje begynnelsen af *Aftonen*:

»Som sorglig andakt tiger
Omkring en älskad graf,
Den svala natten stiger
I moln från fästets haf.
Re'n skogens samljud slutas,
Naturen slumrar sällt,
Och balsamtårar gjutas
Kring nejdens dufna fält.

I oviest sänkta strålar
Från månan, blek och mild,

Erinringen sig målar,
En luftig drömmens bild.
Med lätta vingars segel
Hon genom rymden far,
Och i en magisk spegel
Mig visar fordna dar.»

Vi vore nära att kalla dessa gnistor förebud till en gryning i hr V:i bildningsförmåga: men då han allt mer och mer förfaller i sin råa individualitet i stället att förädla den, och ingenstädes förråder äfven det skummaste begrepp om skaldekonstens, ja sin mest älskade skaldearts natur, bör man förlåta oss vårt tvifvel, om han någonsin varit ämnad till konstnär?

Kanske sällar han oss, i vreden häröfver, till dessa «ängsliga cykloper» och «alla verldens misanthroper», i trots af hvilka

«Den vise framgår lugn och nöjd»

för att «jemt späda på sällhetsruset». Sjelfva den förfärliga olyckan att bli besjungen af hr V. i någon apokryfisk slagdänga — man säger, att han mot andra nyttjat ett sådant hämdevapen — torde drabba oss. Vi kunna väl icke neka, att vi med temligt sinneslugn skola bära detta missöde. Gerna skulle han ock fått i ro fortsätta sina små vittra öfningar, om vi ej märkt med harm, att hans prosaiska qväden började uttränga Bellmans eviga sånger. En tid trodde sig enfalden skönja i denna begynnare, som aldrig blir mästare, anlag till en svensk Schiller (!!!): sedan förbytte hon språk och helsade honom för en smakfullare like af Bellman. Vi påstå, och hafva bevisat, att Bellman icke har något sig *simile aut secundum* i hela rymden af poesiens häfder, och längre än det sköna Stockholm fortfar att vara det fria Sveriges konungastad, skall dess lof i Fredmans Sånger och Epistlar lefva med lyrikens högsta trollkraft och Ulla Winblad, Nordens Hetär, vid sidan af sina grekiska systrar njuta odödligheten.

F. M. FRANZÉN.

I.

Bref öfver Franzéns Skaldestycken.

La Poesia è la scienza delle divine cose, convertita in una imagine fantastica e armoniosa.

GRAVINA, *della ragione Poetica.*

(Phosphoros, 1811.)

FÖRSTA BREFVET.

Det har förundrat er, sköna Theodora, att er gunstling Phosphoros, som inlåtit sig i så många andra vidt utseende äfventyr, ännu ej lemnat någon kritisk uppmärksamhet åt Franzén. Bör man ej, säger ni, snabbt omfatta ett tillfälle att rättfärdiga, i en vitterhet sådan som Sveriges, der hundrade erbjudas att ogilla och förinta? och är ej Franzén den ende af sina liktidiga medtäflare, som anat det bättre och ofta lyckats i meddelandet af sin aning? — Visserligen: men just emedan han det är, hafva vi förutsändt våra betraktelser öfver de öfriga år 1810 och senare utgifna skrifter, som genom någon betydlig märkvärdighet tillföllo denna tidskrifts område. Vår mening var, att genom analys af andra, mindre veka och etheriska framalstringar, småningom förbereda en fullkomlig konstlära, i den populäraste skepnaden för nya åsigters kringspridande, nemligen recensioner. Inför Franzén och hans

likar — om sådana funnos — ville vi sedan blott frambära resultaterna, hvilka, ehur de ock månde utfalla, i hänsigt till snillet och förtjensten aldrig kunde ikläda sig en annan betydelse, än den af högaktningens offer. Dessutom önskade vi, af skäl som snart skola yppas, ännu ett bands tillkomst, för att kunna lemna en för förf. och allmänheten mera tillfredsställande granskning. Dock, om vi, som ni smickrar er *nu* förlåtligt fåfänge skald, mer älskvärda än trovärdiga Pythia, redan utsått frön till ädlare tänkesätt om själens renaste, ej för timliga behof trälande verksamhet, som dels (spekulation) genom en mäktig kedja af osynliga handlingar, i medvetandets innersta djup, eröfrar den förlorade bryggan till frihet och kunskap, dels (konstdrift) ur djupet uppeväfvande förgudad, med underbara tecken och ljud berättar om den himmel, inom hvars portar hon blickat, så vore det i sanning tid, att med allmänt fattliga framställningar, beledsagade af allmänt tillgängliga exempel, ådagalägga våra lyckligare författares närmare eller fjermare approximationer till idealet, och de förvilleiser, egna eller af missgynnande omständigheter påtrugade, som lägrat sig molnlikt kring fullkomlighetens bild, och låtit det redliga bemödandet ofta skönja den genom töcken, grå eller brokigt färgade dimmor.

Det är en sådan undersökning ni begärt af mig, angående Franzéns för ett år sedan utgifna Skaldestycken. Ni önskar veta hur det kommer till, att ni mindre tycker om Selmas sångare, sedan ni läst detta första band, än i fordna dagar, då de vackrare diktningar, som innehållas der, förtjuste er i spridda dagblad och bland *Skaldestycken satta i musik.* Frukta likväl ej, att jag denna gången skall skrämma er med »en gräsligt lärd kritik i metafysiskt harnesk med polemisk stridsklubba», såsom ni nyligen täcktes yttra er. Att hädanefter förebygga så obarmhertiga ironier, har jag nyss befallt min skyddsdämon tillhviska er min svaghet i metafysiken; och hvad den polemiska klubban beträffar, hvilken jag visserligen, för den uppfriskande rörelsens skull, öfvat mig att svänga

någongång, — inser ni lätt, att hon här icke finner något föremål. Fatta derföre mod! Näst den belägenheten (hvilken jag förmodar få erfara) att se sina arbeten rättvist tadlade, kan omöjligt gifvas en plågsammare, än den (hvilken jag dagligen erfar) att nödgas tadla andras. Ett hufvudskäl till enkelhet och förkortningar!

På Franzéns billighet — i fall dessa obetydliga bref, som ni redan i förväg fordrar, skulle komma för hans ögon — räknar jag med tryggaste lugn. En stor man kan icke förtryta, om genom den helgonglans som omstrålar hans hjessa, en lärjunge dock någongång torde skönja — ett menskligt hufvud. Vördnaden för den helige förringas icke derigenom, att en gräns inskränker hvarje ändlig fullkomlighet: just genom denna gräns är han en jordisk individ, och den skald, som uppnått hans höjd, har orätt att klaga öfver ett gemensamt öde. — Smärtsammare är tvifvelsutan upptäckten af ett sjunkande från denna höjd, och sorgligast af allt, det icke sällsamma fenomenet af ett återskridande med system. Men det fordna Ilium, som Apollo byggde, kan resa sig ur askan, endast Priamus lefver. — Ni har från er barndom varit den Franzénska lutans varmaste beundrarinna, och vid anblicken af vissa små lyriska stycken i förevarande samling, återväcktes ovilkorligt flera rörande minnen från sällhetens ålder. Hvilken mängd af mödrar har icke, med tårfulla ögon, sjungit *Den gamle knekten* för sina hänryckta barn, och huru ofta hafva ej klaveret och älskarens hjerta upprepat eko't af *Menniskans anlete*, skådadt i sångarinnans? Och vid ljuden af den *Unga flickan i sin vår*, såg ni ej ängens blomster upplyfta sina små lyssnande hufvuden, för att sammanflätas af den skönaste systern till någon gynnad riddares segerlön, under det denne trodde sig se *Det nya Edens* döttrar och palmer? — Fruntimmer och älskare äro af omedelbar åskådning de säkraste domare öfver det slags poesi, som, lik Gud för Elias, uppenbarar sin herrlighet icke i ljungelden och icke i stormen, utan i den milda och smekande sommarvind, som tilltalar oss i hvisk-

ningar och krusar själens spegelyta, liksom vattnets när aftonsolen svalkar sig. Men äfven jag ser mitt fordoms flesta behagliga ögonblick förknippade med någon Franzénsk ballad eller visa: och om lärlingen djerfdes benämna en tacksam, oändlig tillgifvenhet för sin mästare sympathi, — trodde jag mig genom denna sympathi med Franzén — ursäktad för förbindelsen att bedömma honom!

Men vårens genius har redan länge stått utanför mitt fönster, i sin himmelsblåa turban och sin gröna kappa, och skakat hufvudet åt konstdomarns grubblande anletedrag, och vid hvar tredje punkt inviterat honom till ett morgonbesök hos sina vingade poeter i skogen. Fast ännu ovissa, hvar jag skall fånga en ordentlig inledning till min kritik, kan jag ej längre trotsa den förledande engeln. Man kan dessutom lära sig mycket i umgänge med naturens egna virtuoser. De tyckas förstå hvad den goda smakens ärliga peruker aldrig gissat till: att det fullkomliga öfverallt är det högsta; hvaraf följer, att skönheten, som är den absoluta verldens fullkomlighet sinnligt skådad, blott i den grad meddelar sig åt sitt uttryck, som konstnären uppfattar hennes gudomliga egenskap att vara inom sig fulländad och fri från alla förhållanden till yttre ändamål. Derföre sjunger ej lärkan för att sprida någon nytta, emedan gagn är ett begrepp, som, blott på relativiteter användbart, besjälar endast mekaniska produktioner: men hon prisar omsorgsfri den allsmäktiga kraft, som äfven åt atomen förlänat en efterklang af sin egen musik, och, lydande sin egen lyksaliga drift, manifesterar hon medvetslöst den enhet af oändligt och ändligt, som är lifvets och konstens och vettenskapens hemlighet.

ANDRA BREFVET.

Ni behöfver ej försäkra mig, vördnadsvärda väninna, om er brinnande tillgifvenhet för geniets skapelser och ert begär att ansigte mot ansigte betrakta den milda makt, som i konsten

gifvit oss nyckeln till en redan på jorden närvarande himmel och grundritningen af det eviga helas byggnad. Långt innan ni läst en rad af de män, som bemödat sig att återställa diktningsförmågans uråldriga majestät, såsom ett Guds uppenbarande i skönhetens gestalt för den estetiska åskådningen, och således såsom en symbolisering af religionens föremål, anade ert sköna hjerta den sanningen, som i sjelfva verket icke är gömd för andra blickar än den skumögda pöbelns, att den synliga verlden med alla sina skepnader och förvandlingar, med allt hvad förståndet och dygden, ja äfven snillet i henne kunna verkställa, är blott en allegori af en osynlig heligare verld, hvilken i tiden och rummet utvecklar endast skuggan af sin egentliga verklighet. Ty gudomen, den ande som genomlågar allt, liknar en omätlig sol, från hvilken alla individuationer utgå såsom ändligt-oändliga strålar, ändliga genom sin begränsning af periferien, der naturlagen och det sinnliga herrska, oändliga genom sin centripetala riktning, hvars kraft är desto högre, ju fullkomligare individens organism i sin afsöndring likbildar den absoluta organismen i dess helhet; och en oförderfvad själ, under vilkoren af hvilken odling som helst, förfelar aldrig känslan af ett sådant återgående. Men under denna aning, som lik en stilla rythmus från andars chorer beledsagar alla ädla menniskors lefnad, har ni så mycket lifligare gjort den smärtfulla erfarenheten, som breder svårmodets slöja öfver naturen för er och edra likar, att i den sidan af vårt lif, hvilken vi efter allmänt språkbruk kalla verklighet (ehuru föga verklig den är, betraktad från förnuftes förklaringsberg), är denna allegori ofullkomlig, skenbart osammanhängande och föga olik en kolossal målning af en bizarr mästare, der de mörka partierna så öfverskugga de ljusa, att teckningen är oredig och knappt något annat urskiljes än — mörkret. Man kunde ock jemföra den med en under postgången händelsevis stympad glädjetidning, i hvilken man efter uppbrytandet icke saknar någonting, utom glädjen. Äfven om vår personlighet — en önskan, som af inga filosofemer kan

kufvas — förädlad fortfar efter det upphäfvande af den intelligenta och den motsatta grundkraftens öfverenstämmelse i vår organisation, hvilket vi kalla döden, och vi således hoppas att engång ett klarare ljus skall tyda för oss den halfförstådda förgänglighetens chifferspråk: längta vi likväl efter en omedelbar försoning med vårt öde, en absolut förening af vår varelses från hvarandra' tenderande poler, ett ostördt medvetande, upplyftande och lycksaligt, af mensklighetens idealiska värde, af den yttre naturens betydelse, och en fullkomlig upplösning af alla motsägelser. Huru ofta har ni ej då önskat, att det redan kunde upptäckas ett lif, en högre natur, som utan söndringar och tomma mellanstånd, lik en stjernhimmel smyckad med solar och englar, tystade aningens långa suckar och sänkte Jakobsstegen till vår kroppslighets hårda läger! — Konsten förlänar detta lif; det är henne förbehållet att afslöja det inre sambandet i natur-allegoriens episka sammanfogning, att sammantränga dess i ändligheten spridda och skymda behag till ett objekt af oändlig skönhet, en ljusbild, skapad i vår egen fulländade mensklighets helgedom. Så uppkommer en skönhetsverld för den estetiska åskådningen, liksom en sanningsverld genom en annan procedur för den intellektuella; och då den förra är identisk med den senare, emedan i det absoluta uppenbarelsen är lika evig med det som uppenbarar sig, och just ur den högsta motsatsens harmoni källan för allt lefvande uppspringer, så är denna harmoni, objektiviserad genom inbillningskraften, den absolut bildande kraftens symbol, d. ä. gudomlighetens närmast liknande afteckning.

Det sköna i naturen är tillfälligt, emedan vilkoret för en skön produktion, identifierandet af frihet och nödvändighet i och genom en förnuftvarelse, icke der existerar. Endast förnuftet åskådar något absolut, och endast förnuftet, potensieradt till geni, reproducerar — idealt visserligen — det absoluta. Hvad som synes frambringa estetiskt i naturen, frambringar icke sjelfständigt, utan genom det i naturmassan, såsom tyngdkraft, inneboende geniet, och all naturprodukt, den må vara

så relatift förträfflig som helst, är dock endast en högre mekanismus. — Hvarföre åter frihetsprodukten, den moraliska handlingen, hvilken också är ett sjelfständigt identifierande af frihet och nödvändighet, icke egentligen kan förtjena namnet skön, och icke uppgår mot konstens verk i förmågan att det förgängligas urbild efterlikna — all produktions högsta egenskap —: är en uppgift, hvars upplösning, ehuru icke bland de allrasvåraste, här skulle fördröja mitt skyndande till hufvudmålet och, då sakens beskaffenhet icke oundgängligt kräfver den, lämpligare kan lemnas på ett annat ställe.

Af det föregående följer, att konsten, långt ifrån att imitera det sköna i naturen, tvärtom är den princip, som gör denna skön. En i dvala liggande intelligens, stiger naturen från den dofva sömnen af sitt anorgiska nadir, genom en kedjegång af mer och mer ljusa drömmar och drömbildningar, till sin himmelska thron, menskoorganismen, från hvars olymp hon vaknad, i hela glorian af sin klarhet och fägring, såsom förnuft öfverskådar sig sjelf och den omätliga af skepnader uppfyllda rymden, som är ett återsken af henne. Det, som hon älskar der, är då älskvärdt i den mån det är hennes återsken; och när skönhetssinnet finner sin omgifning skön, har det redan planterat dit sina idealer, ehuru det sedan, genom en lättbegriplig förvillelse i den lägre reflexionen, håller dem för främmande urbilder till sina känslor och daningar.

Således ser ni, skarpsinniga Theodora, hvarföre vi först och främst begära originalitet af en konstnär. Han må bilda i musik, i skaldekonst, i plastik: ur sig sjelf bör han skapa, och blott såvidt han det förmår, är han värd vår beundran och vår förtjusning. Om den objektiva polen, såsom hos de gamle, eller den subjektiva, såsom hos de nyare, öfverväger i produktionen, förändrar ingenting väsentligt i denna fordran. Originaliteten är poesiens poesi. Vår andra fordran syftar på framställningens talang; en säker etherisk takt att ordna geniets föreställningar och utfinna hvarje dels förhållande till det hela. Dit hör äfven den tekniska färdig-

heten, herraväldet öfver det materiella, som betingar allt yttrande af någon verkning. Ändtligen önska vi få förutsätta en vettenskapligt estetisk odling hos den frambringande individen, en skarpsynt kritisk omdömeskraft, som tjenar snillet eller åtminstone talangen till ledstjerna, kännedom af det ädlaste som medbröderna förkunnat i alla tider och språk, och en liberal alla själsanlags utbildning, som med känsla och aktning omfattar det goda i alla arter, utan att af främmande intryck förvirras hvarken i sin egen individuella konstnärskarakter, eller i sin högre individualitet såsom medborgare af ett nationalt folk.

När himlen förlänar de dödliga en så utrustad varelse, Theodora, då nedsänder han en ny engel eller en ny profet. En konst, som gör oss medvetna af vårt urbildliga jag, af det eviga verldsalls harmoni, är visserligen ett under, och — såsom den ideala verldens kejsare, Schelling, yttrar sig — ett under, hvilket, om det blott en gång vore skedt, borde kunna öfvertyga oss om det saligaste väsendets tillvaro. Hvilken tacksamhet äro vi icke skyldige dem, som förnya det! Om en sådan härold från höjden nalkas såsom herden Apollo, igenkänna vi dock guden i anletets heliga oskuld. Den veka flöjten påminner oss om barndomens tempel, och är ej gudarnes hemvist nära derintill beläget?

Är detta då, frågar ni kanhända, den lofvade inledningen till er kritik öfver Franzén? — Den är färdig, sådan jag kunnat åstadkomma den. Jag har under allt detta tänkt på er, såsom den menskliga representanten af Franzéns sångmö, på honom såsom på en sydlig blomma, hvilken borde vuxit i en varmare bygd; och må jag sluta för närvarande, under det denne man ännu ljuft erinrar mig om Bracciolinis utrop: «Un tempo fú, che venerabile cosa era il poeta!»

TREDJE BREFVET.

Länge fortforo hans snilles klenoder att utströs bland menigheten i mer och mer förderfvade afskrifter, och den som ville förvissa sig att njuta dem i deras ursprunglighet, tvangs att framleta dem ur uppstapplade Stockholms-Poster, Åbo-Tidningar m. fl., hvilkas genombläddrande föröfrigt icke just var det nöjsammaste, och hvilka för många alldeles icke stodo att bekomma. — Ni känner af egen vidrig erfarenhet, hur omätligt osmaklig nästan all dagbladslitteratur är, och visserligen hade ni rätt då ni yttrade er, att ingen — Post, — Blad eller — Tidning existerar i Sverige, som duger till annat än papiljotter och bakelsepapper. Också utöfvas blott den strängaste billighets lagar, om t. ex. en Journal för Litteraturen och Teatern, som sagt könet så många vackra saker, belönas med ett säte bland dess lockar, eller om en qvacksalfvaretidning i konfunderade Ämnen, hvilket litterära åbäke *) ådragit sig så många förföriska munnars gäspningar, lägges till omslag kring en realitet, som kan försona de genom ledsnaden vanställda behagen. Himlen gifve blott att landets döttrar, som af sin sällan missvisande instinkt för skicklighet, ordning och gagn gerna skyndsamt befordra all slik vitterhet till dess ofvannämnda högre bestämmelser, kunde få makt öfver detta skräp strax när det kommit i huset, innan det ännu hunnit förrycka en ny skruf i deras kannstöpande männers hjernor, eller genom sin usla prosa och sina uslare rimmerier förorsaka en — om möjligt — än eländigare konversation! — Det var då så mycket mindre drägligt att se *Menniskans anlete* eller *Det Nya Eden* **) i så elakt sällskap. En samling, af mästaren sjelf föranstaltad och godkänd, var derföre en lika allmän, som ifrig önskan. Man började

*) Ryktbart för sin kärlek till idyllen, sina insigter i öfversättningsläran och sin polemik om två bokstäfver.

**) Nemligen sådant, som det uppenbarades i Stockholms-Posten 1794, innan en kritisk skolmästare skrämde skaparn att förderfva det.

befara, att han förskjutit sin Erato, i den öfvertygelsen, att skaldekonsten vore blott en flyktig ungdomslek, utan värde för mannens nyttigare syftningar. Till denna farhåga kom slutligen medlidandet öfver hans i sanning arkadiska Gratier, då ryktet utbasunade, det han nu sysselsatte sig att putsa, hofmästra och akademisera dem. Har denna aning slagit in? och till hvilken grad?

Åtminstone icke — att begynna med det först i ögonen fallande — i sjelfva editionen *), som borde vara både vackrare och tryckfelsfriare, för att i denna punkt tåla en jemnförelse med de flesta akademisternas skrifter. Jag åhugar vid närvarande tillfälle de frikostiga loford, som ni engång tilldelade dessa för det synbaraste beviset på den smak hvaraf de skryta, nemligen den typografiska täckheten; ni öfvertygade mig då oemotsägligt om riktigheten af min gamla känsla, att det hos fruntimmer och artister medfödda sinnet för det angenäma, skickliga, rena, är ganska ofullkomligt om det icke yttrar sig äfven i de ringaste småsaker. Ty liksom det minsta stela veck, det minsta utkast till fläck vanpryder draperiet, som omflyter en skönhets gestalt, och liksom åskådarns öga såras af reflor i en gudabilds marmor, så kränkes ock läsarens njutning af en vårdslösad upplaga, och bokformen, hvilken i alla fall är en föga poetisk organ för poesiens luftiga diktningar, liknar då med sitt grå papper, sitt obehagliga tryck och sina talrika tryckfel en grof prosaisk väf, som skymtar igenom den poetiska koloriten med nakna trådar. — Derföre påstå ock läsare med fina synnerver, att då man med half ovilja läser ett godt poem tryckt illa och med fula typer, i verser med små begynnelsebokstäfver, inkonseqvent stafvadt och öfverflödande af tryckfel, läser man lätt nog en svagare själsprodukt, som helsar oss, lik Wielands, på velinpapper i Göschensk uniform. När detta sker på det torra trädet, hvad bör och kan icke då ske på det gröna?

---

*) Tryckt i Åbo 1810.

Ett vigtigare skäl för en snart förbättrad upplaga hemtar jag från urvalet och anordningen af de i detta första band meddelade skaldestycken. Förf. har derutinnan följt en grundsats, hvars rätthet jag, med mängden af hans läsare, drager i tvifvelsmål. Han bekänner nemligen, i företalet, att »som den faderliga omsorgen alltid är ömmast om de mindre och svagare barnen, så har jag främst bekymrat mig om dem» och valt dem att öppna samlingen. Nu är det väl sant, att denna utlåtelse af en man, som alltid blygsamt misskänt sitt värde, kan tåla mycken inskränkning. Så blomstrande barn, som — exempelvis — *Sångmön*, *Menniskans anlete*, *Lifvets stunder*, *Den enda kyssen*, *Det högre lifvet*, *Stjernhimmeln*, *Modren och sonen*, *Välsignelsen*, *Till de hemmavarande*, *Förgängligheten*, *Saknaden*, *Begrafningsdagen*, *Den inre föreningen*, med många flera, dem jag snart får nämna — önskade sig ofelbart hvarje skald i verlden. Emellertid gjorde vi hans egen omdömeskraft en orättvisa, om vi nekade att vi, för vår del, vid titeln: Franzéns Skaldestycken, ovilkorligt föreställde oss idel arbeten sådana som *Sången öfver Creutz* och *Det nya Eden*, och gerna för mötet af dessa herrliga äldre vänner uppoffrat en fjerdedel af de onämnda »mindre barnen», eller åtminstone uppskjutit deras bekantskap till en annan gång. — Äfven mot förf:s förändringar vid flera bekanta, i sin genuina enkelhet intagande sånger, kan mycket invändas. Så långt går jag dock icke, nitiska Theodora, att jag som ni yrkar alla de fordna läsarternas återställande; ty fastän denna önskan är allmänt publikens, torde jag likväl få framdeles visa, att många af dessa förändringar äro verkliga förbättringar.

Först vill jag dock bjuda till att utreda hvarföre den nya lärodikten *Emili* skaffat er så ringa nöje. Er fina säkra känsla fann henne naturligtvis genast misslyckad; men der framblickar dock en inre spiritus rector, en gömd poetisk flamma, som sätter det ofullkomliga hela i ett fördelaktigare ljus och förskönar flera dess partier. Jag skall i mitt nästa

bref söka häfva denna motsägelse, och bönfaller att er ande må uppmuntrande kringsväfva mig.

FJERDE BREFVET.

En vecka blott förfluten, och ni påminner mig redan om mitt löfte? Obeveklige! Ni njuter af att pläga min lättja, min böjelse för det braminska och det italienska *far niente*, som, man må säga derom allt ondt man vill, sannerligen är lefnadens behagligaste tillstånd. Men triumfera ej för tidigt! Min hämnd skall bli att pläga ert tålamod; jag har i dag just det rätta lynnet dertill, och det anfall af tysk kriticismus, hvilket ni å mina vägnar länge befarat, nalkas i svarta skyar och bereder ett utbrott. Förgäfves genomögnar ni raderna med fördubblad hastighet, förgäfves öfverhoppar ni en och annan sida, ja slutligen hela blad, — det fruktansvärda brefvet räcker er äfven på det stället, der ni åter sänker det vackra ögat, som mulnar; kritikens mörka, stela, isande vålnad är engång frambesvuren, och ni slipper honom ej, med mindre ni en stund egnar honom det lilla porfyraltaret i er helgedom, och der först och främst offrar, honom till en kär rökelse, all er vacklande förtröstan på hans nytta. Förbered då genast offret!

Efter en täck *Dedikation* (till hans excellens etc. etc. hr grefve C. A. Wachtmeister, Åbo akademis fordne kansler), der endast den femte stansen behöfver höjas, följer:

Emili, eller en afton i Lappland, Försök till en Lärodikt. Äfven denna är dedicerad till fru **, och kanhända mindre lyckligt. Också är konsten att väl dedicera högst svår; och förf. kan trösta sig med Oehlenschlägers exempel. Sjelfva verkets plan är denna: Carl, informator i en magnats hus, hade — lyckligare likväl — repeterat Abälards förhållande med en ny Heloisa, eller excellensens dotter, Emili. Slägten harmades deröfver, och på tillstyrkan af Emilis bror, en man den hon beskrifver såsom fåfäng och girig, försköts

hon af familjen och fördes till Lappland af sin man, som der erhållit ett pastorat, icke utan sina nya anförvandters bemedling. Poemet begyns vid de älskandes ankomst, en vinterafton, till Carls prestgård, och utgöres af ett — samtal mellan de tvenne, indeladt i fyra Stunder; den första bär öfverskriften: På berget och i dalen; den andra: I hyddan; den tredje: Vid bordet; den fjerde: Vid spiseln. Man kan af dessa rubriker se konversationens gång; den afhandlar förflutna, närvarande och tillkommande äfventyr, scener och förhoppningar, och kommenterar dessemellan ett måttligt kompendium af lefnadsvishet för menniskor stadda i knappa vilkor. Annars skulle man af ämnet väntat sig det, hvartill också dess fängslande ande alltigenom syftar, en ypperlig nordisk idyll, ett nationalt och egendomligt motstycke till den berömda *Luise*, och det är visst, att om någon af Sveriges nu lefvande konstnärer borde känna sig förpligtad att täfla med Voss, så vore det Franzén, med sin idealiska åsigt af det husliga lifvet, sin kännedom af dess i verkligheten spridda ljusa partier, och sin förmåga att sammanbinda dem till ett helt för det efter hvila trängtande hjertat, i en genom fromhet och enfald lockande målning. Ni delar visst min öfvertygelse, att det angifna målets upphinnande ännu beror på skaldens vilja: med lust skulle hans innerliga kärlek för sitt ädla thema, fromhetens sällhet genom sig sjelf, företaga en omarbetning, i hvilken hela hans älskvärda inre, ej blott fragmentariskt, afbildades. O att han blott engång erkände sin egen kraft, och vågade handla i sjelfständig tillförsigt till henne! — Naturligtvis skulle vid denna omarbetning den dialogiska formen bortfalla för en idylliskt-episk. Hvad de tvenne personerna här immerfort, ända till tröttsamhet, berätta hvarandra, framställdes då i en af skalden berättad handling, och de sväfvande dunstgestalter, dem äfven den bästa reflexionspoesi icke förmår objektiviera, skulle derigenom af sig sjelfva till individuell oändlighet begränsas. Den moraliska syftningen behöfde derföre icke uppoffras; tvärtom, den skulle först genom

en sådan reorganisation vinna sin renaste klarhet och sin fullaste betydelse.

Nu, i sin närvarande skepnad, är denna så kallade lärodikt — ett skönt misstag. Förf. såg förmodligen först sitt ämne rent idylliskt. Men sedan såg han ock de många vackra och sanna reflexioner, hvilka han kunde meddela öfver den dagliga dualismen mellan sinneverldens förderf och urbilden för det goda hjertats önskningar, och för att framställa dem alldeles omedelbart, valde han den trånga formen af ett samtal mellan hjelten och hjeltinnan (om de så kunna tituleras, när inga subalterner uppträda), såsom allegoriska representanter af styckets antithetiska natur. Nu tyckte han, billigt nog, namnet *lärodikt* vara det enda lämpliga för en sådan komposition, i sjelfva verket ett amfibium af idyll och svensk-akademisk lärodikt. Men en dialogisk lärodikt måste nödvändigt reciteras af flera personer än tvenne, emedan, äfven med förbigående af läsarens anspråk på lifligare omvexling och sparsammare haranger, themat skall betraktas å alla sina hufvudsidor, och det svårligen är möjligt, att endast två personer uppfattat dem alla i lika bestämdhet. För att hjelpa detta, låter förf. den ene, Carl, uppleta alla möjliga skäl att göra den trogna makan missnöjd med den ställning, han sjelf beredt henne, och den andra, Emili, med en beundransvärd heroism vederlägga dem. Men är ej det onaturliga, eller åtminstone obehagliga förhållande, som af denna inrättning uppkommer, ett ännu större fel? Hvad föreställning kan ni göra er om en man, sådan som Carl? Ni ville säkert icke ha detta pjunkiga väsende till gemål, knappt till hofmästare. Först släpar han sin i prakt och öfverflöd uppfostrade maka ur föräldrarnes hus, från Stockholm och lustslotten på Mälarens öar, åt Nordens — för kulturmenniskan såsom sådan — armaste och ödsligaste nejder, till en prestgård i Lappland; och när de nu hunnit fram, och den goda flickan väljer alla tänkbara tillfällen att trösta honom och sig sjelf, öfverhopar han henne, till tacksamhetstecken, med de allrabedröfligaste inkast och påminnelser,

såsom en sannfärdig plågoande! Ja, det förorsakar läsaren en ordentlig pina, när hon ändtligen ber och besvärjer sin förändrade belägenhets upphofsman, att han ville upphöra med jeremiaderna och låta henne göra honom så lycklig, som hon sjelf redan befinner sig genom honom, — och likväl han sans façon uppstämmer sin gamla refräng i en ännu ömkligare ton, om alla hennes förlorade »perlor, guld, briljanter, vagnar, slott», ja »friare på knä, med band båd' gult och blått» etc. (Det ser ut på detta, liksom på flera andra ställen, som skulle han yppa en liten skadeglädje eller åtminstone en obändig fåfänga deröfver, att fröken Emili ändock föredragit honom, informator och designatus pastor, framför de förtretliga herrarne med de gula och blå banden!) Men borde då ej han, såsom en manlig man, hellre af alla krafter understödja sin trogna hustru i den ståndaktiga glädtighet, som kärleken för honom ingifvit henne? Dock, förf. kunde, efter den ofvanföre angifna irriga proceduren, ej annorlunda komma ut med sin gunstlings-motsats af förnämhetens retelser och den förnöjsamma ringhetens ädlare lycka; dessutom tänkte han att det hörde till Emili, såsom den sig ursprungligt uppoffrande och nedlåtande personen, att allt framgent vara en hjeltinna. Slutligen börjar ock pastorn att ge sig tillfreds och språka förståndigt. Men — det har ofta fallit mig in, då jag sett våra poeters vanliga sätt att prisa huslig lycksalighet — hvad är det då för en förnöjsamhet, hvars fantasi evigt betraktar guld, slott, equipager, kalaser och betjening? Hvaraf hjertat fullt är, derom talar munnen, och det förefaller en verkligen förnöjd menniska, som om desse härmare behöfde oupphörligen påminna sig, att vissa fatala önskningar måste tyvärr kufvas till lägligt tillfälle. På det ingen skall märka huru de missunna den rike hans guld, tala de derom med förakt och kasta öfver sitt armod en lättfången retorisk slängkappa, genom hvars glesa väf den *poetiska sansculottismen* öfverallt framlyser. Genom sin fruktan att falla ur kostumen, förlora de den i hvarje ögonblick. Och det var visst icke den ädle

skaldens mening, att hans äkta par — synnerligen Carl — skulle bli misstänkt för en så beskaffad förnöjsamhet. Väl bör man i poesiens rike vara ärlig mot qvinnorna, men gör man deras älskare till kräk för att upphöja dem sjelfva, så hedrar man illa deras val och deras kärlek. Det lär nemligen förhålla sig så, som en af Sveriges störste män, den misskände Svedenborg, i sin tid profeterade: «att mannen är skapad att föreställa det *Sannas förstånd*, och qvinnan det *Godas tillgifvenhet*, följaktligen mannen att vara *Sant* och qvinnan att vara *Godt*», ehuru Kellgren *) allsicke kunde begripa det.

Så mycket ondt kan förorsakas af en misslyckad plan. Till allt detta obehagliga kommer, såsom nödvändig följd, att dialogen har många likheter med de så kallade *Schlag auf Schlag-Reden*, dem man förebrådde Lohensteins tragedier, d. ä. hvad den ene säger, tournerar den andra epigrammatiskt och skickar tillbaka, så att ett dylikt samtal — hvilket redan någonstäds, jag tror i Polyfem, blifvit anmärkt — liknar en bollkastning med bonmots och sentimens. Annars har vår skald slösat en beundransvärd skicklighet att i denna dialo-

---

*) *Kellgrens Samlade Skrifter*, 2 B. Bland annat, som här anföres såsom orimligheter, och som visserligen till en del är ett mindre tjenligt bilderspråk, förekommer ock denna märkvärdiga, nästan till vettenskaplig anticipation klara aning af det absolutas idé: «Allt i himmelen och hela verlden består af *Två;* deraf uppkommer *Ett*, då det Goda är i det Sanna och det Sanna i det Goda, så att det Sanna är det Godas, och det Goda det Sannas, hvarigenom det ena erkänner det andra såsom sitt inbördes och gensvarande, eller såsom sitt verkande till det motverkande, eller tvärtom (så att liksom det ena erkänner det andra, så erkänner det andra det ena.» Felet är endast, att den högsta Enheten, till sitt begrepp ett Prius, säges uppkomma af Tvåheten. Den enhet, som uppkommer, är blott den relativa, som föder fenomenernas verld. — Äfven skulle man väl nu tveka att för vanvett beskylla en författare, som sade att «menniskan är himmel i minsta form», att «af Herren är det goda, men hos menniskan det sanna», att «andelig kärlek är Guds beläte», m. m. Kellgren var likväl en bra man, och vår vitterhet har till honom många förbindelser; men — dock, frid vare öfver hans odödliga minne!

giska duett inväfva, ledigt och naturligt, de skönaste teckningar af husliga scener, af Lapplands majestätliga natur, af nordiska och i synnerhet lappska seder och bruk, m. m., och öfverallt der samtalet föranlåter en lyrisk höjning, eller der skalden sjelf tycks tala, förnimma vi den Franzénska eolsharpans närvaro. Jag väljer de första bevis, som falla mig i ögonen — Lapplands porträtt, trollmannens spel, Andromeda på fjället, vattenfallet och Angelika, den Lappske älskarens sång, och Emilis ideal af parets tillkommande belägenhet. Men jag ville, i trots af vidlyftigheten, afskrifva de tusende öfver hela dikten strödda lefvande dragen af huld qvinlighet, af innerlig kärlek, af förförisk huslighet, af menniskoälskande oskuld (t. ex. *«Är ej en fin tangent i hvarje finger spänd, På det en likes hand må bli i hjertat känd?»*) — om jag ej visste, att ni längesedan lärt er dem alla utantill. Återupprepa dem då för ert minne, eller för den lycklige, åt hvilken ni skänkte ert fullkomliga jag, såframt ni behöfver några andra påminnelser än dem, som dagligen omgifva er, för att försättas i

— «en tid, då menskan, utan skuld,
Blott lekte som ett barn, ej skilde kis från guld,
Och ej en herdastaf ifrån en kejsarspira:
Då dagens arbete var blott att kransar vira
Till någon gudoms fest, då trött af dans och sång
Man lade sig till ro vid närmsta källas språng,
Och, mornad under skyn och badad i kristallen,
Blott tog emot en frukt, ur trädet nästan fallen;
Då utan sorg och hat, blott för en myrtenlund
Invigd åt kärleken, hölls hela jordens rund;
Då allt var blott natur, och hela menskligheten
En enda skön familj, af sjelfva olikheten
I lynnen och i drag förent med nya band,
Så menlöst, som bland barn små brudpar, hand i hand;
Och då till oskuldens och helsans glada fester
Inunder låga tak nedstego himlagäster.»

I en sådan tjusning skall ni äfven förgäta, att skaldens alexandriner äro stundom något sträfva, ehuru detta icke torde be-

visa Alexandrinens svårighet. Jag närmar mig nu till samlingens senare hälft, som bär titeln *Blandade Dikter*, men önskar mig först ett litet sken af öfvertygelse, att ni ej redan ledsnat vid hela brefvexlingen, under det jag förbereder dess fortsättning.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

[Fortsättningen uteblef.]

II.

Skaldestycken af Frans M. Franzén.

Fjerde Bandet. Örebro 1832.

(Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1833.)

Den allmänt vördade skald, af hvars samlade dikter vi nu gå att anmäla ett nytt band, har redan flerstädes, och sist i tidningen Heimdall, blifvit både utförligt och riktigt karakteriserad. Olämpligt vore derföre att här börja med någon inledande antydning af den synpunkt, hvarur vi anse honom böra betraktas. Hvilka äro i vårt land de vänner af oskuldens hjertlighet, af ömhetens glädje, af känslans renaste och läckraste sanning, af naivt behag, af idyllisk skönhet, som ej, sedan fyratio år tillbaka, stå hos detta snille i förbindelse för oförgätliga stunder? Hvilka äro de, som icke veta, att detta snille har, under en så lång bana af verksamhet, aldrig öfverlemnat sig åt en riktning, som ej varit det ädlaste sinnes, aldrig företagit en uppflygt, der det ej till ett heligt mål burits af de skäraste vingar? Icke heller hafva de egenskaper, hvilkas lifliga föreställning oskiljaktigt är fästad vid namnet Franzén, sedan skaldens första uppträde undergått någon annan förändring, än den, som gör att aftonen af en fager sommardag behagar på annat vis än dess morgon. Till en sådan förändring räkna vi, att sjelfva grundegenskapen, eller den afgjorda böjelsen för natur, för flärdlöshet, för denna höga enfald, som i sjelfva verket ensam är i besittning af

il cantar, che nell' anima si sente,

nu i samlingen af hans skrifter framträder på ett något olika sätt, än i de spridda blad, som förvara hans tidigaste sånger.

Hvad i dem var ännu nästan blott instinkt, yttrar sig här med bestämd och ofördold sjelfmedvetenhet. Fritt må man tycka, att i dessa första lärkröster från en vårgryning, hvars like vår vitterhet aldrig sedan kunnat förete, en egen magisk lockning förnimmes, som icke ersättes genom hela visheten af en visserligen mera omfattande och utvecklad sångkonst. Förlåtlig är tvifvelsutan den känsla, hvarmed vi sakna all bortflydd ungdom — liksom vore den vårt eget jordlifs kortvariga blomstring; denna ålder, då ännu icke tiden, lik den på marmorn oupphörligt fallande droppen, hunnit urhålka vår varelse med den småningom märkbara makt, som utöfvas af enformigt på hvarandra följande dagar. Men beklagom dock ej, att frukten icke är blomster, och begärom ej af henne, att hon borde vara det! Se vi henne, liksom här, glimma i hesperisk friskhet: påminnom oss då, att det, som blomningen sjelf åsyftade, var just frukt, just en sådan, och ingenting annat. Dessutom gäller denna påminnelse endast det allmänna behandlingssätt, hvarmed den Franzénska sångmön ordnat sina skapelser till den diktens lund, som förevarande samling upplåter. Lunden i och för sig sjelf brås visserligen på sin urbild, eller poesiens egen, samt liknar alltså i det afseendet Armidas, att den samtidigt företer både vårens och höstens skönheter, eller att der

Co' fiori eterni eterno il frutto dura,
E, mentre spunta l'un, l'altro matura.

Med få ord sagdt: hon har visst icke från denna lund uteslutit alstren af sina första, ungdomliga ingifvelser; och till en del utgöra dessa just det, som lustvandraren der företrädesvis uppsöker och njuter. Blott i de åtgärder, med hvilka hon trott sig böra förhjelpa dem till fullkomligare utveckling, har man tyckt sig understundom röja en frånvaro af den anda, som först till lif framkallade dem och först gjorde dem till våra hjertans älsklingar.

Är det väl rentaf omöjligt, att i dylika omskapningar, större eller mindre, utan uppoffrande af sin tidigare skalde-

ålders flägt och ton, tillfredsställa sin senares mera skarpsynta konstfordringar? Ingalunda. I detta afseende, liksom i så många andra, är Goethe ett lysande exempel af förmåga, takt och lycka. Men den betänkliga omständighet, att en slik framgång har varit blott få skalder beskärd, borde på flertalet verka varnande; den borde råda dem att låta sin «första kärleks» minnen qvarstå i det oförändrade skick, hvari de tillförlitligast förtälja om dyrbara *other times*. Mången har den tro, att äfven sångaren af Creutz och Selma, då han företog att till ett helt sammanställa sina poetiska daningar, hade bort åtnöja sig med sjelfva samlandet och ordnandet, utan att vilja göra det goda ännu bättre; hvilket esomoftast leder till en motsatt utgång. Vi tillstå uppriktigt, att denna öfvertygelse, i betydlig mån, är vår egen; utan att dermed underskrifva det obilliga påståendet, som vi ej sällan förnummit, att alla i förevarande samling vidtagna förbättringar äro försämringar. Det blefve oss lätt att vederlägga, om vår pligt, för denna gången, sträckte sig till en granskning af hela samlingen. Dylika föregifvanden grunda sig ofta blott på läsarens vana vid en viss läsart, hvars bristfällighet vid första läsningen så starkt öfverskimrades af total-intryckets nöje, att den då icke märktes, ja till och med ansågs för ett skönhetsdrag. Hårdt vore, i sanning, om aktningen för denna vana skulle ovilkorligt förbjuda skalden, hvars klarare blick, hvars skärptare omdöme — snart eller sent — varsnar det felaktiga, att söka undanrödja det för en efterverld, hvars synpunkt är fullkomligt oberoende af de motiver, som så ofta göra både den gynnande och den missgynnande delen af hans samtida till oefterrättliga domare. Om genom en förändring — vare sig större eller mindre — styckets ursprungliga karakter, utan intrång på sin ursprunglighet, åskådligare och verksammare framträder; om genom den styckets totalintryck förhöjes, utan att ändock vara förbytt till ett annat, än det först rönta: då är skaldens afsigt vunnen, d. v. s. då är förändringen lyckad; och visserligen, med detsamma, äfven rättfärdigad.

Orsaken, hvarföre, också i sådant fall, mången af hans samtidingar ej mäktar erkänna förbättringen, är den, att dertill fordras en mindre vanlig frigörelse från hvarjehanda tillfälliga tycken, en omdömeskraftens sjelfständighet, som ej låter villa sig ens af egna favoritböjelser och favoritnycker. Blott under detta vilkor kunna vi, åtminstone i någon mån, försätta oss i efterverldens ställe.

Andra må afgöra, hvilken användning dessa i förbigående fällda yttranden må äga på det föremål, som denna gång särskildt påkallar vår uppmärksamhet. Vi neka ej, att förevarande samling, i likhet med hvarje annat menniskoverk, qvarlemnar åtskilligt att önska; och synnerligen detta fjerde band, hvars innehåll till det mesta härstammar från det i vår vitterhets häfder mindre lyckliga tidehvarf, då den äldre svenska akademiens grundsatser utöfvade ett ostördt envälde. Men hvad den öfverallt omisskänneligen visar, är en anda af allvarlig sjelfpröfning och sjelfbedömning, en estetisk vilja, som har genom alla skiften, intill närvarande dag, icke blott troget bevarat sin känslas första renhet, sin smaks första kyskhet, utan ock städse mera stadfästat den. Ej mindre nitiskt hängifven åt det natursanna, det enkla, det på jorden och i himlen heliga, än då han fordom besjöng dess oförfalskade uttryck i »menniskans anlete», fortfar denne skald ännu att vid Sånggudinnans altare offra åt det godas skönhet; och ingenting är begripligare, då han redan såsom yngling slog sin harpa i samma snöhvita tempeldrägt, som nu omhöljer den bedagade siaren. Denna förtjenst kan ej för högt uppskattas i en tid, då äfven Sveriges litteratur, liksom Europas allmänneligen, beherrskas af helt andra makter, än den sanna ingifvelsens, den heliga kärlekens, den stora och ädla syftningens. Det är bekant, att i svenska vitterheten länge striddes, om någon »gullålder» verkligen der funnits eller icke. Under det man ännu som häftigast derom tvistade, infann sig plötsligt en silfverålder, hvars tillvarelse är ojemnförligt mindre tvifvel underkastad; och knappt har den hunnit tillryggalägga ett årtionde,

innan vi se den redan draga i spåren en kopparålder, hvars vilda förflugenhet i vers och prosa, hvars brist på sak, tanka, ton, stil är lika ögonskenlig, som dess lumpna koketteri med genialitet och manér. Den framväxer med skyndsamhet ur en lika allmän, som vämjeligt karrikerande härmning af ett glansrikt snille, hvars goda egenskaper vi beundra, hvars mindre goda vi ursäkta, men hvars öfverväldigande inflytelse på Sveriges nyaste vitterhet vi ej kunna annat än beklaga. Hvad i synnerhet gemensamt utmärker denna härmning, är en poetiserande rhetorik, som utgår från ett fullkomligt obegrepp om poesiens väsende och form, och som äfven i prosan vill införa samma effekt-jagt, samma snappande efter oerhörda påhitt, liknelser, ordspetsar och ordvändningar, samma med bjerta färgor sminkade nordiskhet, samma bollkastning med antitheser och epigrammer, hvilken den öfvar jemväl då, när den påstår sig vara kärlekens, sorgens, ja förtviflandets och döendets uttryck. Till hela denna falska rhetorik, hvarmed den sanna poetiska vältaligheten — t. ex. i de bästa af Stagnelii verk — ingalunda bör förblandas, kan väl svårligen någonting befinna sig i skarpare motsättning, än de Franzénska skrifternas ädla enfald; med sin blygsamhet, som nästan fruktar att för lifligt behaga, sin obenägenhet för all öfverrumplande inverkan, sin mot allt bländsken, all affektation mildt, men bestämdt riktade ovilja. Det är framför allt i detta hänseende, som deras läsning bör för unga vitterhetsälskare vara helsosam. Den bör kunna gagna, om icke såsom läkemedel, åtminstone såsom skyddsmedel mot den farsot, hvarigenom poesiens rike förvandlas till en ödslig rymd af konstgjorda meteorer, af fyrverkerier, som med sina raketer ideligen blänka, fräsa och susa, utan att åt själen qvarlemna en enda dröjande stråle af ljus och värme. Eld är visserligen i dessa gnistor och strimmor; men det är en blott tellurisk eld, som förlorat sammanhanget med den lifgifvande solen, och utan centrum, utan enhetsprincip gycklar omkring på egen hand, än såsom stjernfall, än såsom lyktgubbsken, inom skum-

rasket af en ytlig sinne-varseblifning. — Sannolikt gifves oss, innan kort, anledning att närmare utreda, huru, på sådant vis, poesien och konsten inkräktas af samma atomistiska egoism, som i våra dagars naturforskning och samhällslära vändt sig bort från det gudomliga, och till straff blifvit öfverlåten åt sitt eget «vrånga sinne».

I spetsen för detta fjerde band står en älskvärd bekant: *Emili, eller en afton i Lappland*; hvars möte, för ett ögonblick, förflyttat rec. tillbaka i hans första ynglingstid. Denna didaktiskt-idylliska dikt var nemligen ett af de allraförsta föremål, på hvilka han öfvade sin kritiska förmåga; och äger hans dåvarande granskning ej någon vidare förtjenst, så uttalar den åtminstone oförståldt ungdomens hela rikedom på kärlek, beundran, sjelfbelåtenhet och förhoppningar. Sedan dess hafva tjugutvå år störtat förbi, med brokig vexling af innehåll, med mången anledning till erfarenhet och insigt; men i hvarje väsendtlig punkt underskrifver rec. än i dag sitt då fällda omdöme, hvilket han nu kan betrakta lika opartiskt, som vore det yttradt af en annan. — Den fordna dedikationen *till fru *** beledsagas i denna upplaga af en ny, *till skuggan af densamma.* Med ljuf rörelse förnimma vi här, att bådas föremål är skaldens sist från jorden hemgångna maka; och visserligen finnes bland hans personliga vänner ingen, hvilken ej, liksom han sjelf, såg i henne verkligheten af den bild, som han, långt innan hon ens till namnet var honom känd, profetiskt tecknat i en huld lappländsk prestfru. — Från det ledsamma tillägg (*«Försök till en lärodikt»*), som fordom förlängde den allmänna titeln, har den nu blifvit befriad. Tyvärr måste sägas, att sjelfva skaldedikten bibehållit den svaga sida, som just af detta tillägg uppriktigt tillkännagafs. Vi ogilla icke den didaktiska syftningen i och för sig; att vi ej heller gjorde det i vår förra granskning, kan redan af sjelfva öfverskriften *) skönjas. Hvad vi ogilla, är blott den olämp-

*) La Poesia è la scienza delle divine cose, convertita in una imagine fantastica e armoniosa. Gravina.

liga utsträckning deraf, hvarigenom skalden tillstängt för sig en af de lyckligast funna, de mest lofvande möjligheter att tillvägabringa ett mästerverk. För de många sköna enskildheterna, och framförallt för teckningen af Emilis personlighet, hålla vi honom tacksam räkning; det hela nödgas vi likafullt, så ogerna vi än bekänna det, anse för ett bland de snillrika — misstag, af hvilka poesiens historia äger så många att förete. Skälen dertill må några närmare anmärkningar framgifva.

Det historiska innehållet är i sammandrag detta. Carl, styckets hjelte — om vi så få kalla en person, som är den ende mannen i stycket, och en temligen omanlig — hade varit informator i en magnats hus, och der med excellensens dotter, fröken Emili, repeterat den så många gånger förnyade begynnelsen af Abälards roman. Slägten hade deröfver förtörnats, och bittrast hennes bror, hvars adliga stolthet, i löndom förknippad med den ingalunda okära utsigt att bli ensam arftagare, hade underblåst faderns harm och öfvertygat honom om nödvändigheten att förskjuta henne. Förvisad från sin ömsom i Stockholm, ömsom i dess grannskap bosatta familj, hade hon modigt följt sin unga make på en flyttningsresa till Lappland och ett honom der gifvet pastorat — sådant, som dessa ödemarker erbjuda. Poemet begynnes vid slutet af nämnda färd; eller vid de älskandes ankomst, en dystert skön vinterdag, till Carls prestgård; hvarefter det, från flerahanda sidor, skildrar deras belägenhet, och huru de lyckas att till gemensam trefnad göra sig i detta tillstånd hemmastadda. — Hvem, som icke redan känner skaldens behandling deraf, skulle ej af detta ämne vänta sig — en ren idyll, herrlig, nordiskt egendomlig, underbar genom sin till och med för svenskar främmande lokalitet? Också är sannolikt, att den lofvärda tanke, som sedermera hans landsman Runeberg fattat och ärofullt utfört *), någongång flög såsom en blixt genom förf:s

*) Se poemet Elgskyttarne.

själ; den tanke nemligen, att lemna en nordisk motbild till hvad tyskarne äga i sin Luise, eller i sin Hermann und Dorothea. Beklagande måste vi fråga: hvi qvarhöll han ej denna verkligen gudasända ingifvelse, hvilken, utan att förringa Elgskyttarnes värde, tvifvelsutan hade frambragt något vida öfverträffande? Ja, vi måste utvidga frågan och spörja: hvilket missöde har vållat, att af Sveriges skalder just den, som enligt hela den bildade nationens röst har det tydligaste anlag, den afgjordaste själsdaning för idyllens diktart, aldrig med någon större komposition hörsammat denna sin ursprungliga kallelse? Det första spörsmålet finner måhända sitt svar i den förtrollningsmakt, som på författaren, under en viss mellanperiod i hans utveckling, utöfvades af en nu föråldrad lära om poesiens väsende och bestämmelse. Det andra åter besvaras väl rimligast genom en erinran om det faktum, att snillet, hos många individer, gerna försmår eller öfverspringer de verkningskretsar, som ligga dess innersta lifspunkt närmast, för att försöka sig i aflägsnare; äfven under fara att i dessa verka med minskad kraft, om icke rentaf med förlust af hela sin sanna egentlighet.

I stället för den väntade idyllen — hvad har han då gifvit oss? — Ett amfibium i dialogisk form; der en själ af naturpoesi alltigenom brottas med en kropp af alexandrinsk lärodikt, och liknar en fånge, hvars fängelsedörr ofta står på glänt, men hvars vaktare alltid är tillstädes. Hvad vi derigenom förlorat, ersätta icke de talrika både sanna och väl sagda reflexioner, som yttras öfver mannens och qvinnans lefnadskall, med ständig hänsigt till motsatsen mellan det goda hjertats verld och det förfinade, ofta förderfvade sällskapslifvets. Dertill kommer den olägenhet, att dialogen är inskränkt till en dyolog (om ett slikt ord tillåtes); ett samtal mellan blott tvenne personer, hvilka, alldeles som i en disputationsakt, ömsom harangera, ömsom munhuggas, och emellanåt äfven berätta åtskilligt för hvarandra. Detta samtal är fördeladt i fyra *stunder*: den första, *på berget och i dalen*; den andra,

i hyddan; den tredje, *vid bordet*; den fjerde, *vid spiseln*. Man kan af dessa öfverskrifter ungefär se konversationens gång; man kan förmoda, att den afhandlar förflutna, närvarande, tillkommande äfventyr, scener och förhoppningar; gissar man tillika, att den kommenterar ett compendium af lefnadsvishet, synnerligen för menniskor som äro stadda i knappa vilkor, så har man inbegreppet fullständigt. Men i en dialogisk lärodikt böra nödvändigt flera samtalare uppträda. Vi vilja ej ens nämna läsarens billiga anspråk på lifligare omvexling: men ämnet skall ju betraktas ur alla sina väsendtligare synpunkter? och huru kan sådant låta sig verkställas genom endast tvenne talande — såframt dessa skola gifva oss intrycket af verkliga personer, som sjelfva känna, tänka och orda? Denna svårighet har ej undflytt skalden; men det sätt, hvarpå han sökt afhjelpa den, har blott insnärjt honom i en ännu större, den han förgäfves uppbjudit all sin konst att öfvervinna. Themat är, såsom nyss tillkännagafs, en antithetisk uppställning af förnämhetens och rikedomens lycka å ena sidan, och en förnöjsam ringhets å den andra; eller en jemnförelse mellan båda, som utslår till den sednares förmån. Denna motsats låter han på det vis af de tvenne älskande skärskådas, att Carl outtröttligt för sin maka uppletar alla tänkbara skäl till misslynthet med den ställning, han sjelf beredt henne, under det hon, ej mindre outtröttligt, vederlägger dem och bevisar, att den innebär allt, som behöfves till ömsesidig trefnad. Härmedelst uppkommer ett förhållande af den art, att läsaren väl beundrar Emilis tålamod, men träffar ett icke ringa tillfälle att pröfva sitt eget. Hvad slags föreställning skall man göra sig om en man, sådan som Carl? Man är han åtminstone icke; ehvad han eljest må vara. Han har mod att släpa sin i prakt och öfverflöd uppfostrade maka ur föräldrarnas hus, från Stockholm och lustslotten på Mälarens öar, åt Nordens aflägsnaste, armaste, ödsligaste bygder, till en prestgård i Lappland; men när de hunnit fram, finner han inga färgor nog svarta att utmåla deras öde, och

öfversvämmar, såsom en plågoande, med de bedröfligaste inkast och påminnelser den hulda qvinna, som med stor sinrikhet framspanar hvarje möjlig anledning till hans tröst. Har hon sålunda hållit på med honom ungefär en hel sång eller »stund» igenom, så sker väl, att han i ett och annat ögonblick krynar till; såsom t. ex. vid slutet af första stunden:

«Nå! glömmom här en flärd, som dessa berg ej når.
Här är man menska blott, här blott naturen rår.
Af ingen fördom slaf, i hennes fria rike,
Man får af hjertat ledd sig närma till sin like.
Här ej af skrå mot skrå man hör en sällskapston,
Så föga sällskapslik, mer tung än etiketten!
Ej efter rockens färg bedöms här en person,
Ej stämpeln af förtjenst söks blott på epauletten.
Här slipper du den följd af olikt giftermål» o. s. v.

men redan stunden efteråt börjar han ånyo det gamla pjunket. Ej sällan ber och besvärjer hon honom att upphöra med jeremiaderna. Så t. ex.:

«O, lemna ditt bekymmer;
Se innerst i min själ, som ingen skugga skymmer,
Och mig så lycklig se — dock med ett vilkor blott!

CARL.

O säg, hvad vilkor? . . . .

EMILI.

Unna då din maka
Att, lycklig gjord af dig, dig lycklig göra få!
Att ge är ädelmod; men ock att ta tillbaka.»

(Ganska sannt; att taga tillhör ej mindre kärleken och den tro, hvarpå hans bestånd hvilar, än gifva.) Hvilken påföljd har denna erinran? Att han nu först riktigt kommer i fart igen, och uppstämmer i en ännu ömkligare ton sin vanliga refräng:

«Vid vaggan re'n för dig sjöng lyckan, som din tärna,
Om idel perlor, guld, briljanter, vagnar, slott,
Och friare på knä, med band båd' gult och blått!
En skönhet synas bör, en skönhet vill det gerna m. m.»

(En, såsom oss tyckes, här mindre delikat anmärkning.) Någon har påstått, att här, liksom på andra ställen, under all hans qvida framtittar en liten skadeglädje öfver det nederlag, som de förtretliga herrarne «med gula och blå banden» lidit af den ofrälse informatorn. Så mycket kan mellertid sägas till Carls och skaldens urskuldande för dylika deklamationer, att ämnet sjelft här mera naturligt föranleder dem, än vanligen fallet var i den förnöjsamhetspoesi, som för trettio år sedan i vår vitterhet gjorde så mycken lycka. Redan i sin första ungdom kunde rec. ej tåla den. Alltid kände han sig frestad att spörja: hvad är det för en förnöjsamhet, som påstår sig ej begära «palateens stolta flärd», som förtjusas af «herdekojan», som påminner sig att «mången har beqvämt på kryckan, ja, i bojan», men hvars inbillning ändå ständigt hvimlar af guld, slott, kalaser, ekipager och betjening *)? Visserligen har skalden lyckats öfvertyga oss om verkligheten af Carls och Emilis husliga sällhet; men ledsamt är i alla fall, att den sistnämnde genom sin illa anbragta spleen (en sjukdom, för hvilken han öfverhufvud har stor benägenhet) oupphörligt nödgar sin maka, som både vill och kan tala om intressantare ämnen, att orda om «*Cordons bleus*», om «hans nåd på sin soffa», om «Prunk i sitt slott», med flera sådana — på det han dervid må höra henne yttra, att dessa ju samtligen äro högst tråkiga, och dessutom dragas med hvarjehanda krämpor. Hon försöker på flera vis leda hans föreställningar åt Lapplands egna skönhets- och trefnadstillgångar — hvarvid den ypperliga skildringen af en trollmans spel bringar Carl att ett ögonblick afbryta sin jämmer, för att göra en något Vossisk anmärkning öfver upplysningens stigande i Lappland: men fåfängt; han ger sig ingen ro, förrän hon åter några sidor bortåt predikat såsom en riktig guvernant:

«Följ genom gator, torg och trädgårdar och salar,
På bal och karusell, det flydda nöjets spår» o. s. v.

---

*) Se Phosphoros 1811, «Brefven öfver Franzén». (Sid. 44 i det föregående.)

Ändtligen, sedan han för begäret efter sällskapslif hållit ett försvarstal, der dessa i sanning förträffliga verser förekomma:

«Gaf icke himlen sjelf oss ögon fram i pannan,
För att beskåda fritt, ej skyn blott, men hvarannan:
Är ej en fin tangent i hvarje finger spänd,
På det en likes hand må bli i hjertat känd?»

förklarar han sig — i ej mindre vackra verser — bli nöjd, och jemväl öfver hennes ro ej mer bekymrad, i fall hans hopp om fadersglädje går i fullbordan. I detta hopp bestyrker honom blygsamt Emili; och bifogar den underrättelse, att bordet är dukadt, «med rätter af vildt från luft och mark, af öknens valda bär.» (Något till öfverlopps utropar hon härvid om deras lappska hushållsgumma:

«O! hennes ögons fröjd, att se hur andra njuta,
Är mer än all den prakt, som skeppsbron visa kan.»)

Näppligen har läsaren hittills kunnat förmoda, att denna underrättelse, och hvad dermed sammanhänger, gör på Carl en förmånligare verkan, än allt annat; under hela tredje «stunden», då han sitter vid bordet, och genast i begynnelsen fägnar sig åt det läckra renköttet, är han vid friskare mod, och språkar åtskilligt rätt förståndigt. Det är i synnerhet qvinnans natur, kall och förhållande till mannen, som nu blir samtalets föremål. I sitt svar på den varma hyllning, som Carl med fullt skäl egnar åt hennes kön, sammanfattar Emili hela sin åsigt i dessa älskliga ord:

«— — Bägge könen blott fullkomna menniskan.
Du vill en engel se: hvad är, som dertill felar
Den ädle ynglingen, den ljufva flickan der?
Smält bägge i en bild — och engeln färdig är.
Så kom, förenom oss! Huldt stöde mig din skuldra:
Aftorke, ömt och lent, min hand din pannas svett.
Du, stäm en högre ton; och likt en skön duett
Vårt lif harmoniskt flyr, hur ödet än må bullra.
Skänk mig din vishet, du, och tag min ömhet blott;
Gif mig den enda makt, att föra ut din vilja;
Och, om ej englar just, dock ett i tysthet godt
Och lyckligt äkta par, oss döden blott skall skilja.»

Det återstående af denna stund, mot hvars slut Carls lynne ändock åter börjar mulna, utgör en skildring af Lapplands sommar, skiftande i de mest poetiska naturtaflor, af hvilka hon målar de ljusare och han de dunklare. Hr Franzéns genius är i dem fullkomligt sig sjelf. Vi vilja ej ur dem utbryta några spridda bitar; — de böra njutas i helhet och ostördt sammanhang.

Det är mellertid ej förgäfves, som Carls kloka och snillrika maka omsider lyckas inleda honom i denna täflingskamp af målningar, vid hvilka hennes utrop om poesien tacksamt af hvarje läsare upprepas:

«Förundransvärda konst, som för oss, på ett blad,
Kring himmel, haf och jord, och den blott drömda verlden;
Som låter menskan se sitt inre, tjust och skrämd,
Och ljuda sorg och fröjd, liksom en lyra stämd!»

Man måste göra hennes melankoliske älskling den rättvisa, att han under fjerde (och sista) stundens samtal, «vid spiseln», i allmänhet beter sig lugnare. Han tyckes ändtligen behjerta sin hustrus förmaningar och mer och mer öppna sitt bröst för de glada bilder, som hon fortfarande tecknar. Befriad från all bitter tillblandning är redan den klagan, hvarmed han börjar, öfver förlusten af den mångbesjungna Gullåldren:

. . . . . «en tid, då menskan, utan skuld,
Blott lekte som ett barn: ej skilde kis från guld,
Och ej en herdastaf ifrån en kejsarspira;
Då dagens arbete var blott att kransar vira
Till någon gudoms fest; då, trött af dans och sång,
Man lade sig till ro vid närmsta källas språng
Och, mornad under skyn och badad i kristallen,
Blott tog emot en frukt, ur trädet nästan fallen;
Då utan sorg och hat, blott för en myrtenlund,
Invigd åt kärleken, hölls hela jordens rund;
Då allt var blott natur, och hela menskligheten
En enda skön familj, af sjelfva olikheten
I lynnen och i drag förent med nya band,
Så menlöst, som bland barn små brudpar, hand i hand;
Och då till oskuldens och helsans glada fester
Inunder låga tak nedstego himlagäster!»

Derföre låter han genast efter denna elegi förmå sig till en treflig berättelse om ett par Lappbarn, Thor och Assa, för att med denna sannsaga — der den välbekanta, ypperliga visan «Spring, min snälla ren» förekommer — sjelf bestyrka Emilis sats att gullåldren qvarlefver öfverallt, hvarest kärlek och förnöjsamhet bo — helst likväl på hemjordens torfva. Och när Emili dervid fastknyter en tjusande skildring af den belägenhet, som framdeles väntar dem i egen hemtrakt, åhör han den icke blott, utan deltager till och med i dess fullbordande; ehuru derefter ännu en sky af sinnesfördystring återvänder, som dock ej länge håller stånd mot makans ojemnförliga vältalighet. Då han likväl här af hennes vackra läppar påminnes om det löfte han äger, att efter sju år förlossas från Lappland och erhålla ett godt pastorat i sin fädernebygd, eller, såsom hon kort förut yttrat sig, «ett gäll, kanske i Stockholms trakt»: så kunna vi dervid ej undgå att finna hans myckna föregående jemmer desto mera obehörig. Också gör han blott ett svagt försök att rättfärdiga den mot detta sista grundskott, och den poetiska disputationsakten lyktar med Emilis fullständiga samt — såsom vi hoppas — varaktiga seger. Berömligt, sedan hon till hans stålsättning framletat så mycket skönt inom kretsen af deras huslighet och utom den i diktens obegränsade rymd, kröner hon sitt verk med att äfven vända hans tankar åt något ännu skönare: de pligter, dem han såsom kristlig religionslärare är kallad att utöfva. Gerna se vi detta hennes sista anfallsvapen blifva det afgörande segervapnet; men så mycket, som dess tillgripande hedrar henne, så litet vinner Carl i vår aktning, då nu oförnekligen synes, att Emili ej blott öfverhufvud är en kraftfullare karakter, utan ock mera prest än han.

Slikt oaktadt erkänna vi med nöje, att ifrågavarande komposition har i denna sista «stund» blifvit förd till ett harmoniskt slut, som af det hela qvarlemnar ett behagligt och minnesvärdt intryck.

Afdelningen *Strödda Dikter* erbjuder oss, i öfverensstämmelse med sin titel, ett innehåll af ganska strödd beskaffenhet. Genom dess flesta stycken går samma afsigtligt didaktiska syftning, som qvalt förf. och oss under det idylliska aftonsamtalet i Lappland; blott är den här förvandlad från en idylliskt-didaktisk till en komiskt-didaktisk. Af sådan art äro t. ex. berättelserna *Välsignelsen*, *Önskningen*, *Den hufvudlösa färden* och på visst sätt *Den sluge drängen*, hvars spetsfundighet likväl tager sig bättre ut på hans ursprungliga tungomål, eller det, som Wessel lagt honom i munnen. Danska språket har en sig egen, oefterhärmlig snacksamhet, hvaråt det öfverlåter sig i föredraget af dylika småhistorier, och hvaraf Baggesen är den elegantaste representanten; denna löper vid hvarje försvenskning lätt fara att bli långtrådig. Bland våra skalder har endast Kellgren lyckats, att i detta manér till och med öfverträffa originalerna. Fritt komisk, utan någon biafsigt, är balladen *Riddar S:t Göran;* i hvilken dock första strofens föreställning om Antipoderne utgör det enda rätt roliga. Desto allvarsammare och sorgligare är den nästföljande balladen, *Förföraren;* ett af de många barnen af «Des Pfarrers Tochter in Taubenhain», men ingalunda ett af de sämsta. Med undantag af den tragiska och i sanning sköna berättelsen *Bruden*, fritt öfversatt från miss Landon, är det af hela denna afdelning väl endast *Katharina Månsdotter* och *Harald Hårdrådes sång*, som outplånligt fästa sig i läsarens hågkomst. Den förstas klagan, sammangjuten med en rörande melodi, har redan öfver trettio år bevekt alla svenska hjertan; den sednares, mera obekant, må här oförkortad anföras:

«For ej mitt fartyg, den bruna hjort,
Allt om Sicilien lyckligt och fort?
Har jag ej segrat, hvarhelst jag i land
Fört mina gossar med svärd i hand?
Slog jag ej äfven i Trondhiems dal
Tvåfallt starkare mannatal?
  Dock på mitt svärd och mitt segel en mö
  Ser med förakt här vid Ilmens sjö!

Nämn mig en idrott, som egnar en man:
Pröfva mig sedan, hur väl jag den kan.
Skjuta med båga och fäkta med svärd,
Löpa på skidor, från gossåren lärd,
Styra ett fartyg och styra en häst
Kan jag, trots någon som kan det bäst.
Dock på mitt svärd och mitt segel en mö
Ser med förakt här vid Ilmens sjö!

Fråga en mö i de sydliga skär,
Fråga den vackraste flickan der,
Hur jag var ansedd, då efter en strid,
Vikingar värdig, jag skänkte dem frid.
Se på de märken, jag lemnat der qvar,
Spörj utaf ryktet, hvad namn jag der har.
Dock på mitt svärd och mitt segel en mö
Ser med förakt här vid Ilmens sjö!

Äfven de poesiens vänner, som känna det herrliga fornqvädet i dess egen skepnad, skola vitsorda, att denna parafras har en lyckligt bibehållen ton af originalets harmfulla, men allsicke förtviflande kämpesmärta.

Sedan vi genomläst nästföljande afdelning: *Stycken af religiöst och moraliskt innehåll*, tillstå vi oss ej inse, hvarföre innehållet här blifvit utmärkt såsom mera «moraliskt», än i de föregående, eller hvarföre skalden ej funnit benämningen «religiöst» ensam tillräcklig; när väl ingen vettig läsare numera sätter i fråga, att just der, hvar poesiens moraliska beståndsdel yttrar sig såsom förklarad till religiös, framträder den i sitt fullaste lif, sitt innersta väsende. Dock, vi böra ej dröja vid en småsak; och bland de poetiska samlingar, som göra anspråk på ordentlig klassificering af sina skaldedikter, gifves väl knappast någon enda, som ej nödgas intyga genom eget exempel, huru svårt det faller sig att ordna sådana under idel bestämda föreskrifter. — Främst i denna afdelning står med skäl den från Pope hemtade, men med stor sjelfständighet omdanade eklogen *Messias*, hvilken rec. under sina barnaår läste med hänryckning i ett häfte af «Läsning i Blandade Ämnen». Sedermera har rec. äfven lärt känna den engelska

urbilden, som tvifvelsutan är ett af Pope's lyckligaste arbeten; den påminner, utan att förlora dervid, om Esaias och Virgilius, hvilkas vidtfrejdade Gudabarns-profetior den sökt i en enda sammansmälta. Det vill alltså ej säga litet, om vi förklara, att den svenska efterbildningen återgifver all dess skönhet i ett troget och lifligt aftryck. Större svårigheter har förf. mött vid öfverflyttandet af Cajani finska psalm, *Förgängligheten*: men icke dessmindre meddelat oss ett värdigt begrepp om denna dråpliga, i största stil affattade klagosång. Vår tacksamhet förringas icke deraf, att hans försvenskning sedan blifvit öfverträffad af en annan, till hvilken han sjelf hänvisar *). Bland de följande andaktssångerna är troligen *Morgonstjernan*, i alla afseenden, den yppersta. Utan att vara en öfversättning från Novalis, klingar den så, som den vore det. Ett större beröm kunna vi ej yttra; men det är förtjent.

Vid förf:s *Epigrammatiska stycken* undertrycker väl knappt någon läsare den önskan, att denna afdelning blifvit utstyrd med en mindre slösande frikostighet. Blotta fjerdedelen hade gjort nog att beteckna den Franzénska sångmöns förhållande till detta skaldeslag. Ingenting är till sin natur så underkastadt tidens skiften, och följaktligen vådan att snart föråldras, som all den qvickhet, hvilken icke är humoristisk, utan blott spelar med ett småuddigt societetsskämt på någon af tidehvarfvets ytor. Om ej allt bedrager oss, har denna våda redan drabbat mängden af förevarande stycken, alltifrån det långa *Förr och Nu*, ända till de minsta fyr- tre- och tvåradiga af samma tonart. Dertill kommer ett hos det yngre läsareslägtet helt och hållet förändradt begrepp om hvad som ger epigrammet poetisk rang. Fransosernes inskränkta, fåfängt af sjelfve Lessing hyllade epigramm-theori har objelpligen fallit, alltsedan Herder framdrog de äkta grekiska mönstren ur en nästan oursäktlig förgätenhet; och vi fordra nu af epigrammet dels bättre infall, dels annat än infall. Väl träffa

*) Se Almqvists Svenska Språklära.

vi undantag, som äfven inför detta förändrade begrepp bibehålla ett visst värde; sådana äro t. ex. anekdoten om Kellgren, Visiten, Antiqvarien Rar, och några få andra. Men äfven dessa sväfva på gränsen mellan poesi och opoesi. *Filosofien i sonnetter* innehåller visserligen sunda tankar — här och der till och med djupa; t. ex.

«Den som vill äga skönheten,
Är icke värd att henne finna.
Bryt rosen af: dess fägring skall försvinna.
En prydnad fåfängan vill vinna,
En njutning söker vällusten;
Men snillet blott en syn från himmelen»

Dock våga vi tro, att äfven inom sonnettens miniatur en filosofi är tänkbar, af mera styrka i både spekulation och poesi. — Föröfrigt kan ingen betvifla, att förf. hade kunnat anställa en strängare räfst öfver flertalet af sina epigrammer. Han har nemligen sjelf visat, i ett mindre antal, som ögonskenligen tillkommit under en senare tid, huru klart han omsider uppfattat skilnaden mellan det epigramm, som åsyftar att roa genom en liten stickande vändning, helst när denna tillika illustrerar någon liten trivial förståndssats, och dêt, som är en verklig sinn-dikt, en blixt af koncentrerad sinnrikhet (i skämt eller allvar). Såsom sådant företer sig t. ex. *Klassiskt och Romantiskt.*

«Blott hvad en nyare tid har romantiskt skönt, du beundrar;
Allt det antika din smak, såsom föråldradt, försmår.
Visst är hon skön, den ur aftonens sky framtindrande stjernan;
Var ej den samma likväl morgonens stjerna förut?»

Ett par blad dessförinnan läser man, under öfverskriften *Smak*, följande:

«Har vår publik ej smak? Ni det i fråga sätter?
Re'n femton gånger tryckt, ger mamsell Warg oss rätter.»

Ställer man nu dessa båda epigrammer bredvid hvarandra — och det sist anförda är ingalunda ett af de i sitt slag sämsta: kan väl då äfven den ensidigaste anhängare af den så-

kallade gamla skolans tycken blunda för det förras öfverlägsenhet så i sak, som form? Af de styckena, dem samma själfullare anda utmärker, nämna vi exempelvis blott *Qvällen*, *Kärlekens ögon*, *Bruden*, *Eros*, *Kärleken och Snillet*, *Dufvan och Svanen*, *Jorden*, samt den för skaldens egen åsigt af sin poesi högst karakteristiska förmaningen *Till mina domare:*

«Taflan beser du likväl och byggnaden, innan du dömmer:
Bläddrande blott i min bok, fäller du redan din dom;
Läser en rad, och saknar Wallins pindariska hymn-ton;
Läser en sida, och spör: liknar väl detta Tegnér?
Hvad! af den saktliga ån, som flyter i dalen och speglar
Allt hvad den far förbi, stränder och menskor och djur,
Fordrar du språng upp till skyn, som af vattenspelet vid slottet,
Fordrar du forsens, en sjö hvälfvande, kraft och musik?
Blott med den näbb, han fått, hvar fågel sjunger i skogen.
Barnet sin egen far likne; så är det dock hans.»

Hit må jemväl räknas några lyckliga polemiska xenier, såsom t. ex. *Gamla och nya ordningen*, *Sångarskryt*, *Begärda omdömen*, *Det enkla*, *Det granna*, *Dagens röster*, *Granskaren*, *Predikanterne*, *Poeten* m. fl. Det spörsmål, som framkastas under öfverskriften *Tegnerism:*

A.
«Efter Tegnér af alla nu skrifs.

B.
Publiken så fordrar.

A.
Månne publiken likväl läser dem efter Tegnér?»

bör väcka åtskilligt bryderi, om det höres ut i poesiens antichambre bland denna svärm af lakejer, som der armbågas i mer och mindre slitna plagg af Tegnérs livré. Vi lemna åt andra den icke ovigtiga uppgift, att på sitt ställe undersöka, med hvilken rätt mången på denne mästare tillämpar de Quintilianska omdömena om Ovidius och Seneca: *ingenio suo indulget* och *abundat dulcibus vitiis*. Det vissa mellertid är, att den allsmäktiga retelsen för hans apor ligger icke i hans stora, obestridliga förtjenster, utan just i hans *vitia*, som likväl hos

dem upphöra att vara *dulcia*; och deras uträkning dervid är så myeket enfaldigare, som hans manér är af alla det mest individuella. Stilen hos Homer, Shakspeare, Goethe är en vid toga, som låter sig på ett ej mindre egendomligt, än ädelt vis draperas omkring flera sina emellan olika gestalter — och så har ju, med fullkomligt oförminskad sjelfständighet, Goethe uppträdt inom den Homeriska epikens form, liksom Tieck inom den Shakspearska humoristikens; deremot är Tegnérs en lifrock, gjord endast för honom och endast åt honom passande. Också finna vi just för honom, i stunder af oundvikligt misslynne öfver de ständigt upprepade försöken att stjäla eller låna den, en lämplig tröst i den vänliga påminnelsen *Echo:*

»Sjung med en egen ton, hvad förr ej sjunget var;
Strax hör du samma ljud af hundra.
Men hvarken ledsna eller undra!
Parnassen är ett berg; hvart berg sitt echo har.»

Det skönjes föröfrigt lätt, när man jemför de olika slag af epigramm, i hvilka förf. velat försöka sig, att det, som uttrycker en sinnets totalbetraktelse, egentligen är ingenting annat än en förkortad elegi; äfvensom det, som blott meddelar någon viss smärre förståndsanmärkning, i sjelfva verket är ett diminutif af den i våra dagar så häftigt omtvistade lärodikten. Om han i detta sistnämnda visat sig mera svag, så vittnar sådant snarare för hans poetiska naturell, än emot den; och mindre partiskt kan ingen bedömma denna afdelning, än han sjelf gjort i följande slut-distichon:

»Träffar det stundom, så smäller det bom ej sällan, och äfven
Klickar ibland. Det är så jägares öde, gu'nås!» —

Bland dessa dels träffande, dels endast smällande och klickande skott förekomma äfven några fulgurationer af sannt poetisk eld, hvilka blott händelsevis, eller åtminstone utan någon för rec. märkbar orsak, blifvit kallade »epigrammatiska». Sådana äro t. ex. *Kanon*, *Drinkaren*, *Den resande*, *Lilly*, *Nordens skål*, *Kejsar Adrians dödssång* och *Äkta ståndet*. Nästan alla af glädtigt innehåll, egna de sig förträffligt åt musikalisk

komposition, såsom små angenäma sällskaps-sånger. — De läsare, som tilläfventyrs förundra sig, att skalden har i en epigramm-samling intagit sonnetter och madrigaler, hafva orätt; ty sonnetten och madrigalen äro just de gamles epigramm, sådant som detta nyföddes vid poesiens förvandling från antik till romantisk.

Sista afdelningen: *Efterskörd af dels uteglömda, dels efteråt tillkomna stycken*, är, såsom dess titel antyder, mångartad och mångtonig. Bland den myckenhet tillfällighetsverser, som här möta oss, hade visst en och annan kunnat utan förlust uteslutas; äfvensom den kärfve *Lycksökaren* och några andra, dem vi ej anse nödigt uppräkna. Men rec. bekänner icke dessmindre, att just denna afdelning, i sitt hela tagen, gifvit honom rikare njutning, än någon af de föregående. Här bör i främsta rummet nämnas det elegiska sångpar, som i tidningen Heimdall första gången rörde och tjuste oss, *De tvenne uren*: om hvilket vi säga för litet, när vi förklara det för hela detta fjerde bands yppersta smycke, och jemförligt endast med det skönaste af hvad Franzéns sångmö frambragte under hans ungdomstid; ty vi kunna genomspana svenska vitterhetens samtliga omfång, utan att träffa någon djupare, renare, ljufvare utgjutelse af klagande kärlek och vänskap. Men hvilket oförvisneligt behag stämplar ej äfven *Sångens ursprung*, helsningen *Till vårsolen*, *Besöket på landet*, *Vaggvisa af en öfvergifven*, *Tårarne*, *Aningen*, *Till den frånvarande*, *Epiphanii Legend*, och den fyndiga «skolversen» *Modi Morales!* Om dessa, såsom alla kännetecken synas utvisa, tillhöra en tidigare period af skaldens lif: så må man prisa en författare lycklig, som af idel öfverflöd på dylika godbitar «uteglömmer» ett och annat dussin, och först af en händelse kommer ihåg dem några år efteråt. Tårarne, såsom en af de kortaste, vilja vi exempelvis anföra:

«Hvilka tårar! kyssa bort med möda
Jag dem nändes. O, hur himmelsk var
Denna dagg från dessa stjernors par,
Der ett blygt begär med qval sågs glöda!

Om I sett den sköna gråten flöda
På en kind, så mjell, så fin, så klar,
Likt en bäck, som genom ängen far,
Hvita blommor sköljande och röda!

Kärleken derunder stod så glad,
Lik en fågel, som det ljumma bad
Njuter af en skur, som länge dröjde.

Dufven intog han sin thron igen
I de sorgligt sköna ögonen,
Och sin låga genom tåren röjde.»

Af dem åter, som vi förmoda vara «efteråt tillkomna», hafva de förutnämnda tvifvelsutan gerna i sitt sällskap mottagit den täcka *Ammvisan*, liksom ock verserna *I en flickas minnesbok*, *Till författarinnan af Teckningar ur Hvardagslifvet*, *Till legationspredikanten Berggren*, *Till C. W. då han fyllde sitt sjuttionde år*; en afundsvärd fortsättning och tillämpning af «Goda gosse, glaset töm», med flera, dem läsaren med lika liten möda upptäcker; ty flertalet af dessa tillfällighetsstycken äger ett lif, som skall fortvara oberoende af deras tillfälliga anledningar. Vi välja till prof den helt nyligen författade, och i musik af den snillrike komponisten Lindblad satta *Ammvisan*:

«Jag sjunger för min lilla,
Om han är tyst och stilla.

Så kommer en guldvagn ur fönstret hit in,
Der sitter en gosse med vingar så nätta,
Och nickar och säger, att vagnen är din,
Med fyra små fjärlar, så granna och lätta!

Jag sjunger för min lilla,
Om han är tyst och stilla.

Med dem får du åka i skyn till den ön,
Der guldäpplen växa, dem papgojor vakta.
Men se inte opp, då du far öfver sjön;
Låt sofva: så går det så vackert och sakta.

Nu sofver ju min lilla,
Och allt är tyst och stilla.»

Sist denna allmänna anmärkning. Hvad vi hos vår skald sakna, förebrå vi honom icke; skulden derför hvilar på de tidsomgifningar, mot hvilkas inverkan han ej alltid mäktat förhålla sig nog sjelfständigt. Hvad vi hos honom njuta och beundra, tillhör deremot odeladt honom sjelf. Det, som framför allt annat är honom eget, är

. . . . «hvad inifrån blott skiner:
«En blick ur själen sjelf, en min som hjertat rör,
Och icke rosor blott, men gråhår sköna gör.»

I denna egenskap, i hjertligheten af lif och poesi, i godheten af känsla och vilja, i renheten af kärlek till Gud och menniskor, står han bland nu lefvande svenska skalder ouppnådd; och i det glada erkännandet deraf påminna vi oss Tiecks utrop om en annan mästare: «Freunde, keine Kritiken jetzt; alle Freude unsrer Jugend, alles was wir ihm zu danken haben, vereinigen wir in unsrer Erinnrung in diesem Augenblick!» — Med dessa ord dricker man i Tiecks Phantasus Goethes skål; med samma ord äro vi hvarje stund redebogne att dricka Franzéns.

LORENZO HAMMARSKÖLD.

Poetiska Studier af L. Hammarsköld. Stockholm 1813.

(Sv. Litteratur-Tidning, 1813, 1814.)

Den författare, som här öfverlemnar åt allmänheten en samling af sina poetiska skrifter, har hittills grundat sitt rykte mera såsom lärd, såsom bokkännare och konstdomare, än såsom egentlig skald. Oaktadt vissa fullkomligare melodier, som tid efter annan klingat från hans lyra, har man i mängden af hans diktningar trott sig skönja snarare en djup, en outsläckligt brinnande åtrå efter poesi, än poesien sjelf. Att, framför alla, författaren ser dem ur denna synpunkt, visar han, utom på otaliga strödda ställen, bestämdt i de tvenne ypperliga stycken, som öppna och sluta samlingen: *Tillegnan* och *Afsked till min sångmö.* Ehuru hvart och ett är i sin tonart fulländadt, tvekar likväl rec. ej att gifva företrädet åt det första; kanhända har en sjelfförsakelse af detta slag aldrig i sitt uttryck gått så nära intill att bli sin vederläggning. — Det är någonting oändligt rörande i en sådan länge närd och ändtligen misströstande ungdomstrånad efter ett gudomligt mål, när den leder sitt ursprung från ett i fullt mått af naturen skänkt och af konstens kännedom utveckladt sinne för det sköna, men i hvilket den receptiva polen öfverväger den produktiva, och bildningsförmågan således verkar mer såsom d r i f t än såsom k r a f t. Är denna öfvervigt gifven till den grad, att aktiviteten liksom absorberas af passiviteten (som visserligen också

är en verksamhet, fastän af qvinlig natur), så sträfvar den för konstens intryck öppna själen aldrig utom gränsen af estetisk njutning, och har blott smak, eller en lefvande känsla af det skönas idé och af motsvarigheten i dess sinliga former. Egentligen är detta den allmänna grad, på hvilken fantasien är sinne och icke snille. Är åter bestämdt anlag till produktivitet verkligt förhanden, fast icke utrustadt med den starka, outtömliga lifseld, som befruktar fantasiens lidande tillstånd till egna och objektiva skapelser; är detta anlag närdt och förhöjdt genom vidt omfattande konststudier, genom en trogen uppfattning i sinnets spegel af snillets uppenbarelser i hela deras mångfald: så följer af en oemotståndlig nödvändighet, att det söker göra sig gällande såsom alstringsförmåga, och att den inre strid, som uppkommer, måste föranleda en kedja af produkter, hvilka (i allmänhet) icke äro att anse såsom konstverk, utan såsom artistiska konfessioner. Man begripe blott, att vi här använda begreppet af ett konstverk i dess strängaste mening; ty föröfrigt kunna sådana konfessioner, ehuru icke varande några för sig sjelft bestående organismer, utan endast subjektiva yttringar af en viss individualitets utbildning, fängsla läsaren med lifligt välbehag, i den mån, som den framställda individualiteten äger makt att intressera. — Vi hafva äfven angifvit orsaken, hvarföre dessa dilettanter af högsta rangen så ofta i förhållande till egna arbeten sakna det klara omdöme, som leder dem vid betraktandet af andras. Den skapande tendensen i deras inre är icke fullt säker på sig sjelf, den kan icke genom denna ofelbara instinkt, som är endast geniets lott, urskilja när den mer eller mindre lyckliga timman slår för dess bemödande. De veta, att de lyckas på en träff; och detta medvetande fördunklar sjelfgranskningen med en ovisshet, en villrådighet, som naturligtvis ej kan äga rum vid mätningen af främmande krafter. Der har deras starka sida, nemligen den teoretiska, fritt utrymme för sina egenskaper; och samma menniskor, som vid frågan om deras kompositioner ej sällan sätta ett mindre värde på hvad andra

rättmätigt gilla, och ett större på hvad man antingen ogillar eller blott flygtigt beskådar, kunna såsom estetiska vettenskapsmän ådagalägga en osviklig takt för det rätta och en örnblick för skuggor och ljus.

Rec. tror sig icke fela, om han lämpar denna allmänna teckning af hvad man med Jean Paul kan benämna qvinligt geni, på den anda som stämplar förevarande poetiska samling. Sjelfva dess ytterst karakteristiska titel innehåller hela dess recension. Allt hvad rörlighet i känslan och en af äfven de mest olikartade estetiska intryck mäktig inbillning, med understöd af vidsträckt beläsenhet i äldre och nyare skalder, med biträde af ständigt förökade kritiska insigter, kunna förmå, söndrade från det fullkomliga snillets befruktande princip, — har förf. med dessa sina *Poetiska studier* träffande lagt i dagen. Hvad som skänker dem på engång deras egna och deras höga förtjenst, är denna brinnande, oegennyttiga, öfver alla personlighetens band trängande kärlek för sin konst, som från pulsslagen i skaldens bröst omedelbart öfvergått till hvarje ljud i hans värdiga dikter. Svenska vitterhetens häfder uppvisa beklagligen åtskilliga försökare, som genom gynnande omständigheter lyckats på sin tid att eröfra ett slags klassiskt anseende, och som dock — för att dömma efter hvad de skrifvit — aldrig synas hafva känt någon annan ingifvelse än fåfänga och affektation, eller ett koketteri med känslor, med åsigter, hvilka just genom koketterandet förråda sin brist på halt och sitt slafveri under timliga ändamål. Till sådana egoismens missljud, mördande för all artistisk lyftning, finnas i denna samling inga spår. Dess upphofsman söker öfverallt poesien för hennes, icke för sin skull; redan derigenom skulle han hafva höjt sig till idéernas verld, om också den teoretiska gången af hans bildning icke dit hänvisat honom. För denna rena tillgifvenhet, detta fullkomliga öfverlåtande, ett i våra dagar äfven hos konstnärer sällsynt oskuldstillstånd, har ock sånggudinnan, som billigt var, ofta belönat honom med en ynnest, hvars prof icke lemna någon önskan öfrig för gran-

skarens erkänsla. Eller hvilken svensk skald vore icke pligtig att afundas författaren till romanserna *Strömkarlen* och *Freyas rock?*

Betraktar man nu, enligt hans åstundan, hr H:s skaldestycken såsom blotta studier i en älskad, men icke tillräckligt förvärfvad konst, så skall man finna naturlig den mångfaldighet af tekniska former, i hvilken de möta läsarens öga. Knappt skulle man kunna nämna något skaldeslag eller någon icke alldeles ovanlig versmekanism, som icke inom denna samling förekommer. Det grekiska maneret, det romantiska, det österländska, den moderna lyriken, satirer, ovidiska kärlekssånger, psalmer — allt har han försökt. Begripligtvis har lyckan varit honom mest trogen der, hvarest den valda formen, af en ursprunglig förvandtskap med skaldens lynne, synes opåkallad hafva infunnit sig. Sådant är förhållandet med en stor del af hans kompositioner i den antika poesiens stil. Man igenkänner i dem genast den af våra konstdomare, som mest varmt sympatiserar med den glada åsigten af lifvet, den sköna sinnligheten, den okonstlade hållningen och den naiva tonen, det rent formala med ett ord, i hvars lätta element de gamles konstnärer lekande förevigade sig. Detta gäller dock hufvudsakligen om de sånger, dem han bildat i hellenismens särskilda tonart, hvilken under de romerska imitatörernas behandling undergick betydliga förändringar Den antika poesiens sköna formalism blef i Latium mera sträf och tung, och, då den hos Roms namnkunnigaste skalder var mera ett verk af reflexion, än af ingifvelse, slutligen konstlad och oratorisk. Horatius representerar fullständigt den romerska skaldekonsten. Liksom hon var en öfvergång från den äkta antiken till den romantiska tidsålderns skapelser, så sväfvar ock Horatius emellan sin lärda konsts med högsta ansträngning utarbetade och slipade form, å ena sidan, och böjelsen att filosofera, en väsendtlig beståndsdel i den nyare verldens poesi, å den andra. Men som den reflekterande syftningen hos honom är i sin gryning, skaffar den sig tills vidare luft i dessa ryktbara sen-

tenser, af hvilka den venusinske sångaren så outtömligt öfverflödar. Samma syftning är ock i grunden upphofvet till hans satirer, enligt vår öfvertygelse hans mästerstycken. Väl kan Ovidius synas göra ett undantag från det allmänna omdöme vi fällt öfver hans medbröder. Men ehuru Ovidius (vi tänka här blott på alstren af hans lyckliga dagar) visserligen bibehöll i ungdomlig friskhet antikens fritt spelande lif, tycks det i hans verldsåskådning ofta hafva sjunkit till en materialitet och libertinism, som man icke finner hos Grekernas erotiker. I Chariternas anleten kunna väl drag af vällust upptäckas, men aldrig af fräckhet; likväl är Ovidius i många af sina elegier ingenting annat än en poetisk *roué*, och emot Meleagros' Heliodora, eller åtskilliga andra besjungna grekiska väninnor, är Nasos Corinna i sanning blott en modern glädjenymf. — Rec. har tillåtit sig dessa anmärkningar, emedan hr H. slagit äfven det romerska barbiton, särdeles i en hel cykel af dikter i Ovidii manér, om hvilka mera framdeles. Om man emellertid med de ohriemessiga oderna *Till min sångmö* och *Det nittonde seklet*, samt heroiden *Grefve Johan af Ostfriesland till prinsessan Cecilia*, jemför den vackra idyllen *Protesilaos och Laodameja* eller den för sin qvickhet allmänt berömda *Traduction d'Homère à la Lindegren* eller imitationerna efter Anakreon, — kan det väl sättas i fråga, att den grekiska andan är närmare med författaren beslägtad?

Af det föregående kan äfven förklaras, icke allenast hvarföre hr H. lyckats i en stor mängd af sina epigrammer, då dessa, i den betydelse de här förekomma, äro ett rent helleniskt skaldeslag, utan ock, hvarföre vi ofta förnöjas af en poetisk anklang i hans visor och mindre lyriska stycken. Öfverallt hvar en icke djup, men täck tanke, en icke stark eller ovanlig, men känd känsla bemäktigat sig hans själ, der har han också funnit det passande framställningssättet, och i sådana naiva, korta och anspråkslösa kompositioner anser rec. honom egentligen vara på sin plats. Vi anföra till bevis den

lättsinniga *Flickan*, *Barzeletten*, och den ljufva *visan*: «Lilla fågel uti trädets topp» m. m., der isynnerhet den sista strofen:

> «Lycklige! igenom himlens blå
> Re'n du dig till skaparns thronpall svingar —
> Dock, hvi klagar väl mitt hjerta så?
> Sorgsna själ! du har ju också vingar?»

förtjenar utmärkas, såsom höjden af rörande behag. Den innesluter inom fyra rader aningens och andaktens och poesiens hemlighet.

Större svårigheter hafva mött förf. då han velat pröfva sina krafter i den romantiska diktningens epigramm, sonnetten. Om vi ock förbigå det besvär, som versbyggnadens konstiga teknik synes gjort honom, och hvilket han äfven i denna upplaga icke förmått alldeles öfvervinna, ehuru flitigt han i det afseendet, liksom i andra, förbättrat dem, så felas dem likväl denna ytterst sinnrika och koncentrerade grundtankens energi, som vid dikter i denna skaldeart är en oeftergiflig fordran. Såsom de tadelfriaste i denna hänsigt skattar rec. sonnetterna öfver *Sveriges skalder*. — Vi nämnde versbyggnad och vi nämnde ett vilkor för skaldkonstens uttryck, i hvars uppfyllande hr H. lemnar mycket öfrigt att åstunda. Språket, som af hvar och en originell konstnär utan möda beherrskas, böjer sig i vissa af de metriska och rythmiska former, som skalden valt, icke efter hans vilja med den smidighet, hvars egenskap dock till en viss grad icke kan bestridas äfven vårt modersmål. Visserligen uppnår det lika litet i detta slags förträfflighet, som i rikedom, sin syster tyskan; isynnerhet tycks det neka sitt echo åt de gratier, som undervisat Söderns skalder i kärlekens joller och vårens lycksalighet, äfvensom det torde vara nog sträft för komisk behandling. För oss, barn af det yttersta Thule, är Maj blott en främmad tradition; näktergalarne och drufvorna figurera i vår fantasi endast som — fantasmer; bland höstskurar, is, armod och flegma lefde aldrig kärleken, och den skythiska sångmön känner inga andra chariter än Nornorna. Att tolka deras tungomål, har hon bekommit allvarets full-

tonighet och den nordiska nattens majestät; i välljud besegrar svenskan de öfriga göthiska språken; och den organiska bildsamheten för alla vers-schemer äger den med sina syskon gemensam. Egentligen är det orätt att betrakta vissa versslag, hvilka, då de genialiskt användas, synas hafva sjelfständigt utvecklat sig ur språkets eget väsende *), såsom främmande och införda, derföre att man först i senare tider blifvit nog klok att nyttja dem. Hvad som i ett bestämdt tidsmoment framträder såsom verkstäldt, har, ur en högre synpunkt skådadt, alltid varit lika verkligt; och en beskaffenhet, som, om ock först i dag, yppar sig hos någon organism, har alltid hvilat såsom en ursprunglig nödvändighet i dess begrepp eller dess ideella individualitet. Man påminne sig, att svenskan är en fortsättning af det göthiska stamspråket, för att finna dess poetiska beröringspunkter med de gothiserade romerska dialekterna (spanskan m. fl.) naturliga: man påminne sig också, eller göre sig underrättad om detta stamspråks (i sin första renhet förmodligen indiskt) moderliga förhållande till helleniskan och ausoniskan, för att begripa möjligheten af en grekisk eller romersk prosodi **) i de artförändringar, som minst aflägsnat sig från urspråket (svenskan, danskan, tyskan), då deremot i engelskan, fransyskan, portugisiskan o. s. v. intet enda metriskt distichon låter göra sig. Det enformiga sladder, som så mångfaldiga gånger blifvit upprepadt, fastän endast af Tunguser, emot bruket af ottave rime, hexametrer, sonnetter o. a. är således icke grundadt på minsta i sakens natur liggande skäl, då lätt kan bevisas, att dessa vers-schemer icke äro

*) T. ex. den åttaradiga stansen, mot hvilken fördomen ock redan försvunnit. Hexametrerna, pentametrerna och de orimmade jamberna börja äfven upptagas till nåde. Snart kommer ordningen till sonnetten, endast man hinner vänja sig ifrån den löjliga föreställningen, att poeten författar dem ungefär så, som läsaren kanske i ett gladt lag brukar pina sig med att påhitta *bouts rimés*. I rimquatrainen, tänker man, ligger svårigheten!

**) Förstås, så långt de i vissa fall förvandlade sinnliga vilkoren medgifva. Ett sådant fall är accentens upphöjande till princip i stället för qvantiteten.

främmande, utan tvärtom språkets återförvärfvade gamla tillhörigheter. Saknar en skald, som i någon af dem vill uppenbara en poetisk åskådning, detta fina musikaliska öra, som fordras till allt slags melodisk versifikation, eller äger han ej tillräckligt i sin makt den materia (språket), i hvilken han bildar, så härleda sig versens dissonanser hvarken från språkets oböjlighet eller versartens förfärliga konstighet, utan från hans egen brist på teknisk öfning eller förmåga. — Rec. vågar ej afgöra, hvilkendera bristen föranledt de icke sällsynta felaktigheter mot eurythmiens lagar, som i hr H:s arbeten såra hans öra. Öfning borde dock ej kunna tryta en man, hvilken var en ibland de förste, som i svenskan upplifvade den antika poesiens redan af Stjernhjelm och flere begagnade versformer, och den allraförste, som i Dahlstjernas spår, men med större framgång, sökte locka ur Brages harpa söderländska toner.

Gerna erkänna vi, att hr H. i denna samling af sina skaldestycken — för att sluta från dem, som tillförene varit tryckta — betydligen förbättrat deras meter och rythm. Men huru kan detta förmildra läsarens klander, då missljud återstå i en mängd, som skall märkas äfven af den mest oinvigde i språkets prosodi, och då de till större delen äro af en sådan beskaffenhet, att de med ett par penndrag hade kunnat afhjelpas. När man t. ex. ser ett distichon, likt det följande:

Läpparnas rosor blomstrade opp blott *för mina* kyssar;
Barmen sig höjer blott *att* | skälfva inunder min hand —

hvilken ändring erbjuder sig naturligare, än denna:

Blott för att kyssas af mig, uppblomstrade läpparnas rosor;
Barmen blott höjdes, att ljuft skälfvande möta min hand.

Särdeles har pentametern besvärat förf. Man träffar här i temligt antal pentametrer, som likna dessa:

Slutligen ändar du *med* | kärlekens stammande suck.
Sträfva till ett*dera* du, *om* du *vill* bli *något* värd.
Bäst är säkert den man, *som sjelf* det rätta förstår.

Då vid stranden af *det* | sällare land du bebor.

Eller du älskas vill, *men* ej *ge* kärlekens lön.

Henne emot ditt sköt ryck *ned uppå* kanapén m. fl.

Mindre ofta upptäcker man oriktiga hexametrer: likväl förekomma stundom äfven i dem falska daktyler, ja en versfot som icke fins i svenska prosodien, pyricchien: t. ex.

Stoftet utaf vår dyrkade prins: må der *dina* tårar.

Ty jag känner det nu, att blott på *afstånd* är rådligt.

Har jag *uppfattat* min tid i konstens *oändliga* spegel o. s. v.

Någongång har versen också tvingat förf. till nog besynnerliga ordställningar. En sådan är:

Han kan tömma sin bål, skämta med flickorna *han;*

der det sista *han*, utan att just vara meterfel, får en högst löjlig accentuation.

Det skulle falla rec. lätt att visa, huru hr H. på lika sätt i de öfriga versarter, hvilka han lånat från Grekland och Rom (det nya så väl som det gamla), förbrutit sig emot deras schematismer: men våra läsare frikalla oss visserligen från denna ur åtskilliga skäl öfverflödiga exposition. — Förf. har i förtjenstfulla kritiska uppsatser så grundligt ådagalagt sina klara insigter i språkets och versbyggnadens lagar, att det vore obegripligt, huru dylika förseelser kunnat undfalla honom i hans egna arbeten, om det ej bestyrkte hvad vi redan anmärkt om missförhållandet af vissa konstdomares praktiska förmåga till deras theoretiska kunskaper. — I detta afseende skatta vi hans beryktade *Kärleksqvädden*, ur andra synpunkter *extrêmement attaquables* *), att vara tadelfriare än hans

*) Fru Staël Holsteins uttryck om Werners dramatiska verk, «*quand on les juge comme des drames qui peuvent être représentés.*» De l'Allemagne, Londr. 1813. T. II. p. 221. Detta hennes nyaste arbete har, utom sitt inre (med få undantag) fulländade värde, den tredubbla märkvärdigheten, att det är skrifvet af ett fruntimmer; att detta fruntimmer är en fransyska; och att författarinnan dermed vill på godt maner

andra försök i antikens stil. Men voro de ock alldeles tadelfria, så är likväl blotta tadelfriheten i versifikation ingenting berömligt. Den förutsättes såsom ett nödvändigt vilkor för en musikalisk versbildning; men är, för sig sjelf betraktad, blotta tomma frånvarelsen af bristfällighet.

Föröfrigt skulle samlingen mycket vunnit i poetisk halt, om hr H. vid urvalet af de studier, som han ansett böra tryckas, hade ålagt sig en betydligt strängare inskränkning. Äfven enligt den i begynnelsen af vår granskning angifna synpunkt, kan ej denna alltför ymniga fullständighet ursäktas. Ty sådana yttringar af artistiskt bemödande, hvilka endast gälla såsom ett slags personliga bekännelser, fästa åskådarens deltagande endast så länge, som de framvisa en i någon hänsigt intresserande personlighet. Man intresserar såsom person blott genom någon starkt öfvervägande hufvudegenskap, som, då den grundar en positif individuell karakter, tillika höjer detta positift karakteristiska öfver det oväsentliga i den timliga individualiteten. En så beskaffad herrskande och bestämmande egenskap finna vi med nöje i dessa *Poetiska Studier*, och den förlänar dem ett ganska högt, fastän blott relatift anspråk på uppmärksamhet. Man kan nemligen rättvist säga om denna samling, att den i mångfalden af sina beståndsdelar, gestalter och åsyftningar representerar — förstås, i små dimensioner och liksom i sammandrag — den kaotiska fermentation i vårt fäderneslands högre litteratur, som ännu icke utvecklat sig till någon ordnad verldsskapelse. Hade förf. sjelf, när han föranstaltade om utgifvandet af sina försök i skaldekonsten, ägt medvetande af denna deras symboliska karakter och insett att den ensamt meddelar dem en objektif betydelse — sannolikt hade han icke då tillåtit sig att inblanda der sådana ett prosaiskt ögonblicks framalstringar, hvilka icke beteckna någon länk i hans estetiska bildning, än mindre något lifligt

bereda en utvidgning (under detta ord maskeras begreppet omhvälfning) af fransyska litteraturens — äfven Voltaire har medgifvit det — trånga och ensidiga horisont.

intryck af ett mönster, som lockat till härmning, och allraminst någon märkvärdig beskaffenhet af hans samtid. Eller hvad skäl kunde förmå oss att återläsa de fyllnader, som insmugit sig under öfverskrifterna: *Skaldebref till en ung gosse, vid öfversändandet af ett grekiskt lexikon; Till min hustru, på vår bröllopsdag; Vid min systers bröllopsfest; I anledning af herr generalen m. m. Skjöldebrands förmälning med mamsell Charlotta Ennes*, och åtskilliga andra dylika? — Förf. torde mena, att åtminstone det andra af dessa uppräknade stycken omöjligt kan hafva framalstrats i något prosaiskt ögonblick. Derom är äfven rec. fullkomligt öfvertygad; men icke genom verserna. Rec. förmodar, att det förhåller sig med kärleken och i allmänhet med saliga känslor, hvad deras uttryck genom poesi beträffar, på samma sätt, som med smärtande och sorgliga: nemligen, att en omedelbart i sinnet närvarande njutning eller plåga, i följd af sin ännu oförmildrade häftighet, upphäfver inom bildningskraften det lugn, den jemvigt, som fordras till poetiska skapelser. Liksom solen blott vid dagens början och slut förorsakar morgon- och aftonrodnad, så synes också lifvet endast i *clair-obscur*, i hoppets eller i minnets, kunna förvandla sig till poesi. Rec. lemnar denna gissning till deras ompröfvande, som njutit den fördelen att röna lyckliga själsrörelser: en ensidig erfarenhet dömmer blott hypothetiskt.

Rec. har nu i det närmaste löst sin uppgift, och kunde här billigt betrakta sitt värf såsom fullbordadt. Vi vilja likväl dröja några ögonblick vid föremål, som påkalla mera detaljerade omdömen.

Förf. hade gjort ganska klokt, om han af sina sju *Psalmer* bibehållit endast de tvenne sista. Den ena, öfver *Yttersta domen*, är ett echo af en sublim katholsk kyrkosång, som fullständigt och noggrant öfversatt läses i A. W. Schlegels och L. Tiecks Musen-Almanach för år 1802. Men oaktadt dess stora förtjenst, så i afseende på kraftig symbolik som högtidlig rythm, kan den väl numera icke försvenskas

med hopp att användas i en protestantisk församling. Af ett desto renare evangeliskt innehåll är den andra, som kallas *Längtan och Hopp*. Uttrycket är hjertligt, bilderna enkla och christliga, rythmen ljuf. De fem föregående upphinna ej medelmåttan. — Det är vådligt att experimentera i hvilket skaldeslag som helst, men ofelbart vådligast i psalmens. Näst en predikan utan kärna och form, är en misslyckad psalm det andelösaste och tråkigaste af all läsning. I hvar och en sådan komposition måste den svåra uppgiften lösas, att meddela den högsta poesi genom den populäraste tonart. Ingen af dessa fordringar får åsidosättas. Denna uppgift kan väl icke lösas af någon annan, än en prest eller andelig man i ordets fullaste betydelse: en, som koncentrerat all sin själs diktan och traktan på sådana sysselsättningar, som stå i omedelbart sammanhang med verldsstyrelsens i en positif religion uppenbarade förhållande till menniskan. Väl är religionen i sin idé, liksom Gud, en odelbar, evig och obegränsad: men det eviga måste, för att af ändliga väsenden skådas, antaga någon skepnad i tiden, d. ä. uppenbaras, och det i en mångfaldighet af gestalter, eller religioner, enligt graderna af mensklighetens utveckling. På den fullkomligaste af dessa uppenbarelser, den klart och moraliskt fattade monotheismen, som med Christus nedsteg från himmelen, hvilar hela systemet af occidentens intellektuella bildning: och för en poesi, som vill i den christna församlingens namn tolka försoningens och kärlekens lära, gifvas naturligtvis inga andra mönster, än de heliga urkunder, som handla om den menniskoblifna guddomens hemlighet. Der hemtar andakten sin näring, och i följd deraf äfven sitt uttryck. Konsten att förhöja och fixera detta uttryck i tal eller sång förutsätter således hos en kyrkoförfattare, att han i hvarje sträng af sin hjerna, i hvarje puls af sitt hjerta är genomflammad af christendomens anda, och att dess föreställningssätt, dels genom en ursprunglig valfrändskap med hans personliga åsigt af lifvet, dels genom oupphörligt fortsatta studier, blifvit till alla delar hans eget vanliga sätt att

känna, tänka och meddela sig. — Öfver detta ämne kunde mycket sägas: men då i alla fall det gamla ordspråket står fast, att man hinner målet hastigare genom exempel än föreskrifter, så bevisa åtskilliga mästerstycken af Wallin och Hedborn mera kraftigt än någon afhandling, huru goda psalmer böra vara beskaffade.

Uttrycksfullt nog för den omvexling af heterogena elementer, som är denna samling egen, följa på de christna religionssångerna — grekiskt mythologiska *Hymner*, bildade i de Homeridiska hymnernas manér. Mest lyckad till uppfinning och teknik synes oss den till *Himeros*. Äfven den till *Homeros*, som åtminstone är mera innerligt sjungen, har rec. genomläst med verklig njutning.

Näst efter dessa hymner möter man åter försök i ett rakt motsatt skaldeslag: *Romanser*. De bevisa, huru bildsam och lättrörlig hr H:s fantasi är: en harmonisk kroppslighet, en till högsta materiella förädling potensierad sinlighet — denna lägre identitet af anda och form, öfver hvilken grekernes poesi ej förmådde lyfta sig — tycktes i första perioden af hans utveckling vara det ideal, som uteslutande fjettrade hans beundran. Men tidens allsmäktiga riktning nödgar både poesien sjelf och dem, som befatta sig med hennes guddomliga yrke, att älska och bilda det öfvernaturliga: hvilket, långt ifrån att bestå i det onaturliga, det emot naturens danande lif och urbild stridiga, tvertom är det naturliga *par excellence*, det urbildliga sjelft. Den grekiska konstens allmänna ståndpunkt, som var och förblifver skulpturens egentliga, är i måleriet — den ideella skulpturen — längesedan öfverstigen, likaledes i musiken, enligt denna konsts absoluta idealitet, och — man rope deremot hur gällt som helst — äfven i poesien: ingen ensidig skol-estetik, om än aldrig så abstrakt och subtil, kan förvandla Dante, Cervantes och Shakspeare till barbarer, eller inbilla någon menniska, som har liflig sinneskraft och öppen känsla för det fullkomliga, att Goethe, Schiller, Novalis och Fouqué blott anställt försök att nedkalla

den förlorade skönheten till jorden *). Den karakter, som christendomen gifvit åt konsten, och som af våra grundligaste estetiska författare betecknas med namnet romantisk, kan lika så litet vara något återskridande i menskliga själsodlingen, som hvarje annan förändring af epoker inom intelligensens allmänna historia: en succession, som icke vore progressiv, är der en motsägelse. Såvida enligt grundlagen af den polaritet, som är uttryckt i alla den skapande allenhetens *modi existendi*, den ideella polen öfverallt är icke blott motsats af den reella, utan tillika, i egenskap af absolut motsats, dess högre potens: måste ock nödvändigt följa, att i konsten, som är naturens produktivitet fortsatt inom frihetens rike, och speciellt i poesien, som af alla de sköna konsterna (både genom sitt begrepp och medlen för sin teknik) lefver mest uteslutande i idéernas verld, den af christendomen väckta idealismen betecknar uppenbarelsen af konstens egentliga väsende; hvilket i antikens realism endast på kothurnen någongång afhöljde sin slöja, när ödet framträdde i sin dunkla herrlighet och förvandlade de ändliga natur-gudomligheterna till blotta tjenare af sin allrådande vilja. Detta öde är nu, genom samma potentiation för reflexionen, förhöjdt och förklaradt till Försyn: och på denna högsta idé af det gudomliga hafva Shakspeare, Calderon, Goethe, Schiller och Werner

*) Det gifves menniskor, som med verklig kärlek för den moderna skaldekonstens mästerverk, likväl låtit skrämma sig af en sådan trångbröstad estetik, när den med orakelton förkunnats af någon berömd auktoritet, att anse dem för idel fantastiska drömproduktioner. Som de likväl, denna theori oaktadt, icke kunna underlåta att hjertligt tycka om dessa fantasterier, så råka de, när de beträda det skönas område, som för alla andra är sjelfva fridens, i en beständig tvist mellan grundsatser och böjelser. Så länge man icke kan vettenskapligt öfvertyga dem — dertill fordras en ny auktoritet, som öfverglänser den förra — vet jag ej något bättre råd, än att trösta dem med en sentens, som Mefistofeles i Goethes Faust yttrar, ehuru med annan afsigt, till en ny student:

»Grau, theurer Freund, ist alle Theorie,
Und grün des Lebens goldner Baum.»

grundadt ett nytt tragiskt system, till hvilket de gamles dramatik förhåller sig såsom en profetia till sin fullbordan. Hvad mythologien var för dem, är historien för oss: deras förtroliga gemenskap med naturen har börjat återställas genom en naturvettenskap, hvars princip är lif och hvars vilkor är dess åskådning; ju allmännare denna kraftiga åsigt af universum, förädlad genom en religion der verldsanden blifvit menskligketens ideal, meddelar sig åt snillet och känslan — ju tydligare skall man finna, att den sant romantiska poesiens karakter icke ligger i det sjuka, töckniga och förvirrade, utan i energisk och ljus symbolisering af medvetandets fulländade harmoni. — Men lika litet som ett filosofiskt system, der ej både realism och idealism genom principens *copula* öfvergå i hvarandra till ett, har löst uppgiften af en fullkomlig filosofi; lika litet kan idealismen i poesien, för att vinna form och derigenom framalstra verklig skönhet, umbära det reella elementet. Alltså är för skalden, och för älskaren af hans konst, en brinnande kärlek till den klassiska ålderdomen lika nödvändig, som kärleken till naturen: antikerna äro på visst sätt naturproduktioner, och blifva derföre i sinlig konsistens, i jemvigt af proportioner, i framställningens bestämdhet, i gratie o. s. v. oupphörliga mönster. Vill man, detta oaktadt, beskylla oss för brott mot den grekiska klassicitetens majestät, så har man i grund missförstått vår mening. Eller förblifver ej ungdomen lika evigt skön, fastän mandomens ideal, enligt sitt begrepp, betecknar en högre fullkomlighet af den i menniskans organism sinnbildade andens och naturens enhet?

Man förlåte rec. denna nya digression. — Egentligen borde ingen resonnera öfver artistiska ämnen (nemligen med anspråk att undervisa), som icke sjelf, åtminstone *potentialiter*, är konstnär. Så är t. ex. Schelling en man, på hvars fria val det berott, att äfven såsom skald intaga ett lysande rum i litteraturens annaler *). Så förhöll det sig äfven med Platon.

---

*) Om det rykte är grundadt, som tillägger Schelling de i A. W.

Lessing, som skrifvit en förträfflig dramaturgi och i många estetikens delar brutit den första isen, är äfven författare till *Nathan der Weise*. Schiller och bröderne Schlegel, som ändtligen upptäckte hellenikens och romantikens egentliga motsats, samt i följd deraf äfven dess beskaffenhet, räknas bland Europas förnämste skalder. Goethe meddelar på mångfaldiga ställen de skarpsinnigaste estetiska betraktelser. Jean Paul Richter, hvars *Vorschule der Ästhetik* *) innehåller en oskattbar samling af snillrika åsigter och anmärkningar, har lemnat oss den klassiska romanen *Titan*. Äfven Ast, som i sitt *System der Kunstlehre* uppställt en i det närmaste riktig schematism af vettenskapen om det sköna, har uttryckt sin kärlek till sångens gudinnor i åtskilliga små lyriska stycken, visserligen af ringa konstvärde, men åtminstone utmärkta genom skönhetskänsla och melodisk versbyggnad. Vi svenskar kunna med stolthet nämna Ehrensvärd, det största snille, som Norden i denna hänsigt frambragt **). Det är bekant, att hans teck-

---

Schlegels och Tiecks Musen-Almanach med namnet Bonaventura undertecknade stycken, så har han med mycken ära bevisat rec:s påstående.

*) Rättare: «der Poetik», ty der afhandlas egentligen blott poesien.

**) De Fria Konsters Filosofi, af C. A. Ehrensvärd, är ett verk, i synvidd så förvånande långt framom sin upphofsmans samtid, att det ensamt skulle stämpla honom till Sveriges Winkelmann, om det också ej beledsagades af författarens Resa till Italien, i artistiskt afseende den intressantaste af alla resbeskrifningar. Naturen tycks bära vissa af sina barn närmare under sitt hjerta, och då hon danat dessa gunstlingar af sin finaste lifskraft, intrycker hon sjelf, under födelsetimman, i deras kristallklara åskådning sin strålande urbild, och låter dem sedan lekande, liksom händelsevis, upptäcka den. Denna instinkt för det guddomliga i naturen och konsten var Winkelmanns och Ehrensvärds gemensamma egenskap. Gemensamt var äfven deras öde, att först långt efter tidpunkten af deras död kunna begripas. Winkelmann har lemnat efter sig mångfaldiga skrifter; hans stil är full, rundad och klar, äfvensom han i lärdom öfverträffar sin medtäflare; Ehrensvärd beklagligen blott tvenne, i hvilka hans åsigt är endast antydd; hans stil är i högsta grad aforistisk och bizarr — men det rikhaltigaste guld glimmar öfverallt i den besynnerliga malmen, och vi hoppas att ej förolämpa Winkelmanns heliga skugga, om

ningar i genialitet täfla med hans skrifter. Man kan således säga, att hr H., som med lust och förmåga egnat sig åt den estetiska vettenskapen och särdeles åt dess användning såsom kritik, genom de mest lyckade af sina poetiska försök legitimerat sig väl icke såsom poet, men såsom en natur, i hvilken en sann poetisk grundklang lifligt återljuder yttre fullkomligare toner, och derföre med säkerhet leder omdömet vid granskningen af artistiska föremål. Vi sade: de mest lyckade; och dessa finnas enligt rec:s öfvertygelse bland hans romanser, under namnen *Strömkarlen*, *Freyas rock* och *Kärleksguden i Indien*. De visa, huru tidens herrskande ande slutligen ryckte honom ifrån de härmningar efter antiken, med hvilka han sysselsatte större delen af sin ungdom, och tillika huru väl han gjorde, att söka diktens möjlighet på det närvarande lifvets grund. De öfriga romanserna äro likväl medelmåttiga. T. ex. *Skön Clara*, som är en ytterst matt imitation efter Bürger. Äfven *Ljunby horn*, ett ämne så rikt på nordiskt diktningsdjup, har icke blifvit behandladt på något tillfredsställande sätt. Sådana ting borde anses såsom förbehållna endast åt Geijers lyra. I *Oles-Mo*, der förf. velat förherrliga sin stamfader Peder Michelson och omhölja sin ätts ursprung med en mythisk glans, har han försmått skaldeslagets naturliga enkelhet och kastat sig in i en viss modern romanstil, som föranleddes af Bürgers «Pfarrers Tochter von Taubenhain», och i Sverige vunnit synnerligt tycke. Exem-

---

vi tillerkänna hans själsförvandt i Norden snillets öfverlägsenhet. — Det skall gifvas unga personer, sägs det, hvilka ej mindre i läran om det sköna, än i alla andra filosofiens discipliner, inbilla sig stå på en högre ståndpunkt än Platon, Hemsterhuys och Schelling, sedan de lärt sig efterpladdra vissa föreläsningar och dissertationer, med hvilkas egenheter de smickra sig att kunna passera för ännu nyare än sjelfva det nya. Dessa unga personer skola äfven försäkra, att Ehrensvärds satser rakt strida mot det estetiska system, som framgått ur Schellings skola. Men en Gud har slagit deras ögon med blindhet i detta fall, liksom i många andra.

pelvis må nämnas «Alonzo den Tappre och Skön Imogene» af Kullberg, samt Ingelgrens «Hjalmar och Emma»: Oles-Mɔ kan med dem sägas bilda en fullständig Trias. Denna stil utmärker sig genom en synbar beräkning på effekt, ett mellan archaismer och nya talesätt sväfvande rhetoriskt prål i diktionen och en konstlad rythmik: trenne egenskaper, som alla äro fjerran skilda från den äkta romansens medvetslösa skönhet och hjertliga enfald. Annars saknar detta stycke hvarken uppfinning eller spridda strofer af förtjenst.

Vid förf:s *Oder* och *Visor* vilja vi ej länge uppehålla oss: vi hafva redan yttrat vår mening öfver hans lyriska anlag. Den högre lyriska dikten synes öfverstiga måttet af hans förmåga. — Man har sagt, att den lyriska dikten är den menskligaste arten af poesi; och detta påstående innehåller visserligen mycken sanning. I epos betraktar skalden verldens absoluta lif, hvars karakter såsom idealisk organism kallas skönhet, under formen af öfvervägande realitet, af ett gifvet, objektivt förevarande universum. Den enskilda menniskan, sedd ur synpunkten af blott naturprodukt, uppslukas såsom ett grand af det stora, omätligt mångfaldiga, evigt skapande hela, och är i förhållande till detta ingenting vidare, än ett af de millioner ögon, med hvilka naturen åskådar sig. Så är också den episke skalden, såsom episk, ett blott och bart personifieradt uppfattande af den allmänna, i historiens (den ideella naturens) oändliga mångfald till en kedja af objekter förvandlade menskligheten; riktningen af hans bildningsdrift är helt och hållet extensiv; och inom gränsen af det omfång, som han väljer åt sin berättelse, följa händelserna på hvarandra ungefär såsom en lek af krafter, hvilka i likhet med naturens elementer icke synas åsyfta något annat ändamål, än det rent fysiska, att organisera och organiseras. Derföre, när hans berättelse slutar, förekommer oss slutet ofta såsom tillfälligt, och vi tycka att kedjan hade kunnat ännu längre utsträckas: men nödvändigheten af dess afbrytning ligger just der, hvarest intet vidare tillägg behöfs för objektiviteten af

det redan berättade. Är denna objektivitet i afseende på sig sjelf fulländad, så är den också absolut fulländad, nemligen absolut i sin potens: liksom, då i den organiska naturen en viss sammanverkning af fysiska krafter uppnått det för dem bestämda vexelförhållandet, organiserandet (såsom sådant) upphör med den tillämnade organisationens fullständiga verklighet och bildningsprocessen sjelfnödvändigt försvinner i produktens bestämda qvalitet, från hvilken den sedan icke kan skiljas. Och liksom naturen, på sin grad af lif, uttrycker guddomens idé väl icke för sig, men för menniskan, som är denna idées högre uppenbarelse: så förekommer äfven historiens betydelse (utvecklingen af all-enhetens högsta uttryck, i dess aktuella guddomlighet, såsom öde eller försyn) i epos ej såsom berättarens afsigt, men väl såsom ett tillfälligt resultat af berättelsen. Deremot sammantränger dramaturgen denna betydelse i brännpunkten af en enda handling, der menniskan uppträder såsom representant af menskligbetens idé, och, enligt denna, *de jure* naturens beherrskare; kämpande att med frihetens ljusa princip besegra hennes dunkla och tvingande makt, och att i den form, som en helig vilja söker, karakteren af skön sedlighet, offra sin personlighet åt vilkoren för en segrande manifestation af menskligbetens ideal. Epos sysselsätter sig med menniskorna och händelserna: Drama med menniskan och handlingen. Subjektivitet kunde sägas vara här det rådande elementet, om den gällde här såsom subjektiv; men den är i dramatiskt poesi blotta grunden, ur hvilken en objektivitet af högsta potensen, en absolut objektivitet utbildar sig. Då dess innehåll är just denna förutbestämda öfverensstämmelse mellan frihet och nödvändighet, som individen vördar i en yttre, öfvernaturlig makt, kunna vi väl icke neka vårt bifall åt den nu i poetiken herrskande konstruktion, enligt hvilken dramatiska konsten är poesiens ädlaste form och den absoluta totaliteten af dess elementer. Af det föregående inses, att i ett dramatiskt konstverk fäster den förnämsta af de handlande personerna derigenom vid sig åskådarens beundran

och deltagande hänryckning, att den bland dem alla klarast bär den gestalt af idealisk mensklighet, som ligger i planen af skådespelets uppgift: man är alltid hufvudpersonen i det sällskap, der man sjelf är minst person *). Sammaledes är äfven dramarturgen i den mån fullkomlig, som han är ett blott redskap för den idé han vill framställa; hans individuella sätt att känna och tänka, hans åsigt såsom enskild menniska af lifvet och verlden, underordnas den centralåsigt, som (af en högre nödvändiget än den subjektiva känslans) i det helas inrättning utvecklar sig. — Tvertom är i lyrisk dikt den individuella åsigten *eo ipso* den centrala: det är skaldens egen känsla, som fantasien, vänd mot sin organ, åskådar och skänker ett evigt varande uttryck. Bildningsdriften verkar här med intensiv riktning (i dramatiken, som indifferentierar epos och lyra, fins i frågan om produktivitetens direktion ingen egentlig motsats mellan utåt och inåt, men väl mellan uppåt och nedåt, d. ä. tragedi och komedi); skönheten existerar på denna grad af poesi under formen af öfvervägande idealitet **), af en verld, som väl kan äga mångfaldiga beröringspunkter med den yttre, men som i sjelfva verket är till blott inom sångarens bröst. Liksom i epos händelsen är

---

*) Denna sats klingar paradox: men begreppet stor eller skön karakter tillägges ju endast en själ med universella och universellt utbildade anlag? Meningen är icke, att det karakteristiska, som särskiljer individen från andra individer, skall upphöra; utan att det skall förädlas till symbol för ett slägtbegrepp.

**) Jag nyttjade om epos talesättet: »öfvervägande realitet» . . . Saken förhåller sig nemligen så. Skönheten är, liksom idéen af det absoluta, hvars sinnebild hon är, öfverallt på engång ideell och reell. Ren idealitet och ren realitet äro blotta reflexionsbestämningar. Hvarigenom uppkomma då i universum de oförnekliga motsatserna och mångfalden? Den absoluta enhetens konstruktion är en linea, hvars poler, ehuru de (liksom hvar och en punkt i denna linea) hvardera innehålla ideal-realiteten full och odelad, derigenom att de motsättas hvarandra bestämma sig ömsesidigt såsom ideell och reell pol — det vill säga, egenskap af öfvervägande idealitet eller realitet.

skaldeslagets princip och i drama handlingen, så känslan i lyrans toner. I dem får skalden yttra sin egen menskliget, sitt hjertas innersta språk: men på det någonting så rent subjektivt och luftigt omvexlande, som individuella känslor och betraktelser, måtte kunna erhålla den grad af objektivitet och fixerad konsistens, hvarförutan de icke gälla såsom poesi (skönhetens hufvudsak är form, och en formlös poesi är alldeles ingen): så måste denna individualitet, som åskådar sig genom inbillningskraften, vara harmoniskt bildad, vara hög och skön, sådan, att endast den i verldsgången ingripande handlingen felas henne till att sjelf vara fullkomligt idealisk. Utan detta vilkor, att äfven såsom uttryck af ett enskildt känslosätt representera ett helt och af yttersta förädling utmärkt känslosystem, blifver lyriken ingenting annat, än en inskränkt personlighets prosaiska joller eller jemmer: vi hafva i Lindegren och Lidner *) inhemska exempel derpå. Men ju mera inom känslans obegränsade rymd inbillningen verkar tvånglös och fri, desto mera måste den sträfva att koncentrera sig i energisk sammanfattning af hvad den känner: den förfaller annars till obestämdt känsleri, och framställningen drunknar i vidtsväfvande flackhet. — Att lyriken är individualitetens poesi, kan äfven empiriskt utrönas deraf, att hvar och en lyrisk skald har en rentaf egendomlig ton och stil; hvaremot de episka i dessa hänsigter förundransvärdt bära tycke af hvarandra, och de dramatiska, fastän mindre ögonskenligt, likaledes. — — Hr H:s lyriska ton är, då han icke imiterar, utan nöjer sig med sitt lynnes egna ingifvelse, täck och okonstlad: stilen merendels något matt, och i allmänhet mindre grundligt genombildad; inre djup och yttre melodi förekomma mera sällan, än man önskade. Bland de diktningar,

---

*) Hvilka tvenne föröfrigt alldeles icke kunna jemföras. Lidner är, med alla sina fel, ändock Lidner; i oden och elegien, fastän han ej i någondera lemnat fulländade kompositioner, kanske ännu ej af någon svensk skald öfvervunnen. Deremot har Lindegren, betraktad såsom konstnär, alltid befunnits på nollpunkten.

som fördelaktigt utmärka sig, möter oss först oden *Till vällusten*, som lätt och friskt uttrycker en skön sinlighet. Vid den dystra, sanna och djupt rörande teckningen af *Skaldens öde*, har ett mästerstycke af Novalis sväfvat för skaldens själ: nemligen älskarens sång inför konungen, i novellen om prinsessan af Atlantis *). Icke utan nöje läser man *Sång om blomman Glöm-mig-ej*. Mot det vackraste af hans försök i Anakreons stil, *Till en målare*, kan man invända, att han der begagnat tre mythologier på engång. Fröja, Minerva och Serafer förekomma der om hvarandra. En sådan frihet har hr H. ofta tillåtit sig. Den må vara ursäktlig, när den icke stöter mot en af formen bestämd kostum, såsom den Helleniska här visserligen är: annat är förhållandet med dikter af allegorisk natur, af hvilka den romantiska poesien äger odödliga förebilder, der idéens omätlighet trängt öfver formens begränsning och skalden synes vilkorligt välja tecknen för sitt bilderspråk. I motsatt fall är en dylik sammanblandning hvarken riktig eller behaglig. I *Memnon* är uppfinningen skön och dess behandling uppfyller alla rättmätiga anspråk. — Begynnelsen af oden till *Immortalitas*:

«Höga, sanna chimär! vakande skaldens dröm» —

vanställes genom bruket af ett fransyskt ord. Till vår förundran träffa vi sådana på flera ställen i en samling af skaldestycken, som härleda sig från en litteratör, hvars tänkesätt i afseende på fransyskhet äro tillräckligt bekanta.

Vi hafva redan i allmänhet skildrat beskaffenheten af hr H:s sonnetter. Ännu är den första, till *Nora* något svag, ehuru den nu blifvit utsmyckad med stjernjuveler, daggbriljanter, lyktgubbsken och omjublande serafsharpor. Lyckligare målas *Den första kyss hon skänkte mig*: endast torde «tröstens planta», som «näres» i sista raden, vara en mindre poetisk ört. Sonnetten *Till bröderna Schlegel* är en liflig utgjutelse af tacksamhet och dyrkan. Dessutom

*) Se romanen Heinrich von Ofterdingen.

utmärka sig, mest i afseende på uppfinningen, sonnetterna öfver *Stjernhjelm, Creutz* och *Kellgren*. Den lilla minnesvården öfver *Lidner* är icke misslyckad. Man skulle till dessa kunna lägga sonnetterna öfver *Spegel* och *Bellman*, om deras språk och versbyggnad ej vore alldeles barbariska. — Sjelf yttrar förf. i ett af sina epigrammer öfver detta slag af lyrik fullkomligt rec:s mening:

«Dotter af harmonin och den himmels-slägtade Amor!
 Hela din varelse är byggd på den nogaste konst.
Derför säger ock re'n ditt yttre till klåparn: Ej rör mig!
 Ty blott snillet förmår skapa sig frihet af tvång.» —

Bland förf:s *Epigrammer* gifver rec. företräde åt dem, der han sinrikt tecknat några berömda målares karakterer såsom artister och menniskor. Näst dessa bör den förtjenta gärden till *fru Henriette Schütz* bevaras i läsarens åminnelse. I afdelningen *Pot-Pourri* innehålles åtskilligt af icke synnerligt värde, men också många rätt träffande betraktelser. T. ex. denna:

«Klaga olycklige! ej, att hulda Camenan bedrar dig,
 Att hon ej lindrar ditt qval, byter till löje din tår!
Vet, att hon är blott ett barn, som leker med dockor och blomster:
 Och att roas af barn, fordras så oskuld som lugn.»

En sådan enkel och likväl rik reflexion, lätt, klart och kort uttryckt, är hvad det äkta epigrammet bör vara, såsom lyriska poesiens minsta dimension. Ty med epigramm menar man, om dess begrepp tydligt uppfattas, ett lyriskt infall; och det har lika rätt att välja sitt ämne i det allvarsamma, som i det löjliga. Fransoserne hafva lyckats i epigrammer af senare slaget, och såsom de med riktig kännedom af sin kallelse befattade sig helst med detta, trodde man en tid att till epigrammet fordrades nödvändigt ett komiskt eller satiriskt innehåll.

Den högre lyriska ingifvelsen, som i elegien uppenbarar hela omfånget af en djup individualitet, har sällan genomandat hr H:s *Elegier*. Det gäller om lyriska dikten i allmänhet,

att skalden der, beröfvad alla yttre hjelpmedel och fullkomligt inskränkt till egna tillgångar, måste oundvikligt röja om en Gud bestämt honom till konstnär eller icke; och denna erinran träffar isynnerhet hvar och en, som försöker sig i sånger af elegisk natur. I oden, hymnen, visan är en möjlighet öfrig för den individuella känslan att näras af andra föremål; hon kan väckas af ämnen, som äro till utom henne, och hon strömmar utåt tillbaka. Man kan här, med någon talang, åtminstone hinna till en viss prakt i formen. Deremot är hon i elegien rentaf ensam med sig sjelf, blott reflexion öfver sig sjelf: elegiens väsende är en ren sjelf-beskådlighet, och det är då klart, att hon icke bildar någon poetisk gestalt i sin spegel, om hon ej har gedigen poesi att beskåda *). Men brist på en sådan gedigenhet är just denne skalds svaga sida. Emellertid väcker stundom, t. ex. i elegien *Per Elgström*, en öm och kraftig saknad läsarens varma rörelse. Under öfverskrifterna *Fröjd och Hopp* samt *Elegia* möta vi stycken, som på visst sätt närma sig till hymnen; de hafva derigenom vunnit mera rörlighet i målning och liflig kolorit. Men första rummet ger rec. åt *Vårsvärmeri*, der en brinnande kärlek synes tala. — Dock, förf. har åt denna mäktiga lidelse egnat en hel krans af erotiska sånger, under namn af *Kärleksqväden*: men det är ett motsatt slag af kärlek, som i dessa sökt sig en stämma. — Man har fördömt dem såsom brottsliga mot sederna och sårande för anständigheten. Är beskyllningen grundad eller ej? Vi torde längre fram kunna

*) I oden herrskar känslan mera såsom rörelse (affektion, impuls); i elegien mera såsom hvilande och betraktande i minnet en förfluten, eller i aningen en tillkommande rörelse. — Vid alla dessa delningar och indelningar bör emellertid läsaren alltid påminna sig, att de icke i verkligheten existera så, som vettenskapen måste söndra dem, för att kunna beteckna och ordna dem till ett system. I hvar och en art af skaldekonst flammar den hela, i sig sjelf odelbara poesien med alla sina beståndsdelar; ett blott öfvervägande af någon viss beståndsdel bestämmer artens särskiljande egenskap. Så t. ex. lefver det elegiska elementet i alla poesiens utgreningar, och svarar mot harmonien i musiken.

afgöra frågan. Men hvad bekymrar det konstkännaren, ifall de annars tillfredsställa alla artistiska fordringar, om de ock vore så fräcka som Frankrikes mästerverk af auktorlig liderlighet, mot hvilka likväl deras menlöshet visserligen är snöhvit? För honom gäller ingen annan maxim, än den Leopold redan uppgifvit såsom artisternes gemensamma:

Gunås! det största mästerstycket
Är, hvart ni går, geni'ts moral.

För honom består deras största brott deri, att de äro en matt och tom efterhärmning af Ovidius. — Estetiken frågar endast, om kärleken, betraktad blott såsom könsdrift, innehåller någon skönhet? eller om ett förhållande af vällust, som i grunden är ingenting ädlare än ett djuriskt slafveri under en urartad instinkt, kan någonsin klädas i sköna former? Just den man, som förf. valt till sitt mönster, bevisar omöjligheten af alla bemödanden att idealisera det i sin natur rentaf animaliska. Ovidii erotiska sånggudinna har alla egenskaper af en *fille de joie:* lockande vid första anblicken, sminkad, glittrande, pladderaktig utan naivetet och smekande utan begär, kall med hycklad värma, skamlöst kokett och på längden vämjelig. Endast då kunna lättfärdiga målningar erhålla poetiskt värde, när de, såsom hos Aristophanes och Bellman, tecknas af en humoristisk inbillningskraft, som i lekar af burleskt skämt parodierar sina egna skapelser och med en ironi, som grundar sig på ett inre begrepp af oförderfvad mensklighet, framställer den motsatta råheten, missbildningen och onaturen i den komiska dager, utom hvilken dessa aldrig falla inom den äkta konstens synkrets. Derigenom räddar inbillningskraften sin frihet, såsom ett högre väsende än de sinnen, dem hon är ämnad att beherrska. Men denna frihet är på få ställen i Ovidii kärlekssånger räddad. — Dessutom kände icke romarne i allmänhet den egentliga kärleken; och från en estetisk kultur, som är hel och hållen byggd på denna princip, hvarken kan eller vill man återföras till en, der den

så godt som saknas. Ty äfven för de större af den klassiska forntidens menniskor (Platon och andra sådana fenomener göra undantag i alla tider) var kärleken på sin höjd blott ett vänligt förhållande mellan tvenne förnuftiga personer af olika kön, och dess förbindelse slöts vanligtvis icke för hjertats, utan för statens skull. Detta system förekom ungdomen med skäl något prosaiskt, och det återstod för den ingen annan utväg, än hetärers umgänge. För menskligheteus närvarande odlingsgrad äger denna sidan af de gamles lif blott historiskt, ej poetiskt intresse. — När vi nu tillägga, att Ovidius skämt bort grekerne i sin imitation och hr H. Ovidius i sin, så torde hans kärleksqväden synas mera förkastliga inför konstens, än inför sedernas domstol: ty relativt till sina urbilder äro de verkliga mönster af anständighet. — *Älskogsläran* har litet mera fantasi och således högre konstvärde än sina syskon, och innehåller dessutom åtminstone en enda ovederläggliga sanning:

«Frågar du, hvi ej poeternes konst jag äfven berömmer?
Aldrig i verlden än kärlek med qväden man vann!
Tro mig: de njutningar, som Pieridernas dyrkare prisa,
De på sin trästol dem njöto i tankarna blott.»

Öfversättningar, *Satirer* och några andra dikter af blandadt innehåll sluta samlingen. Bland öfversättningarna utmärka vi *Min cittra*, *Sångaren* efter Goethe, och *Erinran* efter Fr. Schlegel. Afskyvärd deremot är *Flickornas klagan* efter Novalis. *Den goda smakens qvarn* efter Tieck är en god härmning af en god satir. Mälden fortfar der ännu, men mindre indrägtigt än fordomdags.

PER AD. GRANBERG.

Skaldestycken af P. A. Granberg. Stockholm 1813.

(Svensk Litteratur-Tidning 1814.)

En bildad utländing, som ville i Sverige göra bekantskap med dess litteratur och icke kände vår vitterhets närvarande barndomstillstånd, skulle väl omöjligt kunna förmoda, att man här ännu anses uppställa nya, oerhörda, ja till och med förmätna satser, när man påstår, att poesien måste gifva oss symboliska uttryck af en åsigt, som skådar verlden ur en högre synpunkt än hvardagslifvets; att en mäktig inbillningskraft måste dana hennes skapelser, en djup, en oändlig känsla genomanda deras idealiskt rena och harmoniska former; att det, som hos menniskor med antingen oförslöadt natursinne för skönhet, eller med hög vettenskaplig själsodling, ej genast anslår fantasiens och hjertats strängar, ej genast förråder skaldens upphöjning öfver sig sjelf såsom enskild person, hans frihet från alldaglighetens små förhållanden, hans vistelse i en rymd der endast det allmänt menskliga (det oförgängliga i naturen och historien) existerar: — att sådant aldrig kan heta poesi, att betraktelser, af hvilka de vigtigaste redan innehållas i abc-boken och de öfriga dels stödja sig på dessa, dels ock gälla endast en viss, ganska låg punkt af odling, fastän klädda i drägten af rim eller meter, likväl ingenting annat bli än förderfvad prosa, att man icke nekar författarne till dylika skaldestycken deras troliga egenskaper af hedervärda menniskor, goda medborgare, driftiga embetsmän, kanske äfven af åtskilliga litterära förtjenster, då man bevisar att de — blott icke äro

poeter!!! Likväl vittnar dagliga erfarenheten, att dessa yttranden, som i sig sjelfva äro så triviala, och af hvilka framförallt den sista förklaringen vore i hvart och ett annat europeiskt land öfverflödig, ännu i trots af deras idkeliga upprepande icke få lemna rum åt grundligare och angenämare undersökningar.

Blotta sens commun (d. v. s. den grad af förstånd, som man behöfver för att vägleda sig i sina privata *) omständigheter) är visserligen ej poetisk förmåga. Sträfvande ur sin krets, utmärker det sig derigenom, att det fäster sig endast vid de yttre motsatserna i lifvet, utan att kunna ana den enhet och öfverensstämmelse, som klar framstår för ett djupare sinne. Således, så snart vi se ett stycke rimverk, hvars enda thema är ett oupphörligt omsägande af motsatsen mellan klokhet och dårskap, mellan inbillning och erfarenhet, mellan sällhet och ära, mellan dygd och last m. m., och utan förmåga att på dessa antitheser angifva andra kriterier än de ytligaste, så är detta en produkt af tomma sens commun, och förkastligt, dels emedan det tröttsamt predikar längesedan bekanta saker, dels emedan dessa saker för en högre reflexion på vida kraftigare sätt äro motsatta. Dessutom måste ett poem (såsom hvarje annat konstverk), såvida det ej i prosa skall sönderfalla, af en egen inre enhet sammanhållas; men hvarifrån här hemta en sådan enhet, då sens commun icke ser annat än splittring, åtminstone icke annat sammanhang, än det sinnliga mellan länkarne i en kedja, eller det mellan orsak och följd? — Derföre bemödar sig också detta slag af rimmande författare att hemta den sammanbindande principen från ett annat håll, nemligen från begäret att göra sin egen timliga personlighet intressant. Denna operation söka de verkställa derigenom, att de utmåla förvillelse, last och oklokhet såsom den allmänna lotten, men sig sjelfve såsom de rara undantagen, för hvilka flärden bortlagt sin slöja; endast till dem »hviskar dygden» (såsom i förevarande samling):

*) Äfven i de borgerliga, nb. om man behandlar dem såsom privata.

«Af nyttan blott är lifvets dag förskönad;
Hvar stund, som mödan från din hvila stjäl,
Skall — när dess frukter röjas — bli belönad»

eller andra dylika tröstegrunder. Men på detta vis förnedra de konsten, det heligaste menniskan äger, det enda yrke som är sig sjelft ändamål, till ett medel att göra sig bemärkte i societeterna: således till en sällskapstalang, hvilken i alla fall, så länge de svenska societeterna behålla sitt nuvarande skick, aldrig kan täfla i glans med de högre sällskapstalangerna af t. ex. skön dans, skön klädsel eller skönt kortspel.

Den författare, hvars skaldestycken gifvit närmaste anledning till ofvanstående betraktelser, har i ett kort företal tillkännagifvit, att tvenne af dem «blifvit offentligen belönte», men att «detta är likväl icke, i hans tanka, ett tillräckligt bevis på värde» (erfarenheten af huru litet sådant bevisar, börjar således att allt allmännare stadga sig) för hans poetiska företag. Han tillägger, att han framlemnar denna samling så utan fordran af ett «icke alltid» (riktigt!) med oväldighet skänkt bifall, som utan ömtålighet för ett «orättvist klander», emedan «han länge känt huru skönt en af Tysklands yppersta skalder sagt:

«Theuer ist mir der Freund, doch auch den Feind kann ich nützen;
Zeigt mir der Freund was ich kann, lehrt mich der Feind was ich soll.»»

Otvifvelaktigt äro dessa herr Granbergs tänkesätt de enda värdiga för hvar ädel auktor, likväl näst det tänkesätt, som icke håller hvart och ett klander för orättvist, och än mindre hvarje granskare för en fiende; — och alltså kan rec. så mycket frimodigare uttala sin öfvertygelse, hvars oväldighet alla, som jemföra det följande med den troligtvis obestridliga inledningen, lära medgifva. Lifvad af ett varmt nit för ett älskadt fäderneslands vitterhet, som hädanefter icke får blifva odugliga versmakares tornerplats, hatar rec. allenast det medelmåttiga, platta och absurda, men icke de organer, hvarigenom det yttrar sig. Deras möjliga välmening kan förtjena aktning; men skall man derföre högakta deras arbeten, då dessa upp-

träda till kamp om snillets ära utan att röja andra egenskaper än sådana, som i en krets af goda vänner göra otryckta ströverser läsbara eller ursäktliga?

Denna samling innehåller tjugutre småstycken och ett drama. Af de förra äro åtta mer och mindre trogna öfversättningar, de öfriga deremot originaler. I några af dessa originaler tyckes herr G. vilja tillegna sig det Leopoldska manéret i det allvarsamma (för att nyttja ett areopagiskt konstord). De innehålla nemligen ett torrt och skeft resonnemang i rim, öfver lifvets plågor, flärden, villorna, grafven och ärans fåfänglighet. Så är det första stycket i samlingen: *Erfarenhetens röst*, en tydlig imitation efter Årens flykt af Leopold. Så märkes äfven i *Odödlighetens hopp* tydliga spår af dennes ode öfver Försynen. Då denna ode verkligen är en af Leopolds lyckligaste sånger, så kan läsaren billigt förmoda, att imitationen står vida under sin urbild. För att i korthet gifva läsaren ett begrepp om det didaktiko-lyriska manér, hvarmed hr G. söker göra skaldekonsten till ett »förädlande sinnesnöje» (i hvilken egenskap den enligt en berömd svensk klassikus består), välja vi följande strofer af *Erfarenhetens röst*:

»Ja, äfven jag af hoppet blef förförd
Och af en villa, med mitt lugn försvunnen;
Ja, äfven jag, med dygdens vittnesbörd,
Har sökt en sällhet genom mödan vunnen.

— — — — — — — — — — — — — —

Jag fattades af ingen vänlig hand;
Lätt blef min julle af begären gungad —

— — — — — — — — — — — — — —

Af lika villor gäckas du, Arist!
Vid samma mål skall din förhoppning stanna

— — — — — — — — — — — — — —

Du leker fram på tidens lugna elf
Och hör ej ilningen som redan hviner,
Ser menskligheten menlös som dig sjelf (?)
Och hennes hämnd — i mausoléns ruiner.

— — — — — — — — — — — — — —

Jag såg att lifvets bana törnig var,

Såg ingen morgon genom töknet dagas;
Men tänkte: äfven törnet rosor har —

— — — — — — — — — — — — — —

Bryt dina pligters törnen ung och djerf,
Till dygdens branter dina jättsteg närma,
Och trotsa likars hat med dina värf,
Och deras köld med dina känslors värma.

— — — — — — — — — — — — — —

Men du är slaf igenom ditt behof,
En Gud, Arist, du vore det förutan.

— — — — — — — — — — — — — —

Den sista strimman under molnen bergas —

— — — — — — — — — — — — — —

Sänk då en stoisk blick på det du var
Och bjud förnuftet följa dig på banan;
I trots af lidelsen blir minnet qvar
Och smärtan strider med den ljufva vanan.

— — — — — — — — — — — — — —

Det är ej njutningen som lyckliggör,
Men det är vissheten att kunna njuta.

— — — — — — — — — — — — — —

Nej, sök att vara, ej att blifva säll,
Välj lifvets nöjen inom dina dalar;
Det lugn, du saknar i ditt eget tjäll,
Ej möter dig i slottets marmorsalar.

— — — — — — — — — — — — — —

Kanske för en Sokrat, som verlden mins,
Det funnits hundrade, som blifvit glömda.

— — — — — — — — — — — — — —

Lef för att gagna, ej att bli berömd,
Så skall du afundsfri till målet vandra;
Du skapar sjelf din lott då du är glömd,
Då du beundras, skapas den af andra», m. m.

I denna släpande ton predikar förf. sex hela oktav-sidor fulla med de mest utslitna lexor, talesätt och liknelser, tillredda med den bekanta ljufliga antithetiska uppstufningen och uppdukade för tolftusende gången. Men läsaren torde förmoda, att han i den högre lyriken, t. ex. i oden, funnit en lyckligare bana för sin poetiska flygt, då han der af sjelfva skaldeslagets natur nödgats att välja mer sublima och uppeldande ämnen.

Tvenne strofer ur hans ode öfver *Odödlighetens hopp* må besvara denna förmodan:

«Hvem delar ut den ljusa lön,
Som är åt dygden lofvad vorden,
Om endast, lidande och skön,
Hon är bestämd att pryda jorden?
Om griften slutar hjeltens hopp,
Hans värn mot lyckan, det att minnas,
Hvad gagnar, efter seklers lopp,
Den sena vård vi resa opp
Åt väsenden som icke finnas?
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
Men önskar du, för verldens skull,
Att dela lott med de förtryckte?
— — — — — — — — — — —
Och skulle tidens häfder än
Sett dygden glad sitt lugn försaka,
Om hoppet ej förvissat den,
Att hvad hon mist af sällheten,
Utaf sin Fader få tillbaka? (!)

Rec. medgifver, att såsom hr G. här med yttersta ansträngning sökt kopiera Leopolds odestil, så har den rimmade prosan i detta stycke åtminstone någon oratorisk numerus, ett slags klingklang i takten, som, ehoru tomt på innehåll, likväl, när det saknas, gör det platta ännu plattare och det sömniga ännu mera sömnigt. Men föröfrigt, hvilken brist på originalitet i tanke! hvilken brist på känsla i dess uttryck! framförallt, hvilken brist på värdigt begrepp om själens odödlighet! Skall den tjena till en *bonbonnière*, som religionen visar på afstånd åt menniskobarnen, för att uppmuntra dem att förhålla sig snällt? Hvar och en lära om själens odödlighet, som ej sätter den endast och allenast i ett tillstånd af förhöjd intellektuell fullkomlighet *), är immoralisk. Och

*) Eller, såsom christendomen lofvar, en möjlighet att få betrakta Gud ansigte mot ansigte. Denna möjlighet förminskar man i samma mån, som man i det närvarande lifvet försummar att befria sig ur sinnlighetens och materiens band.

detta oupphörliga prat om dygdens belöning! Huru många gånger måste man upprepa, att dygden, såvida hon är verklig dygd, innebär sin egen sällhet? att hon af en inre nödvändighet, och af inga yttre bevekelsegrunder, man må bestämma dem hur som helst, utvecklar sin guddomliga skönhet? att i de ögonblick, då vi tycka oss lida derigenom att vi handlat ädelt och rätt, vi i sjelfva verket blott erkänna det naturtvång, som beherrskar den jordiska delen af vår varelse? att vår moraliska energi i dessa ögonblick är slapp, och att vi således då, i sträng bemärkelse, icke äro dygdiga? att deremot, såsnart Guds anda åter sväfvar öfver det dunkla chaos af vårt qval, och den himmelska kraften i oss åter blir lefvande, sjelfva verksamheten ensam är sin njutning, och alla de nöjen eller plågor, som uppkomma genom jordlifvets ändliga förhållanden, för denna verksamhet alldeles icke komma i beräkning, minst i beräkning af tillkommande ersättning? Om jag älskar en qvinna med all den brand, af hvilken en mans hjerta är mäktigt, eftersträfvar jag då en annan belöning, än sjelfva kärleken? Huru mycket mindre då, när jag älskar det högsta goda, som hvarken är manligt eller qvinligt, utan är det eviga i menniskan, — det ideal som vi kalla dygd? Är dess omedelbara närvaro ej den enda salighet, som kan vara mål för sköna själars begär?

Rec. har vid denna anledning velat visa, inom hvilken trång synkrets lifvet och dess mångfald uppfattas af hr G:s blickar. Äfven den vanliga längtan efter fattigdomens torftak, med hvilken våra skalder söka ingifva sina läsare en särdeles vördnad för deras förnöjsamma och husliga sinnelag, jollrar i denna samling sina vanliga naiveteter. Man läse t. ex. *Min önskan*. — Af förf:s öfriga lyrik kan den sakkunnige lätt sluta huru hans båda Kantater skola se ut.

Mera läsvärda äro visserligen några öfversättningar, i hvilka hr G. uppburits af främmande vingar, och således med sitt i allmänhet korrekta språk icke kunnat undgå att lemna bättre stycken än sina egna. *Idealen*, efter Schiller, möta oss

främst. Det är en förtjenst att hafva vågat tolkningen af detta vackra poem, och att hafva utfört den med så mycken ledighet i ton och versbyggnad. Likväl hafva vissa ställen af originalet blifvit nog uttänjda i öfversättningen, och Schillers präktiga prosopopéer här och der ombytta till matta förklaringar, såsom t. ex. denna:

So schlang ich mich mit Liebesarmen
Um die Natur, mit Jugendlust —

till:

»Så ungdomens och skaldens yra
Intill naturen tryckte mig.»

I allmänhet kan anmärkas, att det egna i Schillers metafysiskt poetiska diktion ej är lätt att göra efter. — Tvenne tolkningar finnas efter Baggesen, *Min andra skapelse* och *Till Malvina.* Då Baggesens hufvudegenskap är en täck pratsamhet, kan han icke förlora vid att öfverflyttas på ett språk, som är mera koncist och ljudfullt än hans eget; dessutom behöfs endast en måttlig teknisk färdighet till att väl öfversätta en måttlig poesi. — Vidare råkar man en pretenderad öfversättning af Tibulli *elfte Elegi i första boken*, under hvilken förf. i en not tillkännagifver, att han »utan att vilja neka någon den rättigheten att dömma efter sin öfvertygelse, förklarar sig vara af deras tanka, som fordra att man i öfversättningar af de gamle skalderna bör, så mycket möjligt är, söka tillegna sig författarens idéer och öfverföra dem på sitt språk, men bibehålla endast sådana antika bilder som hvar och en odlad menniska anses känna; eller, med andra ord, skrifva så, som man förmodar författaren skulle hafva skrifvit ifall han lefvat i vårt tidehvarf.» — Det är märkvärdigt att en så förryckt sats, som denna ofta upprepade, någonsin kunnat få rum i en någorlunda förståndig hjerna; ty om man tänker sig en menniska ur ett längst förflutet tidehvarf såsom medlem af det närvarande, så måste man ju tänka den såsom en helt annan menniska, då precist alla de omgifningar, som beredt hennes förra uppträde, omöjligen kunna återkomma till bildande af samma individualitet.

Men der ej samma individualitet är, der kunna ej heller samma begrepp och bilder uppkomma. Af ett sådant parafrastiserande, som hvarken ger bild af en antik individualitet eller af en modern, kan man således icke göra sig en föreställning om den, hvars namn parafrasmakaren ställer öfver sin komposition. Dessutom: huru vill man utstaka den gräns, öfver hvilken man ej får sträcka sin fordran af hvarje odlad menniska om kännedomen af antika bilder? — Äfven träffas en *Visa*, som angifves vara en imitation efter Schiller, men är det i sjelfva verket efter Goethe; åtminstone i första strofen, som är en trogen öfversättning af den första i Goethes *Kophtisches Lied*. Men om hr G:s beläsenhet i tyska poesien icke sträcker sig längre, än till något häfte af Schillers Musen-Almanach, så borde han likväl kunna underrätta sig, att icke allt hvad som innehålles i denna Musen-Almanach är författadt af Schiller.

Större delen af boken fylles af en särdeles beskaffad arabesk, som förf. kallat *Jorund*, lyrisk tragedi i tre akter. De teatraliska försök han för ett par år sedan utgaf, lofvade ingen synnerlig dramatisk talang; och innan man börjar läsningen af närvarande skådespel, gifver hans teoretiska företal ingen glad anledning till högre väntan. Redan på titelbladet väcker namnet lyrisk tragedi vår förundran. Ett drama kan (såsnart man vill tala enligt ordens betydelse) endast då kallas lyriskt, när dess i handlingens natur grundade syftning är att utveckla ett öfvervägande lyriskt element. Sådana skådespel äro t. ex. Schillers Braut von Messina och Werners Wanda; äfven Racines Athalie, den mest poetiska af hans tragedier, kan dit hänföras. Men så är meningen ej här; utan emedan en händelse, som slutas med en menniskas död, är bragt i dialog, — så kallas denna dialog tragedi; och emedan dialogen styckevis kan sjungas, är denna tragedi lyrisk. Man måste medgifva, att en sådan konstlära bör kunna äfven i skräddareverkstäder uppfinnas, och att den på intet sätt sammanhänger med naturfilosofiens hemska grundsatser, öfver hvilka den Allmänna Journalen tid efter annan låter

förspörja ett misshag, som (enligt hvad man inser af dagliga handlingar, t. ex. af närvarande recension) redan i betydlig mån börjat imponera på den nya skolans hufvudmän och öfriga medlemmar. Men hvad? Äfven hr G. påstår sig erkänna ödets nytta för tragedien, i trots af sin strålande väns, den vise Wallmarks långa heroiska kamp deremot? Hvilka begrepp skall denne skarpsinnige psycholog göra sig om hr G:s upplysning, då han plötsligen finner honom på vägen att störta sig ned i Schellingianernas dunkla vidskepelse? (Som bekant är, anser hr Wallmark Ödet för en uppfinning af professorerna Schelling och Schlegel.) Eller är alltsammans å hr G:s sida en *captatio benevolentiæ*, ett försök att gå den nya skolan, som ändå ej är så god att narras med, till mötes på halfva vägen? Man skulle tycka så af det sätt, hvarmed han, efter en djup bugning för ödets fiender och en lika djup för dess vänner, i den milda känslan af sin liberalitet sålunda yttrar sig: «Det torde förebrås författaren, att han låter ödet spela en hufvudroll» (det torde snarast förebrås honom att han låter ödet spela med sig, fastän just inga hufvudroller); «men äfven utan att anse en sådan ödets styrelse som en nödvändighet för tragediens upplösning, torde den isynnerhet kunna antagas när man förflyttar scenen till de tider, då öfvertygelsen om en förutbestämd händelsernas sammankedning utgjorde en religionsprincip» (hr G. har således till och med ej begripit sin katechés, och vi hänvisa honom dit för att undersöka, om ej denna öfvertygelse utgör äfven christendomens princip?). «Det kan icke heller nekas», fortfar vår tänkare med älskvärd moderation, «att denna princip gör en stor verkan, då dramaturgen rätt förstår att begagna sig deraf.» Förmodligen! Det återstår då att efterse, om hr G:s egen tragedi har dragit någon fördel af denna princip.

Jorund, dramens hjelte, befinner sig vid dess begynnelse i Upsalakonungen Hugleiks hof, med antaget namn af Halvar, okänd för sin farbror Hugleik, men hemligen igenkänd af hans dotter Hilda, i hvars sällskap han tillbragt sina första

barndomsår, innan Starkader (som af hr G. blifvit utnämnd till Jorunds fosterfar) fick det infallet att bortföra honom från Sverige, utan att hvarken Hugleik eller läsaren får veta hvarföre eller hvart. Man gissar af en vink i företalet, att detta enlevement skett för att den unge Jorund icke skulle smittas af Hugleiks vresiga lynne och yppiga hoflefnad. Plötsligt har nu Starkader (som förmodligen anser sin myndling för tillräckligt härdad) återskickat honom till Upsala, «för att» — så berättas det i företalet — «okänd göra sig underrättad om tillståndet der». Någon klarare föreställning om ändamålet för hans spioneri får man icke. Lika godt! Jorund och Hugleik dricka mjöd en dag och roa sig tillsammans af hjertans grund; den förre har alldeles glömt sin spionsbeskickning, och då han med mjödhornet i handen bedyrar inför Hilda, i hvilken han förälskat sig, att han aldrig skall «ömhetens heliga band mot höghetens ära förbyta», så märker man att han äfven slagit sin fosterfaders kämpaläror i vädret. Men om Starkader icke är menniskokännare, så är han i det stället bard, skada blott, att barder aldrig funnits i Skandien! Till stor förskräckelse för Jorund, som blir hindrad i en dans, uppträder nu denne bard på den festliga scenen, såsom budskap om en fiendtlig landstigning af sjökonungen Hake, mot hvilken han utmanar Hugleik till strid på detta bardiska sätt:

«Upp, drott! att försvara det namn du bär;
Upp, kämpar! er rusten till fejden.
Din spira den tappre Hake begär,
Han nalkas dig med en mäktig här,
Hans krigslurar skalla i nejden.»

Men Hugleik vill ej tro annat än att Hake kommer som vän, och går ut med hela sitt hof, «att honom frid och trygghet bjuda». Derigenom får Jorund ingen förevändning att också spatsera, utan måste stanna qvar och uppbära Starkaders bannor. Bland annat nämner denne om en ed, som han svurit Jorunds «farfarsfar, den vise Dag», och under farfarsfar

läses följande genialiska not: «Egentligen farfarsfarfar; men detta ord var alltför missljudande.» Eden förpligtade Starkader «att vårda Yngves ätt med Yngves ära»; och Jorund, som icke synes hysa de bästa begrepp om sina egenskaper, frågar honom ganska naivt, om «denna ed fylles med Hugleiks fall?» I detsamma inrusar Hilda, sjunger en trio med älskaren och hans fosterfar om någon «hemlighet», som icke vidare upplyses, och Jorund svär att han vill hellre «falla lik en slaf», än glömma sin förbindelse med Hilda «för Odins thron». Naturligtvis ger Starkader henne icke de mildaste miner för en sådan inflytelse; men då hon sjunger dessa bevekliga ord:

«Nej, Jorund, allt för äran våga
Om dina pligter fordra det;
Din älskarinnas bild förgät,
Och för ditt rykte glöm din låga»,

råkar den gamle berserken i förtjusning, säger att han «känner Yngves själ i detta språk», och att hennes «offer skall försona ödet». — Teatern förändras till en öppen plats med ett domaresäte; der sitter Hugleik, som (då han förmodligen icke träffat Hake) nu fallit på andra tankar, vill strida och lofvar sina kämpar seger, emedan «Odins gamla gudasvar» lofvat honom, att hans makt skall ej falla förr

«Än Rhodins skogar nalkas Fyris slätter.»

Ett sändebud från Hake uppträder, som fordrar Hildas hand och hälften af Hugleiks rike; knappt har han sagt sitt ärende och Hugleik bemannat sig till ett afslag, förrän allt folket förfäras af en underrättelse, att man sett «tusen unga björkar ifrån Rhodin till dessa trakter tåga». Man märker att Shakspeare måste hjelpa hr G. att sätta hans öde i ordning; men all begynnelse är svår, och sedan ödet blott riktigt kommit i gång, torde det verka så mycket kraftigare. Också motiverar det förunderligt sina anstalter. Hugleik vill efter den sista tidningen ej mera strida, utan drager sig in i sin borg «med sitt folk»; men «kämparne» måtte ej af förf. räknas till Hugleiks folk, ty de stå likafullt qvar, och Jorund, som vet att

Starkader ej menar väl med Hugleik, ropar likväl «med förtviflan» till dem att rycka mot Hake under hans befäl. Men bäst man gläder sig åt att ändtligen se Jorund så rask, kommer Starkader, som nu aflagt bardsdrägten, «fattar Jorund vid handen då han är färdig att tåga emot fienden», hejdar honom, och befaller honom fatta posto med manskapet bakom några «höjder, hvilkas toppar skymma solen»; sådana finnas, som hvar man vet, omkring Upsala; på ett ställe kallas dessa höjder till och med «fjäll». Då nu inga män vilja försvara Hilda och hennes tärnor, falla de på det rådet att förevara sig sjelfva; de rusta sig, men oförmodadt kommer Starkader äfven öfver dem, hejdar dem och befaller Hilda att också begifva sig bakom bergen, för att söka upp Jorund, men förklädd till karl, sålänge Starkader ej förkunnar henne rätta stunden att yppa sig. Sjelf är han åter klädd «som bard». Obegripligt nog tyckas tärnorna ej hafva märkt Hildas försvinnande eller underhandling med Starkader, utan draga modigt sina svärd vid Hakes ankomst och antända Hildas borg; men bli snart afväpnade och sannolikt något gäckade af Hakes kämpar, emedan Starkader, som immerfort står qvar, tillropar dessa: «Beundren detta mod, ej gäcken det!» Hake får nu veta af Yrsa, Hildas förtrogna, att Hilda «är ej mer»; men ganska lugn öfver denna händelse, svarar han henne:

«Välan, så vare du den brud jag sökt.
Ett namn ej hindrar segrarn från sitt mål:
Du Hilda är! — Jag vill — och folket tror.»

Hon har deremot intet att invända. Hake synes nu befästad på sin thron, och man undrar hvad Jorund och Hilda skola tillsammans företaga sig bakom bergen, då i hast ett samtal begyns emellan Starkader och Hake, af hvilket åskådaren — om detta mischmasch någonsin uppförs på en skådebana — icke lär hemta mycken uppbyggelse. Man får nemligen här veta, att det är Starkader, som fört Hakes här till Upsala och genom sin «list» skaffat honom segren; samt att han åter ämnat störta honom derifrån, «innan hon till middagshöjden hunnit,

den sol, som nästa morgon visar sig»; välförståendes, emedan Hake är «bestämd af ödet att blott en dag besitta Svithiods thron». Mera ljus öfver denna sak får man ej i sjelfva pjesen: kanhända torde företalet hjelpa oss äfven här? Visserligen. Det säges: att Starkader vill afsätta Hugleik för hans veklighet, och dertill betjena sig af Hake — «då han finner Jorunds overksamhet». Likväl tror han sig ej behöfva längre tid än en dag, för att göra Jorund verksam; derföre lofvar han Hake blott en dags regering, och Hake går in på detta vilkor. Hvilken plan! — Hake trotsar Starkaders hot och skaffar sig en angenäm förströelse med att låta stinga ut ögonen på den fångne Hugleik. Bland de förändringar, som hr G. tillåtit sig vid den historiska sanningen, gläder han sig mest hjertligt öfver denna: ty — så triumferar han i företalet — «härigenom har man undvikit att utan ändamål för scenen låta en af hufvudpersonerna dö». Mellertid irrar Hilda, i månskenet, sorgbunden omkring i «en vild trakt, mellan höga berg» vid Upsala; och det är tid, att Starkader griper sig allvarsamt an med Jorunds förbättring. Han uppsöker Hilda mellan bergen, lofvar henne att Jorund «skall manad bli till sina pligter», skickar bort henne att samla Hugleiks kämpar (som stodo bakom andra berg), och håller en besvärjelse så kraftig, att «åskan höres, eldflammor uppstiga ur jorden» och «Jorund inkommer i yttersta förvirring», — emedan besvärjelsen yttrar på honom den verkan, att han kallar Hilda «trolös» och tror sig höra sånger, som fira hennes bröllop med Hake. Hans pathetiska tal vid detta tillfälle och Starkaders anmärkning deröfver förtjena ett rum i denna exposition, ehuru lång den redan blifvit:

Jorund.

«Nej, jag skall bryta in bland bröllopsskaran,
Mitt svärd skall finna väg till Hakes hjerta.
Då skall hon se sin brudgum i hans dödskamp,
Och höra rosslet af hans sista suckar,
Och lida tusen qval af sin förtviflan,

Och dö, — och vakna för att åter lida.
(stannar och utbryter efter någon tystnad)
Ack! återger min hämnd hvad jag förlorat?
Blir Jorund mera säll om Hilda lider?
— — — — — — — — — — —
Nej, hopp om sällhet, hopp om lugna dagar,
J ären icke mer för Yngves son!
Allting är dödt; min kärlek endast lefver,
Och tomheten, och qvalet — Hilda! Hilda!
(sjunker ner, utmattad af sina känslors häftighet.)
Starkader.
Den vilda stormen är förbytt i smärta.
Nu väckom ärans känslor i hans bröst.»

Till detta ändamål nedkallar han några skuggor af ynglingaättens äldste konungar och barder, hvilka, på molnen sväfvande, uppmana den afdånade Jorund att fördrifva Hake. De anföra bland annat följande skäl:

«Hvem känner ej värdet
Af nordisk dygd?
Hvem lyfter ej svärdet
För fosterbygd?»

och då Jorund ännu besinnar sig, klaga de:

«Det har då flytt
Det götiska modet,
Och ynglingablodet
Är förbytt!»

De sista orden gripa honom i hans innersta; han «rusar opp», ropar:

«Ännu är Jorund värd det namn hans fäder burit»,

lofvar, att hans «mål skall Nordens frihet vara» o. s. v. Nu återkommer den till krigare förklädda Hilda, och berättar att «det tappra folk, som denna nejd bebor», är samladt i hopp «att här finna en son af Yngve». Jorund svarar: «Du honom funnit» — och spatserar bort, sedan han sjungit en trio med henne och Starkader. Öfver dessa sällsamheter lemnar förf. i företalet denna förklaring: «för att förmå Jorund till verksamhet, beslutar Starkader att uppreta hans svartsjuka,

och sedan han gifvit den högsta spänning åt hans känslor, leda dem på ett annat föremål.» I sanning, en egen väg till patriotism! Det bästa vid allt detta är, att Starkader (eller hr Granberg) har i denna scen glömt hurudan Jorunds sinnesförfattning var i den scenen, der han sist visade sig (1 akt., 8 scenen): ty der ville han af alla krafter strida mot Hake, men afstod derifrån på Starkaders egen uttryckliga befallning. På det stället spelar alltså Jorund en bättre roll i tragedien, än i företalet *). — Sista aktens första scen föreställer Hakes borg. Ganska oväntadt hör man der den öfverdådige vikingshöfdingen sucka till en af sina män:

«Jag vunnit hvad mitt hjerta efterssträfvat,
Men är jag nöjd? Ack nej, min vän!
Den sällhets dröm, som för min tanke sväfvat,
För mig är lika fjerran än.»

En så beskedlig viking slår visst icke ihjäl många menniskor. Man förkunnar honom Jorunds antåg; han rycker ut och Jorund besegrar honom bortom scenen, under det den blinde Hugleik ledes omkring på ett fält af några barder, som se och förtälja hur det går till i slagtningen. Jorund tillbjuder Hake fritt aftåg ur landet; Starkader återkommer och bjuder honom å Hakes vägnar välja mellan Hilda och Upsala thron. Jorund vill väl ej gerna mista Hilda, men än mindre Svithiod; han frågar med mycket skäl: «är väl Hilda detta offer värd?» då hastigt den förklädda Hilda utmanar honom till envigeskamp för Hildas ära. Sedan de sjungit för hvarandra åtskilliga bevekliga saker, finner Starkader de begge älskande vara tillräckligt pröfvade, och tager hjelmen af Hilda. Naturligtvis försonas de; och sedan de betraktat huru Hake, under mycket

*) Förf. tycks i företalet till sitt skådespel ofta ha en annan plan för ögonen, än den han följt i sjelfva dramen. Så t. ex. ser man af företalet, att Hilda och Starkader «uppsökte Jorund», då den senare gick att «förmå honom till verksamhet»; i skådespelet åter skickar Starkader Hilda åt ett annat håll, och låter sedan Jorund inkomma till sig på scenen.

skryt och prål, bränner upp sig på sitt härskepp, förenar Hugleik dem och man sjunger:

Chor.
«Hell Nordens drott!
Segrar blott
Och folkets trefnad,
Teckne hans lefnad,
Vare hans lott!
Krigarne till Tärnorna.
Vi skola freda edra bygder
Och kufva våld och tyranni.
Tärnorna.
Vi skola mana er till dygder *),
Och sjelfva er belöning bli.
Chor.
Hell Nordens drott!
Seger och trefnad
Teckne hans lefnad,
Vare hans lott!»

Vi lemna nu åt våra läsare att dömma, huruvida den fruktan kan vara grundad, som förf. yttrar i företalet, att han «kanske icke nog lifligt kunnat skildra det intryck, som begreppet om ett öde bör göra på sinnet.» Starkader säger, att han har «styrt ödets vilja» hela pjesen igenom; när nu hr G. har styrt Starkaders, så begriper man lätt, att denna tragedi kan frikännas från all fatalism. Men då förf:s företal innehåller så många omständigheter, som till skådespelets invärtes sammanhang tjenligast hade placerats i sjelfva handlingens utveckling, hvarföre har han ej så gerna, i likhet med Euripides, ställt företalet såsom prolog i spetsen för sin tragedi och låtit det deklameras på teatern? Vi försäkra honom, att detta företal skulle kunna förvandlas till lika poetiska och taktfulla jamber, som alla hans öfriga.

Hr G. finner detta omdöme förmodligen fiendtligt. Vi vänta oss att få höra nya utrop om ensidighet, om intolerans,

*) Dygder och bygder rimma i hr G:s skaldestycken visst en million gånger mot hvarandra.

om despotism i litteraturen, o. s. v. Men skönjes då någon egentlig handling, katastrof, karaktersutveckling, i allmänhet plan, i denna enformiga massa? Eller märker man någon lyrisk inspiration, som ställvis öfverskyler dessa brister? — Historien är i högsta grad misshandlad. Hvad har blifvit af den herrlige Hake, som i Sturlesons berättelse öfverglänser alla sina fiender? Hvad af Starkader hin Gamle? Sjelfve Hugleik, om hvilken hr G. (se företalet) inbillar sig att han förskönat hans karakter, är han icke här förnedrad till en feg usling, då han i Ynglingasagan likväl tågar ut emot Hake och kämpar manligen? Har Hilda någon gnista af personlighet eller lif? Och Jorund .... Han led slutligen, som man vet af Heims Kringla *), det missödet att bli hängd; månne icke denna underrättelse blir än mera trolig, sedan man läst den karakteristik, som hr Granberg nu benäget lemnat oss?

Enligt hans yttrande i förordet till sina skaldestycken, vill han af hvar och en recensent, som icke berömmer honom, få ett råd — «was er soll?» Vårt svar är lika enkelt, som välment: han bör aldrig skrifva en vers mera, utan fast hellre betänka hvad den store von Dalin **) engång fann skäligt att anmärka om rimmets natur. Nemligen: «Rim göra en behaglig verkan hos en tänkande skald, men äro ett förderf hos en tanklös qvädare.»

*) Ynglingasagan, 28 kap.

**) Påminnelser vid Svenska Skaldekonsten. Sv. Vitterh.-Akad. Handl. 1 Del., s. 106.

ELEONORA CHARL. D'ALBEDYHLL.

Gefion. Skaldedikt i fyra Sånger. Upsala 1814.

(Sv. Litteratur-Tidning, 1814.)

När den vördnadsvärde biskopen i Skalholt, Brynjolf Svensson, år 1643 på Island upptäckte den första och vigtigaste handskriften af rythmiska Eddan, kunde han väl, med all fägnad öfver sitt dyrbara fynd, svårligen inse hela omätligheten af dess värde. Nordens egentliga forntid var ända dittills en hemlighet för sjelfva Norden; och af alla dess gudamakter tycktes endast den stumme, evigt tigande Vidar hafva öfverlefvat Asarnes undergång, för att i tystnadens boning *) undandölja deras minnen till den dag, då han, enligt de spådomar som i Völu Spa och Grimnis-mal förkunnas, af Nornorna tilläts att uppträda såsom Segerfaders och sina herrliga bröders hämnare. Det är bekant för hvar och en, som gör anspråk på någon kunskap om fäderneslandets häfder, att Norräna-språket och en mängd af dess helgedomar räddades hos de republikanska och historiskt sinnade öboarne på Island, under det de ny-christnade beherrskarnes fromma vandalism i moderlandet lyckades att utplåna nästan alla hedniska minnen. Endast ättehögarna och runorna återstodo: men ättlingarne kände ej mer de hvilande stamfädernes namn, och bruket af deras bok-

*) Man kan lämpa på nordiska ålderdomens så långvarigt fördolda tempel den beskrifning, som i Grimnis-mal lemnas om Vidars boning:

«Hrisi vex
Oc há grasi
Vidars land vidi.» Str. 17.

stäfver förföljdes så länge af presternes misstänksamma blickar, att det slutligen alldeles upphörde, förmodligen ännu tidigare än det rena bruket af deras tungomål *). Ty först efter medlet af trettonde århundradet förklingade vid svenska hofvet, på Sturle Thordarsons harpa, de sista ljuden af den götiska drapan; han var hofskald hos Birger Jarl och hans son Magnus, den ridderlige hertigen, som sedan på konungathronen fick tillnamnet Ladulås af allmogens kärlek. Den svenska dialekten af Norränan hade nu, genom mångfaldig inflytelse af religiösa och politiska skiften, hunnit bli en så personligt utbildad dotter af det språk, som tillförne var gemensamt för hela Norden, att sånger i dess uråldriga munart ej längre kunde omedelbart begripas af folket. Också omtalas efter denna tid ingen skald i Svithiod, och Isländarne upphörde att vistas vid dess hof eller sjungande genomvandra dess område. Väl försvann icke med dem ur våra hemlighetsfulla skogar och bergsbygder den reflex af naturens och tidens lynne, som afpreglar sig i nationala sagor och qväden: de första inhemska diktningar, som vårt närvarande modersmål kan uppvisa, de såkallade Kämpa- eller gamla Folk-visorna, af hvilka de äldsta troligtvis uppkommit under trettonde århundradets sista decennier, följde nu på Brages Fornyrdalag, i hvars helgade rythm Eddans visdom till större delen är förvarad **). Men det djupa vemod, som andas i nästan alla dessa visor, röjer att de icke äro en fortsättning af det stolta, trotsiga runeqvädet, utan snarare en dunkel elegisk

*) Längst bibehöll sig Nordens gamla alfabet på de ryktbara runstafvarne, hvilka nyttjades af de kunnigaste bland menigheten, i stället för de nu vanliga Kalendrarne.

**) Denna versform kallas äfven Starkadarlag. Gudrunas klagosång öfver Volsungen Sigurd (Gudrunar-grátr) och Eyvinder Skaldaspillers ypperliga Hákonar-mál äro i den författade. Utom denna, som anses för den äldsta nordiska, och som igenom sin konstruktion närmast påminner om det Asiatiska ursprunget af Asarnes språk och skaldskap, har Norränan trenne andra väsendtliga versarter (Hättir): Toglag, Dróttkuädi och Runhenda.

reflexion öfver undergången af Nordens sjelfständiga lif, öfver striden mellan christendomens sydliga ljus och de inhemska naturmakterna, hvilka nu blott i nattens skymning vågade framträda ur sina sista friståder: lundarna, sjöarna och bergen. Ännu satt på Norges thron Ynglingaätten, härstammad från glömda gudar, och först år 1319 gick dess sista telning på svärdssidan (k. Hakon Magnusson) till sin, sedan fjorton sekler, i Godheim boende stamfader; men från Sverige flydde med Norräna-skalderna alla rediga underrättelser om denna ätts gemenskap med landets fordna öden. Endast det genom E. Benzelii åtgärd bekanta *Registrum Upsaliense* (från fjortonde århundradet), der förteckningen af de äldste Svia-konungars namn temligen öfverensstämmer med Are Frodes och Snorre Sturlesons uppgifter, visar, jemfördt med de förvirrade traditioner som framskimra hos lilla Rimkrönikans författare och Ericus Olai, att några skugglika åminnelser från Asarnes välde ännu bibehöllo sig i den förvandlade fosterbygden. Olyckligtvis uppstod ej heller i christendomens morgonstund, innan tiden hunnit fördränka det hedniska Svithiods infödda fornqväden och runskrifter i det mörker, som öfverhöljde Valhall, någon svensk af mäktigt snille och mäktig ålderdomskärlek, att teckna förfädernes bragder. Så äga danskarne i Saxo Grammaticus en landsman, som förherrligat deras förflutna hjelftelif i ett oskattbart historiskt verk, grundadt på sagor, stenristningar, sånger och skriftliga lemningar, hvilka intill hans dagar ännu förmått bekämpa förgängelsen. Visserligen är han ej ett mönster i kritiskt begagnande af sina urkunder, eller i diplomatisk pålitlighet, och mot det rättmätiga klander, som i dessa hänsigter drabbat honom, kan han icke försvaras; men han bör njuta en billig ursäkt i sin samtids lynne, som ovilkorligt förblandade det möjligas och det verkligas gränsor. Månne äfven Livius, om man kunde jemföra honom med t. ex. Puniska häfdatecknare, skulle bestå mot sådana beskyllningar inför den moderna granskningens örnblick? och likväl, hvem erkänner ej den väsendtliga sannin-

gen af hans målning? eller bestrider, att dess grunddrag blifvit hemtade från otvifvelaktiga förebilder? Och när Livius icke kan befrias från misstanken att hafva inblandat dikter i sin berättelse *), må man ej medgifva, att han är mindre ursäktlig än Saxo? Ty Augusti granna tidehvarf var ganska nyktert och fördomsfritt; och den allena, som i en sådan tid bevisligen ökar och förskönar sitt folks bedrifter, kan förebrås för sanningens förfalskning, emedan den hos honom är uppsåtlig. Från denna hårda förebråelse kan vår Johannes Magnus, annars en man af samvete och lärdom, svårligen frikännas. Det gör nemligen en betydlig skilnad i ansvar, om en historisk författare är samtidig med Luther, eller med den af en ung religions gloria ännu strålande riddaråldren, då erkebiskop Absalon fäktade i spetsen för Danmarks härar och Danebrogs-fanan nedsjönk ifrån himmelen. Också har den arme Johannes Magnus tillräckligt fått umgälla sitt begär att täfla med Saxo i upphöjandet af nationaläran. Det är likväl ett förlåtligt fel, att fela af fosterlandskänsla; det är ett mindre förlåtligt, att aldrig upphöra med smädelser öfver menniskor, som voro mycket bättre än vi. Ädla naturers kännetecken ligger ej allenast i förmågan af stor förtjenst, utan ock i förmågan af stor förvillelse: och vi må skryta lagom öfver vår skicklighet att undvika öfverdrift, om denna skicklighet ej är en seger öfver oupphörliga frestelser dertill. Man erinre sig härmed Atlantikans skymfade upphofsman. — Rec. för sin del finner i Saxos arbete, oaktadt dess mångfaldiga brister, en så trogen teckning af Nordens gamla hjelteverld, som en katholsk andelig på ett främmadt språk möjligtvis kunde uppställa. Och hvad poesien enskildt beträffar — ehuru lifligt vi nödgas önska vid de vittnesbörd, dem han flitigt hemtar från nu förgätna skaldesånger, att han behagat införa dem på deras urspråk hellre, än att öfversätta

*) Så har man t. ex. velat finna Roms räddning från Gallerna, genom Camilli plötsliga mellankomst, något romanlik, äfvensom åtskilliga föregående omständigheter vid stadens brand och Capitolii belägring.

dem på sin vackra, men parafrastiska latin — igenkänner dock ej ett uppmärksamt öra öfverallt efterklangen af verkliga runoljud? Eddan, Eiglan, med flera talrika urkunder intyga, att man i hedendomen skref på sköldar minnesvärda händelser; ädlingarne ristade dem ofta på sparrarna och väggarna i sina hus, och hvem känner ej Vigers Flockar, skurna med runor i träskifvor? Då vi nu af k. Birgers företal till Uplands-lagen, äfvensom af bihanget till Vestgöta-lagen med smärta förnimma, att både dessa Flockar och Lumbers urgamla lagsamling ännu vid slutet af trettonde århundradet voro i behåll: hvarföre skulle vi ej våga förmoda med all sannolikhet, att äfven Sverige, i Folkungarnes tid, förvarade helt andra och rikare historiska materialier, än vi kunna gissa till af de torftiga underrättelser, som våra medeltids-annalister lemnat oss? — Men . . . ingen Saxo kom öfver dessa materialier: också kände man före medlet af 1600-talet, då Isländska litteraturen blef bekant i Sverige, ej mer om sina ättfäders lif och skaldekonst, än att de varit blinda hedningar och dyrkat tre afgudar, som kallats Thor, Oden och Frigga. Såsom det då lefvande slägtet var fullkomligt oskyldigt i denna okunnighet, och dessutom var ett kämpaslägte i studier liksom i slagtningar, omfattade det med så mycket mer oegennyttig och brinnande ifver den oförmodade möjlighet, som lofvade kunskap om den heliga Nordens hemligheter.

Men sedan Verelius gått till hvila i den ättehög, som, hvälfd af fosterbrodern Rudbeck, på Upsala kyrkogård under en väldig runehäll skyddar hans stoft; sedan Peringsköld följt honom till odödligheten och slutligen äfven Björner och Ihre: började ett annat tänkesätt att blifva herrskande för dagen. Von Dalin gaf tonen att förakta grundliga forskningar och antiqvariska mödor, emedan han trodde, fastän sjelf ej beröfvad historiskt sinne, att man kan skrifva en historia med bara geni, rätt fram ur sitt eget hufvud, utan det besvärliga tråket med gamla handlingars rådfrågande och pröfning: på samma sätt som hans efterträdare, den förflutna vitterhets-

periodens koryfeer, trodde att man kan vara stor litteratör utan beläsenhet. Den sista lemningen från det historiska nitets tidehvarf är Lagerbrings ypperliga verk; den kolossala flit, trohet och sorgfällighet, som framlyser der på hvarje sida, vittnar att författarens ungdom tillhörde en annan litteratur, än den som han vid sin lefnadsafton såg gällande i sitt fädernesland. Man har gjort sig lustig öfver besynnerligheten af hans skrifart, öfver hans onödiga bemödande att öfverallt inblanda egna betraktelser, som ofta äro ytliga, och infall, som ofta sakna rolighet. Hade man med sådant tadel ådagalagt en egen högre föreställning om den rätta häfdateckningens ideal, som består deruti att saken talar allestädes och den skrifvande (för sin person) aldrig, så vore dervid ingenting att erinra, om ej den lilla omständigheten, att i denna mindre lyckliga skrifart ändock innehålles hela den väsendtliga grundvalen till en fullkomnad svensk rikshistoria, som ännu ej är skrifven; hvaraf synes följa, att man borde hellre offentligen tacka Gud för att Lagerbring varit till, och sedan i stillhet sätta sig ned att sjelf förfärdiga något bättre. Men det är ej subjektiviteten i allmänhet — hvilken tvertom blifvit upphöjd till princip för all förträfflig historia och kallad pragmatisk blick — som ogillas vid hans manér; det är blott den Lagerbringska subjektiviteten, emedan den smakar något af ålderdom i ord och ordställningar. Man skulle tiga, om den vore dresserad till de nymodiga oratoriska krumsprången, och man skulle vara förtjust, om den, liksom Rühs, Granberg och andra dylika småherrar, uppnedvände karakterer, händelser, uppgifter och åsigter, för att visa sig ny och genialisk på historiens bekostnad. Hvad helst en framtid må uträtta i afseende på våra häfder, Lagerbring förblifver likväl den svenska historiens egentlige fader; och vi böra bemöta honom så, som man dyrkar en faders silfverhvita hjessa, om ock från hans mun, helig af en lång erfarenhets visdom, ett och annat jollerord skulle röja, att han närmar sig till grafvens nya vagga. Skada blott, att han med all sin lärdom ej ägde sinne för

mythologi och poesi, eller kunde inse, att Nordens fornkännedom hel och hållen hvilar på en klar åskådning af dess religion och sång. Von Dalin, sjelf något poet, intresserade sig mer för dessa ämnen; men beqväm och lättsinnig som han var, stannade han vid ytan, missförstod den sjelf och narrade andra till missförstånd, samt bragte dessutom genom sina qvickheter öfver Björner m. fl. den antiqvariska enthusiasmen i ett sådant vanrykte, att en antiqvarius och en fantastisk pedant blefvo synonymer, inför den just vid denna tid från Frankrike hitförskrifna goda smakens domstol. Också kunde beskyllningen för antiqvariskt raseri och historiskt gräl visst icke hädanefter drabba vår vittra allmänhet; innan tidskriften Iduna utgafs, nöjde den sig ånyo med namnen Thor, Oden och Frigga, liksom på 1500-talet, samt prunkade dessutom med en Astrild, som aldrig funnits, och en af Freya vanskapad Fröja!

Dock .... Iduna har återkommit till Svithiod; guldskimret af hennes ungdomsgifvande äpplen har redan börjat försköna den nya dagningen af Sveriges inre sjelfständighet, och med de strålar, som på engång upplysa häfderna och dikten, bebådar hon gemålens ljudande antåg. Norränasångens andar nedsväfva till sina fordna offerlundar, och skalden läser åter, vid norrskenet som flödar från Ida-vallen, ej allenast Nornornas domar, utan ook de för Asarne förborgade gulltaflor, som innehålla Fimbul-Tyrs urtida runor*). Redan blicka de ädlare af deras ättlingar med förtröstan åt det tillkommande, och om vi ej vilja förgås af blygd inför våra stamfränder i Danmark och Tyskland, måste det väl nu vara tid att försöka hvad det svenska allvaret förmår, sedan blott en drift till värdiga föremål vaknat hos nationen. Det bör ej förvåna, om Nordens qvinnor dela den låga, som Urda tändt i Nordmännens bröst. De hafva ej glömt, att deras moder Freya var alstrad ur trånadens element, eller att hennes slägtingar, sjöarnas tärnor, med strängspel och sång prisade

*) Völu Spá, Str. 61, 62.

böljans sälla hemligheter. Ännu beundra vi, bland lemningarna från Nordens äldsta konst, det qväde, der Brynhildis yppat sin magiska vettenskap, och dela den klagan, med hvilken Aslaug och Gudruna firat sina begråtna riddares minnen. Och om i menskligheteus innersta helgedom, der den rena känslan af det eviga yttrar sig genom snillets musik, all skilnad mellan kön försvinner, och diktningens himmelska förmåga ej är bunden vid tillfälliga vilkor .... hvarföre skulle hjeltinnornas exempel sakna efterföljd hos deras döttrar, när den moderliga harpoklangen återvändt till deras fjällbygd?

Till sådana betraktelser föranleder oss den skaldedikt, med hvilken ett nordiskt fruntimmer oförmodadt har riktat vår vitterhet, och som ensamt genom sin åsyftning skulle förtjena en allmän uppmärksamhet, om ej lyckligare skäl gjorde den berättigad till ett gladt emottagande. Författarinnan, friherrinnan Eleonora Charlotta D'Albedyhll, född grefvinna Wrangel, redan förut icke obekant för svenska sånggudinnan, har till detta sitt första i stor dimension verkställda företag valt en myth ur våra äldsta häfder, och på en berättelse i Sturlesons Ynglingasaga grundar sig idéen af hennes poem. När Odin var stadd på sitt tåg åt Norden och redan hade upprättat ett nybygge på Fyen, sände han Gefion, en af sina Disor, öfver Öresund att utröna hvad länder väl kunde ligga på dess andra sida (norþur yfer sudit a Landa leytan). Hon kom till Gylfe, den dåvarande herrskaren i Svithiod, och erhöll af honom till skänks ett ofantligt plogsland. Sedan begaf hon sig till Jotunheim, och återkom derifrån med fyra söner, hvilka hon förvandlade till oxskepnader och spände för plogslandet, som på detta sätt fördes öfver hafvet och sydvestligt ned mot Odins ö (Fyen), i hvars granskap det nedsattes och blef ön Seland. Skiold, en af Odins söner, fick henne till gemål; ifrån dem härstamma Danmarks första konungar, och dess urgamla konungasäte Hleidra eller Lejre räknar från detta par sin anläggning. Men på det stället i Sviarike, der plogslandet var upptaget, danade sig en stor sjö, som kallades

Lögaren (nu Mälaren), hvars fjärdar och bugter svara i mängd, läge och skapnad mot Selands näs och uddar. Så förkunnar oss Sturleson, i kraft af Brage hin Gamles vittsord, den betydelsefulla sagan om Gefions färd, i hvilken författarinnan med skäl funnit en sinnebild af Skandayas *) första odling. Men för att kunna fullkomligt behandla henne såsom en nordisk Ceres, har förf. gjort historien till alla delar mythisk, låtit Gefion sändas omedelbart ifrån Godheim till de vilda nordlandens invånare, låtit henne såsom Odins dotter uppenbara sig med gudomlig prakt först i Norge, sedan i Sverige, och sist i Danmark, samt inskränkt antalet af hennes söner till tre, hvilka nu erhållit namnen Nore, Sverker, Dan och beteckna Nordens trenne riken. I stället att gifta sig med Skiold, till hvars syster hon i poemet förvandlas, uppstiger hon slutligen till himmelen i Seländska nybyggarnes åsyn, från rummet der sedan Lejre upprestes. Första sången skildrar Allfaders öfverläggning om Nordens sällhet, gudarnes lefnadssätt i Asgård och Gefions affärd. I den andra visar hon sig på Dofrefjället för en Nordmanna-yngling, Thuler, hvilken hon följer till hans hydda och lär honom bruket af eld. Thuler, mild, vacker och tacksam, upphöjes af gudinnan till stamfader för Ribbinge-slägten. Tredje sången omfattar hennes uppenbarelse i Svithiod för Gylfe; honom och hans män undervisar hon i plöjningens konst och mångfalden af sädens användbarhet. Men då han tjusas af Gefions skönhet och, dristig af mjödet som han förr aldrig smakat, yppar sin förmätna kärlek, vredgas hon och flyr med den platsen der hon står, sedan hon gifvit namnen Bonde, Wasa och Oxenstjerna åt de visaste af Gylfes Drottar, samt, efter åtskilliga glada spådomar för dem, äfven tagit ett blidkadt afsked af Gylfe. Hennes trenne söner, som först i denna sång ledsaga henne, undergå nu sin förvandling och bortföra henne med ön till bestämd ort, der hon i fjerde sången sysselsätter sig med in-

*) Så kallas Skandien i de Indiska urkunderna om Buddhas (Vodans, Odins) tåg, med sitt således riktigt inhemska namn.

rättandet af en hel koloni, den hon sätter under Skiolds befäl, och sedan, efter en profetia om Nordens framtid, försvinner. Braheska och Wrangelska slägternas anherrar uppträda vid detta tillfälle, och underrättas om sina ryktbaraste afkomlingar.

Då författarinnan i behandlingen af sitt ämne således tillåtit sig åtskilliga ändringar vid Sturlesons uppgifter, har hon endast begagnat skaldernas allmänna rätt, och deremot är ingenting att påminna. Man kan icke neka denna plan förtjensten att vara inom sig fulländad och sammanhängande. Det blir en annan fråga, om den är den bästa, som kunnat väljas? — Det företräde i odling, som här tillägges Sveriges invånare framför Norges vid Gylfes tid, synes nog otroligt och grundas på inga urkunder. Tvertom underrättar oss Fundin Noregur, att Norge redan då, när Gylfes farfar Gore delade Skandiska halfön med sin broder Nore *), var söndradt i små riken, som beherrskades af konungar; några sådana namngifvas, såsom besegrade af Nore, och en konung Hrolf i Hedemarken blef slutligen hans svåger. Det är sant, att man icke får tänka sig dessa stater annorlunda, än såsom spridda Finnstammar under sina stamhufvuden; likväl ser man, att folket lefde i ett slags samhällsinrättning. Här åter känner norrmannen Thuler ej engång bruket af eld, då hans grannar på andra sidan om fjällryggen redan hunnit till en ordentlig statsförfattning, eller åtminstone till en monark och ett riksråd. Väl kan förf. svara på denna invändning, att Gylfe och Thuler äro i hennes dikt mer allegoriska, än historiska gestalter. Men i alla fall återstår den svåra omständigheten, huru läsaren skall kunna föreställa sig Thuler i skepnad af en så from, skön och sedlig yngling, som han i andra sången tecknas, då likväl Eldsländarne, hvilka ända hittills ej mäktat uppfinna konsten att antända en eldbrasa **), lära vara de

*) Troligtvis borde dessa namn skrifvas Guori och Nuori, såsom varande finska.

**) Så berättar åtminstone Forster, som sjelf varit ibland dem. De hafva väl genom främlingar, som lemnat eldar efter sig på kusten, er-

minst menniskolika menniskor på hela jorden. Gefion vill låta honom betrakta jernets smältningsprocess och undervisa honom i sättet att nyttja det; men till detta ändamål behöfdes ej, att hon äfven måste meddela honom begreppet om eld: isynnerhet då den första scenen, som föranledes af denna upptäckt (se vers. 133—142), för ingen del kan jemföras i uppfinning och behag med de mästerliga taflorna af sädesväxten, brödberedningen och mjödbryggningen i tredje sången (vers. 90—127). Vidare önskar rec. att Gefions resa till Jotunheim hade blifvit bibehållen. Deraf hade kunnat uppkomma en ganska vacker och på mythisk betydelse rik episod. Förmodligen tyckte förf. att kärleksäfventyret i Jotunheim ej väl passade till Gefions egenskap af kyskhetens gudinna: en egenskap, som man tillerkänt henne i stöd af ett prosaiska Eddans yttrande, att heni þiona þær, er meyjar andaz (henne tjena de, hvilka jungfrur själas). Visserligen gifver detta ställe mycken anledning till den slutsats, med hvilken mythologerne hedra sjelfva gudinnan *). Likväl, när vi se henne i tredje sången anlända till Svithiods strand med ett sällskap af tre söner, kan förf. icke hindra sina läsare att finna Gefions angifna gudinne-roll spelad på ett betänkligt sätt — och hvarför ej då så gerna skildra hennes nedstigande i jätteverlden, såsom Cytherea till Anchises? . . . . Slutligen kan rec. icke neka, att allegorier, som innehålla tydliga hänsyftningar på moderna stats- och familj-förhållanden, i hans tycke alltid skada den stora effekten af en episk målning ur forntiden. Men att dessa hört väsendtligen till förf:s plan, skönjes lätt på den sorgfälliga symmetri

---

hållit någon erfarenhet om eldens fördelar i ett kallt land; men de förstå endast att underhålla och bevaka en brasa, som redan är påtänd. Slocknar den händelsevis, så råka de i förtviflan och kunna omöjligen utgrunda den hemligheten, huru man skaffar sig en ny.

*) Vore Lokes vittsord giltigt, så hade han i Ägis-Drecka, str. 20, vederlagt deras mening. Men han smädade alla de odödlige vid Ägirs gästabud, och skonade minst Asyniorna. Också var han nu mogen att kastas i Franangers fors.

och den i sanning beundransvärda skicklighet, som hon ådagalagt vid deras anordning.

Öfvertygad, att författarinnan sjelf bäst förmår inse dessa anmärkningars grund eller ogrund, hemställer rec. dem under hennes dom, med förtröstan att hon upptager dem endast såsom prof af hans aktning för hennes ovanliga talang. Medelmåttans alster löna icke mödan att genomläsa, ännu mindre att granska: och om i vitterhetens häfder ej stundom inträffade sådana tidsförhållanden, då en svulstig platthet vill gälla såsom smakens högsta mönster, skulle väl aldrig konstläran sänka sig ned ur det skönas klara och fridsälla rymd, för att sönderblixtra några enfaldiga beundrares idoler och visa vid ljungeldsskenet,

A terris quantum coeli patet altus hiatus *).

Men det är visst ej en behaglig sysselsättning att i dylika fall tjena till kritikens redskap; och den ovilja, som ett på stränga grundsatser hvilande recensions-institut alltid ådrager sig af alla skrifkarlar **), är en ringa olycka mot den olidliga plågan för recensenterna att nödgas läsa eller åtminstone genombläddra deras arbeten. Det kan likväl i andra grenar af litteraturen gifvas en verklig förtjenst, som icke är snillets, en läsbarhet, som härleder sig från lärdom, från vettenskaplig ifver, från meddelandet af vigtiga underrättelser; i poesien åter är allting oläsbart, som icke bär den ädlaste lifskraftens stämpel. Hvad deremot snillet har bildat, lockar granskningen på samma gång som det fäster uppmärksamheten, och det äger inom sig tillräckliga medel att öfverglänsa de små brister, hvilka upptäckas blott af ett väpnadt öga.

Skapad af en inbillningskraft, der ett lifligt sinne för det pittoreska yttrar sig såsom herrskande princip, utmärker sig denna skaldedikt ej mindre genom fördelaktig färgblandning, än genom teckningens fulländade behag och yppig

*) Lucretius, L. IV. v. 419.

**) Vore skrifkarl ej den bästa öfversättningen på skribler?

omvexling af intagande gestalter. Den första sången, ett fullbordadt mästerstycke i hvilken synpunkt som helst, består hel och hållen i en retande följd af scener och grupperingar, hvilka tillsammans bilda den vackraste målning, som Sveriges skaldekonst hittills kunnat lemna öfver den nordiska gudaverlden. Stundom erinras man om Iliaden på ett sätt, som vittnar om riktig episk apperception med bevarad originalitet: t. ex. i skildringen af Odins vrede, v. 33, 34 och följ.

»Rynkas af ögonbryn, Hlidskjalf då bäfvar och Asgård;
Valhalls portar slås opp, den heliga Ygdrasil skälfver;
Nornan, med darrande hand, sin dunkla väfnad bereder» o. s. v.

Så har förf. äfven, utan att förråda någon slafvisk härmning, lyckligt vetat anbringa liknelser och vändningar, som påminna om det Homeriska maneret. Till och med de vingade orden (επεα πτεροεντα) äro ej glömda, och ordställningen i Friggas guddomliga porträtt:

»Och han närmade sig till Frigga, den visa gudinnan,
Hvars majestätligt sköna gestalt är höljd i en fotsid
Mantel af gräsgrönt sammet, beströdd med daggens juveler,
Gullinväfd. Dess fåll, blytung, ej af dödlige lyftes.
Lockiga håret prydes af ax i gyllene kransar,
Och gullsålan vid foten är fäst med finaste länkar» (v. 51—56)

är fullkomligt Homerisk. Så framställer jemväl den präktiga beskrifningen på Brages dryckshorn (v. 110—164) en nordisk variation af den underbara skölden, som Hephaistos smidde åt Thetis' son; och ett allmänt bifall har blifvit dess rättvisa belöning. Men man bör derför icke föreställa sig, att förf. genom sådana öfverensstämmelser, som egentligen ligga i den episka diktens beskaffenhet, sökt hellenisera sin ton eller har uppoffrat den skandiska naturens och mythens anletsdrag. För att i möjligaste korthet, emedan rummet ej tillåter oss anföra många exempel, gifva läsaren ett fullständigt begrepp om hennes behandlingssätt af sitt ämne, välja vi teckningen af Asyniorna, måltids-salen och spisningen i Asgård.

«Freya, bekransad och skön, från sin slända leende uppstod:
Bar i hvar hand en svällande ros; en hvit i den högra,
Och i den venstra en röd; på bröstet glimmade Brising,
Höjande halsens bländande snö och rundningens svanglans;
Kring gullsnörade fötterna lätt flög luftiga drägten.
Hnossa och Gersemi, skönhetens mör, och ännu en tredje,
Roega benämd, från jorden engång upptagen till Godheim,
Följde Asynian åt; och deras prydnad var oskuld.
Freya vid gudarnes bord det öfversta sätet man lemnar;
Derföre gick hon ock främst; ty företrädet har Skönhet.
Närmast till Freya sväfvade fram den späda Iduna,
Brages gemål: hon har en genomskinlig agat-ask,
Fylld af en lifvande frukt, blott åt odödlige ämnad.
Tåget ökades se'n af hela den öfriga skaran.
Frigga, med långsamma steg, den sista i lysande tåget,
Ståtligt närmade sig till ett upphöjdare säte,
Gent mot Freya: ty Skönheten bör af Visheten skådas.
Salen var prydd af stål och kristall, och pelarne blänkte;
Lansar, lagda i kors, der bildade präktiga fönster:
Gudarnes sköldar, från fejd nu hvilande, danade hvalfvet;
Kringom bordet bänkarna täcktes af gyllene pansar *);
Mellan spjuten man såg mångfaldiga kransar af Nordens
Blommor, i gudarnes hem dock högre till doft och till fägring.
På ett gullfat låg Sehrimners evärdliga hufvud:
Gudarne åto deraf. Iduna se'n öppnade asken,
Hvaren af gudarne tog deraf ett gyllene äpple.
Två Valkyrior, smyckade stolt med hjelmar och brynjor,
Buro i länkar af gull, med spända, kraftiga armar,
Brages, af Svafnis med konst arbetade, väldiga dryckshorn» (v. 81-109) m. m.

I sanning, denna sång förtjenar att vara, liksom hela skaldedikten, invigd åt Brage (v. 1—10). Mindre värdig synes vis-

---

*) Förf. har i denna vers och de tvenne föregående ypperligt användt den nionde strofen af Grímnis-mál:

«Miök er auþkent
þeim er till Odins koma
Sal-kynni at siá:
Skauptom er rann rept,
Skioldom er salr þakiþr,
Bryniom um becki stráð.»

serligen den andra, som förråder nog brist på bekantskap med Norges individualitet och är mera tom på uppfinning än någon af de öfriga, att vara egnad till Freya; men den saknar dock ej sina lysande ställen, t. ex. de tvenne friska vårtaflorna v. 19—36 och v. 101—110. Men i den tredje, der Svithiod besjunges, har författarinnans inbillning återvunnit sina vingars hela spännkraft, emedan den här blifvit närd af befryndade och åskådade föremål. Beskrifningarna på de blommande axens «luftiga förmälning» (v. 95), på det högtidliga fisket, som bivistades af Gylfe och hans drottar (v. 29—48), äro idyll-scener, utan förebilder i vårt språk; med antik enkelhet i konturerna, och oemotsägligt vittnande om hennes lifliga förmåga att uppfatta det sköna i den yttre verlden. Detta sinne för naturen, jemväl i dess detaljer, en oförslöad sinlighets oskuld, är den egenskap som karakteriserar grekernes konst, och betecknas i estetiken med namnet objektivitet. Först då skall den moderna poesien fira sin fulländning, när den fordna kärleken till naturen *) engång allmänt återvaknat hos menskligheten, och dess konstnärer, som ännu ana mer än skåda, återfått den klara blicken för dess lefvande härlighet. Filosofiens närvarande riktning är ej mindre i denna hänsigt, än i alla öfriga, ett rikt ämne för glädje och hopp; ehuru vi nödgas lämpa på henne Odins yttrande öfver Friggas profetiska tal:

«För oöfvade skådare mörk är vishetens klarhet,
Då de öfvade se djupt in i det strålande ljuset» (1 S. v. 75, 76.)

Den fjerde sången, helgad åt Forsete, den rättfärdige doma-

---

*) «Ist sie doch dem einen nichts mehr, als das todte Aggregat einer unbestimmbaren Menge von Gegenständen, oder der Raum, in den er sich die Dinge wie in ein Behältniss gestellt denkt; dem andern nur der Boden, von dem er seine Nahrung und Unterhalt zieht: dem begeisterten Forscher allein die heilige, ewig schaffende Urkraft der Welt, die alle Dinge aus sich selbst erzeugt und werkthätig hervorbringt.» Schelling.

ren *) i Glitnir, lider nog mycket af politiska spådomar och allusioner, hvilka sällan kunna förvandlas till poetiska, åtminstone icke så naket framställda. Redan dess inledning är svagare, än den ljufva och rörande åkallelsen af Balder, som öppnar den föregående tredje. Men hvem delar ej gerna den patriotiska varma, för hvilken äfven konstens gränsor kännas trånga? Och när i slutet, då Gefion uppstiger till gudarnes hem, den nordiska stjernhimmelns majestät målas (v. 156—165) med en tjusning, som lyfter oss med henne från jorden, befinna vi oss åter inom den fria diktningens landamären. Oändligt skön var den tanken, att i Gefions afskedsord sammanställa Tycho och S:t Birgitta, såsom de tvenne solar, hvilka evigt bestråla det Braheska ättartalet:

»Värdige män upprinna derur . . . men himmelens älskling
Varder af alla likväl störst: himmelsbetraktaren Tycho!

— — — — — — — — — — — — — — —

Äfven en qvinna, den helgaste gren af den helgade stammen,
Lyser i tidens bok med en oförgängelig krona.
Om man i kommande dar mitt kön vid det timliga fjettrar,
Lefver i hjertat och sången likväl den helga Birgitta» (v. 177—184.)

Några små felaktigheter mot tiden och kostumen förekomma i denna sång. Så talar t. ex. Skiold om Eridanen och säges återfara till Nord-Albingiens kuster; Gefion nämner Fenix, Cimbrien, Inisthona o. s. v. — Om sångerna jemföras med hvarandra, skönjes lätt att den första innehar första rummet med dubbel rätt.

Man har klandrat Gefion att vara förmycket adelig, d. v. s. att, utom gudarne och några fiskare i fjerde sången, inga andra personer uppträda, än konungar, riksråd, grefvar och friherrar. Man har förebrått författarinnan, att hon med stolthet tycks påminna sig sin börd från en af trettioårakrigets ryktbara segrare. Hvad den sista punkten beträffar, så be-

*) Om honom säges i prosaiska Eddan: »En allir er til han koma meþ saka vendræþi, þa fara allir sattir a brott. Sa er domstaþr bestr meþ goþum ok mannum.»

känner rec., att han icke hyser mycken aktning för den, som ej sjelf gerna ville härstamma från hjeltar och jarlar. I trots af alla deklamationer om flärden af lysande borgerliga vilkor, är likväl en riksmarsk, som bär sin fältherrestaf till fosterlandets heder, nödvändigtvis ett högre väsende än en byfogde; och när den förres ättlingar redan från vaggan äro invigda åt en verkningskrets, som af ödet bestämdes för stora själar, beror det blott på deras egen vilja att upphinna de ridderliga dygder, hvilkas mönster de äga lyckan att få beundra hos beslägtade invånare i historiens Pantheon. Ett sköldemärke, helgadt af ädla bedrifter, är och förblifver ett heligt ting; och såframt själsstyrkan, staten och äran ej sjelfva äro fabler och drömmar (hvaraf skulle följa att blott kroppsfetman, maten och myntet förtjena vördnad), upphör aldrig det stånd, der pligten och möjligheten att uteslutande lefva för de högsta ändamål meddelas redan genom blotta födelsen, att mest älskas af skalden och cittran. Hvad åter vidkommer förf:s öfverallt synbara bemödande att upphöja våra äldsta adliga slägter, har rec. redan förklarat sitt missnöje öfver det vilkorliga inblandandet af en närvarande tid i den förflutna, som skall tecknas. Å andra sidan likväl kan påstås, att mängden af samtidens ädlingar behöfver talrika och uppeldande påminnelser om adelskapets idé och om de åldrar, då dess yttre glans grundade sig på verkligheten af ett inre företräde: isynnerhet som de synas hafva förlorat stoltheten öfver namnets betydelse för den tomma fåfängan öfver dess rang, fastän de bära på tungan en skrytande likgiltighet angående sina anor; liksom de under denna mode-jargon ville dölja sin fruktan, att man skulle ställa dem till ansvar för deras sätt att bevara det ridderskap *sans peur et sans reproche*, som den grå forntiden lemnat dem i arf, fast ej i ägo.

Författarinnans versbyggnad är, som man sett af de införda exemplen, i allmänhet regelbunden och melodisk. Det förefaller oss märkvärdigt, att i ett land, der få fruntimmer ännu förstå läsa en hexameter innantill, denna majestätliga

versart likväl blifvit vald af en qvinna och använd med en prosodisk noggranhet, som saknas hos våra fleste skalder af manliga könet. Några vårdslösheter, som undfallit henne, äro så obetydliga att de knappt förtjena nämnas. Hon har t. ex. någongång förkortat enstafviga verber (såsom I. S. v. 90: «ty företrädet *har* skönhet;» II. S. v. 34: «tjädern *slår* tungt ner*) på granen»), ehuru hvar och en enstafving, som ej är ett pronomen eller en partikel, till sin natur är lång. Endast det oumbärligaste hjelpverbet *är* med sitt imperf. *var*, gör undantag från denna regel, emedan det gäller ungefär som partikel. Lagen om stamstafvelsernas vigt, som äfven i sammansatta ord bibehålles, är sorgfälligt iakttagen. Rec. erinrar sig blott tvenne förseelser deremot, af hvilka den ena förekommer I. S. v. 22, der *omättlig* förvandlats från en antibacchius (— — ⌒) till en amfibrachys (⌒ — ⌒); den andra åter i samma sång v. 200, som visserligen är den hårdaste i hela skaldedikten:

«Sakt*mod*ets lenhet är kraft, och tåla*mod* svaghetens styrka»

Icke alltid har förf. lyckats att undvika en brist på cesurer och takthvilor, som gör metriska versen släpande: men då antalet af goda hexametrer öfverväger i en förvånande mängd, behöfver rec. ej fylla papperet med att afskrifva den ringa skaran af mindre goda. — Rikt omvexlande i välljud, ytterst smidig och dock oupphörligt högtidlig, förfelar hexametern aldrig att med fördel begagnas i episka dikter. Också kunna blott barbarers öron finna den monoton. Men blir den ej ändå en främmad drägt för nordiska tankbilder? Klarligen blir den på det sättet främmad, att den ej är uppfunnen i Norden, ehuru språket med villigaste ledighet lämpar sig till dess stadgar; men äro då de rimmade versslagen mera ursprungligt inhemska? Först när vi hunnit upplifva Norräna-

---

*) Förmodligen har förf. i detta ljudfall sökt ett slags imitativ harmoni.

tungans egna versformer, skall nordens epos åter träda i besittning af en individuell rythmik. Fouqué har redan genom mäktiga försök bevisat möjligheten att uppfylla den Isländska verslärans fordringar. Dess underbara takter, assonanser och alliterationer äga en förtrollningskraft, som än liknar milda dalars dvärgamal, än stormens brus och bergströmmens forssande, blandadt med svärdklangen mot Valkyriornas sköldar.

Till deras tjenst, för hvilka våra urfäders myther ännu likna de obegripliga taflor, som Gullveig, den gamla qvinnan i jernskogen, tolkade för Asarne sedan de skapat verlden — har förf. beledsagat sitt arbete med upplysande anmärkningar, lika intygande hennes berömvärda insigter i Asaläran, som hennes brinnande nit för dess uppväckande i Svithiod. Att hon öfverallt i sin skaldedikt, och äfven i anmärkningarna, sammanblandar Odin med Allfader, härleder sig (såframt ej denna sammanblandning med flit blifvit begången) från den prosaiska Eddans redan förfalskade och mindre rediga åsigter. Man bör påminna sig att denna Edda, som bär Sturlesons namn, är skrifven af en christen, som ej kunde fatta sjelfva central-idéen af Valas visdom; enligt hvilken Odin, hvars herradöme inskränkes af tid och rum, endast var son af en ontransaklig makt, som kallas Fjolner (den förborgade) och Fimbul-Tyr (den omätliga gudomligheten). Denna dunkla makt, om hvilken både i Völu Spá och Hyndlu-Lióþ talas fåordigt och med darrande vördnad, är den egentlige Allfader, som nyttjar Asarne, Odin sjelf ej undantagen, till mer och mindre blinda redskap för sin allherrskande vilja. Han är ödet, som genom Nornorna förkunnar sina domar, och framträder ej omedelbart förr, än den sinliga verlden, och allt hvad genom henne består, i Ragnarauk gått under. Då, säger jättinnan Hyndla, som i en föregående strof prisat Odins väldighet:

«þá kemr annarr
Enn máttkari,
þó þori ek eigi
þann at nefna» (Str. 40.)

Han är nu kommen, denne mäktigare, men icke såsom han då uppenbarades, i ljungelden och i stormen, utan i christendomens lena sommarvind *). — Förf:s begrepp om Narstrond (rättare Nåstrand), att den var «en brinnande svafvelflod uti Niflheim», passar visst ej till de gamla nordboars föreställning om helvete. För dem fanns der blott köld och orma-etter, såsom både af Völu Spá (str. 44, 45) och prosaiska Eddan (Görans. 26 Dämisagan) kan inhemtas. Föröfrigt skola äfven straffens hem och de ondas själar försvinna i Ragnarauk; endast de goda få deltaga i Allfaders ljusrike. — Om Hvedrungs Möjor, som enligt förf:s uppgift svara mot grekernes och romarnes Furier, har rec. ingen annan underrättelse, än att Fenris-ulfven, Midgards-ormen och Hel på ett ställe i Völu Spá (str. 56) kallas Hvedrungs barn; hvaraf kan förmodas, att Hvedrung var ett annat namn på deras moder Angarboda. Men sannolikt var Hel, i likhet med de himmelska makterna, som alla voro hvarandras syskon och anförvandter, beslägtad med Modgudur (vredens valkyria), den förfärliga vakterskan af Gjallarbron, och kanske äfven med sin tärna, spöket Gangloth: i hvilket fall plågoqvinnornas äfven i det nordiska helvete trefaldiga antal billigt kan föra benämningen af Hvedrungs Möjor. — Angående Valkyriorna må tilläggas, att de heta Skogul, Gunnur, Hildur, Gondul, Geir-Skogul, Gudur och Rota; Skuld, den yngsta Nornan, bär höfdinga-skölden och rider i deras spets, när de tåga ut å stridsfälten. I Grimnis-mál uppräknas namn på ännu flera, men deras betydenhet tycks vara mindre.

Ingenting bevittnar kraftigare denna gudaläras djupa poesi, än de sköna och heliga mytherna om Balder och Freya. Riktigt har förf. uppfattat meningen af fjortonde strofen i Grim-

*) Med allt detta bestrider rec. ej, att i Asalärans senare tidehvarf, då dess djupa betydelse var förlorad för hopen, Odin och Allfader verkligen förblandades. Man skyller den historiske Odin (Sigge Fridulfson), att ur politiska skäl hafva uppfunnit denna förvexling. Detta är sannolikt, men icke bevisadt.

nis-mål, der det säges, att hälften af de tappra, som Valkyriorna dagligen kora, tillfaller Freyas hof. Eddorna yttra sig ej vidare om beskaffenheten af denna hälft; men af Hagbards dödssång hos Saxo finner man, att de krigare, som (enligt förf:s vackra uttryck) «äfven för kärlekens skull kunde söka äran och döden», troddes öfvergå till Freyas huldrika salar. Sjelf är Freya en fullkomlig sinnebild af den nordiska kärleken, och hennes vanliga biord, den gråtfagra, föranleder till tänkvärdiga jemförelser med Homers löjeälskande (φιλομμειδής) Aphrodite. Liksom hon sväfvar kring vida rymden att söka Oder, sin saknade gemål, och de tårar, som hon gjuter under sitt eviga sökande, på jorden förvandlas till glimmande guld; liksom hon af alla gudomligheter är den mildaste mot menniskorna och den benägnaste att lyssna till deras längtan, men för sin egen längtan aldrig möter något mål: så har äfven kärleken i Norden ej annat innehåll än sina inre urbilder; och skalderne, dess korade tolkar, öppnande för andra en himmel som för dem sjelfve är sluten, fälla ännu i dag, liksom fordom deras moder, på en evig smärtas dunkla grund aningens och diktens gyllne tårar.

SVENSKA AKADEMIENS HANDLINGAR.

Ifrån år 1786. Femte delen. Ifrån år 1796. Femte delen. Stockh. 1813.

(Sv. Litteratur-Tidning, 1814, 1815.)

I.

(1814.)

De skrifter, som dessa båda delar innehålla, äro alla samtligen författade långt före den tid, som utgör området för denna tidnings verksamhet. Dessutom har «samtidens och efterverldens dom», åkallad af akademiens direktör på högtidsdagen 1807 (Fr. 1796, s. 4), redan öfver hennes handlingar börjat fälla sitt icke tvetydiga utslag. Rec. kunde således inskränka sin åtgärd till en kort anmälan af dessa nya delars tillvarelse, om de icke innefattade ett arbete der snillet genombrutit det gamla, af vanan tillhärdade skalet, för att utveckla en egen lifsprincip i kärnfulla betraktelser och omisskänliga drag af sann originalitet. Ett sådant finnes i handlingarne från 1796, sidd. 263—344, författadt af hr E. G. Geijer, under följande långa titel: *Svar på Svenska Akademiens prisfråga år* 1810: *«Hvilka fördelar kunna, vid menniskors moraliska uppfostran, dragas af deras inbillningsgåfva, och betraktandet af våra tiders samhällslefnad, synes det böra göra denna sinnesgåfva mera mot- eller medverkande de moraliska förnuftsbuden?»* På den ej mindre till innehåll, än till ordställning särdeles besynnerliga senare hälften af denna fråga, tyckes förf. med skäl hafva funnit ett utförligt svar vara mindre nödvändigt; han har egentligen endast besvarat den

förra. Akademien har dermed förklarat sig tillfredsställd. Och i sanning hade hon skäl att vara det, ty hon har icke förr belönat någon prosa, som med denna kan täfla i förtjenst. Då sannolikt inträffar, att för nästa generation ingenting i alla dessa volumer förblifver läsbart, mer än Franzéns *Sång öfver Creutz* och Geijers nyssnämnda afhandling, skola dessa tvenne rikhaltiga skrifter göra den upplysta domstolens minne vördadt hos efterverlden. — Den skrifart, som akademien älskar, plägar vara mera prydlig, än undervisande: men hr Geijer har med en lycklig stilistisk förmåga gjort sin skrift till ett märkvärdigt exempel af vacker prosa, utan att uppoffra dess inre vettenskapliga märg. Han uppgifver sjelf, sid. 266, «klarhet i begrepp och renhet i språk» såsom den enda vältalighet, hvilken han eftersträfvar. Han har funnit den: också finnes det i sjelfva verket endast denna. Sätter man vältaligheten i någonting annat, så tillverkar man krior, de må kallas tal, predikningar, biografier, äreminnen eller hvad man behagar. Men alla krior äro till sin natur blotta fras-exercitier; en läsning, möjligtvis angenäm för sådana hjertats filosofer, hvilkas redbarhet i hela deras lif tagit ord för saker och saker för ord. Alla andra filosofer, ja till och med det oskyldiga *Sens Commun* (mot hvilket man inbillar sig att den filosofi, som icke får vara hjertats, hyser en alldeles tyrannisk förbittring), finna den temligen kärf; särdeles har äreminnet, detta dock-lika mellanting af poesi och prosa, såsom krians högsta potens, den olyckan gemensam med andra *exercitia stili*, att det allmänna sunda menniskoförståndet blott af pligt kan förmå sig till den verkligen ädelmodiga uppoffring att studera det. Men detta är icke den enda punkt, i hvilken det allmänna menniskoförståndet är långt mindre enfaldigt än sina nuvarande försvarare. — Då det var förf:s afsigt att skrifva en populär afhandling, kunde en methodisk deduktion ur själens natur af inbillningskraftens väsende och förhållanden, ej här blifva hans föremål: i ett verk af denna beskaffenhet kunna de vigtigaste satser, som höra till en sådan

undersökning, förekomma endast såsom postulater och aforismer. De äro likväl ordnade så, att ämnet öfverallt upplyses af dessa högre ljusblickar, der de oundgängligt behöfvas för att bestämma afhandlingens gång och gifva åt hvar och en af dess särskilda delar den åsyftade betydelsen. På det allmänna förståndets eget fält ådagalägges här med oemotsäglig tydlighet, att inbillningskraften, «den poetiska förmögenheten hos menniskan» (sid 270), är den «mest omfattande och underbaraste af menskliga förmögenheterna: den förmåga, som genom sin slägtskap både med menniskans sinliga och andeliga natur liksom sväfvar emellan hennes öfriga förmögenheter och förbinder dem till ett helt:» att menniskan, beröfvad inbillningskraften, eller beröfvad dess utbildning, icke kan riktigt använda någon enda af sina öfriga förmögenheter: med få ord, att hon den förutan icke är hel eller sann menniska. Bevisningen göres åskådlig genom en historisk framställning af inbillningskraftens olika förhållanden till den intellektuella odlingens trenne verldsåldrar: den antika, den romantiska och den moderna. Den första tecknas såsom tiden af inbillningskraftens osöndrade, ostörda och oinskränkt herrskande lif i en förandligad sinlighet, i en ännu ej från gudomen skild natur. Ganska riktigt anmärkes, att äfven sjelfva friheten verkade i denna bildningsperiod såsom blott naturlag. Då vid denna periodens upplösning genom menniskoslägtets allmänna förderf sinligheten hade förlorat sin oskuld och naturen sin helighet, tänkte man sig ej mer det guddomliga såsom närvarande i verkligheten. Det föreställdes nu såsom något öfververkligt, öfver naturens område upphöjdt och underbart, endast fattligt för tron eller aningen. Denna söndring emellan menniskans andeliga och sinliga varelse förmedlades af inbillningskraften genom religion och kärlek. I den förra ordnades den sinliga principen under den andliga; i den senare, som var religionen utöfvad, lärde sig den sinliga kraften, som njöt en ny ungdom i spänningen af en helig enthusiasm, att villigt lyda den för begreppet outforskeliga, men för kän-

slans öfvertygelse derigenom så mycket mer ovilkorligt bindande makt, hvars uttryck vördades i **kyrkan** och dess öfverhufvud. Påfven kunde med skäl utropa sig till Guds ståthållare på jorden, ty han **var** det, enligt idéen, under hela denna bildningsperiod. Med en långt blindare fanatism, än den de bekrigade, hafva protestanterne ifrats att i en sky af smädelser hölja katolicismens majestätiska gestalt: sedan nu reformationens kemiska förståndsprocess upplöst sig i en fullkomlig dekomposition af alla dess beståndsdelar, må det tillåtas det uppväxande slägtet, som i sanning icke finner någonting af sina upplysta fäder qvarlemnadt att protestera **för**, att se den såkallade medeltiden, liksom många andra ämnen, ur en annan synpunkt än de. — Denna protestation blef likväl vid en viss epok i bildningens progression nödvändig. Den var begreppets protest mot tron, eller den utifrån bjudande auktoriteten. Den andliga principen ville uppenbara sig **inom** menniskan, såsom hennes egen, genom frihet förvärfvade kunskap. Den nya söndringen — förståndets från fantasien — en söndring, som i den romantiska poesiens ironiska ingrediens redan var *in potentia* förhanden, tog nu sin begynnelse. Då fantasien icke kunde tillfredsställa förståndet — och huru kunde hon det, då förståndet under hela denna period väl i sin åsyftning var ense med sig sjelft, men aldrig i resultaterna af sina operationer? — började hon att anses för det egentliga onda i menniskonaturen; och förskräckt öfver sådana beskyllningar, vidtog hon den utväg att blindt underkasta sig **begreppets herravälde**. Men denna omvändning af det näst-föregående förhållandet var icke mera en enthusiastisk lydnad, utan ett slafveri fullt af misstänksamhet och begär till uppror. Ingen religion knöt bandet af denna lydnad, ty det var just högsta uppgiften för förståndets åtrå att i begrepp upplösa de symboler, hvilka nu såsom blotta **dogmer** återstodo från christendomens heroiska ålder. Det är klart, att poesien och konsten i allmänhet skulle depotentieras till de vanmäktigaste bemödanden i ett tidehvarf, som satte sin förnämsta ära i en

sträng polisförfattning mot inbillningskraften; ju kraftigare man korsfäste den, samt alla dess lustar och begärelser, desto mera sades man äga smak, d. ä. skicklighet att iakttaga reglor — en sak, på hvilken nu häftigt yrkades, och med skäl, emedan de dömmande tycktes märka, att det ej längre stod rätt till med snillet. Sedan förståndet underkufvat inbillningskraften, hade det tillspärrat för sig vägen till naturens inre. Det föreställde sig naturen såsom ett dödt system af mekanism, och såg i detta system ej annat än en oformlig utsträckning af materia. Reglorna för det sköna abstraherades således från de konstverk, hvilka man fann midt ibland sig såsom lemnade mönsterbilder och läror från en undergången forntid. Men olyckligtvis för det ensidiga begreppet, hafva de gamles konstverk den egenskapen, att deras väsende blott för harmoniskt danade själar är tillgängligt. För sådana, der förståndet herrskar på inbillningens bekostnad, förekomma de aldrig annorlunda än såsom artiga mumier, dem man kan roa sig med att imitera, när man antingen ej har något vigtigare föremål för sin verksamhet, eller ej duger till att på något solidare sätt befordra den allmänna upplysningen. Reflekterar man konseqvent öfver skön konst från det isolerade förståndets synpunkt, så löper all estetisk sysselsättning slutligen ut på idel joller och lekverk. Efter ändock i hvarje generation åtskilliga subjekter uppstå, som vurma med detta lekverk, så blef i afseende på dem fordringen den, att göra leksakerna så täcka och nätta som möjligt var, och framförallt inrätta dem så, att förståndiga och belefvade personer, när de någongång vårdade hedra en konstnärs försök med sina nådiga blickar, på minuten förstodo hvad han der velat uttrycka, utan att de behöfde taga hvarken förnuft eller inbillningskraft till hjelp. Då en helt och hållet opoetisk kritik icke förmådde uppfatta det väsentliga i de från antiken hemtade auktoriteter, fäste den all sin uppmärksamhet vid vissa tillfälligheter; t. ex. tidens och rummets enheter i tragedien, hvilka ägde sin grund i grekiska teaterns speciella beskaffenhet, ehuru de äfven der ej

alltid strängt iakttogos. Från fransyska nationen, hvars senare häfder (efter Bayards och Frans I:s tid) fullständigt ådagalägga karakteren och utgången af ett lif utan fantasi, utbredde sig förståndets enögda sätt att skåda tingen öfver hela det öfriga Europa. Men allt tyranni innebär orsaken till sin upphäfning, och väcker genom sin arroganta ensidighet, till en början, en lika ensidig reaktion, som varar till den tidpunkt då förnuftet, den absoluta principen i menniskan, hunnit genombryta alla relativiteter och ordna elementerna i sin verld enligt planen af sin guddomliga jemvigt. Denna reaktion utbröt i Tyskland, der folklynnet alltid varit utmärkt af djuphet och allvar, omkring begynnelsen af 1770-talet. Klopstock hade redan lossat på bojan; Lessing och Goethe krossade henne, och den senare förvandlade henne fullkomligt till ett åtlöje för den tänkande delen af sina landsmän — ett i alla tider med framgång begagnadt sätt att begynna revolutioner. Poesien rusade opp ur sin dvala, men ännu yr af sin långa sömn, tycktes hon hos mängden af Goethes ungdomssamtida glömma, att hon endast i den mån är poesi, som hon från den dunkla känslans ädla, men blinda naturdrift upphöjer sig till konst, till en klar, sjelfständig och genom sjelfva sin frihet lagbunden skaparkraft. I detta kaos af falska tendenser slutade sig den period, som närmast föregått våra dagar; och förf. slutar här sin historiska teckning.

Ur detta barbari kan man rättvist säga, att Goethe och Kant hafva räddat menskligheten, Den förre, om hvilken filosofiens erkänsla yttrat *), att «Gudarne förlänat honom naturen och konsten till konungarike», har äfven af de odödlige undfått en åt sådana menniskor sparsamt utdelad skänk: en lång och lycklig lefnad. Han har användt den att uppställa ett galleri af fulländade skapelser, i alla skaldeslag; eviga mönster, der den romantiska tidens djupa känsla och oändliga syftning fixerat sig i organisationer af en klassisk regelbundenhet, om hvilken de vid begynnelsen af hans bana

*) Schellings Phil. Schriften, s. 362.

herrskande theorier saknade allt begrepp. I allt hvad detta underbara snille, för hvars allmakt och allsidighet språket ej finner ord, lemnat åt sin ändtligen tacksamma samtids förtjusning, firar inbillningskraften sin nya försoning med förståndet; och denna försoning skall hädanefter i konsten, småningom äfven i det allmänna lefvernet, blifva mer varaktig än fornverldens: ty den är tillvägabragt genom förnuftets medvetande af sitt inre. Själen är här icke söndrad inom sig sjelf, än mindre från naturen; det är naturens egen heliga ordning, som i snillets högsta frihet gör sig gällande. Den harmoniska sammanstämning af alla menniskans förmögenheter, som är grunden af Goethes egen stora, visa och milda varelse, meddelar sig åt hans läsare i den renaste bild: och om det funnes en uppfostrings-anstalt, der undervisning lemnades i den höga, den »fria konsten att lefva» (sid. 295), så kunde vid denna inrättning inga tjenligare läroböcker väljas, än Goethes skrifter, tillsammans med Herodotus, Tacitus, Shakspeare och Müller. Men en sådan uppfostringsanstalt gifves endast i det offentliga lifvet, och vi se dagligen huru litet vett man lär sig i denna ännu anarkiska skola, när man icke lyssnar till diktens och häfdens röst. — Att en objektiv, en canoniskt gällande skönhet verkligt existerar; att skönheten icke har något annat ändamål, än att vara skön; att hon, såsom blott och bart sådan, är det oändligas högsta *imago repræsentativa* i verkligheten . . . . var nu af Goethe praktiskt bevisadt. Det återstod att lyfta vettenskapen till samma höjd som konsten, för att se sanningens idé coincidera med skönhetens, i förnuftets gemensamma uridé. Filosofien, vettenskapernas drottning, hann under perioden af begreppets protestation mot allt och sist mot sig sjelft (kulminationspunkten: Hume) till en sådan grad af söndring, att »det vanliga förståndet, som i höjden af sin makt kallade sig sjelft för filosofi, hvarigenom allt blef filosofi och filosofien intet», trodde sig triumferande hafva »gjort denna vettenskap, om hvars förmenta hemligheter man i alla tider haft

så mycket att säga, för första gången populär och så allmänt begriplig, att **enhvar kunde medhinna att vara filosof jemte allt annat, som han skulle vara»** (sid. 294).

Karakteren af reformationen, och dess följder är fullkomligt **negativ**. Dess bestämmelse var att förstöra den yttre andliga auktoriteten, kyrkan: emedan väg skulle beredas för den inre, högre: förnuftets **egen**. Man kan med skäl anse hela denna upplysningsepok såsom den egentliga, rätta Medeltiden; den verldsålder, som vanligtvis erhåller detta namn, hade i höjden af sin utveckling lika så väl en bestämd form af lif, som den antika: men denna hade ingen; den var blott en mångartad jäsning af förgängelse. Sedan den undanröjt alla öfriga hinder för framträdandet af positiva former, i vettenskap, religion och konst, måste den sluta med att undanrödja sig sjelf, såsom det vigtigaste hindret. Detta skedde genom den närmast före Kant allherrskande scepticismen, som svagt motarbetades af en andelös och platt eklekticism. Spinoza och Leibnitz hade, från spekulationens motsatta poler, anstämt de sista sublima ljuden af en lefvande kunskap om universum; men de voro, tills vidare, ropande röster i öknen. Den förre lades å sido med en viss superstitiös skygghet; den senares själfulla visdom, dödad och förstenad i de Wolfiska formlerna, parodierades med ringa möda af det rådande tänke-tet. — Öfverallt, der detta tänkesätt konseqvent yttrade såsom t. ex. hos Helvetius och allramest hos La Mettrie, den gröfsta materialismen dess theoretiska resultat och en moralisk grundlag upphöjd **egennytta** dess praktiska. hette väl hos dem, som ville dölja det verkligt **Helveti-** i denna moralprincip för sina egna — eller åtminstone de oupplystes! — samveten, att det var den **allmänna** **ttan**, som menniskans handlingsdrift hade att ställa sig efterrättelse. Denna nytta vore då samhällets, eller statens. — Det är ganska riktigt, att hvarje medborgares så väl enskilda, som offentliga lefnad bör syfta på realiserandet af en fullkomlig stat. Men staten är, likasom Gud sjelf, en **idé**, en

ursprunglig tankbild i förnuftet, och icke någon af sinliga föremål härledd sensation; den sammanhänger med timligheten endast derigenom, att den af inbillningskraften försinligas, d. ä. uppställes såsom ett ideal för allt praktiskt bemödande. Man må erfara så mycket man möjligtvis kan, man må hopa alla tänbara rön på hvarandra: all erfarenhet i verlden leder likväl till ingenting annat än villrådighet, tvifvel eller liknöjdhet, om man ej erfar enligt bestämda regulativa begrepp och i hänsigt på tydligt framställda ändamål. Då dessa ledande föreställningar icke gifvas af erfarenheten, emedan en förnuftig erfarenhet först genom dem blir möjlig, hvar skola de sökas? Uppenbart i en högre reflexion än den, som dväljes inom erfarenhetens ändliga rymd. Denna reflexion är den filosofiska Då den är möjlig blott genom en akt af frihet, genom ett totalt tankans lösryckande från all specialitet och riktande på sitt inre, till dess att endast själens eviga grundform *) återstår — huru skulle den kunna falla på hvars mans lott? De flesta menniskor äro ju sjelfva blotta objekter, blotta föremål för åskådare utom dem; de se i alla lifvets gestalter endast de tillfälliga; och detta tillfälliga har genom vanan sammanväxt med deras jag, för tid och (såsom de hoppas) evighet. Finnes då intet menniskovärde, frågar man kanske här, utan filosofi? och är allena filosofen fri och ädel? — Han kan åtminstone vara det i högre grad än någon annan, och har icke hunnit till mästerskap i sitt yrke, om han ej äfven såsom medborgare uttrycker dess helgd och rena majestät. Men dermed nekas icke, att både dygd och snille kunna uppenbara sig utan att beledsagas af filosofiskt medvetande. Dock är en omedelbar åskådning af det eviga rätta och sköna, för hvarje traktan af ädel menskligbet, en ovilkorligt gällande förutsättning. Den kallas inom filosofien, och såsom dess förborgade urkälla, i hvars spegel det färglösa central-

*) Mens nostra, quatenus se sub æternitatis specie cognoscit, eatenus Dei cognitionem necessario habet, scitque se in Deo esse et per Deum concipi. Spinoza, Eth. L. V. Prop. 30.

ljuset blickar, **intellektuell**; men den gifver sig äfven utom vettenskapens gränsor tillkänna: i sedligheten såsom samvetets obefläckade urbild, i religionen såsom känslan af Guds gemenskap och i konsten såsom ingifvelsen af hans röst. Hela verldsrymden är ej annat än en strålbrytning af det oföränderliga ena, som innehålles i förnuftets enkla grundåskådning. Möta vi ej här åter inbillningskraften, såsom den förmögenhet, hvilken försinligar alla själens öfverjordiska begrepp, inbringar idealerna i ändligheten och förmedlar **öfvergången från theori till praktik**? — Man föreställe sig nu en tid, då det ensidiga förståndet hade hunnit målet af sin bana, en synpunkt, hvarifrån det tviflade på allt som öfversteg den dagliga erfarenhetens måttstock och slutligen på vissheten af sjelfva sina hvardagsföreställningar. Dess protestantiska lynne var nu som bäst sysselsatt att genom sjelfmord hämnas på sitt eget öfvermod. Hvilka grundsatser kunde dess theori — om man så vill kalla ett osammanhängande aggregat af påstådda erfarenhetsrön — uppställa, i afseende på **moralitet** och **stat**? Moralisk handling är icke tänkbar, utan att den handlande förutsätter i sitt medvetande, eller åtminstone i sin känsla (känslan är alltid ett dunkelt medvetande), denna handlings fullkomliga oberoende af alla andra bestämningar än det bjudande samvetets. Så förhåller det sig ock, enligt en moralfilosofi, som är grundad på spekulativa läror. Ingen dygd är möjlig utan genom viljans avtonomi, d. ä. dess egenskap att kunna lyda blott egna lagar. Men en sådan egenskap är **frihet**, absolut negation af den kausalitet, som herrskar i den sinliga erfarenhetens verld. Den är karakteren af förnuftets idé, och det enskilda förnuftet (den menskliga individen) är just i den mån delaktigt af frihet, som det är mäktigt af högre föreställningar, än empiriska sensationer, och i hvarje timlig handling (speciell frihetsakt) förmår uttrycka det allmänna förnuftets eviga sjelfbestämning. Att förvandla hela erfarenhetens område till en fulländad organisation af denna sjelfbestämning, är statens uppgift; och genom

progressionen af de olika sätt, på hvilka dels de visaste, dels de mäktigaste af dödlige sökt att lösa den, har menniskoslägtet erhållit en historia. En statsförfattning är fullkomlig i den grad, som den tvingar alla enskilda viljor, af hvilkas sammanfattning i en gemensam samhället består, att annihilera sig såsom enskilda inför den af staten förestållda förnuftets absoluta vilja. En god medborgare handlar ej allenast icke för personliga ändamål, utan han kan till och med ej göra sig begrepp om någon annan fördel, någon annan njutning, än den som blott derigenom blifver det för honom, att den är det allmännas lycksalighet. Denna åter består i alltings öfverensstämmelse med förnuftet, således i sinlighetens fullbordade kufning under det öfversinliga. — Kanske skall man nu med lätthet inse, hvilken skärande kontrast mot sådana åsigter måste bildas af en moralitets- och samhällslära, som icke tog sin princip ur en transcendental reflexion. Hvarifrån skulle hon hemta sitt begrepp om det allmänna bästa? Från idealet af en stat, der allas högsta frihet vore uttryckt i ett helt genom sammanklangen af en guddomlig nödvändighet? der ingen annan lycksalighet funnes för den enskilde, än att med gladt uppoffrande af sin personlighet för sin del bidraga till det fullständiga verkställandet af Försynens rike? Men detta ideal skapas ju endast af en lefvande, mäktig och oförderfvad inbillningskraft. Gör henne till slaf under det förstånd, som tillerkänner blott hvardagslifvets innehåll realitet, emedan det i dess moderna kaos med välbehag speglar sin egen oreda: och hon skall till måttstock för det allmännas fördel uppställa personens, hvilken, såframt han ej lefver för något öfversinligt mål, naturligtvis sätter sin högsta fördel i — sinlig välmåga. Hennes högsta ideal af medborgerligt samfund, af fäderneslаnd och patriotism blefve det af en stor och ytterst florerande kålgård, der man hade uppsatt sina trefliga boningar (visthus) bland potateslanden och med gemensam själsspänning uttänkte den bästa gödselmethoden, samt i nödfall huru man skulle utestänga tjufvar. »Den

första pligten var att sjelf må väl: den andra, att hjelpa till att andra också mådde väl, så mycket omsorgen om egen välmåga förnuftigtvis kunde tillåta. Att studera theorien om denna välmåga blef nu snillets värdigaste föremål, och då det slog sig på ekonomiska uppfinningar, hvarigenom den befordras, så lyckönskade man sig att det ändteligen helt och hållet aflagt sin svärmiska, sällsamma natur, och, efter att hafva förledt store män till sådana svagheter, såsom att uppbygga och nedrifva välden och systemer, nu ändtligen besinnat sig på mensklighetens sanna bästa» (sid. 322). Ur denna löjliga synpunkt betraktades nu äfven historien. På detta fält gjordes dagligen de mest förvånande upptäckter, enligt hvilka det befanns af somliga pragmatister, att Alexander, Brutus, Carl XII, Platon, Zoroaster, ja Christus sjelf varit mer eller mindre välmenande svärmare; af andra åter, som trodde sig dermed bevisa dessa naturer en större heder, att de i grunden varit moderna statsmän och folklärare, fastän de måst begagna sig af sin oupplysta samtids råa och otyglade inbillningskraft. (Som likväl Carl XII alldeles icke kunde intrugas i denna senare klass, så förklarades han för rentaf galen.) Visserligen träffade man i häfderna mångfaldiga karaktersdrag och händelser, som icke ville passa under dessa tvenne kategorier; men från sådant hjelpte man sig på det vigaste sättet: man försäkrade nemligen, att det omöjligt kunde hafva förefallit, och dermed var saken afgjord. Deremot uppställdes Fredrik den Ende och Franklin såsom mönster af regenter och tänkare. Religionens idé troddes vara uppfunnen af forntidens prester *). Och hvad man harangerade med de heliga orden upplysning och dygd! «Man ansåg för en frukt af upplysningen, att dygderna numera aflagt sin rå, hårda natur och, med liten möda, stodo i hvar mans förmåga. Ty de blefvo alla

*) «Den särskilda karakteren af hvar och en kolossal historisk form kan icke fattas af menniskor, som tro, att allt hvad som händt i verlden sedan dess begynnelse borde hafva tilldragit sig så, som det sker i deras hus och under deras ögon.» Sv. Litteratur-Tidn. årg. 1813. s. 747.

af det mildare slaget, sammanfattade under namn af mensklighet (humanitet). De bibehöllo sina gamla namn under en lindrigare betydelse. Det kunde kallas ädelmod, att afsäga sig en liten beqvämlighet: mildhet, att ej göra anspråk på öfverlägsenhet, om ej genom sådana naturliga företräden, som rang och rikedom: medlidande, att hafva för uslingen en tår i ögat, om ej mera. Ty sedan dygden skulle utöfvas under det tysta förbehållet af gemensam beqvämlighet, så begynte man sätta stort värde på vackra känslor. Att i allt vörda denna beqvämlighet, blef ej blott societetens, utan lefnadens lag. I annat fall var det dygden, som ej lärt sig seder, och hvars öfverdrifna fordringar, till och med utan iakttagande af artighetens lagar, kunde kort afvisas» (sid. 323). Förf. har i sista meningen förträffligt skildrat den beprisade toleransen, hvars lynne var att tolerera allt, utom det, som gick allvarsamt ut på religion, poesi, vettenskap och seder. — I detta allmänna föraktliga tillstånd af menniskoslägtets högre angelägenheter uppträdde Immanuel Kant.

Märkvärdigt nog sammanträffar den verksammaste tidrymden af hans lefnad med den, då Goethe, såsom fulländad mästare, ånyo visade sig på konstnärernes bana, från hvilken han dittills i flera år hållit sig nästan alldeles aflägsnad. Äfven åt den absoluta idealismens närmaste ättfader *) unnade ödet ett lif, hvars ovanliga längd och ostörda lugn synas hafva varit de nödvändiga vilkoren för det jätteverf, som han kom i verlden att utföra. Här, der vi blott velat dels med

*) Många mena, då de höra talas om Fichte och Schelling, att det nu (enligt deras redbara sätt att uttrycka sig) längesedan är förbi med Kant, eller att resultaterna af hans forskningar blifvit af dessa senare tänkare störtade: hvilket de anse såsom ett nytt hufvudbevis på osäkerheten, onyttigheten och grillfängeriet af filosofernes sysselsättningar. Men — för att tala dessa hedersmäns eget språk — är det [illegible] förbi med utsädet, emedan det uppgått i skörd? eller när man uppreser en byggnad, kan man då sägas störta materialierna? — I filosofiens historia är hvarje länk lika nödvändig, och hvart system på sin plats sant, äfven sedan en vidsträcktare insigt blifvit vunnen.

utdrag af det historiska i hr Geijers afhandling bibringa våra läsare riktig synpunkt för dess allmänna innehåll, dels med några tillägg sprida ett klarare ljus öfver ämnen, som med denna skrift och dess egentliga bestämmelse stå i närmaste frändskap — kunna vi naturligtvis icke inlåta oss i en grundritning af Kants filosofiska lära, eller en fullständig undersökning om dess förhållanden till de fullkomligare former, i hvilka hans dunkla, men snillrika anticipation af en absolut vettenskaps princip sedermera till systematiskt medvetande blifvit utvecklad. Vårt ändamål kan hinnas på en kortare väg, som äfven torde föra oss tillräckligt nära i granskapet af Kants odödliga minne.

Ingen praxis är möjlig, om ej i följd af något slags theori. Mitt handlingssätt, min föreställning i hvart och ett enskildt fall måste bestämmas af en grund, antingen jag gör denna grund tydlig för mitt medvetande eller icke. Denna bestämningsgrund innehålles således ej i det enskilda fallet, utan i en insigt, som visar det enskilda i relation till någon allmän, för alla enskildheter af samma kategori oföränderligt gällande och bindande beskaffenhet. En sådan beskaffenhet kalla vi regel. I förmågan att inse det enskildas förhållande till det allmänna i hvarje gifvet fall, d. v. s. att tillämpa regeln, består omdömeskraften. Menniskan närmar sig till djuret i samma mån, som denna företrädesrätt, att kunna dömma om föremålen för sin apperception, felas henne eller förderfvas. Ty äfven djuren äga föreställningar; de kunna blott icke sammanbinda dem, eller från en sluta till en annan; deras föreställningskraft inskränker sin verksamhet till ögonblickets notioner, och det kan derföre hos dem icke gifvas något förstånd, vetande eller system. Derigenom, att menniskan ej allenast förmår föreställa sig ting i allmänhet, utan äfven kan göra dessa föreställningar till ämnen för en ännu högre föreställning (reflektera öfver dem), upphöjes med henne den intelligenta principen i naturen till ett Jag, och med detsamma till frihet ur bojan af sin motsats, nemligen den fysiska; af

hvilken äfven det rikast begåfvade djur är blott den högsta organiska modaliteten. Men hvarpå beror utöfningen af omdömesförmågan? Månne ej derpå, att i hvar och en af hennes handlingar (hvarje särskildt omdöme) inbillningen tecknar ett schema af regeln, ett utkast, som i bild innefattar sättet af dess tillämpning? Detta förfarande, liksom så många andra själens operationer, föregår vanligtvis utan att man sjelf vet derom; men om man gör sig den mödan att analytisera beståndsdelarne af hvilket omdöme som helst, skall man snart nog inse att saken på det sättet förhåller sig. Inbillningskraften är således «den förmögenhet, som församligar regeln» (sid 292). Det är omdömesförmågans lif, själ och märg; ingenting stort, heligt eller skönt har ännu blifvit uträttadt i verlden, som icke varit ett verkställande af en i stark och lågande inbillningskraft tecknad idealisk handling «Hvad skiljer de personer, som i den moraliska verlden frambringa stora och förundransvärda verkningar, hvad skiljer hjelten och statsmannen från hopen af menniskor? Är det ej denna omdömeskraftens snabbhet, säkerhet, lif, som gör att de i alla förhållanden, i underhandlingens oberäkneliga gång som i slagtningens starkaste eld, på engång finna hvad de böra göra, och ej behöfva påminna sig reglor och uttänja dem till användning? Regel och tillämpning stå på engång för deras lifliga tanke, som om de ej funnit dem genom begrundande, som om de sett dem i en åskådning: en enda blixtrande bild omfattar begge. Man kan säga, att handlingen i dessa sällsynta själar födes fullgången och ej är ett alster af en afsigt, som fordrar tid i utförandet. Men nu — igenom hvilken förmåga äro dessa under möjliga, om ej genom den egentligen skapande förmågan hos menniskan, inbillningskraften, som i sin högsta bemärkelse är snillet. Det synes som om de undransvärda menniskor, som framför andra förtjena detta namn, omedelbarligen rörde vid tingens väsende, då vi andre ej kommo längre än till ytan . . . De sluta ej till sanningen, de se henne» (sid. 296, 297). — Men vi för-

moda oss hafva temligen satt läsaren i stånd att dömma, huru man under det ensidiga förståndets herravälde behandlade den vid alla lifvets högre funktioner verkställande makten. Hvilka äro dessa högre funktioner? Sedlighet, religion, konst och vettenskap. Förstånd åter, om man nemligen vill noggrant bestämma detta begrepp, är förnuftet betraktadt inom inskränkningen af sinliga relationer; och såsom det inom denna krets förfar behändigt och konseqvent, anser det sig gerna ensamt tillräckligt att sköta menniskans alla angelägenheter. Då emellertid inbillningskraften, som beständigt vill öfverflyga erfarenheten, på ett så betydande sätt ingår i ofvannämnda funktioner, att förståndet med allt sitt bemödande icke kunde utrota den, började det frestas att förafskeda sjelfva funktionerna. Religionen förklarades först och främst för en ren öfverflödsvara i tidens nyktra och solida kultur. Det var icke utan, att ju äfven sedligheten, moget öfverlagd, medförde sina vigtiga och fantastiska svårigheter: men ehuru romanesk dygden i sjelfva verket föreföll, djerfdes man likväl ej alldeles lägga henne å sido, förmodligen af en hemlig, i trots af all upplysning bibehållen, rädsla för helvetesstraffen; isynnerhet som man dock kunde gifva henne ett sken af redbar nytta, hvilken åtminstone på andra sidan om grafven skulle med ränta ersätta det närvarande lifvets försakelser af allahanda njutningar. Till befrämjande af moraliska grundsatser skulle nu äfven konsten tjena, som annars, i och för sig sjelf, befanns vara i högsta grad onyttig, ja skadlig: ty här isynnerhet rasade bildningslusten och ville för ingen del lägga sig till hvila. Minst ville man uppoffra vettenskapen, emedan den var en så herrlig sak — att berömma sig af; men man uppoffrade den likväl genom förvända åtgärder till dess fullkomnande. «Man kan anse det som en följd af förståndets egen konseqvens, att det sökte göra inbillningskraften så umbärlig som möjligt; och, då genom beskrifning tillämpningen af begreppen går lättast, att det sökte bringa all vettenskap till en blott beskrifning af fakta, för att på visst sätt göra theo-

rien handgriplig. Så blef fysiken en blott beskrifning på experimenter. För filosofien blef menniskan blott den mest sammansatta af alla machiner, och filosofien bestod endast i ett uppräknande af de särskilda ting, som för det enkla betraktandet förekommo inom denna machin.» (I detta uppräknande lefde den såkallade psykologien.) «Moralen blef nästan helt och hållet historia, en berättelse om hvad menniskor i alla tider funnit vara bäst och nyttigast, och som, naturturligtvis, äfven hädanefter skulle blifva det . . . Med ett ord: emedan vettenskapen ändå skall vara en regel för erfarenheten, så ansåg man bäst att göra sjelfva erfarenheten till regeln» (sid. 294). — Men all förståndskunskap är till sin natur discursiv, således medelbar: en medelbar kunskap är icke kunskap i sträng bemärkelse. Allt resonerande är i och för sig sjelft en cirkelgång af relativa vissheter, eller af begrepp, som i den vanliga reflexionen (det allmänna menniskoförståndet) ömsesidigt förutsätta hvarandra, och af hvilka således intet har ursprunglighet eller absolut evidens; derföre upphäfva de ock hvarandra i en reflexion, som höjt sig öfver den förra utan att likväl kunna utbilda sig till spekulation, d. v. s. i allt skeptiskt filosoferande. Skepticismen slutar med att neka objektiviteten af våra föreställningar, och nekar dermed i allmänhet möjligheten af kunskap. Gifves det åter någon sanning, d. ä. någon föreställning som innehåller absolut verklighet, så är hon den grundvisshet, från hvilken alla speciella vissheter härleda sig, och kan just derföre icke insees genom någon annan visshet, än sin egen. Huru denna yttersta visshet uppkommit, och hvarföre den icke är annorlunda beskaffad, kan ej vidare frågas; äger man den, så bevisar man endast att den är, och att den måste vara sådan som den är, emedan sättet af dess varande följer af dess egen konstruktion. Kan filosofien förvärfva sig en sådan kunskapsart, så blifver hon sedan lika strängt demonstrativ som mathematiken, hvars karakter är karakteren af en verklig vettenskap. Det mål, hvartill det filosoferande tänkandet oupphörligt sträfvat: enhet och trygghet i mångfalden af sina in-

sigter, sammanhang mellan den ideala och reala verlden — kan icke vinnas utan en geometrisk visshet i öfvertygelser och slutföljder. Skall filosofien vara annat än ett logiskt tankespel utan innehåll, så måste äfven i henne, liksom i mathematiken, gifvas en förmåga till absolut kunskap. Denna förmåga måste således vara en art af föreställning, hvars förhållande till sitt föremål icke är förmedladt genom begrepp, utan tvertom innebär möjligheten af alla begrepp och är fullkomligt omedelbart. En sådan föreställning kalla vi åskådning: och på denna måste således theorien för allt verkligt vetande grunda sig. Men är den för det allmänna menniskoförståndet, såsom sådant, tillgänglig?

Likväl bar detta, öfverallt hvar det ännu fanns såsom oförderfvadt, bokstafligen sundt förnuft, sina bojor med ovilja och med upprepade försök till befrielse. »Det kunde ej gå in derpå, att all mensklig tankeförmåga vore inskränkt inom sinneverlden. Genom aningar, känslor, sitt dyrbaraste hopp fann det sig förenadt med en högre. Hvadan kommo då dessa? Var då menskligheten ej annat än ett fragment, hvars ena sida blott var läslig? Var på den ena sidan allt ljus, på den andra allt mörker? Och om ljuset fanns, hvarifrån kom det då? En helig skrift kallade guddomligheten för ljusets fader. Det kunde ej gå in derpå, att den odödliga andan skulle taga regeln och målet för sina handlingar i en erfarenhet, der blott det förgängliga förekom» (sid. 295). Det ville ej umbära frihet, sedlighet och religion. Inbillningskraften, i hvilken aningarna om det eviga aldrig till fullo slockna, gjorde åter försök att, ledd af sin egen stjerna, eröfra det högre lifvets förlofvade land. Hvem påminner sig ej härvid Jacobi, en man af hjerta och hufvud, som likväl, oförmögen att öfverstiga den reflexionsgrad, der alla dialektiska slutledningar endast synas bekräfta en mekanisk åsigt af universum, nödgades reducera Guds idé, medvetandet af frihet och i allmänhet realiteten af objekterna för våra föreställningar *), till en blott

*) Särdeles synes realiteten af de materiella föremålen såsom essen-

i vår känsla grundad obegriplig nödvändighet, en tro? Det mäktigaste af dessa försök anställdes utan tvifvel af Svedenborg, en af de största menniskor, som den otacksamma svenska jorden burit, och värd, att man nu sent omsider börjar tala öfver honom andra saker, än Kellgrenska sottiser. Har man engång fallit på den tanken att fördomsfritt läsa något af Svedenborgs vigtigare arbeten, och har man riktigt utfört detta goda infall, så kan man icke gerna sedan, af rädsla för en herrskande opinion, stillatigande tillåta att en sådan natur fortfar att behandlas såsom ett mellanting af bedragare och dåre *). Hans skrifter äro att anse såsom jättestora fragmenter

---

tiala ting, realiteten af stenar, gärdesgårdar, mat, bord och stolar m. m. ligga honom om hjertat.

*) Kellgrens polemik mot Svedenborg är det omvända förhållandet af Don Quixotes strid med väderqvarnen. Denne tog väderqvarnen för en jätte; Kellgren deremot tog jätten för en väderqvarn. Detta är ett af de fall, vid hvilka man måste göra med den i många hänsigter aktningsvärde Kellgren, som Noachs söner med sin fader: öfverhölja hans blygd. Visserligen hade den nya skapelsens sångare betydligt spärrat opp sina ögon, om han en vacker dag händelsevis insett, att detta hans och den svenska erotikens mästerstycke, i sjelfva verket innehåller »ren, svensk, tryckt Svedenborgianism!» — Jag väntar mig, i anledning af detta oförvägna yttrande af min öfvertygelse, att åtminstone utskrikas såsom Svedenborgare. Det enda, som häröfver tröstar mig, är att de verklige Svedenborgarne (qui jurant in verba magistri) icke lära medgifva det; emedan de, för att dömma ifrån hvad de skrifvit, aldrig förstått den underbara varelse, med hvars namn de smycka sin sekterism. Hvad de mest värdera, hans speciella åtgärder vid Bibelns förklarande, äger dock, fastän han förmodligen af alla theologiska författare klarast uppfattat christendomens anda, till större delen ett mera relativt värde, då dessa åtgärder hufvudsakligen syfta på att bestrida den negativa upplysningen dels i dess blindt orthodoxa, dels i dess neologiskt fullmognade skepnad. — Ännu en anmärkning! Man läse hans skrifter på deras grundspråk, latinen; allraminst i de usla, förvirrade svenska öfversättningarne. En med mycken insigt och i en behaglig form utarbetad framställning af Svedenborgs lära är utgifven i Leipzig 1789, under titel af Emanuel Svedenborgs Theologische Werke im Auszug. Då dess skrifart är klar och lättläst, samt dessutom hela sammandraget icke

af en enda guddomlig diktning, med hvilken, om den vore utbildad i estetisk form, icke Dantes *Divina Comedia* och knappt Novalis' *Heinrich von Ofterdingen* (om ock fullbordad) skulle kunna jemföras. Han är christendomens Plotinos, och af alla theosofer den, som djupast skådat in i det eviga väsendets helgedom och dess förhållande till den sinliga verlden. Han bebådade profetiskt den högre vishet, af hvilken menniskoslägtet i nittonde århundradet skulle blifva delaktigt, och såsom en profet har han i syner och sinnrika hieroglyfer lemnat åt efterverldens rättfärdighet en lära, som han med skäl kunde anse vara honom uppenbarad ofvanifrån. För honom var en himmelsk kärlek guddomens hemlighet och det förborgade sambandet i naturens lif; ifrån den lägsta graden af naturens allmänna dualitet ända upp till den, der sanningen och godheten i mannens och qvinnans organismer symboliseras, såg han heliga motsvarigheter af den högsta öfverensstämmelsen, af den enhetslåga, som i menniskans verld sammansmälter dödliga hjertan i en odödlig trängtan och i andeverlden bildar, af det visa och det sköna, den Eviges ljusgestalt. — Dock, filosofien, ehuru — såvida hon vill förtjena namn af absolut vettenskap — grundad på en ursprunglig åskådning af det omedelbart sanna, af det rena, enda och fullkomliga väsendet, måste äfven af nämnda skäl vara en till system organiserad totalitet af denna åskådnings identiska innehåll. Fulländad, blifver hon i sina resultater poesi; men får icke sjelf, såsom vettenskap, bestå i en poetisk ingifvelses fulgurationer. Det stränga tänkandet med sin kalla, men genomträngande örnblick skulle på en annan bana hinna till det mål, hvarifrån en återställd jemvigt mellan själens grundkrafter, yttrad i medvetandet af det skönas enhet med det sanna, har i vettenskapen, liksom i konsten, börjat en ny epok af menniskoslägtets bildning; och det var Kant, som öppnade denna bana. Huru han dervid betedde sig, komma

öfverskrider gränsorna af ett måttligt oktavband, vågar jag föreslå den åt svenska läsare, som önska en genväg till Svedenborgs bekantskap.

vi nu att i korthet granska. Om ur hans förberedande forskningar en i sann bemärkelse idealistisk filosofi (en lära om idéer) danat sig och satt sig i besittning af kunskapernas område, månne ej våra förbindelser till honom äfven i afseende på en riktigare uppfostran af den tillkommande generationen blifva oberäkneliga? — Riktigt bestämmer förf. begreppet af en sund uppfostran, då han sätter den i »konsten att undanrödja hindren för menskliga förmögenheternas utveckling» (sid. 301), och vidare anmärker: »Men just genom dessa förmögenheters kraftiga och fulla utveckling, blifva de mot ändamålet svarande medel för den förmåga, som skall använda dem alla, just derigenom blifva de dugliga redskap för viljan. För att kunna sjelfständigt verka, behöfver hon ledighet, kraft och en sammanstämmande utbildning hos dem alla. Men öfverensstämmelsen kan blott finnas der de alla äro verkligen utbildade. Hvilken vigtig plats inbillningskraften intager bland dessa förmögenheter, det hafva vi redan tillräckligt insett. Att en uppfostran, som ej allenast vårdslöade denna förmåga, utan kanske tvärtom sökte binda, kufva och döda den, således på ett eller annat sätt skulle förlama sjelfva viljan — det kunna vi gissa» (sid. 302).

II.

(1815.)

Innan vi gå vidare, torde (efter ett så långt afbrott) strax en invändning böra upptagas, som träffar allt det föregående af vår lilla kritiska afhandling, och som, enligt det vanliga begreppet om sådana uppsatser, ej är lätt att vederlägga. Man har nemligen sagt, att den allsicke är någon recension, att den knappt vidrört Svenska Akademiens Handlingar, utan att alltsammans blott är en lös kedja af betraktelser öfver inbillningskraft, förstånd, katholicism, protestantism, Goethe, Svedenborg, uppfostran, m. m., här och der temligen vilkorligt sammanbunden med inflätade yttranden ur hr Geijers pris-

skrift, hvilken den föröfrigt lika litet på något ordentligt sätt recenserar. — Det gifs tvenne sätt att recensera. Det ena består i att föga uppehålla sig vid allmänna reflexioner öfver det ämne, som blifvit bearbetadt i granskningens gifna föremål, eller vid utförliga härledningar af skälen för sitt omdöme, utan genast skrida till ett summariskt registrerande af bokens innehåll, och vid så många särskilda fall, som recensenten pröfvar det nödigt, då och då inväfva en upplysande anmärkning, en ny uppgift, eller en rättelse, hvarefter recensionen slutas med en kort bannstråle eller vigvattensstänkning öfver författaren. Denna method, såvida den annars (hvilket vid all sann granskning förutsättes) stöder sig på sakkännedom och riktiga åsigter så väl af litteraturens allmänna belägenhet, som af det recenserade verkets förhållande till detta hela, är trifvelsutan den tjenligaste för sådana periodiska skrifter, som utgifvas i tidningsformat; och i den hänsigten drabbas rec. visserligen af fler än en förebråelse. Den andra methoden åter analytiserar sitt föremål blott i stora massor, och sysselsätter sig mera med grundbegreppet af förf:s behandling, än med sjelfva det enskilda i behandlingen. Den konstruerar genetiskt ur det allmänna begreppet den gifna behandlingen, det vill säga: den utvecklar på egen hand ur de allmänna grunder, som bestämt förf:s bildning och sätt att se sitt ämne, det karakteristiska i hans åsyftning och i framställningen deraf, med ständigt afseende på det högre karakteristiska i tidens själsstämning, vare sig i godt eller ondt. Är åsyftningen en god, och är den framställd med talang, så bifogar rec. (om så behöfs, och han det kan) på tjenliga ställen en noggrannare bestämning, en öfverhoppad länk i utvecklingens gång. Denna method kan användas endast på arbeten af utmärkt värde eller ovärde, och är den enda som fullkomligt motsvarar deras rätt till uppmärksamhet. Sådan är kritiken först, hvad den äfven i smått söker att vara, filosofiens ande, som ordnar litteraturens mångfaldiga och till utseendet olikartade elementer. Recensioner, skrifna ur denna synpunkt, tjena mest

att popularisera begreppen om de gemensamma ideerna för all litteratur, den må grena sig i så många underdelningar som helst. Rec. medgifver, att blott tidskrifter af en mera thetisk plan kunna utöfva denna method i hela dess art och vidd. Sådant är t. ex. det ypperliga *Athenäum*, hvarmed bröderna Schlegel, i Lessings spår, begynte en för evärdliga tider märkvärdig epok i kritikens annaler. Men då så ytterst få utkommande arbeten, särdeles i Sverige, kunna föranleda granskaren till tänkvärdiga betraktelser, bör man väl förlåta recensenterna, om de vid någon yppad möjlighet besegras af frestelsen att hålla sig skadeslösa, helst som denna frestelse aldrig kan leda derhän, att förlora det egentliga ändamålet ur sigte, men väl att närma det till sig med en sjelfständig verksamhet.

Också skall man väl, i närvarande fall, vid ett mera noggrannt påseende finna kedjan af våra reflexioner mindre löst sammanbunden och mindre vilkorligt genomflätad med sitt föranledande ämne. Ty vi hafva, i sjelfva verket, med hela denna kedja endast beledsagat förf. (hr Geijer) i hans historiska öfversigt af inbillningskraftens förhållande till vettenskap, religion och konst. Vi kommo till den icke längesedan i det allmänna tänkesättet herrskande striden mellan begreppet (förståndet, nemligen det i sinnliga relationer fjättrade, icke det förstånd, som är det öfver sig sjelf klara förnuftets energi l. manliga princip) och inbillningskraften, en strid, som ännu icke för alla blifvit slutad. «Men man må vara öfvertygad att hvad det stränga begreppet förskyllat emot henne, skall det engång godtgöra. Det söker i detta, som alla andra ämnen, blott enighet med sig sjelft, ehuru det måste begynna sitt företag med att söndra och urskilja. Dess hela sträfvande tyckes i sjelfva verket syfta till samma höjd, der poesien sig alltid befunnit.» (Sid. 291.) Vi antydde att det var Kant som, just derigenom att han dref grundmotsatsen i medvetandet, af hvilken alla andra motsatser äro blotta modifikationer, den emellan det sinnliga och det öfversinnliga, till den yttersta graden af

splittring — nemligen så långt, att han med den strängaste dialektik bevisade oförmågan hos det sinnliga medvetandet att, såsom sådant, såsom subjektets förnuft, bemäktiga sig öfversinnliga kunskaper — framkallade den öfver alla motsatser så väl i det blott logiska tänkandet, som i den mekaniskt uppfattade sinnliga åskådningen upphöjda enhetens lära. Att han sjelf trodde sig ha fulländat den filosofiska forskningens värf med förintningen af det såkallade dogmatiska sättet att filosofera; att han fattade filosofiens uppgift, den att bilda en vettenskap om det absolut reella, i en underordnad och egentligen ofilosofisk betydelse *); att han ej förmådde höja sig till

*) Hos honom betyder filosofien: kunskap om den objektiva realiteten i våra föreställningar; men då han afskurit dessa föreställningar all (åtminstone theoretisk) åtkomst till de såkallade Dinge an sich (som äro en ofullkomlig aning om tingens väsendtligheter, eller idéerna hos Plato och Schelling), ehuru han tillika genom ett oförklaradt och i sanning obegripligt medium låter dessa «Dinge an sich» inverka på den föreställande varelsens känsloförmåga, — så reducerar sig denna objektiva realitet till det slags visshet, som består i erfarenheten af denna känsla och af den motsvarande föreställningsformen, eller i rena erfarenhetskunskaper. Det är dock klart, att denna visshet, i spekulatift afseende, lika litet är någon sann evidens, som den kan tillfredsställa själens oändliga begär efter absolut sanning. Den drift, som tvingar reflexionen att outtröttligt anställa nya försök på denna bana, låter genom inga praktiska maktspråk nöja sig med undervisningar om hvad lifvets fenomener synas eller böra vara för oss: hvad som är det reella i dessa fenomener, hvad lifvet är i sig sjelft till sin grund och sina yttringar, hvad tingen äro i sig sjelfva — det är den filosofiska forskningens oupphörliga syftemål. Kants förnuftskritik med sin kolossala skepticism, som vore fulländad, om den ej genom såkallade praktiska förnuftspostulater sökte att fixera ett slags tro, hvars möjlighet den theoretiskt upphäfver, har lika litet som någon annan skeptisk lära kunnat hämma filosofien i dess framskridande, utan tvärtom som ett helsosamt solutionsmedel befordrat dess utbildning till herrligare och fullkomligare former. Att det ej gifves något annat förnuft, än det subjektift menskliga, eller någon från sinnliga relationer fri åskådning af tingens substanser, derpå är den oss ännu bevisen skyldig. Om med «Dinge an sich» menas dessa substanser, så kunna de blott derigenom ge sensationer åt vårt medvetande, att emellan medvetandet sjelft och dess föremål blott en formal

de rena förnuftsidéernas region, der ensamt realitet gifves, ehuru de särdeles i hans kritik öfver Omdömeskraften beständigt sväfva för honom, och han i hvad han kallar apperceptionens ursprungliga synthesis, i sin lära om Tid och Rum o. s. v. ägde, utan att veta derom, nyckeln till filosofiens helgedom i sin hand: allt detta bör ej förringa hans rätt till efterverldens erkänsla; och ehuru de resultater, som han indi-

---

(icke en qvalitativ) skilnad äger rum. Sjelfva skilnaden uppkommer derigenom, att enheten mellan det föreställande och det föreställda, mellan det ideella och det reella, ej kan yttra sig på annat sätt, än genom en sjelfbejakning eller en åskådning, hvilken åter af reflexionen, enligt dess formella lag, upplöses i motsättningen af det åskådande och det som åskådas. Sjelfbejakningen, som i den reella gestalten af sin totalitet är universum, är i sin ideella gestalt förnuft. Detta förnuft, som icke är det tänkande subjektets egenskap, utan det väsende, hvars blotta modifikation det tänkande subjektet sjelft är, gifver filosofien dess egentliga ståndpunkt, hvarifrån den först uppnår sin bestämmelse: att vara en vetenskap om det absoluta eller eviga. Med skäl säger Daub på något ställe om denna tvist: «Att med förnuft förneka tillvarelsen af en organ för kunskap om det öfversinliga och för framställning af denna kunskap, är ännu vidunderligare, än att med ord förneka, att ett språk är möjligt.» — Att annars Kants heliga namn nu missbrukas såsom ett symbolum för alla små vislingar och otänkare, är lätt begripligt. Ingenting smickrar mera halfmenskligheten, likgiltigheten och lättjan, än att tro sig vara i besittning af allt hvad som lönar mödan att veta. Då den nu inbillar sig, att Kant bevisat omöjligheten af all insigt i det enda, som för filosofien och dess vänner (enligt vår öfvertygelse) lönar mödan att veta, så tycker den sig ha vatten på sin qvarn, och fördristar sig så mycket mer att med en viss löjlig förnämhet nedse på oss andra förirrade grubblare. Det är i denna angenäma sinnesstämning, som man sätter sig ned på sin stol, sträcker sig ett par gånger rätt behagligt och, under tacksägelser till Gud att man icke är lik andra menniskor, tillverkar allahanda antifilosofiska putsmakerier. Har man i sin ungdom händelsevis lärt sig den ädla rimkonsten, så skrifver man väl ock ihop en och annan liten rimsaga, t. ex. om Kants byxor eller om den absoluta hatten. Sådana fulgurationer, tänker man, skola slå tidens hjul i stycken, om det ej vill stanna med sitt oupphörliga brusande. — Man har redan länge sagt, att kanslirådet af Leopold på sin ålderdom roar sig med filosofi. Det synes fast mera troligt att filosofien roar sig med honom.

rekt föranledde, oändligt öfverväga det positiva värdet af hans egna forskningar, skall man likväl alltid med tacksamhet minnas den väckelse, som hans stora, ehuru hos honom ännu blott formala, lära om viljans avtonomi gaf åt tidehvarfvets moraliska slummer, och den välgörande revolution, som hans åsigt af skönhet och konst, dem han åtminstone befriade från slafveriet under sinnliga intressen och konventionella fördomar, tillvägabragte i begreppen om konstens väsende och estetikens dignitet. Då vi nu stå vid den vändpunkt i hr Geijers prisskrift, der han öfvergår till behandlingen af det praktiska i frågans uppgift, eller att betrakta inbillningskraften i hänsigt till dess «verkan på menniskans moraliska uppfostran», så kunna vi ej lemna obemärkt den stora vändpunkt i tiden, på hvilken närvarande generations uppfostran till frihet, sanning och skönhet, i de yttersta grunderna, beror och kommer att bero.

Förf:s allmänna åsigt af uppfostran är i korthet följande. Att uppfostra en menniska vill säga att leda utvecklingen af dess anlag till frihet och förnuft. Men som uppfostraren icke kan meddela barnet andra förmögenheter, böjelser, o. s. v., än de som redan äro gifna i barnets individuella natur, så är tydligt, att all verklig uppfostran endast kan vara negativ, eller — om man missförstår detta ord — indirekt. Det var den nyare pedagogikens hufvudfel, att den ville vara ett slags sjelfskapande konst, en allmänt gällande handgreppslära, att efter något visst abstrakt ideal stöpa om och dressera den mest dynamiska af alla krafter — den som grundar en individualitet. Konsten att väl uppfostra beror på förmågan att inse just den art och det mått af dugligt och skönt, som kan utvecklas ur en gifven personlighet, i följd af denna gifna personlighets ursprungliga natur. Grundritningen af denna natur är tillika grundritning för sättet att uppfostra den. Vill jag åter, utan aktning för frihet och sjelfbestående, de högsta uttrycken af verldslifvets outtömligt uppfinningsrika daningsförmåga, göra den varelsen, som skall upp-

fostras, till en pregel af mitt Jag, af någon annans, eller af något hypotetiskt i mitt hufvud uppgjordt, så gör jag med detta förfarande det våldsammaste ingrepp i menniskans rättigheter, och det förvända deruti hämnar sig genom de vanliga produkterna af en dylik uppfostran: förtorkade dockor eller vidunderliga karrikaturer. Lyckas det mig tvärtom att ur grundförhållandet af den unga personens anlag leda deras utbildning så, att den slutar med fullständighet och öfverensstämmelse, så har jag beredt en karakter, en speciell moralisk organism af frihet och nödvändighet; jag har ej allena uppfostrat, utan äfven moraliskt uppfostrat; och som all äkta uppfostran således är moralisk, så har prisfrågan begått en tavtologi, eller icke förstått sig sjelf, när hon synes föreställa sig andra slag af uppfostran, hvilka, utan att föröfrigt vara oriktiga, likväl kunna vara icke moraliska. Då det nu är visadt, att inbillningskraften är omdömesförmågans lefvande grund och liksom själens märg, så följer, att uppfostraren framförallt på ledningen af detta elektriska ämne bör fästa sin uppmärksamhet. De föreskrifter, som förf. i detta hänseende meddelar honom, borde läsas och mångfaldiga gånger återläsas af föräldrar och lärare, ty åt dem är det återstående af denna afhandling egentligen egnadt.

Förträffligt har förf. ådagalagt nödvändigheten af en succession i uppfostringssätten, som är enlig med successionen i naturens egen gång, att barndomens uppfostran bör vara helt och hållet sinnlig och praktisk, ungdomens deremot teoretisk och andlig; äfven visas, att Sverige var på den tid på höjden af sin ära, när dess ynglingar studerade vettenskaperna med fullt allvar och för det rena teoretiska intressets skull. Man trodde icke då, att statsborgarn var tillräckligt uppfostrad, när man bibragt honom några praktiska reglor och litet embetsmans-routin, som i alla fall lemna sin man i sticket vid kritiska tillfällen, om hufvud och sann odling fattas. «När frambragte fäderneslandet de kraftfullaste, dugligaste och största män? Var det ej i ett tidehvarf, då man kallade lärdom för

en adelig dygd? Då hvarje yngling, hvars stånd gaf anspråk på högre bildning, fördjupade sig i de svåraste och efter utseende minst praktiska studier under en hel period af sin lefnad? Var det ej en tid, då den samme Oxenstjerna, som genom sin uppfostran var genomdrifven i skolastik och de gamla språken, styrde Sverige och Europa? Då Skytte ledde underhandlingen, och Brahe gagnade, och Gustaf Adolf och Christina prydde thronen? Huru lärde man sig då det praktiska den tiden?» (Sid. 313.) Det praktiska lärs blott genom praxis, erfarenheten blott genom erfarenhet. Hufvudsaken är att kunna tänka klart och bestämdt, att med snabbhet och precision inse förhållandet mellan hvart enskildt fall och dess allmänna regel, och att i själen bära ett ideal af sanning och rätt, som är högre än all erfarenhet och är den spegel, i hvilken ädla menniskor skåda lifvet och ödet. Handlingens rätthet åter hvilar på omdömets styrka och ljus, och idealet är det eviga förnuftet sjelft, som uppenbarar mig sin vilja genom inbillningskraften. Det förstås, att här öfverallt är frågan ej om en sjuk inbillningskraft, utan om en sund. Tager jag bort idealet, så återstår intet annat rättesnöre för handlingen än nyttan, d. ä. egennyttan, emedan då allting kan vara nyttigt och onyttigt, allt efter olika syftemål, så anser hvarje individuum det för nyttigt, som öfverensstämmer med hans personliga känsla af fördel eller skada. En sådan varelse kan aldrig vara patriot, om han ock i ord prunkar ända till afsmak med sin fosterlandskärlek; äfven samhälle och fädernesland äro idealer, som icke äro till i erfarenheten, utan såvida vi sjelfve bemöda oss att realisera dem der. Förf. har utvecklat dessa satser med klarhet och manlig vältalighet, och rec. kan ej bättre sluta sina kommentarier till denna afdelning af hans arbete, än med anförandet af de ypperliga ord, som läses sid. 319: «Det finnes ingen annan dygd, än samhällsdygden. Derföre hafva hjeltemod i allmän sak, högsint uppoffrande af enskilda fördelar, af egendom och lif för det helas väl, patriotism, brinnande kärlek för lagar, frihet och fosterland, i alla tider varit

de egenskaper, som menniskorna prisat och upphöjt. De män, som på denna bana sig utmärkt, anses ej hafva lefvat för en förgänglig sak, utan för en sådan, som är alla tidehvarfs, och menskligHetens egen. Derföre tillhör äfven deras hågkomst ej en tid, utan alla. De hafva vunnit odödlighet. I dem har dygden under alla åldrar igenkänt och påmint sig sitt eget väsende, och derföre förgår ej deras ära. Ty äran kommer ej af annat än dygdens eget, eviga medvetande af sig sjelf, som under tidernas lopp ej förlorar sig. Den är dygdens minne.» — Den målning, som förf. på de följande sidorna gör af den sminkade humaniteten, den hala toleransen, den klemiga känslofullheten, den koketterande modestien, med mera sådant, som i nyttans tidehvarf ville sätta sig på dygdens thron, är tecknad med skarpa och sanna penseldrag.

Förf., som hittills betraktat inbillningskraften hufvudsakligt i dess inflytelse på den vettenskapliga uppfostringen, öfvergår nu till den religiösa, såsom en högre grad af den moraliska utvecklingen. Meningen är ej, att denna grad hör till tiden följa på den föregående; båda måste löpa parallelt, eller egentligen i samma linea. Religionen är moralitetens själ; en handling som ej utgår från en religiös sinnesstämning förtjenar lika litet namnet af moralisk, som det är möjligt för den dygdige att företaga sig en handling utan att tro på dygdens verklighet och slutliga seger öfver alla hinder. Han tror på ett guddomligt väsende och en guddomlig verld, om han ock, såsom Fichte, uttrycker för sig denna tro blott genom den ofullkomliga föreställningen om en herrskande moralisk verldsordning. Visserligen är Försynen något vida högre än ett dylikt abstrakt begrepp; och christendomen, som i sin majestätiska enfald framställer Gud såsom en personligt lefvande omätlig kärlek, i hvilken allt lefver, röres och hafver varelse *), har redan i aderton århundraden uppställt den idé

*) Att christendomen äfven i vettenskapligt afseende (eller tänkt såsom icke blott varande uppenbarelse för en historisk tro) innehåller ordet till verldens gåta, har hittills endast fallit de så mycket skändade my-

af det guddomliga, som filosofien omsider, efter så många oundvikliga förvillelser, börjat bemäktigat sig. Den största åsyft-

---

stiska theologerna in, och bland filosoferna dem, som mest närma sig till theosofiska karakterer, t. ex. Scotus Erigena, Ficinus, Cudworth och Mallebranche. Det gäller om Christi lära, hvad som i den sublima begynnelsen af Johannis evangelium säges om stiftarns eget väsende: »I thy var lifvet, och lifvet var menniskornas ljus, och ljuset lyser i mörkret, och mörkret hafver det icke begripit.» Hela christendomen består i en andlig åskådning af naturen — den sfer, der vi se Guds tillkommande rike i symbol och genom en verksam förtröstan påskynda dess ankomst — och hvilar på idéen om en försoning mellan det förgängliga lifvet och det oförgängliga, verkställd genom förnuftets ideal, eller den guddomliga urmenniskan. Christus var i tiden denna urmenniska, som utom tiden från evighet till evighet sitter i sin Faders boning. Hvad han lärt oss, är Fadrens hemlighet, som likväl är tillgänglig för alla, när de hafva ögon att se och öron att höra. Filosofien, äfven i sin högsta fullkomlighet och sin strängaste systematiska utbildning (hvilken jag föröfrigt lika redligt önskar som någon), är dock i sin djupaste hänsigt ingenting annat än en propedevtik till christendomen (nemligen när man uppfattar denna i dess rena egentlighet) för dem, som ej af ett omedelbart och barnsligt natursinne befriats från nödvändigheten att genomlöpa till slutet alla de irrgångar, på hvilka en från Gud affallen reflexion måste söka sig vägen till något absolut verkligt och visst. — Att man annars i våra dagar drifver mycket ofog med en falsk mystik och en affekterad hyperchristianism (så smakar t. ex. Werners katholicism starkt af både själsvaghet och fåfänga), är mig ganska väl bekant, äfvensom att ett missförstådt religiöst nit kan lägga hinder i vägen för ett ändamålsenligt studium af filosofien; men då den heliga flamman nu engång åter är tänd, och med mera kraft än någonsin, skall man väl ånyo gömma den bakom skärmar och dukar, för att skona ömtåliga ögon? eller skall man sticka undan ljuset, som ger menniskan vällust, för det att flugan kan omkomma deri? Den som ej har vingar att fördraga hettan, han blifve derifrån, eller lyse sig sjelf så godt han förmår! Men den som i sitt hjerta äger en motsvarande eld, den som har märg i själen och spänning i tankan, han läre först af evangelisten Johannes hvad christendom är, och sedan läse han Novalis och Böhme, om han dristar se den äkta mysticismen i dess strålande anlete. Påminne man sig jemväl, att allt det högsta verkliga i lifvet är mystiskt till sin natur. Andakten, kärleken, vänskapen, snillet, — äro de icke på engång de mörkaste och de klaraste af alla mysterier?

ningen af Schellings mödor är, att för oändliga tider försona det frommaste hjerta med det ljusaste förstånd. Det bör i följd af den lyckliga omhvälfning, som nu skakar verldens intellektuala rymd, hädanefter låta göra sig, att åter förvandla den religiösa undervisningen till christlig, i ordets strängaste och mest omfattande bemärkelse. Hvad förf. säger så väl härom, som om nyttighetsprincipens mördande åverkan på religionen, har vårt fullkomliga bifall. Rec. önskar att de, som ännu hålla filosofien för gudlös, besinnade hvad förf. sid. 330 derom yttrar: «Det är ej menniskan naturligt att tvifla derpå (det guddomliga), och hon anser det med rätta för en förmätenhet; ty den som tviflar om Gud, upphäfver ju, med tviflets första stund, hans tillvarelse för sig, för sin tanka? Men hvad vettenskapen har brutit, kan den hela; och den måste kunna det, ty menskliga tankan är hel och ej ett styckverk. Här gäller Bacos grundsats: en half filosofi förer till otro, en hel filosofi till religion.»

Ännu har uppfostringen ett element öfrigt, med hvars utbildning den moraliska varelsen är fulländad: det är sinnet för det sköna. «Den tanken, att poesi, att det sköna är ett medel till moralitet, kunna vi utan betänkande räkna bland de genvägar till dygden, som vi förut med så mycket tadel vidrört. Deremot kunna vi alldeles omvända satsen: skönheten ger ej dygd; men dygden ger skönhet. Det skönas guddom lägger liksom sista handen vid dygdens uppenbarelse i verkligheten» (sid. 331). Ehuru ofta denna enda riktiga åsigt af konstens förhållande till moraliteten blifvit yrkad, så gifvas dock ännu personer, som, emedan vi utstrukit alla sedolärande rimpredikningar ur antalet af verkliga skaldesånger, föreställa sig att vi förfäkta en immoralisk poesi, eller att vi anse moralitet såsom en främmande sak för konsten. Hvad förf. säger om sköna seder och den välgörande inflytelse, som en med skönhet närd inbillningskraft utöfvar på menniskans mest poetiska, men tillika sinnligt vådligaste ålder, är förträffligt. Tyvärr fordras, i frågan om estetisk upp-

fostran, en fullkomlig reform med de filologiska studiernas handhafvande vid våra läroverk. Sidd. 334—337 innehålla en kedja af reflexioner öfver poesi och skön konst, framförallt läsvärda för Svenska Akademien sjelf, som, då hon nu äger dem i sina egna handlingar, till den öfriga massan af sina kunskaper med lätthet kan förvärfva sig någon insigt i läran om snille och smak. — Författaren, sjelf lycklig skald, har framställt dem med en märkbar poetisk värma.

Att denna prisskrift ej saknar luckor och språng i expositionen af sina principer, är en oundviklig följd af en sådan afhandlings natur. Med mera skäl kan man förebrå den att stilen, i allmänhet lifllig och färgrik, stundom gör nog afbrutna öfvergångar från perioder, som likna poetiska recitativer, till andra, som börjas med en fullkomligt logisk kyla.

Rec. har länge uppehållit sig vid ett arbete, hvars synnerliga kontrast mot dessa handlingars vanliga innehåll gör akademiens liberalitet en verklig ära. Ögonskenligt — rec. försäkrar på sin heder att han yttrar denna sats utan all ironi — vinner småningom en mera djup och storsinnig anda insteg i detta samfund. Redan äger akademien i sitt sköte män, som ej allena förstå tidens kraf, utan ock sjelfve förmå medverka till den österländska stjernans förkunnande. Religionen och poesien känna, lika dessa tvenne ädla medtäflare; och när man dertill påminner sig den åldrige skald, som haft mod att skänka oss Miltons djerfva underfulla sång, och (hvad ännu är mer) att öfversätta den trognare än Delille, — så torde den tid ej vara långt borta, då akademien uppenbarar sitt medvetande af det sanna ändamålet för dess stiftelse. Detta ändamål sätter hon visst ej i att vara en föråldrad hofdekoration, liksom Ludvig XIV:s allonge-peruker, lika främmande för nordens ursprungliga lynne, som för progressionen af Europas allmänna humanistiska bildning; hon framträder såsom en på fullt allvar sammansatt senat af Sveriges snillrikaste och insigtsfullaste män, hvilka inse både behofvet och beskaffenheten af *en national* litteratur,

och tillika sjelfve med råd och dåd befordra dess skapelse. Då först skall den svenska vitterheten ej blott i spridda flammor fira sin morgonrodnad. Den Leopoldska blyspiran, som så länge insöfvande hvilat öfver akademien, bör hädanefter lika litet kunna hindra Sveriges konstdomare, som den hindrar Sveriges läsare ifrån att mer och mer intränga i sakens verkliga förhållande.

Hvad dessa båda delar föröfrigt angår, så har man egentligen läst dem förut, när man läst de skrifter, som det kongl. sällskapet tillförene i sitt namn utgifvit. Troligen äro de fleste af denna tidnings läsare tillfredsställda, om vi, för att fullända vår uppsats någorlunda svarande mot titeln af recension, hastigt uppräkna de äreminnen, minnen, tal och skaldestycken, som här i nya samlingar sluta sig till de föregående. Med dem har det polemiska bladet Polyfem tillräckligt sysselsatt sig; och då vi förklara, att anda och form ännu äro desamma, torde vi få hänvisa de läsare, som önska sig vidlyftiga uppställningar af motiver, deduktioner och detaljer, till det långa «Betänkandet» i femte samlingen af nämnda tidskrift. Utan att vilja försvara den ton, som råder i detta betänkande (den försvaras af dåvarande tids nödvändighet), få vi blott erinra, att man hittills aldrig försökt vederlägga det, och således anse vi det, till allt det väsendtliga i sina grunder och bevisningar, ännu i full kraft bestående. Blott en och annan anmärkning ämna vi tillåta oss, helst när något tillfälle yppas till undantag från det allmänna omdöme, som fälldes i begynnelsen af vår granskning.

Delen ifrån 1786 innehåller: 1) *Äreminne öfver konung Gustaf III*, af hr grefve J. G. Oxenstjerna (s. 5—139). Det är ej allenast förut tryckt i den äldre upplagan af akademiens handlingar, utan äfven omtryckt i författarens samlade arbeten. En sann värma för ämnet, en mild och ljuf färgornas blandning, ett vida renare och enklare språk än våra loftalare vanligtvis nyttja, utmärka i sanning detta äreminne framför de flesta skrifter af sitt slag. Vi kunna rätt-

vist säga om den man, som förtjente att vara vän till sångaren af Atis och Camilla, att i hans arbeten ofta röjer sig snillets skönhet, oftare godhetens, öfverallt själens. I sådana hänsigter skall också visserligen historien «i sin allvarsamma tafla äfven tillåta några drag af den enskilda saknaden, och vid den lager, hon bjuder att grönska öfver grafven, ej neka ett rum åt de blommor äreminnets hand fordom sådde under dess skugga.» 2) *Äreminne öfver riksmarskalken Jakob Pontusson De la Gardie, grefve till Leckö*, af hr E. D. Leffler, docens vid Upsala akademi (s. 145—218). Är förut bekant genom den äldre upplagan. 3) *Skaldestycke om religionens nödvändighet för samhällens bestånd*, af hr J. Stenhammar, Svenska Akademiens amanuens och docens vid Upsala akademi (s. 221—238). Tryckt i den äldre upplagan, och för andra gången i samlingen af författarens skrifter. Rec. önskar här få använda den bekanta regeln, att man ej bör tala illa om de döda. 4) Ännu ett långt stycke vers under samma titel, af hr J. R. Blom (s. 241—253). Akademien sjelf yttrar sig derom, att hon i denna «sång igenkänt samma skaldeåder, samma tankstyrka, samma lifighet och rikedom i bilder och målningar, hvilka redan utmärkt hr Bloms rum bland svenska skalder» (s. 253). Detta ser ut som en prydlig öfversättning af det gamla *Johannes in eodem*. 5) *Minne af statssekreteraren och riddaren Samuel Klingenstjerna*, af hr C. G. Nordin (s. 257—276). Denna teckning af en stor vettenskapsmans lefnad skulle genomläsas med mera nöje, om den vore mera utförlig och mera vettenskapligt karakteriserande. Den underrättelse, som meddelas (s. 265) om hans sätt att vara auktor, sammanhänger noga med historien om universiteternas litteratur i vårt fädernesland. «Vi beklaga endast, att de fleste af hans, dels under vistandet utrikes, dels efter återkomsten till fäderneslandet, uppsatta afhandlingar icke blefvo genom trycket utgifna den tid de innehöllo verkligen ännu nya uppfinningar. Flere geometrer hafva till större delen långt efter Klingenstjerna funnit och uppgifvit samma sannin-

gar. Under sina sista lefnadsår har han för en af våra ypperligaste svenska mathematici flera gånger visat, huru senare tiders upptäckter af Euler och flere andra alldeles inträffat med hans egna, som för några få kännare inom fäderneslandet endast voro bekanta. Det var med Klingenstjerna som med vissa mästare i målningskonsten. Sedan de gjort det förnämsta, låta de svårligen öfvertala sig att lägga sista handen vid arbetet, då några mindre omständigheter återstå. — — — En betydlig del af hans handskrifter äro af denna art, hvilket äfven lagt hinder i vägen för deras utgifvande på trycket.» — Man erinre sig härvid utlänningarnes gemensamma förebråelse, att Sveriges akademiska lärde sällan producera något annat än dissertationer. Derpå brukar ofta svaras, att den strängare lärdomen ännu i Sverige saknar ett publikum. Deremot återsvara de förre, med mycken sannolikhet, att ett publikum danas just på det viset, att man skaffar det någon danande läsning. Men att, som hr G. A. Silfverstolpe, vilja hjelpa saken med en ofördelaktig omändring af universitetslärarnes löningssätt, synes vittna om en föga värdig åsigt af vettenskaplig verksamhet. — S. 267 berättas, att «juris professorns Castovii föreläsningar, efter tidens sätt, mest utgingo på filosofiska skäl till verldsliga lagar.» Rec. kan ej annat finna, än att tidens sätt deruti var ganska riktigt. — Märkvärdig är den uppgift, att Klingenstjerna höll skiljaktigheten mellan de Newtoniska *formulæ virium mortuarum* och de af Leibnitz och Bernoulli framställda *formulæ virium vivarum* för oväsendtlig, emedan de voro blott «tvenne särskilda vägar att komma till samma slutsatser», men gaf icke dess mindre *vires mortuæ* företrädet, emedan de «ofta med större både lätthet och beqvämlighet kunde tillämpas» (s. 272). Rec. lemnar åt sina läsare att uppgöra kommentarierna till detta ställe. 6) *Inträdestal*, hållet i Svenska Akademien d. 12 Febr. 1795 af professorn m. m. hr J. A. Tingstadius (s. 277—305). Ämnet för detta tal är Gustaf I:s och Erik XIV:s odödlige häfdatecknare, biskopen och prokansleren O. Celsius. Det för-

råder öfverallt en aktningsvärd författares hand. Föröfrigt kan en tafla ej sakna innehåll, när hon skildrar Celsii bedrifter. S. 285 angifs, med stränghet och sanning, småsnillens gemensamma hufvudkännemärke: «att med en viss myndighet, medelmåttans och makligbetens täckmantel, anse vettenskaperna såsom redan bragta till den höjd, hvaröfver intet snille kan gå.» Svenska litteraturen skulle se annorlunda ut, om sådana reflexioner ej blott sades och lästes, utan äfven verkligen tänktes. — Sidd. 306—316 fyllas med ett *Svar*, af hr A. N. Edelcrantz. Hr E. är nog ädelmodig att «förlåta» Celsius hjeltedikten Gustaf Wasa, och anmärker vidare: «medgifvom den sanning, att man kan äga stor förtjenst, och likväl misslyckas i en hjeltedikt» (s. 310). Den är lätt medgifven, helst som ännu ingen läsbar hjeltedikt blifvit skrifven i Sverige (såframt man ej vill unna de gamla kämpavisorna ett sådant namn); och tills vidare kan det ena försöket vara så mycket värdt som det andra. Efter tjugufem års förlopp skall man blott i lärdomshistorier befatta sig med att utröna skilnaden i specifik tyngd mellan hjeltedikten Gustaf Wasa och hjeltedikten Tåget öfver Bält, mellan sorgespelet Ingeborg och sorgespelet Virginia. Ett enda blad af Celsii historiska verk har snarare anspråk på odödlighet, än hela ris af dylika epopéer och dramer. — Sidorna 312 och 313, som handla om uppodlingar, kunde med fördel inflyttas i kongl. landtbruksakademiens handlingar, då det är satt utom all fråga, att äfven åkerbruket betydligt upphjelpes genom vältalighet. — Sid. 314 liknas den gällande svenska bibelöfversättningen vid ett «efter många sekler ur jorden uppgräfdt mynt, höljdt af erg, grus och dam.» Lyckligtvis synes man nu temligen allmänt återvända från den sällsamma föreställning, att domsrättigheten öfver bibelspråket tillhörde just de menniskor, som aldrig läsa Bibeln; och vi hoppas till religionens genius, till Frälsaren sjelf, att han icke skall tillåta Jehovas och försoningens urkunder befläckas genom någon gemenskap med den ihåliga jargonen af tre andelösa decenniers osvenska. Hvad dokt. Wallin

derom vid åtskilliga tillfällen yttrat, förtjenade att ristas i koppar; och då man dermed jemför de grundliga betraktelser, som finnas i recensionen öfver den nyligen öfversatte Mattheus (årg. 1815, särdeles N:o 1 och N:o 2), så bör hos ingen förståndig något vidare missförstånd vara möjligt. 7) *Inträdestal*, hållet i Svenska Akademien d. 4 Mars 1795, af hofjunkaren m. m. herr A. G. Silverstolpe (s. 317—352). Riksrådet grefve Ax. Fersen är föremålet för detta tal, som sades föranleda Sv. Akademiens tillslutande år 1795. Gerna lemna vi de verkliga skälen till denna händelse i sitt mörker, och glädja oss att lefva i en tid, då den styrande makten i vårt fäderneslend ej anser republikanska tänkesätt oförenliga med helgden af majestätets rättigheter. Den konstitution, som det fria folket gifvit sig, tillåter icke att förblanda ljusa begrepp och manliga själars talan med det vanvett, som stämplar anarkiska förvillelser. Såvida värdet af ett tal bör mätas enligt tankarnes värde och framställningens okonstlade värma, tvekar rec. ej att tillerkänna detta inträdestal företrädet framför de flesta, som blifvit hållna vid lika tillfällen. Förf. har lemnat en öfversigt af den såkallade frihetstiden, såvidt den kunnat sammanbindas med målningen af grefve Fersens personlighet, och rec. har följt denna öfversigt med verkligt nöje, fastän den är tecknad med mycken predilektion för det tidehvarf, som följde på Carl XII:s död. Rec. skulle ej förmoda, att «det nu blef en lycka att födas», eller att nationen nu «fick ett värde, en tanke», då nationens historiska värde just vid denna tidpunkt upphörde och såväl begynnelsen som utgången af frihetsförsöket vittnade om en ganska inskränkt tankförmåga. Fria betraktelser äro föröfrigt ej sparade, och i förhållande till tiden då de yttrades, måste man vörda förf:s mod och sjelfständighet. Karakteristiken af grefve Fersen är ej utan artistisk förtjenst, och i fall personen verkligen svarade deremot, så var han i sanning värdig att lefva i bättre republiker. Bland de vackra dragen i detta tal bör rec. ej lemna oanmärkt, huru lyckligt författaren, då han be-

rättar att grefve Fersen föreslog på riddarhuset den stod åt Gustaf I, som nu pryder ett af Stockholms torg, träffat den upphöjda ton som höfdes den störste Sveakonungens åminnelse (se sid. 336, från raden: «Än ett ord, Svenska medborgare», m. m.); särdeles förtjenar detta slut att kallas mästerligt: «J, hvilka som helst kunnen värdera hans egenskaper, J skolen ej utan hänryckning se detta frimodiga ansigte, denna upphöjda blick, som metallen förevigar till trovärdighet åt hans gerningar. Dessa gerningar hade intagit grefve Fersens själ: han uppstod att tala till hans ära: ridderskapet delte hans känslor; det biföll minnesvården. — Svenskar, tacken honom, att den första stod som restes, var en rättvisa åt edert begrepp om friheten och dygden.» Rec., som sjelf aldrig kan tänka på Gustaf Wasa utan att försättas i djup rörelse, omfattar med glädje detta tillfälle att betyga förf. sin tacksamhet. — Men ödet har dragit försorg om medel att snart åter skingra denna allvarsamma sinnesförfattning. Ett nytt *Svar* af herr A. N. Edelcrantz (sidd. 353—368) framkallar en tafla af idel leende bilder, och man kan säga med skäl, att hr E. denna gången alldeles öfverträffat sig sjelf. Hvilken oersättlig förlust vår vitterhet lidit derigenom, att hr E. icke med allvar egnat sig åt den moraliska fabeln, eller den sedolärande conten, för hvilken han blifvit utrustad med de läckraste allegoriska anlag, inser läsaren om han slår opp sid. 357, der en saga om en gumma, som bodde på ett berg, och tre unga syskon, som sprungo bort från en gubbe, möter oss midt i talet, alldeles som en oas i en sandöcken. Att närmare betrakta den rika uppfinningskraft, den enkla talang för episk komposition, den patriarkaliska naivetet, hvaraf denna saga öfverallt flödar, skulle föra rec. för långt ifrån sens-moralen, som är, att man bör gå på släta vägar och sätta sig när man blir trött. Sid. 359 föreslår talarn att i likhet med de fordna Greker och Romare, som uppreste tempel åt enigheten, friden och visheten, borde vi, som äro klokare än de, uppresa ett åt erfarenheten. Rec. tviflar ej, att detta tempel,

verkställdt af en så skicklig arkitekt, skulle göra heder åt akademiens smak, äfvensom uppfinnaren sjelf förmodligen ej undandroge sig att der förrätta altartjensten, helst som han redan lär haft tillfälle att vinna någon öfning i dylika förrättningar *). Någon förlägenhet bör icke heller kunna uppstå om sättet att symboliskt representera den nya guddomligheten, då attributerna redan finnas angifna i den ofvannämnda sagan. Erfarenheten skulle nemligen i en nich «sitta afmattad på en sten, lutad öfver en staf», med en påse på ryggen; framför belätet skulle förståndet, «döljande ansigtet för rodnad», ligga på knä, med snillet och inbillningen bakom sig; och ur pagodens mun skulle på en lapp utgå till dem detta tänkespråk: «J ären unge, jag är gammal.»

Delen ifrån 1796 innehåller: 1) *Minne af riksrådet och fältmarskalken grefve Hans Christofer von Königsmark,* af bisk., dokt. C. G. Nordin (s. 9—39). Alla dessa biografier vanställas af två gemensamma fel: att de äro för mycket lätt utrustade med faktiska uppgifter, och att de sparsamma fakta, som förekomma, äro kastade om hvarandra i en oreda, som icke tillåter den läsande att uppfatta händelserna i det naturliga förloppet af deras gång, förrän han ändtligen hunnit ändan af berättelsen och sjelf kan, om han ej är utledsen, ur den sönderbrutna historiska kedjan sammanleta åt sig länkarne i en tjenligare ordning. Så gör t. ex. Königsmark läsarens bekantskap såsom öfverste för ett kavalleriregemente, utan att man får något vidare ljus om denna första underrättelse ur hjeltens lefnad, än att han erhöll detta befäl af Banér, och att det «hade blifvit ledigt efter den trolöse öfversten Sperreuter» (s. 12). Hvarifrån Königsmark kom dit, huru det förhöll sig med Sperreuter, året af händelsen — allt sådant frågar man förgäfves. Nu sammanhänger någorlunda teckningen af hans följande öden till sid. 26, der vi, sedan

*) Det sägs om honom i någon föregående del af dessa handlingar att han i Apollos tempel brukat hålla facklorna, när de andra ledamöterna offrat. Se det ryktbara *Florilegium Suecano-Academicum,* i femte saml. af Polyfem.

han blifvit riksråd, generalguvernör i Bremen och fältmarskalk år 1652, få veta att han nu var 52 år gammal och hade tillbragt 22 år i svenska rikets tjenst, att han hade börjat denna tjenst såsom ryttmästare 1630, och att det var året 1636, då han blef öfverste efter Sperreuter. Derpå går förf. åter till hans guvernörskap i Bremen och Verden. Ännu behåller han åtskilliga för läsaren ytterst vigtiga omständigheter *in petto*, såsom t. ex. om Königsmark var född svensk, hvad som föregått innan han blef ryttmästare, o. s. v. Det är redan mycket liberalt af förf. att yppa hur gammal hans hjelte var 1652, ty om denne då var 52 år, så kan man ungefärligen gissa födelseåret i förväg. S. 36, sedan Königsmark beledsagat och öfverlefvat Carl Gustafs krig i Polen, följer omedelbart på en beskrifning om hans lynne, gestalt och umgängessätt den uppgift, att han i slaget vid Breitenfeld kommenderade venstra flygeln, hvilken underrättelse icke kunde få rum på sid. 15—21, som handla om hans fälttåg under Torstenson. Ändtligen, på sista bladet, får man veta att han var född i Mark-Brandenburg år 1600, att han uppfostrades såsom page i Wolfenbüttel, att han vid tjugu års ålder öppnade sin krigiska bana såsom simpel kavallerist i kejsarens här, m. m. Det är blott förunderligt, att han får dö på sista sidan och icke på den första, eller att åtminstone siffrorna af hans dödsår ej placerades midt i Minnet, hvarigenom läsaren hade varit ännu skönare *in medias res raptus*. — Rec. önskar till Gud, att akademiens tillkommande biografer något närmare måtte inse de gamla, goda, enfaldiga krönikornas förträfflighet, som bestod bland annat deruti, att de började vid begynnelsen af en sak och stannade vid dess slut. 2) *Gustaf den Tredje, Sång i anledning af denne konungs ärestod, som aftäcktes den 24 Januari* 1808, författad af Johan Olof Wallin, adj. vid krigsakademien på Carlberg (ss. 47—63). En ärestod har föranledt detta versifierade loftal, och man skulle kunna säga, att det har till någon del, af sitt ämnes bronz, bemäktigat sig stelheten och kylan. Den sanna lyriska kallelse, som redan

glimmade i vissa af doktor Wallins äldre poetiska försök *), har i hans psalmer, särdeles i de nyaste, uppflammat till en himmelsk låga, som ömsom med blixtrande ljusfall, ömsom med en mild och stilla klarhet, skingrar jordens dunstkrets och blottar för fromheten, i glädje som i tårar, den klarnade azurn af dess fäderneslaod. Det bör ej förundra oss, att nästan inga spår af denna kallelse röja sig i ett politiskt tillfällighetspoem. Man må skrufva och vända sådana uppgifter huru man behagar, så bringar man likväl omsider ingenting annat å bane, än enformiga och tröttsamma deklamationer. Den närvarande har åtminstone det värdet, att vara en af de praktfullaste i sitt slag, och att tillika stämplas af en allvarlig sorgfällighet med språk och versbyggnad, hvilkas vanvård eljest, i dylik odeflygt, plägar räknas till den pindariska stilens egenskaper. En enda strof skall tvifvelsutan sätta läsaren i stånd att dömma öfver skaldens ingifvelse och rec:s omdöme:

«Men hvilka glädjerop, som utaf dundren svaras?
Hvad dyrkans föremål skall åter slå vår syn?
Hvem, hjelte eller Gud, ännu fördold i skyn,
Står färdig att på nytt för jorden uppenbaras?
J Sveriges spridda barn, hvad högtid kallar er
Ur låga hyddors hem, ur förstliga portaler?
Hvad syn af prunkande rostraler,
Hvad glans af sväfvande trofér?»

Rythmen går liksom på styltor, och det måste ha kostat d:r Wallins älskvärda sångmö mycken tid och möda att ge sin röst denna ogement kärfva gravitet, då hon annars lemnat så

---

*) Se t. ex. i de «Smärre Poemer», dem han utgaf 1808, stycket Svärmeri. Det lilla skaldebrefvet «till Lina med ett bomullsflor» har redan på flera ställen skördat ett rättvist beröm. Det är i sanning inspireradt af Chariterna. Äfven Vaggsången är lyckad, när man undantager de begge juridiska raderna:

«Mamma slumrar ej, ty mamma
Hon är sjelf båd' vakt och amma.» —

Maries Hjertkamrar hade en verklig ansats till naivetet, och tre eller fyra strofer äro rätt täcka; men det hela blef ändå icke hvad det var ämnadt till.

många öfvertygande vittnesbörd, att hon i grund förstår och kan begagna den djupa musikaliska naturen af vårt modersmål. Sedan Kellgren dog, har bland våra äldre skalder endast Franzén varit i besittning af denna insigt.

Man har i vår vitterhet hittills lagt för liten vigt på poesiens musikaliska beståndsdel. Våra berömdaste klassiker synas icke förmoda att det gifs en annan prosodi, än de få modulationerna i periodbyggnaden af en rhetorisk prosa. Dessa förslå på sin höjd till drägliga alexandriner, och när man engång gripit sig an med att tillverka sådant kram, som genom sin entonighet och sitt falska pathos radikalt strider mot lynnet af alla götiska (germaniska) språkarter, så gör man visserligen rätt att hellre framskaffa goda än dåliga, ehuruväl rec. för sin del aldrig har begripit hur det är möjligt, äfven med en obetydlig grad af gehör och språköfning, att göra andra alexandriner än goda, då rhytm och takt der äro bestämda liksom med hammarslag. Kanske invänder man, att just derföre den tekniska triumfen är så mycket större, när poeten i all denna träaktighet kunnat ingjuta en flägt af värme, ledighet och behag, — och alexandrinerna i Franzéns Emili *), oaktadt åtskilliga partikulära bristfälligheter, röja verkligen genom sin förunderligt naiva ton, huru långt en sann poetisk natur jemväl i detta fall kan hinna; men en triumf, som egentligen firar ett slags seger öfver språket, kunna vi med godt mod lemna åt fransmännen, hvilkas tungomål äger, för vers, hvarken accent eller qvantitet. Deremot medgifves gerna, att deras prosa har en utmärkt oratorisk numerus. Också ser man, att de mest poetiska individerna af denna nation, t. ex.

*) Äfven det bekanta skaldestycket Eglé och Annette (af Leopold) bör här med loford ihågkommas. Det har mycken versifikatorisk förtjenst, äfvensom det i andra afseenden är ett af sin författares lyckligare alster. — Ett alldeles oundgängligt vilkor för alexandriners dräglighet är omkastningen af de manliga och qvinliga rimmen. Att höra uppläsas en sida, der de följa hvarandra i strängt regelbunden slentrian, verkar mördande på öron och tålamod.

fru Staël och Chateaubriand, hellre skapa sig en poetiserad prosa, än befatta sig med en versbyggnad, som nästan blott genom rimmen skiljer sig från det finare samtalsspråket. Man erinre sig äfven Marmontel *(les Incas)* och Florian. Endast i visor är fransyskan språk för skaldekonst; men öfver detta slaget af sin vitterhet, fastän det mest glänsande, tycks sjelfva nationen allraminst högmodas. Hos oss ville, som bekant är, Enebom införa en dylik mellan vers och prosa sväfvande form för poesi; han gick i Thorilds spår, men det som klädde Thorild, klädde icke honom; hans poetiska prosa blef i saken blott en förvriden prosa, och han fick mer än tillräckligt böta för det misstag han begick, då han förvexlade poesiens fordringar och lynnet af sitt modersmål med sitt riktiga missnöje öfver den för dagen herrskande opoesien och osvenskan. Han ansåg med mycket skäl de författare, som lyckades att göra hans namn till en verklig *souffre-douleur* i vår vitterhet, för medelmåttiga skalder och okunniga konstdomare, äfvensom han utan tvifvel i all sin svaghet var mera genialisk än många senare medaljsångare tillsammantagna; han felade blott deruti, att han sjelf ej kunde frambringa någonting af konstvärde eller af skarpsynt kritik. Sjelfva företaget, att bannlysa verskonsten och sätta en amfibisk prosa i dess ställe, var en skymf mot den nordiska språkstammen, som är, på konstens närvarande ståndpunkt, den för poesi mest lämpliga i hela Europa. Med de medel till välljud, taktomvexlingar och uttrycksfulla versarter, som vårt undersköna modersmål i rikt mått erbjuder oss, borde våra skalder något allmännare än hittills varit öfligt, i sina tekniska former kunna uppenbara den nordiska sångens karakter af outtömlig och i mångfaldigheten strängt bestämd individualitet (i söderlänningarnes poesi subordinera dess subjektiva organer under naturens och nationalitetens gemensamma lifsgestalt; i nordboarnes taga natur och nationalitet sin pregel af individerna, inom hvilka de brusa sammanpressade likt katarakter), men framförallt det innerliga vexelförhållandet mellan språk och skaldekonst. Hvad

materien är i kroppverlden, är språket i andeverlden: det förmedlingsämne, hvarigenom lifvets ideella princip afbildar sig för sig sjelf, eller uttalar sitt innersta. Då sjelfmedvetandet först blir verkligt (blir mensklighet) genom uttrycket af sin bekantskap med sig sjelft, så måste språk och mensklighet vara liktidiga och omedelbart inbegripna i en gemensam urposition, på samma vis som materia och organism förutsätta hvarandra; de kunna blott genom abstraktion skiljas åt. Språket är den rena menniskligbetens form, den etheriska malm, af hvilken förnuftet gjuter sina tankbilder i oräkneliga grupperingar. Men det är ej blott en liknelse, att betrakta språket som ett malmartadt ämne; det är planetens allmänna grundegenskap af metallitet, som utbildas till förnuftets tonsystem genom menniskans ljudorganer. Planeten, genom förhållandet till sitt ljuscentrum (solen) ursprungligt och oupphörligt i hvarje punkt polariserad (försatt i dubbeltillstånd af receptivitet och reaktion, känner i hvarje punkt materiens osynliga nervrörelse, och starkast i metallerna, som äro hans fastaste och spänstigaste reagentier. Detta förnimmande af den absoluta rörelsens lagar (icke af den relativas, som sätter massor i förhållande till hvarandra) är ett förnimmande af de spänstiga dallringsfigurer, i hvilka de metalliska urpolariteterna blifva sinnesobjekter genom luften och vattnet; det är den inciterande magnetiska process, som ljuder i verldskroppen och hör i djuret *); det är ock samma *medium*, hvar-

*) Vexelverkningen mellan sinne och objekt, föreställning och materia, konstnären och hans substrat, eller i hvilken mångfald man vill tänka sig denna motsats, kan endast vara obegriplig för dem, som icke uppfattat idéen af lifvets ursprungliga sjelfposition. Äfven vännerna af naturfilosofien tyckas till en stor del ännu ej klart inse det reella innehållet af den omedelbra förnuftsatsen, den så mycket omtalade absoluta identitetslagen, som i hvart och ett lifsfenomen är på ett speciellt sätt uttryckt, men olik sig sjelf blott genom qvantiteten af dimensionerna. Förstode man rätt meningen med idéen af det absoluta, så skulle man lika litet kunna fråga efter «grunden till det absolutas reflex» eller till idéernas «fierhet och dock tillika absoluthet», som efter föreställningens och känslans adä-

igenom djuret och menniskan uttrycka sin sjelfhet i läten och i tal. Men då planetens förnuft genom de djuriska ljud-

---

qvata öfverenstämmelse med det som föreställes och kännes. Hvad den första frågan beträffar, som i det följande skall i förbindelse med sammanhängande ämnen utförligt besvaras, erinra vi nu blott, att det eviga urväsendet, hvilket såsom sådant nödvändigt är sin egen produktion eller position, just derigenom är *actu* evigt (absolut), att det ponerar sin evighet på ett oändligt sätt, eller att dess enkla urposition i och med detsamma är en oändlighet af positioner, för den sinnliga åskådningen utbredda i en omätlighet af mångfald och former, men af hvilka hvar och en i sin essentiala substans (idé) är den gemensamma absoluta positionen sjelf, i en egen specialitet ånyo ponerad. Så är ju cirkeln, evighetens sinnebild, just derigenom cirkel, att den är på samma gång centrum och periferi; men medelpunkten är ju ingenting annat, än den ideella cirkeln, omkretsen ingenting annat, än den realiserade medelpunkten; och om jag i tankan delar periferien i en ändlöshet af punkter, så står jag dock på hvarje punkt i en radius af centern, eller (då en radius blott vill säga en dynamisk aktion i hvilken medelpunkten yttrar sig) i centern sjelf. Sjelfva *genus* och *modus* af hvarje specialitet, ända in i den ringaste atom, innehållas i outtömligheten af den absoluta identitetsformen. Det positift speciella i tingen är blott den qvantitativa differensen i dynamisk fullkomlighet, eller det olika mått af kraft, hvarmed hvart och ett ting representerar den absoluta enheten. Det ändliga i tingen är så vida grundadt i denna formella differens, att den är den nödvändighet, som tvingar den sinnliga åskådningen att se tingen i förhållanden till hvarandra (hvarigenom naturligtvis vexelbegränsande rumfyllnader, causalnexus o. m. d. framställa sig); men det är, till sin realitet, ett fullkomligt optiskt *spectrum*, på samma sätt som samma sinnliga åskådning ser det ena odelbara ljuset endast i relationerna af dess strålar, utan att förstå, att hvar och en stråle, den må vara bruten och färgad på hvad vis som helst, innehåller omedelbart i sig hela ljussubstansen. Kan man åter äfven i det minsta grand af materien, äfven i den minsta lifvade punkt upptäcka hela oändlighetens närvaro, så har man åtminstone börjat att åskåda verlden på ett icke blott föregifvet intellektuellt sätt. — Undersöka vi åter den senare frågan, så leder oss den identiska principen till de klaraste resultater. Om hela den sinnliga verldsomfattningen ej är något annat, än denna för sig sjelf fullständigt uppenbarade princip, som i menniskan, sin sjelfuppenbarelses krona och spegel, öfverskådar den oändliga kedjan af sina yttringar och först med detta öfverskådande sätter kedjan i opposition mot spegeln; om vidare hvarje individualitet, äfven den mest obetydliga, är ett universum

organerna betecknar de successiva lagarne för sin utveckling, eller dess uppstigande gradationer, så är deremot i menniskan, den högsta organiska föreningen af ljus och metall, af sol och

---

i sammandrag, och menniskan, som är den högsta fysiska individuationen, koncentrerar i sig hela skapelsen; om således hvarje animalisk kropp, i stigande dimensioner, och i totaldimension menniskokroppen, är sinneverlden sjelf individuellt ponerad — så måste denna centrala sinneverld förhålla sig till den periferiska (sin yttre basis) alldeles på samma vis, som hjernan förhåller sig till sin kropp, och menniskans organisation på lika omedelbart sätt sympatisera med sinneverldens organisation, som medvetandet sympatiserar med sitt sinnesystem. Det som man kallar sinne, är då i sin allmänna definition det omedelbara fysiska bandet (den agerande sympatien) mellan det individuella universum (nervsystemet) och det sideriska (planetarsystemet). Sinnets objekt är ingenting annat än sinnets egen objektivitet, liksom kroppens organ är genom nervaktionens identiska kontinuitet, den för sig sjelf objekt blifna hjernan. Det måste gifvas så många särskilda sinnen, som den fysiska urnaturen har absoluta, ursprungliga qvaliteter; hvart och ett sinne är en omedelbar specifik *consensus* med en sådan qvalitet, och då omedelbar sympathi betyder detsamma som qvalitatif enhet, så är den specifika *consensus* den specifika naturfunktionen sjelf *individualiter* (d. v. s. i ett nervsystem) uppfattad. T. ex. synen är det omedelbara föreningsbandet med ljuset, men den är *eo ipso* ljuset sjelft, hvilket individualiserar sig såsom ett seende, d. ä. syn. Af allt det föregående följer äfven, att sinnesorganen ej är någonting skildt ifrån sjelfva sinnet, och detta föreställer i allorganismen samma organ, hvars objektivitet det är i djurorganismen. Så är t. ex. ögat det animaliskt organiserade ljuset; men ljusstrålen är naturens synnerf, och hvarje planetcentrum är ett verldsöga eller en sol, genom samma polaritetsförhållande, som gör att djurögat är för djurvarelsen centralsättet för hjernans irradiationer. Så är i näsan luktsinnet organiseradt, och detta sinne är en individuation af luftens grundqvalitet, eller urelektrismen, o. s. v. — Huru menniskan kan verka på naturen, och tvärtom, kan blott derigenom förklaras, att menskligheten är naturen sjelf i dess högsta potens. (På samma sätt är Gud både naturen och menskligheten i deras högsta potens, utan att derföre mindre vara en individuell personlighet i förhållande till dessa sina lägre potenser, än menniskan är individuum i förhållande till den lägsta, hvars medelpunkt och urbild hon är.) Derigenom blott kunna äfven konstnärens idéer antaga fixerade sinnliga skepnader, som blifva permanenta och af honom oafhängiga yttre föremål. När han t. ex. i marmorn bildar en Venus eller

planet, det sideriska förnuftet förvandladt till ett kosmiskt, och *språket* är den planetariska samklangen af individuela tankar, af ett medvetande som till sitt väsende är oafhängigt från planeten, guddomligt och fritt. Menniskan är blomman af jordens metallstam, och hennes språk det magnetiska fluidum, som derifrån utströmmar hennes vilja öfver verlden. Om allt språk således är i grunden musik (naturens öra är af metall, och hvad verldsanden hviskar deruti, är *musik*), behöfva vi då länge söka efter den art af förvandtskap, som gör det till materiell substans för skaldens fantasier? All *mimik* går ut på att föreställa, i de uttrycksfullaste individuala former af kroppsliga ställningar och rörelser, harmonien af den alltomfattande och alltupplifvande kosmiska urrörelsen; men skaldens konst är *själens mimik*, och såsom sådan en sinnebild ej blott af individernas dynamiska skönhet (planetariska fullkomlighet), liksom dansen och mimiken, ej blott af den astraliska harmonien, liksom musiken, utan af dynamikens och harmoniens ande sjelf, som, då han i musiken blott talade verldsspråket, här (i poesien) ej försmår att lämpa sin röst till menniskors tungomål. Det är redan visadt, att dessa tungomål grunda sig på rena astronomiska och musikaliska förhållanden. Man torde då finna det mindre oförklarligt, om vi säga att skaldekonsten i sin tekniska organisation är språkets fullständigt uppenbarade klang, eller sjelfva den *rena språkmelodien*, fixerad för sinnet genom den *harmoni*, som skalden ur sin subjektivitet sätter till grundtonen. Må man då engång förstå, att man blott i den mån förtjenar kallas skald, som man förnimmer melodien af sitt språk och kan i sitt öra (= hjerta) spela den efter.

Från denna, som det synes oss icke öfverflödiga digression, föranledd af den rättvisa vi äro skyldiga Sveriges sanna *praktiska* prosodister, Kellgren, Wallin och Franzén (den

---

en Laokoon, så uppfattar marmorns cohärens genom ursprunglig *consensus* proportionerna af den plastiska cohäsion, som hans fantasi *idealiter* utbildat i hans *formsinne*.

odödlige Lidner icke förgäten), återvända vi till fortsättningen af vår granskning. — 3) *Äreminne öfver rikskansleren Axel Oxenstjerna, grefve till Södermöre* m. m., af C. P. Hagberg, kongl. hofpred. (s. 65—129). Detta *non plus ultra* af läspande vältalighet har oupphörligt erinrat rec. om en gammal utlåtelse af Televald:

«Ty som annat folk att tala
Tyckes honom för gement.»

Då förf. sjelf längesedan, i spetsen för en vida högre bestämmelse, högtidligt förklarat sig missnöjd med den första perioden af sin talarebana, håller rec. för sin pligt, att icke framdraga några prof af detta omogna ungdomsfoster. Det består till största delen i svassande monologer, blandade med frågor och varningar till Oxenstjerna, evangeliska furstarne, Wallenstein, m. fl. Naturligtvis svara dessa icke ett ord. — Tvifvelsutan fäller nu författaren, som i senare tider med en sannare glans återställt sitt rykte, genom sina åsigters öfriga förändring, samma omdöme som vi. 4) *Minne af hofintendenten David Klöker v. Ehrenstrahl*, af bisk. d:r C. G. Nordin (s. 133—150). Denna lefnadsmålning är det enda offentliga minnesmärke, som vårt fädernesland kan sägas ha egnat åt någon idkare af de bildande konsterna. Rec. erkänner med så mycket mera innerlig fägnad, att det blifvit verkställdt med oförmodad sakkännedom och insigt i egentligheten af den store målarens värde. 5) *Inträdestal*, hållet i Svenska Akademien den 8 Juli 1809, af erkebiskopen och prokansleren herr doktor J. A. Lindblom (s. 153—201). Vänskapens varma åminnelse och en behaglig diktion gifva åt denna karakteristik öfver Lehnberg ett intresse, som täflar i lifligbet med den väntan föremålets rykte uppväcker. — Om denna älskvärda menniskas storhet såsom vältalare och predikant tvistas ännu mellan fyra olika meningar. Enligt den första är Lehnberg ett ideal af vältalighet och ett i alla hänseenden fullgiltigt mönster för andliga talare. Denna mening yttras af dem, som tillhöra eller efterhärma vissa såkallade

finare sällskapskretsar, och har således talrika anhängare. Enligt en annan beundras han såsom ett mäktigt snille och en oöfverträfflig predikant i hof och stora städer; men man beklagar, att han framställde religionens läror från en förmycket upphöjd ståndpunkt, med förmycket djup i tankeledningen och förmycken skönhet i afhandlingssättet, för att kunna verka på en mindre upplyst menighet. Bland andra, som hysa denna tanke, tycks mängden af medelåldriga landtprester kunna nämnas. Den tredje meningen högaktar väl äfven hans snille, och håller honom för en man, som satt i besittning af all verldslig visdom och kunde uttrycka den med en lysande konst, men saknar i hans predikningar den egentliga christendomens anda, nerf och ton, och räknar honom till de neologiserande skriftlärde, som afgudas af en förvillad samtid. Detta är våra gamla teologers och presters tro; den omfattas af alla dem, som ännu tillhöra den stränga lutherka dogmatiken, eller dess reformerade skepnad brödraförsamlingen. Ändtligen den fjerde öfvertygelsen påstår, att han gällde mera såsom menniska än snille, att han, långt ifrån att betrakta religionen från en förmycket hög ståndpunkt, tvärtom såg den från en förmycket låg (att den för honom var blott en förmedling mellan moralitet och evdämonism), att han alldeles icke stod på höjden af samtidens odling, och att deri just skälet bör sökas, hvarföre han så fragmentariskt fattade christendomens himmelska innehåll; att äfven derföre den ljumma städningen i hans stil icke kan ersätta den majestätliga enkelhet, som utan undantag tränger till en folksamlings sinne; att han öfverallt röjer förstånd, hjerta och välmening, men ingenstädes hvarken den gudalåga, som förråder snillets inneboende helgedom, eller det andans svärd, som aldrig svängs utan en omedelbar ingifvelse från ljusets Fader. — Rec. bekänner, att han af alla Lehnbergs arbeten mest värderar Äreminnet öfver Gyllenhjelm. Så mycket han, sedan många år, deraf kan påminna sig, var det i sanning mera läsbart, än de äreminnen man sedan tvungit honom att genombläddra. Hvad predik-

ningarne angår, tviflar han för sin del rätt mycket, om någon svensk hittills i den andliga vältaligheten uppträdt, som kunde uthärda jemförelse med t. ex. en Marheinecke. — På hr erkebiskopens m. m. Tal följer ett *Svar*, af hr Is. Reinh. Blom (s. 202—207), som börjar med denna bekännelse: «Aldrig hade ödet kunnat göra ett mindre lyckligt val af den, som på akademiens vägnar borde frambära hennes första helsning åt Lehnbergs efterträdare.» — 6) *Sång till finska arméens ära*, af hr Peter Adam Wallmark, vice bibliothekarie (s. 209—217). Denna sång trycktes redan år 1809, för att trösta finska arméen öfver dess missöden. Den har blifvit tillräckligt granskad i Polyfem, 2 Saml. N:o 40 och 41. Den lånar föröfrigt någon märkvärdighet deraf, att man i hvar vers igenkänner Sveriges Marsyas. 7) *Minne af riksdrotset hr Pehr Brahe den yngre, grefve till Wisingsborg*, af hr bisk. doktor C. G. Nordin (s. 229—256). Liknar förf:s öfriga minnesteckningar. 8) *Verldens fyra åldrar, och Julii Cæsars Apotheos*, af hr L. F. Gravander, med. doktor (s. 347—356), Imitationer efter Ovidius. Metamorphosernas skald uppträder här med följande ordalag:

«Sjung, rodnande och blyg, min unga sånggudinna,
Om skilda tidehvarf, som jorden sett försvinna!
Sjung först den gyllne tid af hennes barndoms dar,
Då menskan ännu säll och oförderfvad var.
Än voro inga straff och inga lagar kända,
Och ingen domare, som kunde dem förvända.»

Herr Gravander har också med fog tagit till valspråk:

«Me quoque dicunt
Vatem pastores; sed non ego credulus illis.»

9) *Minne af kongl. rådet och kanslipresidenten herr Bengt Oxenstjerna, grefve till Korsholm*, af hr bisk. dokt. C. G. Nordin (s. 359—384). Skiljer sig ej från de andra Nordinska biografierna.

Slutligen har denna del en egenhet, som ej bör lemnas obemärkt, emedan den i sanning är något egen. Innehålls-

förteckningen öfver handlingarne rörande högtidsdagen 1808 spänner vår nyfikenhet på en *Sång till fäderneslandets försvarare*, af Isak Reinhold Blom, hvilken sång dock sedan fåfängt bland handlingarne sökes. Om denna omständighet meddelar sista sidan, 384, följande upplysning: «Författaren har bifallit akademiens begäran att få införa detta skaldestycke i sina handlingar, under förbehåll, att akademien ville dermed ännu någon tid uppskjuta.» — Likaledes bebådar oss förteckningen öfver handlingarne för d. 20 Dec. 1810 en *Sång öfver Sveriges kronprins Carl August*, men det ställe, der den borde förtjusa oss, står i tre torra rader med kursif berättadt, att «Författaren har begärt uppskof med tryckningen af denna sång, hvilket akademien funnit skäl att bifalla.» Akademien yppar emedlertid för sångaren den förmodan, att han, herr Nordforss, emedan han i fulla ett och tjugu år hvilat på sina lagrar, synbarligen «för att framträda inför akademien fordrade ämnen, hvilka uppväcka hans känslor såsom medborgare.» Då hon dessutom försäkrar honom, att hans sång har «snille, bildning, nyhet och dristighet», och herr Blom troligtvis icke är ett solgrand mindre snillrik, bildad, ny och dristig, så måste man beundra denna blygsamhet, detta visa misstroende till sin förmåga hos ett par män, som snart komma att förvåna Skandinavien med två oerhörda mästerstycken.

Man bör ej finna obillig och obetänkt förolämpande den spådom, som yttrades i begynnelsen till denna recension: att akademiens handlingar, för nästa generation af läsare, till större delen skola förlora tin «läsbarhet» — såsnart man blott ej öfverser den mildare uttydelse, som detta ord i sammanhanget af texten både tillåter och erbjuder. Det nyttjades ej der i den bemärkelse, enligt hvilken det betecknar blott egenskapen att kunna läsas. Meningen var, att man i dessa handlingar, öfverhufvud tagna, förgäfves söker den upphöjning i åsigter, det djup af idéer, den rikedom på kunskaper, det varma känslolif och den mäktiga framställningskonst, som er-

fordras till rättigheten att läsas från sekel till sekel, eller, att de i allmänhet (således med undantag, af hvilka Franzéns och Geijers skrifter nämndes såsom de mest frappanta) sakna den pregel af oförgängligt värde, som dock förlåtligt väntas af arbeten, hvilka göra anspråk på exemplarisk fullkomlighet. Detta, med det tillägg, att instituter, som af staten inrättas till vitterhetens förkofran, ännu ingenstädes gagnat sitt mål, har visserligen varit, är och förblifver vårt påstående. — Så, när vi på ett senare ställe uttryckte den uppriktiga önskan, att akademien snart ville till sina öfriga insigter äfven lägga en mera grundlig kännedom af theorien för snille och smak, frånkände vi henne, *en corps* betraktad, hvarken den ena eller den andra af dessa poler för all vitterhet, utan endast den dialektiska reflexionen, den kritiska skarpblicken, som är entusiastiska snillens mindre allmänna lott. Efter dessa förklaringar öfver de tvenne utlåtelser, dem en och annan läsare missförstått, hoppas vi med fog, att ingen oväldig skall finna vår granskning innebära någon anstötlig glömska af litterär aktning och hofsamhet.

Detta oaktadt, och ehuru vi sedan begynnelsen af denna kritiska öfversigt med fägnad förnummit, att mängden af våra läsare dela vår öfvertygelse och gilla vår åtgärd, veta vi ganska väl, att personer icke saknas, som betrakta det företag såsom ett högst förmätet, att öfver sådana skrifter våga en recension. En slik åsigt förtjenar i sig sjelf ej någon vederläggning, då det samfund, som af Gustaf III befullmäktigades att vårda fäderneslandets språk och estetiska odling, likväl — såvidt rec. påminner sig — ej dermed befullmäktigades att vara ofelbart, en egenskap som tillhör blott det högsta väsendet, och således ej gerna förnuftigtvis pretenderad af lägre väsenden, allraminst af en samling upplysta menniskor. Men det tycks, som hade man ännu i Sverige mindre allmänt hunnit förvärfva sig klara begrepp om beskaffenheten af en verklig kritik. Eller hvaraf, om ej af granskningens beskaffenhet, förmår man väl sluta till det mer eller mindre förmätna i sjelfva företaget?

Dock väl icke, såsom vissa tonlösa tongifvare stundom oblygt nog låtit förstå, af granskarens ålder, statsborgerliga rang eller andra dylika tillfälligheter? I detta fall vore ingen litterär lagskipning möjlig. Är den åter möjlig, så förutsättes dermed, att dess förmätenhet ej kan bestämmas af resultatet — tadel eller beröm, utan af motiveringen — rättvisa eller orättvisa. En obillig kritik är förmäten, äfven om den obetydligaste varelse är dess föremål; den trotsar af låga personliga grunder det evigt rätta, som äfven i förhållande till det minsta kryp bör njuta en oinskränkt vördnad. Förmätet bör vidare hvart och ett omdöme kallas, som yttras af personer, hvilka genom ingenting *) ådagalagt de insigter och förmögenheter, som skulle berättiga dem och andra till tro på deras domarekall. Men då först är kritiken fullkomligt förnedrad, när den med galla och missaktning bemöter snillet på dess glänsande bana; när den med fördomens yra och afundens ilska hväser alla öfverlägsna egenskaper i spåren; när den blott derföre uppvädrar sina ammsagor om tidernas ädlaste värf och syften, att den må kunna, liksom dess urbilder vid månans skimmer, med sina tjutningar underrätta naturen, huru vidrigt himmelens strålar bryta sig mot en djurisk syn. Lyckligtvis lemnar oss en inhemsk tidskrift, tid efter annan, i alla dessa slag af kritisk fräckhet, så oöfverträffliga mönster, att det dristiga nit, som är oskiljaktigt från grundlighetens och vettets pröfningar, svårligen af någon jemförande läsare kan förblandas med betryckta gascognares fanfaronader.

I afseende på de tusende gånger sagda, eftersagda, omsagda, vända, öfverskurna och numera betydligt luggslitna beskyllningar, som vi fått uppbära för fantasteri, egoism och öfvermod, vilja vi ännu bifoga några rader, hvilka dock för ingen del böra betraktas såsom riktade till dessa beskyllningars komiska härolder, som skaffat oss för många glädtiga ögonblick för att vi skulle önska deras tystnad, utan till de individer

*) Eller genom dåliga ting, som är detsamma.

af allmänheten, för hvilka en ytterligare redovisning af våra ändamål möjligen kan synas nödvändig.

Om förnämsta kännetecknet på en partiskrift är, att fästa sin synpunkt på personer mer än på saker, så kan endast en fullkomlig okunnighet eller en starrblind orättvisa belägga Svenska Litteratur-Tidningen med denna tillvitelse. Kände redaktionen någon åtrå efter den småaktiga ära, som kan skördas genom ett tidningskrig, så skulle hon, utan tvifvel med temlig lätthet, förvalta sin tidskrift på ett helt annat vis, och omskapa den till en lavastörtning af sardoniskt hån, hvars blixtrande öfvervigt, om icke den svedda tungusianismen sjelf, åtminstone dess beundrare snart nog öfverrumplades att erkänna. Men denna tidning vore ovärdig att utgifvas vid det yppersta universitetet i Norden, om den ej åsyftade en vidsträcktare omfattning och en ädlare bestämmelse. Redaktionen anser den allvarliga forskningen, det stränga vettenskapsnitet, den lugna pröfningen för de enda medel, som långsamt, men säkert och med obefläckad heder leda till dess hufvudmål, att gagna sitt fäderneslaland; öfvertygad att grundsatser, redlighet i afsigter och orubblig ståndaktighet i deras utförande, förr eller senare skola tillvinna sig förtroende hos alla kraftfulla själar, utan att behöfva försvaras genom strider, i hvilka hon vore nödsakad att spela riddaren af Mancha, som nederhögg en fårhjord i stället för en krigshär. Tvärtom skall hon ej upphöra att speja efter tillfällen, då hon, utan att förneka moget genomtänkta öfvertygelser, kan offra ett bifall äfven åt dem, som sätta en samvetspligt i att fördömma hennes bemödanden, under det de tillika räkna för en öfverflödig sysselsättning, att derom inhemta någon sammanhängande kännedom. Den gemensamma regeln för hennes ledamöter har alltid varit, att framställa sina tankar ärligt och bestämdt, med bifogade skäl, i ordasätt som hvarken öfverträda den allmänna höflighetens lagar eller lagen af den aktning, hvilken man är skyldig motsatta meningar, så ofta dessa vittna om samma rena sanningsifver och framställas med samma billighet. Det

är möjligt, att likväl ett och annat uttryck i en tidskrift af så mångartadt innehåll och i hvilken så många medarbetare måste deltaga, som icke alltid kunna svara en för alla och alla för en, må synas innebära något trotsande maktspråk eller någon utlåtelse af sårande smälek. Det vore en stoisk apathi utan like, att år från år böra sig ompipas af alla upptänkliga misstydningar, och ej någongång känna sig frestad att visa mössen lejonets tänder. Ty hvilka äro de män, som lägga ord i munnarne på den skara, hvars skrik mot oss och hvars liknöjdhet vid saken äro de enda fälttecken, hvarpå dess föröfrigt så brokiga flockar igenkänna hvarandra? Äro de ej dessa skeppsbrutna lärodiktare och dramaturger, hvilkas sånger utan ton sjelfva den goda tonen hellre berömmer än läser; dessa vettenskapsmän, som aldrig gjort sig reda för idéen af vettenskap, och som ej kunna sammansätta en drägligt svensk mening; dessa filosofer, som icke ens ytligt känna något enda system, än mindre förstå hvad system är eller hvarom nu i filosofien tvistas, och som grimacera åt vår logik, utan att begripa de vanligaste logiska distinktioner; dessa theologer, som vilja förtjena himmelriket med att bestrida möjligheten af en annan tro, än en blind eller död; dessa moralpredikanter, som hålla en omedelbar gemenskap med dygdens urbild för det galnaste af alla svärmerier, och finna viljans frihet upphäfven i en lära, som gör just viljan och friheten till det skapande urväsendets högsta manifestation*); dessa häfdatecknare, tomma på fakta och rika på deklamation,

*) Menniskan lefver, i hvarje ögonblick, på samma gång i evigheten och i tiden: det beror då på henne sjelf, att lyda evighetens ande eller tidens. Om detta ämne, så väl som själens odödlighet, skall jag på ett annat ställe framställa mina tankar och aningar. I förväg sagdt, anser jag ett fullkomligare sätt att lefva i Gud (vara odödlig) innehållas i det närvarande inskränkta, på samma vis, som blomman innehålles i vårknoppen. Vår ursprungliga inre odödlighet är den vegetationsprocess, som småningom nödgar knoppen att öppna sig, och döden är den högsta animaliska magnetismen, som utvidgar vår individuella *consensus* till en fullständigare harmoni af consensuala sferer.

som anse historien för en härfva af tillfälligheter, gjord att trassla in och nysta opp på hvad vis man behagar; dessa patrioter, hvilkas ideal af statens lycksalighet är tecknadt i Wielands Abdera, och för hvilka inga onyttigare studier gifvas, än de som leda till visshet i menniskans vigtigaste angelägenheter; ändtligen dessa moderationens och anständighetens ridknektar, som drifva daglig jagt efter anledningar till grofva utfall och dumma infall? — Redaktionens medlemmar ega visserligen icke den hos våra klassiska författare sanktionerade blygsamhet, som yttrar sig genom ett oupphörligt talande om sig sjelf, och som nyligen bragt en af dem, i företalet till andra upplagan af hans skrifter att prunka med sin sjuklighet och kokettera med sjelfva döden: vi tro att den äkta blygsamheten består i en oskrymtad känsla af vördnad för kultur och mensklighet, och att denna känsla icke tillåter den, som eger henne, att utställa sin fysiska personlighet och sina kammarförhållanden till åskådande inför allmänheten; vi tro, att den som uppträder för att i tryck göra en åsigt offentlig, icke på ett grofvare sätt kan visa allmänheten sitt förakt, än då han med subjektiva grunder vill besticka hennes domsrättighet, eller fordrar att hon af medlidande för hans person skall sysselsätta sig med hans arbete; vi tro, att det är hvars och ens ovilkorliga pligt, när han fattar pennan i handen för att säga den läsande verlden någonting, att förut ha noga öfvervägat hvad han vill säga, eller (hvilket är detsamma) att vara säker på sin sak, emedan han i annat fall borde tiga och företaga sig ett nyttigare handtverk; vi tro, med få ord, att det beständiga vämjeliga förespråkandet om egen förmåga och oförmåga bevisar antingen en lamhjertad enfaldighet eller en genomdrifven oblyghet, emedan man icke bör vänta sig att bli dömd efter sin tro, utan efter sina gerningar ensamt. Deremot, i händelse att allmänheten skulle hysa en så oemotståndlig kärlek för confessioner, som man vill inbilla oss, förklara vi på det högtidligaste, att vi anse våra arbeten, alla utan undantag för ganska ofullkomliga fenomener af Nordens

vaknande anda, och endast för de första svaga ljuden, som bebåda dess ankomst; vi äro långt ifrån att tillerkänna vårt företag ett högre värde än det ganska relativa, att uppmana till bättre; och vi känna ingen lifligare önskan, än att snart få lemna platsen åt uppstigande efterträdare, hvilkas öfverlägsenhet i kraft och bildning undanttränger våra förberedande mödor i den skugga, hvarest blott viljans och aningens förtjenst, af framtida forskare i svenska själsodlingens häfder, lockar någon uppmärksamhet på våra bortgömda namn. Men tills den tiden inträffar fordra vi, för att mästras, om icke just mästare, åtminstone varelser, som förstå något mer än att snacka i vädret. Det är denna fordran, som man en och annan gång gifvit tillkänna, kanhända med någon sjelfkänsla, som likväl i sådana omständigheter bör kunna finnas ursäktlig. Hvad andan af vår kritik innebär, öfver hvars djerfhet och ensidighet man nu ändtligen mindre klagar än öfver dess obarmhertighet, ligger öppet i dagen för alla, som lefvat före år 1810. Innan det året existerade ingen kritik i Sverige, och hade icke heller existerat der sedan decennier. Mängden af läsare höll sig till dåliga romaner och politiska skrifter, föga deltagande i den högre litteraturens öden, hvilka också egentligen icke voro några öden, emedan allt hvilade der liksom stannadt vatten. Vissa författare gällde engång för alla såsom stora genier, och när de stundom läto höra af sig, doftade genast rökelsekaret i någon sömnig Post eller Journal, under mångfaldiga bugningar och skrapningar af en person, som kallade sig recensent, och som från början till slutet försäkrade att sjelfva fullkomligheten ej kunde vara mera fullkomlig. Föröfrigt var recensionshandtverket, om det just ej gick ut på att meddela upplysning och rättelse, ett omständligt sätt att komplimentera goda vänner och bekanta, särdeles för deras blygsamhet; och som man ej gerna grep sig an med något betydande slag af skriftställeri, utan att skaffa sig ryggen fri genom beskydd af en eller flera redan kanoniserade, så visste man alltid temligen med hvem man hade att beställa

och hvad man kunde räkna på. Stundom kunde det väl falla ett och annat af dessa helgon in att rida ett litet spärr mot någon utgifven så eklatant usel bok, att dess uselhet af sig sjelf lyste hvarje läsare i ögonen; sådana exekutioner ansågs emellertid såsom högst helsosamma och högst uppbyggliga, och beundrades framförallt som vidunder af qvickhet, ty man gällde i detta tidehvarf för qvick, när man icke var utomordentligt dum. Men dylika bestraffningar timade blott sällan och drabbade merändels några arma prester, som i sitt hjertas oskuld litet enfaldigt kommo fram med sin bokstafliga tro på Augsburgiska bekännelsen (ty sådana prester funnos då ännu); dessa gammalmodiga hedersmän fingo då, till synnerlig gamman för alla upplysta*), höra ordas vidt och bredt om fördomar, om moderation, om smak, om tolerans, med mera dylikt, hvilket i deras öron klingade ungefär som en utstofferad förberedelse till ett slags ny Baalsdyrkan. Med dessa fraseologier om upplysning och tolerans, späckade af små vinkar om frihet och jemlikhet, briljerade man den tiden oerhördt och oroade onödigtvis f. d. konungen, som visserligen såg dessa ämnen icke just ur de ljusaste synpunkter. På detta sätt liknade Sveriges litteratur dammen vid Bethesda, och fastän Höijer och Silverstolpe stego ned ett par gånger för att röra om den, sjönk likväl snart det mineralhaltiga till bottnen igen, hvilket hade den verkan på vattnet, att hela

*) Den upplysning, som här menas, var ett slags orden och bestod af tre grader. På den första, der vanligtvis fruntimren stannade, nöjde man sig med att afskudda de enklaste fördomarne, såsom t. ex. att man borde läsa Bibeln, att sabbaten måste hållas helig, att man i en bråd vändning kunde fara till helvete, o. s. v. Det ingaf redan en betydlig känsla af en sann upphöjning, när man vågade sy om söndagsqvällarne, sedan man under hela veckan knappt tagit nålen i hand. Den andra graden meddelade likväl ett vida renare ljus: der bannlyste man preste-ståndet ur staten, läste Horrebow om Jesus och förnuftet, och höll sig öfverhufvud för klokare än Paulus. Ändtligen i tredje graden insåg man, att alla vidskepelser egentligen innefattas i en enda, nemligen i den att tro på någonting högre än sig sjelf.

brunnssällskapet af klassiska akademister, klassiska dagbladsskrifvare och halfklassiska läsare somnade samt och synnerligen in, utan all vidare omtanka hvarken att dricka eller movera sig. I denna belägenhet, sofvande rundtomkring den sofvande dammen, njöt man behaget af en stilla lefnads lugn, ända till vår ankomst; och då sömnen, i det hela tagen, är ett slags fredligt och nästan gyllene tillstånd, så ropade man åt hvarannan, när man någongång halfvaknade för att gäspa och sträcka sig, att man nu firade svenska vitterhetens gyllene ålder. Att sätta den så länge tilltäppta mineralådran i omlopp, behöfdes en staf så hvass, så knölig och så lång, som Virgilius beskrifver Polyfems — och det var naturligt, när hon på engång svallade fram med brusande böljor, att man skulle finna det väckande dånet högst obeqvämt, ja så till sägandes impertinent. Eller hvilken annan benämning kunde man utdela åt menniskor, som med fullt allvar påstodo, att i frågan om nationens mest gemensamma och heliga egendom, dess litteratur, som tillika är den mest osvikliga spegeln af dess lynne och åsyftning, vore individers personlighet betraktad endast såsom sådan, den må vara främmande eller egen, ett rent af *non-existens*, utan all rätt att komma i beräkning? Ännu mer, då dessa menniskor voro unga, många ej engång embetsmän, och då detta oaktadt ett immerfort växande antal af personer, som dels haft ögonen öppna under den föregående periodens slummer, dels funno det oangenämt att åter tillsluta dem, började gilla och understödja ynglingarnes företag? — Detta var förmycket att smälta på engång. Hafva väl våra motståndare, i fall vi med detta namn böra hedra några efemerider utan all positiv förmögenhet af motstånd, ännu efter fem års demonstrationer hunnit begripa den enkla satsen, att hvar och en, som uppträder såsom skriftställare, med detsamma förvandlar sin enskildhet till ett blott och bart vehikel för de begrepp han vill framställa, för litterariska operationer, — och att han således har förlorat all rättighet att knota, när omdömet och granskningen befatta sig med begreppen och opera-

tionerna, utan afseende på deras tillfälliga vehikel, hvilket dessutom har samma utväg öppen, att befästa sin öfvertygelse och bestämdare förklara sig? Träder man fram att agera, utan skicklighet att vara aktör, så skylle man sig sjelf om man blir uthvisslad; och gör man böcker för att i recensioner höra sig helsas med ödmjukaste tjenare, eller vill man behandla litteraturens fält som ett ställe der man ger cour, så lägge man hellre bort pennan och nöje sig med att mottaga besök i sin kammare eller kort i sin visitlåda.

Icke personen, utan saken! Sådant är redaktionens valspråk. Kunde blott de, som under ideligt ropande om ensidighet och bitterhet, å sin sida göra allt för att framtvinga skäl till sitt larm, föreställa sig denna synpunkt ens såsom möjlig! Säkert skulle de då finna mera både hedrande och båtande, att antingen i stillhet afvakta den tidpunkt, då våra åsigter af konsten, religionen, filosofien m. m. hunnit till den grad af utbildad framställning, att sjelfva mängden af dem, som blott i någon mån befatta sig med läsning, dagsklart inser hvad vi mena och ej mena; eller också genom en aktningsvärd, på insigter grundad och från bestämda principer utgående polemik, som andades ett oegennyttigt och för menskligbetens sak lågande nit, beflita sig att sätta allmänheten i säkerhet för den mer och mer omkring sig gripande smittan af våra förvillelser. Dertill borde de jemväl täckas att i egna skrifter, förträffligare än våra, uppenbara den ogemena visdom och den äkta smak, för hvars brist de tills vidare ur utländska dagpapper låna sina små, efter omständigheterna, pudrade eller smutsade utfall — emedan äfven den trivialaste skymt af qvickhet öfverstiger dessa menniskors uppfinningsgåfva. På sådant vis skulle fäderneslandet, antingen genom oss eller dem, kraftigt närma sig till det herrliga mål, som för våra ögon oupphörligt skimrar: en sjelfständig, en varm, en ur Nordens eget hjerta, ur dess rena, mäktiga själ uppblomstrad vitterhet, konst och visdom, en idealisk fulländning af Sveriges i naturen och historien företecknade anlag.

Instiftad och bestämd att arbeta på samma mål, af en monark, som åtminstone ur nationalärans synpunkt förstod att finna det önskvärdt, underlåter Svenska Akademien tvifvelsutan ingenting, som enligt dess tänkesätt leder till uppfyllande af sin höge stiftares i sanning konungsliga afsigt. Väl visar europeiska vitterhetens historia, och kanske tillika sakens egen art, att dylika stiftelser till den estetiska bildningens förkofran, genom det skråenliga, som häftar vid sjelfva principen, och genom det verldsligt befallande anseendet af politisk auktorisation, långt mera tjenat att fjettra språk, smak och bildning inom den döda enformigheten af ett vilkorligt manér, eller göra en viss gyllene medelmåtta för alla tider enväldig, än att nära och framkalla sann klassicitet genom villigt framskridande med snillets oupphörliga formvexling, som alltid är det klaraste uttrycket af tidens anda och behof. En sådan förstening af opinioner har lyckats i Frankrike, och den var nära till sin fullbordan här. Detta hindrar dock ej akademien att för sin del göra ett lysande undantag; redan binamnet Svensk innebär dertill både anmaningen och möjligheten. Men en helt annan väg måste väljas, för att bereda en gedigen och svensk litteratur, än den, som man i bästa mening låtit ett för fransmän inrättadt smakråd föreskrifva sig. Vi hafva aldrig täflat om något pris hos detta samfund, och inga enskilda grunder drifva oss till missnöje öfver akademiens domar. Om någon del duger af våra försök i poesi och estetik, så gör den sig plats utan yttre sanktion, och den andra delen, som icke duger, skulle äfven af guldjettoner ej kunna räddas från undergång. Det gifs då intet skäl, hvarföre vi ej ganska opartiskt skulle kunna förundra oss öfver herr N. L. Sjöbergs *Tal* den 20 Dec. 1807 (D. fr. 1796, sidd. 3—6), som innehåller en prålande uppräkning på alla de fördelar, för hvilka nationen har akademien att tacka, och hvarvid endast författarens af Thorild fordom erhållna betyg på sin oskuld kan komma i åtanka. Tvärtom är akademien ännu skyldig nationen en lång kedja af upprättelser för de

skadliga inflytanden, som under hennes spira från Boileaus fäderneslaud inströmmat öfver Ehrensvärds. Det är ej nog, att den fransyska smaken i vitterhet förhåller sig till antikens smak, som fontangerna och styfkjortlarne till grekinnornas draperier; den gör äfven uppkomsten af all verklig smak omöjlig, och då den sjelf är dräggen af en nationalitet, hvars litterära förförare liksom rest sig i massa för att bringa sin tomma och lättfärdiga åsigt af lifvet i ett ordentligt system af skökojoller och onatur, så medför den, öfverallt dit den anländer, en torr lättsinnighet, som förqväfver alla ljusglimt från idéernas verld, och en gycklande fräckhet, som begabbar såsom svärmeri de själars örnflygt, i hvilken den ej förmår deltaga med sina läderlappsvingar. Vill man skönja i ett kolossalt och konseqvent exempel, hvad denna anda kan åstadkomma i svensk atmosfer? Öppne man då hr af Leopolds samlade skrifter. Det är ej möjligt att med större virtuositet blotta en ödemark i sitt inre, eller med djerfvare öfvermod skryta öfver sin brist på ursprunglighet, känsla och bildning. Må Parisarne i fred behålla sin flärd för sig, och inbilla sig att ännu gifva Europa orakel; men förskone man Norden engång ifrån att se deras fladdrande farcer i härmningen förbytta till tunga och tråkiga björndansar. Hvad som kan passa för ytliga varelser, som lefva för dagen, passar ej för ett folk, som af naturen är hjertligt, storsinnigt och fromt. Det är sannt, att man på den förskämda stammen af sjelfviskhet och frivolitet, genom sedolärande oder och allahanda deklamationer på rim och prosa, velat inympa ett slags moralitet och ett slags filosofi. Men den halt, som stämplar denna moralitet och denna filosofi, kan någorlunda grundligt utrönas i det sätt, hvarpå Voltaire i sina mest individuella produktioner betraktar lifvet och döden, och hvaraf särskilda prof så mycket mindre behöfva anföras, som vi på svenska erhållit åtskilliga sjelfbekännelser af samma beskaffenhet, med hvilka man snart i denna tidning kommer att sysselsätta sig. Det är begripligt, att efter en i utsväfningar tillbragt

ungdom och på bagateller förspillda mannaår, skall man tänka med vämjelse på tiden och med hemskhet på evigheten. Men hvartill tjena då alla de alexandrinska predikningarne? — Sjelfva det slag af tragedier och epopeer, hvaröfver Fransoserna så mycket brösta sig, hvad kan det vara för Skandinaverna, som äga en urhistorisk från gudar stammande forntid, och hjeltesagor af en sådan rikedom på tragiskt djup och inre skönhet i sammansättning, att ingen folkstam på jorden mäktat framvisa något jemförligt? Hvad äro väl mot den enda Volsunga- och Niflungasagan, sådan den blifvit behandlad af Fouqué, alla Corneillerier och Raciniader tillsammantagna? Vi medgifva, att de fransyska dramaturgernas hufvudmän utmärka sig genom ett intressant bemödande att utvidga den trånga sferen af sina fördomar till en värdig bana för Melpomene, och att de bättre af deras skådespel (t. ex. Voltaires Brutus och Racines Athalie) låta läsa sig, när man har godt om stunder: men hvad skall man säga om deras svenska efterapare? Ingenting annat, än att de äro mumier utan anda och blod; — lyckligtvis falla de redan sönder till aska. För oss finnas att tillgå Homerus och Plato, och Dante och Shakspeare, och Cervantes och Tasso, och Goethe och Schiller, och Winkelmann och Jean Paul, och Herder och Schelling: och man vågar fordra, att Sveriges konstnärer evigt skulle darra under den långörade Boileaus skolris, och beundra en charlataniserande empirism såsom det högsta ideal af mensklig visdom! Ja, dessa geniets kastrater, som aldrig hunnit till ett ädlare begrepp om natur, än att den är ett mönster i stort för Nürnbergerarbeten, de blygas icke att förebrå Shakspeare, hvars Romeo och Julia sjelfva kärleken och gratierna bildat, en rå smak och en luden skogsmenniskonatur!

Man skall kalla detta språk för ungdomens och hettans: vi ana det och äro beredda derpå. Men då en arrogant smaklöshet, förenad med en okunnighet utan like, så länge fått ostraffad gäckas med det sköna och det sanna — äro då skönheten och sanningen de enda parter, hvilkas advokater

böra tala ödmjukhetens tungomål? Hvad ungdomen beträffar, i hvilken åtskilliga bedagade män tyckas lägga ett särdeles brott, så erkänna vi gerna, att vi till större delen bära den olyckan att vara unga; i fall det verkligen är någon olycka, att ännu i sin första styrka känna naturens lif och idéers enthusiasm, hatets makt och kärlekens förtjusning. Och så helig som ålderdomen är, när den lik en gloria bekröner en patriarkalisk dygd och aftonen af en stor mans lefnad, så litet mäkta vi förstå, med hvad fog blotta nattrocken och peruken, särdeles i litterära tvister, för egen räkning kunna vänta sig några hyllningsoffer.

Den fransyska tonen i vettenskap och konst har tillräckligt uppdagat sina frukter. Den moquanta sensualismen, den bellettristiska jargonen, den mot religion, filosofi och poesi lika protesterande materialistiska fanatismen hafva ändtligen bragt sitt hemland till det mål, hvarifrån Rousseaus och Hemsterhuis' i öknen ropande röster ej förmådde aflägsna det. Äfven dess tillgifnaste anhängare inse nu det rysliga tillstånd af fullkomlig upplösning, det moraliska och politiska brådjup, i hvilket detta fordom så rättvist beundrade, ännu i så många enskilda fall älskvärdt ridderliga folk sjunkit under och förtärs. Och likväl prisa de till vår efterföljd dessa kärnlösa mönster, der man förgäfves söker lifvets ord, dessa författare utan hjerta, utan tro, utan allvar, som med sina pestaktiga utdunstningar förgiftat Europa och andligen mördat sin nation! Genom hvad annat underkufvade Napoleon, som i sin person representerar all den storhet, hvartill jordens ande skild ifrån ljusets kan hinna, nästan hela den bildade verlden, om ej genom den egoism och den slappa lättsinnighet, som från Voltaires fosterjord bemäktigat sig nästan allheten af Europas förnäma, ståndspersoner och embetsmän? Och hvarigenom blef han krossad, om ej genom reaktionen af ett yngre slägte, uppfostradt i andra grundsatser, och af de män, som under den förflutna jerntiden med outtröttligt nit förberedt sanningens välde? Den som ännu är blind för den litterära verldens omedelbara sam-

manhang med den politiska, han betrakte det ljus af kraft och seger, som ändtligen fulländat den germaniska stammens ära. Preussen har slagit tidens Babel genom elektriseringen af sina tänkares idéer och sina konstnärers tjuskraft. För att bevisa detta, hvilket ligger för allas ögon som umgåtts med personer af Tysklands' bildade stånd, behöfs ej engång erinras att dessa tänkare och dessa konstnärer sjelfve fäktat i led med de landsmän de uppeldat, att Körners unga blod för frihetens sak strömmade öfver hans lyra, att Fichte dog af militäriska mödor, eller att Steffens bär jernkorsets hjelteorden och var en af korstågets hufvudmän. Det är i principerna af den vettenskapliga och estetiska bildningen hos våra ädla stamförvandter, som bevisen böra sökas för det fenomen, att äfven den mekaniska taktiken brutits af de krafter, hvilka i förväg bröto den mekaniska verldsåsigten och den mekaniska konstläran. Det är sant, jemväl i Tyskland finnas nattfoglar, som grina mot ljuset; men till tidens och menskligheteus heder låter det af inga pappersbalar hämma sig. Det är äfven sant, att strålarne af detta ljus, som upplöser alla motsatser, abstraktioner och ensidigheter till harmonisk grundval för en gemensam verldskultur, förbländat och förvirrat många svagt organiserade sinnen, och att det tillstånd af kaotisk fermentation, som måste föregå stora skapelser, ofta frambringar förunderliga missfoster i alla den högre bildningens elementer. Många bland dem, som hoptals tränga sig fram omkring genialiska författares fanor, synas blott vilja gifva sig sjelfva en liten märkvärdighet med att räknas till deras lärjungar, och behandla saken med samma lättsinnighet, som berodde den endast på öfvergången från ett gammalt mod till ett nytt. Att sådan icke är redaktionens sinnesart, förmodar hon att billiga kännare skola medgifva. Vårt sätt att resonnera i vettenskapliga ämnen är ej ett slafviskt efterpladdrande af missförstådda begrepp och missbrukade termer, och de ledamöter, som sysselsätta sig med poesi, äga åtminstone den förtjensten att den är deras egen. Föröfrigt ämnade vi aldrig att öfverflytta den

tyska litteraturen, såsom sådan, på svensk grund, utan blott det, som för hela Norden bör vara gemensamt af denna litteratur: friheten, allvaret, natursinnet och andakten. Tyskland är i andligt afseende Europas hjerta; må Skandinavien inse, att naturen i samma afseende bestämt vår halfö till dess hufvud! Att utbilda detta ursprungliga förhållande mellan hufvud och hjerta till en guddomlig och varaktig sammanklang — det är Svenska Akademiens, det är alla svenska vettenskapsidkares och konstvänners bestämmelse. Det är ej nu fråga om att härma, utan att göra sjelf; det är ej nu fråga om att uppsätta en liten täck hedendom på altaret i kulturens tempel, utan att återställa den gamla goda christendomen i sina rättigheter, och med henne sammansmälta lifvet, forskningen och sången. En ny organisation är i detta hänseende börjad med Sveriges nationalbildning; den skall segra genom det ungdomliga i sin princip; tiden är visserligen stormig, men den fordrar också kraftiga idéer och modiga karakterer. En ny paradiaisk verld uppstiger långsamt ur alstrande böljor, och vill man bosätta sig der, så måste man ännu ej sky mödan att simma eller brottas med vågorna. De makter, som ställa sig emot henne, blotta redan derigenom sitt öde, att de skryta öfver sin föråldring; de skola försvinna såsom agnar från jorden, och efterverlden, om deras namn hinna dit, skall dömma dem utan förskoning.

IDUNA.

Åttonde häftet. Stockholm 1820.

(Sv. Litteratur-Tidning 1820.)

Då rec. går att anmäla ett nytt häfte af denna förträffliga tidskrift, kan han ej fördölja den glada känsla, med hvilken han i henne ser ett af de klaraste himmelstecken, som daga den svenska vitterhetens närvarande synvidd. Icke heller torde han fela, om han förklarar sig betrakta detta häfte, åtminstone i poetiskt afseende, såsom ett af de yppersta bland sina berömliga syskons antal, ja det enda, som i jemförelse med det oförgätliga första icke förlorar, utan rättvist kräfver det loford, att med ett väldigt steg hafva ryckt vidare fram på den der så herrligt antydda utvecklingsbanan. Liksom det första tillkännagifver ock det åttonde på det mest bestämda sätt en ny period af poetisk progression: och de efter oss uppväxande slägter skola ej förgäta, till hvilken de stå i förbindelse för detta lyckliga bådskap; — om än samtiden, mörk och förvirrad genom en mångfaldig splittring och stridande åsigters tvedrägt, icke förr än småningom lär sig förstå, huru stor den utsigt är, som herr Tegnér, särdeles genom sin behandling af Frithiofs Saga, i sistnämnda häfte öppnat för sitt fäderneslands ur långvariga fördomar befriade känslostämning och skaldesång.

Utom de meddelade profven af denna sagobehandling, vid hvilka rec. ämnar något längre uppehålla sig, har detta häfte lemnat oss åtta skaldestycken, alla undertecknade med det allkända T—r, och äfven utan signaturen lätt igenkännliga till sin härkomst. De äga, till största delen, ett utmärkt värde; med bibehållande af det glada, raska, färgskimrande och bildrika, som väsentligen tillhör lynnet af denne skalds ovanliga diktarförmåga, lida de betydligen mindre af de brister, dem man väl icke utan allt skäl, ehuru kanske icke utan all öfverdrift, någongång anmärkt hos den Tegnériska sångmön: nemligen det stundom alltför mycket sökta epigrammatiska och påhittiga, så i tankar, som troper och uttryck, det öfverlastade i liknelser, det prålande i färgor, korteligen, allt det smink, som allraminst behöfs der så mycken verklig helsa, sprittande liflighet och omotståndlig skönhet borde genom sig sjelf vara säker om sina segrar. Det gifs en oräknelig mängd läsare, hvilka i alla poetiska konstverk, så större, som smärre, egentligen läsa blott rader, men aldrig ett helt — ty raderna, tänka de, utgöra ju tillsammantagna det hela? — och som derföre fordra, att hvar och en rad skall undfägna dem med ett slags för sig sjelft bestående poem, eller — för att närmare uttrycka deras innersta mening — ett för sig sjelf bestående infall. Sådana läsares beundran vinnes endast genom det på effekt beräknade, som i rad efter rad blixtvis frapperar och förvånar; de se i poesien ingenting annat än en präktig fyrverkeri-tillställning, och klappa sina händer ömma, när skalden nedlåter sig att gifva dem skådespel af raketer, brandhjul och eldqvastar, som med fräsande och sprakande ideligen stiga åt höjden. Om än denna synpunkt må förlåtas dem — huru få äro ännu hos oss de, som t. ex. begripa Goethes enkla, naiva, lugna, likt en ocean verldsomfattande snille? ja huru få de, som begripa naturens eget? — så må dylika läsare likväl ej inbilla sig att vara den allmänhet, som skalderna önska sig. Herr Tegnér fortfar att allt mer och mer höja sin bana och sin konst ur deras låga

synkrets; och utan att vilja förringa det pris, hvarom täflas af de vackraste bland hans äldre sånger, våga vi dock påstå, att han i de romanser, till hvilka sagan om Frithiof gifvit ämne, råkat företrädesvis den rätta, till en sann odödlighet ledande vägen för sin talang, d. v. s. vägen till de läsares hjertan, för hvilka ingenting är kärkomnare, än framträdet af en kraftig själ och en rik bildningsgåfva i den skära, fulla strålkronan af egen och inneburen fägring.

Nog: Iduna har ånyo framburit guldfrukter till diktens evigt vederqvickande högtid; det är vår pligt, liksom vårt nöje, att taga dem i närmare skärskådning.

Den första kallas *Sången:* ett skaldestycke, som med skäl kunde ställas i spetsen för en samling af sin författares diktningar. Det framställer, i tjusande, till tankar, bilder, språk och byggnad lika harmoniska verser, hans åsigt af sin konst; och denna åsigt är sådan man borde vänta den: det mest poetiska uttryck af ett sangviniskt temperament och ett lyckligt lynne, som aldrig af verlden blifvit hemsökt med några grundliga lidanden. Då detta stycke första gången trycktes, i Stockholms-Posten, sades det äga en polemisk åsyftning; ett rykte, som af den nu borttagna parenthesen i öfverskriften (Till Vederbörande) tycktes vara bekräftadt. Det sades vara menadt såsom en vederläggning af en annan täck och ljuf, men till innehåll och ton elegisk skaldedikt, som under samma namn läses i Poetisk Kalender för 1819 och skildrar sångens väsende med icke mindre behag, fastän ur en motsatt synpunkt. Herr Tegnér ser nemligen i sången blott glädje och seger; herr Grafström åter blott längtan och tröst. Egentligen hafva begge rätt; det vore ej svårt att bevisa, att sången lika mycket är en »evig längtan» som en »evig seger», och att »skaldens sorger» kunna lika billigt sägas vara alla, som »inga». I denna sak gör hvar och en skald förmodligen bäst, om han obekymradt följer ingifvelsen af sitt ursprungliga och enskilda lynne; rec. begriper ej, hvarföre den ena åsigten skulle behöfva fiendtligt uppträda mot den andra.

Sker det likväl, så önskar rec. visserligen, att alla strider inom vitterhetens område fördes lika ädelt och poetiskt, som denna. Vi kunde således med fog behandla nämnda tvist såsom en de båda älskvärda skaldernas ensak, som icke vidare anginge oss; men den angår icke allena dem. Rec. har, under de senare åren, i åtskilliga offentliggjorda yttranden af herr Tegnér förmodat sig märka, att denne skald anser en viss oupphörligt sorgbunden och klagande sinnesstämning såsom en väsentlig hufvudegenskap hos den i Sverige såkallade nya vitterheten, — till hvilken han föröfrigt, i trots af alla sina protester, och änskönt han ville aldrig så ofta upprepa dem, sjelf är med hull och hår förskrifven, — liksom han ock i afseende på den filosofi, hvilken denna vitterhets flesta representanter bekänna, synes föreställa sig dem ungefär såsom flugor, fångade i spindelnätet af en mordisk metafysik, ur hvilken de aldrig mer skola lossa sig. Det muntra, beqväma och snarfattliga i detta föreställningssätt kan ej bestridas; blir åter frågan om att granska det sanna deraf, så har herr Tegnér utan tvifvel lika orätt, då han tror att de skalder, hvilka han påtagligen har i sigte, vilja upphöja elegien till den högsta af poesiens former, som då han befarar att de och deras vänner genom besittningen af ett visst filosofiskt system förmena sig vara i besittning af alla Guds och naturens hemligheter. Den senare af dessa beskyllningar ligger här alldeles utom vårt svaromål: vi hänvisa honom, och alla som med honom tänka lika, till en nyligen utgifven bok *), den yppersta som på svenska språket ännu öfver Verld, Förnuft och Uppenbarelse blifvit skrifven, — att der närmare pröfva, om den nya (!) filosofien, hvars hufvudsakliga riktning går ut på att tillintetgöra alla slag af ensidigheter och kärnlösa abstraktioner, förtjenar tillvitelsen att vara ett «abstraktionens träsvärd»; ett uttryck, på hvilket vi föröfrigt ej lägga någon vigt, då det icke mindre, än hela

*) Thorild. Tillika en filosofisk eller ofilosofisk Bekännelse — af E. G. Geijer. Upsala 1820.

det jubeltal der det paraderar, så till sammansättning, som innehåll, bär en förmycket outplånlig pregel af öfverilning och förhetsadt missförstånd *). Hvad åter den förra beträffar, så vill rec. begagna den gifna anledningen att här engång för alla besvara den. Beskyllningen kan tydligtvis blott grunda sig på den omständighet, att en elegisk individualitet, såsom det påstås, mer eller mindre stämplar de flesta produktioner af en viss ung skald, som emot all sin vilja och alla sina bemödanden ännu anses af många såsom ett slags Tartar-Khan i spetsen för de såkallade fosforisternas horder, eller såsom en Dalai Lama i medelpunkten af sin välorganiserade kyrkostat. Rec. är likväl tillräckligt nära bekant med den anklagades tänkesätt, för att kunna försäkra, att denne ingalunda betraktar poesien såsom «en mörk saga om trånad utañ mod och hopp», och att hans hjerta, så väl som hans öfvertygelse, känna något högre än «den veka klagan, de missljud, som ej lösas opp». Förekomma några sådana i hans skrifter, hvilket väl är möjligt, särdeles i de äldre, så ogillar han dem sjelf på det högsta. De o u p p l ö s t a m i s s l j u d e n, i den mening som herr Tegnér här använder detta uttryck, förråda visserligen en sjuklighet i själen; men detta s j u k l i g a ligger ej i en sinnesstämning, som uppkommer af en genom födsel gifven och genom öden utvecklad personlig känslas valfrändskap

*) Man jemföre den förträffliga recensionen öfver detta Tal i N:o 10 och 11 af årg. 1818; en granskning som i afseende på allt det h u f v u d s a k l i g a klart och bestämdt utreder hvarje knut af dåvarande besynnerliga stridsförhållande. Ett och annat förmycket bittert utbrott af harm kunde visserligen med skäl önskas bort: men denna harm var likväl i följd af sin anledning ganska förlåtlig. — Bland förebråelser, som i nämnda tal synas rakt syfta på utgifvaren af Poetiska Kalendern, förekommer en, mot hvars fulla riktighet denne ej har det ringaste att invända. Det är nemligen den, som tadlar hans beundran för visan om «Skön Jungfru i Rosengård». Utgifvaren bekänner, att han ännu i denna gamla visa finner och alltid skall finna en utmärkt poetisk skönhet; ja, han önskar, att så väl han sjelf, som våra öfriga skalder förmådde rätt ofta lemna prof af en diktargåfva, som kunde mäta sig med nyssnämnda visas anda i helig sinnrikhet, hjertlighet och oskuld.

med sorgliga ämnen och föreställningar, utan i den svagheten, som tvifvelsutan en och annan gång öfverraskar äfven de kraftigare af dylika lynnen, att sätta sorgens verldsåskådning liksom i theori, och behandla den såsom en absolut sann, eller till sin grund för alla gällande. I och för sig sjelf är sorgen, såsom sådan, lika litet ett sjukdomstillstånd, som glädjen; båda äro lika ursprungliga, nödvändiga, oundvikliga grundbeståndsdelar och hälfter af menniskolifvet; eller hvem skulle djerfvas påstå, att dagen kunde umbära natten? och dennas präktiga stjernhimmel, går han ej fullt opp i majestät, fastän af en olikformig art, mot den förras ljusa och bländande lifligheet? Den högsta poetiska skönhet torde väl böra sökas der, hvarest båda sammansmälta; såsom vi se i morgon- och aftonrodnad, der ögat och känslan förgäfves bjuda till att särskilja, hvad som af det himmelska skenet är dagens eller nattens tillhörighet. Svårligen lärer detta kunna nekas; men lika svårt är att inse, hvarföre det innerligare tycke, som en myckenhet menniskor hyser för skådespelet af solens nedgång, mera vore någon sjuklighet, än det slags öfvervigt af nöje, hvarmed andra betrakta hennes uppgång. Skulle dessa olika tycken råka på det underliga infallet att uppträda i kamp mot hvarandra, och morgonrodnadens anhängare började yfvas öfver hvad de kanske täcktes kalla sin uteslutande helsa och nordmansfriskhet, så kunde man väl ock ej förtänka aftonrodnadens, om de å sin sida trodde sig äga tillräckliga skäl att förklara de förra för hjertlösa storskrytare och fantaster. Det är blott i fall af en frambrytande herrsklysten ensidighet, som den i detta fall straffbara sorgen bör med predikatet af själssjukdom tillrättavisas; men dess motpart, i händelse att den yttrar sig lika nyckfull och lika ensidig, förtjenar det nämnda predikatet icke mindre. Om sorgens öfvermod är en feber af afmattning, så är glädjens en feber af öfverspänning; men öfverspänningen är blott en annan form af krafternas förlorade styrka. Jemvigt och måtta — under hvilken skepnad och färg som helst af personliga tycken och

böjelser — är helsa, kraft, varaktigt sinnesmod; allt annat är jäsning, fladder och vanmakt, eller står åtminstone på branten deraf och har redan svindeln i hufvudet.

Våra läsare skulle ofantligt misstaga sig, om de i dessa anmärkningar öfver ett ämne, som i våra dagar så häftigt omtvistas, ville finna ett stycke polemik mot herr Tegnér. Han är sjelf, i sina lyckligaste dikter, t. ex. just i den tafla af sången, som föranledt oss till slika betraktelser, det vackraste och fullständigaste bevis, att i hvar och en varm skaldisk känsla, den må vara stämd af lust eller smärta, de ljusa och de dunkla elementer sammanträffa, genom hvilkas förmälning den lågande bildningens flamma skapar ett uttryck af skönt, rörande och sannt. Det ljusa lifvar och tänder, det dunkla förmildrar, fäster och vederqvicker: en högre harmoni, än den som uppkommer af bådas förenade färgspel, mäktar ej Gud sjelf inom den närvarande sinneverldens gränsor visa oss. Det är till denna harmoni, hvilken, ehuru af begge född, dock i sin utbildade rena och heliga tillvarelse är oändligt lyftad öfver både sorgen och glädjen, som rec. förmodar att den författare syftar, om hvilken ofvanföre nämndes, att han af mången anses på engång såsom en egenkär, bister, vildsinnad partichef, och dock såsom förälskad i bara vemod och tårar — en sinnesstämning, som åtminstone hos en dylik vitterhetens Tamerlan vore alltför mycket löjligt känslofull. Visserligen tror denne författare, att skalden, i alla stunder af allvarsam besinning, känner sig ej mindre än hela det öfriga menniskoslägtet drifven ur det eden, hvarmed i smått hvarje persons lefnad, liksom i stort naturens och historiens, tager sin begynnelse; visserligen tror han, att en vida högre väg är behöflig till detta edens återvinnande, än den som sången, åt sig sjelf lemnad, erbjuder, emedan en motsatt tro, eller den blinda sjelftilliten hos en poesi, som i en tid af all möjlig andeförvirring vill rådfråga blott sitt egna orakel, rakt leder till det vådliga fantasteriet af en estetisk pantheism, ett inbillningens gyckelspel, öfver hvars grundlöshet och tröst-

löshet han väl torde synas befogad att dömma, då han sjelf under flera år af sin första ungdom varit fången i dess glittrande förvillelse. Men detta föreställningssätt, denna orubbliga öfvertygelse hindrar ej den åklagade författaren att äfvenledes tänka sig den äkta skaldens bestämmelse såsom ett med glädje och mod intill ändan fortsatt bemödande att undanrödja, besegra, underkufva, så inom sitt eget bröst, som inom sina läsares och åhörares, allt det usla, småaktiga, oklara och förgängliga, hvarigenom så ofta, ömsom under skepnad af öfvermod, ömsom af förtviflan, det kraftiga i menniskosinnet söndersplittras och det ljufva maskstinges, oskulden vanställes till hycklande fåfänga, styrkan förhindras att vara mild och behaget att utgöra blomman af en fast karakters djupa, ovanskliga rötter. Ja, hvar och en talent, äfven af den utmärktaste förmåga, är, i fall den ej tjenstskyldigt bildar det meddelande organet för en stor och sann karakter, blott ett glänsande lappri för ögonblicket, i förhållande till utvecklingen af lifvets dram och historiens eviga allvar. Så erkänner ock rec. ingen annan kraft för sund, än den som i fulla känslan af sin makt ej glömmer att vara ödmjuk och from; icke heller någon annan helsa för sann, än den som framför allt grundar sig på en psykisk jemvigt mellan personlighetens tillgångar och utgifter. Slutligen vågar han tillika yttra den mening, att skalden, i en tid sådan som den närvarande, visst ej handlar oklokt, om han förvärfvar sig några fastare stödje- och utgångspunkter, än det ögonblickliga glädjeruset af en skön instinkt och en ymnig ingifvelses uppblossningar. Sådana fastare, ja oföränderliga punkter finnas tvenne: en djup filosofi och en klar religion. Den sista är tvifvelsutan den högsta; men tidehvarfvets rikast begåfvade andar synas vanligtvis ej uppnå den, förrän de i förväg tagit den förra i besittning. Menniskoslägtet är nemligen kommet derhän, att numera ingenting är svårare att fatta och ernå, än just det enkla, och att ingenting förekommer hopen mera gåtlikt, än just det genom sig sjelft tydliga, som fordom låg

öppet i dagen för alla med friska ögon utrustade själar. Hvilken väg till det eviga ljuset kan vara simplare, än den som t. ex. Thomas a Kempis företecknat i sin bok *de imitatione Christi?* Och likväl är denna väg den bana, utom hvilken ingen högre, genare och vissare gifves.

Dessa betraktelser äro egentligen ej skrifna för herr Tegnér, ty vi äro öfvertygade, att han i allt det väsentliga deraf med oss delar samma tänkesätt. Det skulle dock smickra oss, om en sådan domare bevärdigade dem med uppmärksamhet och bifall. Också begå vi förmodligen ej något misstag, om vi af den renaste och ljufvaste bland hans lyriska sånger, *Prestvigningen*, draga den slutsats, att äfven han med lifligt medvetande förmår blicka in i hjertat af den innersta lifsprincipen för all poesi. Och huru stode han annars på den lysande plats han intager bland våra skalders antal?

Denna princip, hvad är den? — Mystik: ett evigt öppnande af en evig hemlighet, tillgänglig endast för klara, menlösa, barnsligt friska sinnen, och för sådana, som genom stränga reningar aftvagit sig det jordiska skenlifvets besmittelser. Sjelfva naturen, poesiens moder och amma, förråder blott genom sinnbilder sin glada, ödmjukt drömmande uppfattning af gudaväsendets första uppenbarelse; man borde då ej kunna förtänka poesien — hvilken både såsom konstens allmänna och skaldekonstens enskilda *) själ är naturens inom

---

*) Hvarför har skaldekonsten, ensam af alla sina syskon, fått behålla i vanligt bruk den gemensamma konstsjälens (poesiens) namn? Emedan poesien i denna konst verkar mest fri; hon skapar der i den mest etheriska materia, som tillika är menskligheteus menskligaste samband och den magi, hvarigenom andarne utöfva på hvarandra en gränslös inflytelse: ord och tal, — ett bildningsämne, som redan i och för sig sjelft är mäktigt af alla de innerligast hänförande uttryck, och åt hvilket hon från musiken lånar meterns, rythmens, rimmets, melodiens okroppsliga och dock så ljuft sinnliga skönhetsvilkor. Musiken är nemligen den konstform, i hvilken hon lefver och framträder endast såsom en aning om outsägliga ting, i glädje eller smärta, i andakt eller vällust, i jubel eller förtviflan; och såsom sådan kan hon ej begagna sig af något annat

frihetens område upptagna och fortsatta skapelsedrift (ποίησις), bildande efter ett mönster af organisk fullkomlighet, som är hennes idé, hennes enda bestämmande lag — man borde då, säga vi, ej missunna poesien hennes medfödda rättighet, som hon i alla fall aldrig låtit och aldrig låter frånröfva sig, att vara symbolisk i alla skepnader, och således i sitt väsende, i sin anda *mystisk*, eller ofattlig och förborgad för oinvigda gäster. Derföre kan ock intet befaradt missförstånd tvinga oss till förtigande af den sanning, som för hvar och en grundlig kännare af poesiens häfder omöjligt kan vara fördold, att mystiken är det evigt ånyo eggande och tändande element, som efter hvarje fullbordad splittrings- och afmattningsperiod på reflexionens och samhällslifvets områden åter slår klyfvande ned igenom de dunkla skyarne af qvalmig, vanmäktig menniskoflärd, gör sanningens himmel blå och visar jordens barn den *ursprungliga* eldens herrlighet. Från Österlandet, der solen strålar varmare på lifvets nära liggande vagga, härstammar denna det omedelbaras hemlighetsfulla åskådning, som *der* i tidernas förlopp ej kunde undgå den vällustiga berusningen af en yppig sinneverlds öfvermakt, och derigenom förlorade sin första skära och saliga renhet; nyktrare, men också klarare, har den i Europa utvecklat alla väsentliga gestalter af religion och filosofi, samt i följd af hvarje dylik omskapelse

---

meddelningsmedel, än rena *toner*, som, i mathematiskt sjelfnödvändiga följder och konfigurationer af välljud, på engång *säga oss ingenting* och likväl *bebåda oss allt*. Hvad poesien tilltror sig att förmå *utsäga*, öfverflyttas derigenom ur musikens område inom skaldekonstens, tager med sig ur den första regionen en bestämd musikalisk pregel, men tillvällar sig, såsom det för poesiens afsigt och mening gifna fullständigare uttrycket, *särskildt* hennes *namn*, i känslan af sin triumf. Huru mycket outsägligt ändå i hvar och en skaldedikt återstår, — och i de fullkomligaste *mest*, inlyser tydligast af den omständighet, att poesien (såsom skaldekonst) aldrig verkar mera trollkraftigt, omotståndligt, öfver alla ändlighetens fjettrar upplyftande, än då musiken åter genom någon stor komponists förmåga räcker en vänlig hand åt sin på en gång stolta och tacksamma syster.

alltid gifvit poesien ett nytt ämneförråd och en ny kraftrigtning. Den som ej ser, att den tidsafdelning, i hvilken vi lefva, ger ett förnyadt uppträde af detta skådespel, gissar förgäfves på gåtan af de vidtomtalade tidens tecken, och gäckar sig sjelf med försöken att i tillfälliga omständigheter finna orsakerna till nödvändiga handlingssätt. Mystiken har åter liksom gjort en utflyttning till oss från Orienten, och i likhet med den Försynens ledning, enligt hvilken Göternas och Germanernas urfäder slutligen i Europas Nord klimatiserade sin första, österländska hembygds ljusreligion med ett allvar, som intygar att de djupast af alla hedningar anade den enda lösningen af skapelsens uppgift, och hjertligast af alla christna uppfattade andan af denna lösning, när dess ledtråd erbjöds, nemligen den efterföljande högre, ja ensamt fullkomliga orientaliska uppenbarelsen, — har jemväl nu en föryngrad inflytelse af Österlandets solvarma lif, företrädesvis, gjort sig gällande hos dessa uråldriga Göters och Germaners afkomlingar. Med det värdiga begär efter en sannt mensklig och fullständigt borgerlig frihet, som de äga gemensamt med alla äkta europeiska stammar, förena de ett lika värdigt sinne för en sannt guddomlig och fullständigt monarkisk nödvändighet, ett sinne för det ursprungliga, varaktiga, oförgängliga i natur, myth, poesi och historia, om hvilket lynne man (åtminstone ännu) icke kan säga, att det i samma djupa och vidsträckta mått är de sydeuropeiska, de latiniserade nationernas tillhörighet. (Engelsmännen bilda i detta hänseende öfvergångslänken.) Så är det närvarande, ännu mest i Norden*), men dock mer eller

*) Emedan i Norden, Gudi lof! en betydlig fond af intellektuell verksamhetsdrift finnes öfrig, som icke disponeras uteslutande af juridiska, statsekonomiska och konstitutionella spekulationer. Vare det långt ifrån oss att tadla de många välmenande, högsinta, lofvärda bemödanden och företag, som numera äfven inom Sverige sysselsätta patriotens och medborgarens omtanka i afseende på allt det nödvändiga för statens timliga väl. Vi önska blott att detta berömliga nit icke må urarta till ett in-

mindre öfver hela Europa kännbara och gäsande andliga brytningstillståndet, i sjelfva verket, ett nytt förhållande af invärtes vexelverkning mellan Orient och Occident, hvilket t. ex. med tidehvarfvet näst efter korstågen — *mutatis mutandis* — framvisar märkvärdiga jemförelsepunkter. — Man skriker från ett håll oupphörligt mot mystik och mysticism; från ett annat inbillar man sig vara dess vänner, härolder och utbredare, under det man dock tror sig finna dess kärna och märg t. ex. i en Müllners vanskapliga abstraktionsfoster*), eller i en Werners ädla, snillrika, men sjukligt förvirrade syndabekännelser: har man å någondera sidan moget öfvervägt, hvad det sannskyldigt mystiska egentligen är? Mystiskt är just det, som till medvetandets och känslans utveckling evigt förhåller sig såsom deras urgrund och urämne; det som, emedan det af ingen åskådning fullständigt kan omfattas och af ingen reflexion tillräckligt analytiseras, på engång ligger utom det aktgifvande medvetandet såsom det högsta föremålet för dess betraktelse, och tillika inom det, såsom betraktelsens enda organ för detta föremål; det, som ur den absoluta enhetens heliga natt oupphörligt, såsom ljusbilder af den tändande gudaviljan, uppstiger för själens öga i egenskap af urbilder för verldens mångfald, och tillika i hvar och en själ, som på varelsernas rangordning bibehållit sin plats ofvan djuren, tid efter annan stilla blickar fram ur hjertats aningsfulla helge-

---

skränkt, orimligt misskännande af de mindre handgripligt praktiska vettenskapernas och i allmänhet den egentliga inre själsodlingens mera stilla, mera långsamt sig utvecklande, men grunddjupa och himmelshöga kraft, — utan hvars erkännande och rätta begagnande ingen stat blifver annat, än i verkligheten en disciplinarisk välplägningsanstalt, der likväl de flesta oupphörligt må illa, och i begreppet ett korthus af tomma ensidigheter, abstrakta maximer som beständigt falla omkull öfver hvarandra.

*) Ett uttryck, som icke vill neka den talent, hvarmed han särdeles i sin första tragedi, «Die Schuld», sökt gifva en skön gestalt, en poetisk kropp åt en absolut falsk och osammanhängande theori om öde och försoning.

dom, såsom lynnet och gestalten af Psyches egen himmelska urpersonlighet. Mystiskt är således, till sin natur, allt det i lifvet reella, omedelbara, sjelfberoende, sanna och sköna; mystiska fenomener äro all tro, all kärlek, all vänskap; all personlig tillvarelse, äfven den fysiska är en oafbruten fortsättning af underverk; religionen lemnar deras nyckel genom det högsta uttrycket af all mysticism: «Så älskade Gud verlden». Skulle då poesien, denna menniskohjertats barnsligt lekande offerlåga, ensam af alla det högre andliga lifvets yttringar förgäta, hvad en gammal, oförgänglig filosofi så herrligt uttalat i sitt *Amor descendendo elevat?* ensam glömma, att hon i sitt ursprung var en religiös hymn, begriplig endast för invigda hörare, och att hon nedsjunker till ett platt tidsfördrif för jollrande sällskapskretsars omättliga ledsnad, om hon ej vid hvarje afspegling af natur, öde och menskiighet röjer, genom oskulden af sin glädje, harmlösheten af sin qvickhet *), heligheten af sin smärta, att hon anat guddomlighetens A och O, att hon har i sigte tidens begynnelse och ända, att hon är ännu i dag, hvad hon var för tusende år och alltid skall förblifva, den ursprungliga frihetens lycksaliga hängifning åt den ursprungliga kärleken; kortligen, att hon inom alla sina glänsande slöjor är den obefläckade vishetens himmelska jungfru? — Mystisk är i sjelfva verket hvarje menniska, som, enligt Goethes förträffliga uttryck i sin Westöstlicher Diwan, — det nyaste profvet att denne skaldernas konung icke kan föråldras, — «aus dem Ganzen und im Grunde lebt»; huru mycket mer hvarje författare, om hvilken med skäl kan påstås och bevisas, att

*) De, som inbilla sig att den såkallade Nya Skolan bannlyser qvickheten, såsom någon oväsentlig eller till och med syndig egenskap, ur sitt föreställningssätt af skönhet och konst, — bedraga sig i detta fall lika utomordentligt som i många andra. Den nya skolan vill blott att man skall vara qvick med besked och i stor stil. Men om qvickhetens plats i systemet af en sund och allsidig estetik, ämnar rec. en annan gång utförligare förklara sina tankar.

han är enskildt hvad han är allmänt, och tvärtom, — eller att hans lif liksom i helgjutna former svarar mot en oföränderlig inre modell; hvarje författare, hvars bekantskap gifver intrycket af en innerligt fullbordad sammanklang mellan allt det högsta i känsla, inbillning och öfvertygelse, en natur, som fullkomligt genombrutit det sistförflutna tidehvarfvets egoistiska ostronskal? Sådana äro, bland nyare utländska skriftställare, — fastän under den nödvändiga enskilda olikheten af slag och grader — Goethe, Novalis, Jean Paul, den älskvärde fransmannen S:t Martin, Schelling: hos alla dessa finna vi, såsom sjelfva musten och själen af deras skrifter, en äkta, sund, naiv, naturkraftig mysticism; d. v. s. ett lif, som gripit det verkliga vid sjelfva roten och kärnan, samt i följd af detta tillgrepp (ej verkställbart utan en viss karakterens tilltagsenhet) endast af djupt skådande sinnen, hvilka ej sjelfva stannat vid skal och yta, kan fullständigt njutas och bedömmas. De äro derföre alla, hvar och en i sin art, moderna Zoroastrer, sannfärdigt orientaliska väsenden. I Sverige har, så vidt rec. känner dess litteratur, blott en enda författare funnits, hos hvilken mysticismens element (NB. i den mening som detta ord af oss användes!) utbildat sig till fullkomlig gedigenhet och klarhet — eller åtminstone står på närmaste trappan intill en sådan gloria; ty denne författare lefver än midt ibland oss — men äfven vänskapens mysterier äga sin jungfrulighet, sin kyska, blygsamma helgedom, som icke vill oskäras genom alltför högljudda päaner af bifall och tacksamhet.

Vågade man alltså den paradox, att i poesi, liksom i filosofi och religion, just det obegripliga är det enda, som kan reellt begripas: så vore detta påstående ett sådant, som i egenskap af isolerad sats visserligen bure pregeln af nog öfvermodig vidunderlighet; men som icke dessmindre grundade sig på en ganska djup sanning, betraktadt i sammanhanget med vår i det föregående utvecklade åsigt. Dock följer af denna åsigt lika bestämdt, att det obegripliga, som rec. menar, ej

är en obegriplighet, hvars mörker uppkommer endast och allenast genom ord, fraser och deras sammanställningar. Att vara tydlig, lättfattlig, klar i behandlingen — så långt nemligen ämnets beskaffenhet medgifver — är alltid och allestädes en ovilkorlig skyldighet. Hvad han sjelf i detta hänseende kan hafva felat, och möjligtvis ännu vidare torde fela, må gerna skoningslöst upptäckas af alla slags granskare; de illvilliga och förbittrade äro någon gång mera lärorika, än de vänliga och ursäktande. Härvid är blott en omständighet att anmärka: den, att det för de förra egentligen obegripliga merändels ligger i sjelfva saken, d. v. s. i sjelfva sättet att se, tänka och känna. De befinna sig ej blott med sina hufvuden, utan ock med sina hjertan i en helt annan verld, mellan hvilken och vår är ett svalg, som aldrig kan öfverstigas; hvarföre deras reflexion, lika uppblåst, som trång, skjuter skulden af sin begreppslöshet på den antastade författarens stil och grammatik, då de likväl i ett höfligt samvete borde erkänna, att det ohjelpliga dunkla ligger i otillräckligheten af deras klokskaps *curta suppellex.*

Rec. yttrade någorstädes redan i andra årgången af tidskriften Phosphoros, att poesien i närvarande tid ville återvinna sin uräldsta karakter: populär theosofi och sinlig religion. Hans tanke om denna sak är ännu densamma, och han ser med stor tillfredsställelse, att den numera blifvit temligen allmän. Blott vill han påminna, att poesien, ehuru till sitt innersta lynne den vänligaste och gladaste förmedlarinnan mellan det eviga och det timliga, dock i förhållande till den egentliga religionens mysterier snarare är en blomsterprydd tempeljungfru i förgården, än sjelfva öfverprestinnan vid högaltaret; fastän hon jemväl dertill icke sällan uppsvingat sig. Uppenbarelsens eller nådens rike kräfver, af den som der vill bosätta sig, en vida högre synpunkt, än all möjlig estetisk; och religionens värde hvilar till sin grund på något helt annat, än ett slags smak, eller poetisk känsla af lust och olust.

Efter denna långa episod, hvilken likväl ej torde finnas öfverflödig af läsare, som noga öfvervägat huru många vacklande och omogna åsigter ännu gå i svang öfver åtskilliga uppträden i Sveriges nyare litteratur, återvända vi till vår högaktade skald och hans i förevarande häfte meddelade dikter.

Den andra i ordningen kallas *Vintern*, och är en munter, rikt och glädtigt målande vintervisa. Skönt har förf. sammanflätat hågkomsterna från sitt majestätliga fäderneslandskap, Vermland — burna, såsom det tycks, af en fullkomligt nordisk vinter till hans nu mera sydliga vistelseort — med sitt ädla beslut att hel och hållen inviga sig åt sången om

— — «Wallhalls throner,
Fosterland och hjeltars lag;»

inviga sig åt

— — «friska toner,
Klingande Nordmannaslag!»

Endast på ett ställe tror sig rec. böra anmärka en liten stilistisk otydlighet, nemligen denna:

«Se i himlen opp, och lär:
Som på Samsö fordomtimma
Brinna fädrens högar der»

hvarest läsaren skulle kunna inbilla sig, att skalden såge ätthögarna brinna uppe i sjelfva himlen, i fall ej en på näst föregående strof åter fästad uppmärksamhet ledde honom på den förmodan, att detta «der» har afseende på den i nämnda strof skildrade «stilla nattens fred». Rec. fägnar sig, att nu äfven herr Tegnér upptagit imperfektet «hang» (af hänga); ju flera variationer af ordböjningar, liksom af ordställningar, desto bättre. Svenska språket fortfar hurtigt att lossa på det trånga utländska snörlif, i hvilket det för tio år sedan var nära att utpusta sista lemningen af sin anda.

Det tredje skaldestycket har till öfverskrift *Vid en främmande ynglings graf*, och är en lika djupt känd, som melodiskt utbildad elegi öfver en i första blomningen skördad ung man, Svensk till sin börd, men i Tyskland född och upp-

fostrad. Äfven rec. kände denne alla vackra förhoppningar gifvande yngling, och gick med honom mången gång bland hans

— — — «barndoms kullar,
Der de rika trän
Frodas med sitt gull och floden rullar
Mellan vinberg hän»,

innan hans älskvärda familj med obeskriflig, förebådande smärta skickade honom ur sin krets fjerran till den «kulna Norden», der han genast fann

«Allt, hvad menskan vinner högst på jorden:
Kärlek och en graf.» —

Det närmast följande, ett *Skaldebref* till vår vitterhets afsomnade patriark, Adlerbeth, är också elegiskt; men af antik art och form, och således betydligt gladare till innehåll och färgton. Det är egentligen en heroid, ny till sitt slag på vårt språk: det värdigt fintliga i uppfinningen, det qvicka och träffande i de korta teckningarne af de saliga skaldernes förfarande, ord och åtbörder, det lugnt och raskt framskridande i utvecklingen, synes oss lika berömligt, som det sköna, rentaf elegiska slutet. Ovidii ton och manér klinga rätt individuellt igenom det hela, liksom ett echo i «götiska ljud». — Efter denna välförtjenta minnesblomma i den lagerkrans, som evigt skall kröna skaparen af Sveriges öfversättningskonst och metrik, möta vi ännu en annan skaldedikt i den grekiskt-romerska elegiens anda och skepnad, men öfver ett sorgligt ämne: *Den drunknade gossen*. Egen nog, men genom sångarens skicklighet allsicke stötande, är sammansmältningen af ett par erinringar ur grekernes mythverld med den gamla, betydningsfulla nordbo-sagan om hafsfrun och hennes rike. Rec. kan ej neka sig nöjet att här anföra de förträffliga verser, der detta beskrifves:

— — badande pilt! dig äfven snappade hafvets
Blåbeslöjade mör, vågornas lurande folk.
Girigt de drogo dig ner bland undren som dväljas på djupet,

Ingen lycksalig dem såg, diktaren känner dem dock.
Blek som en måne och kall är solen, som skiner der nere,
Väsen med underlig form spöka i skymningen der.
Skogen är der af korall och villebrådet är fotlöst,
Liljor med döfvande lukt frodas i gyllene sand.
Men i midteln är hafsfruns slott, en ofantelig perla;
Hålkad som himmelen ut, präktig att skåda som den.
Dit de släpade dig i musselsalen, och svängde
Vilda i rasande dans bleknade gästen omkring.
Ty de hata alltjemt hvad helst som lefver i ljuset,
Vattnets oroliga slägt tål ej den fasta gestalt.
Icke de släppte dig förr, än anden ur lemmarna flyktat;
Då, åt den hatade dag, gåfvo de liket igen.»

Visserligen skulle rec. vid båda dessa skaldestycken kunna utmärka en och annan metrisk ovårdsamhet: men hvar och en läsare, som förstår metrik, hör dem sjelfmant, och emot en skald, som herr Tegnér, bör kritiken ej förhålla sig alltför mikrologiskt. Då han i det hela följer, liksom vi, systemet af den Adlerbethska metriken, så har han förmodligen genast insett dem sjelf; men trott att dylika små bristers alltför ängsliga undvikande kunde någongång förlama uttrycket af hvad som visserligen alltid och allestädes är det vigtigaste, nemligen känslan och tankan.

Klosterruinerne äro en sjelfständig, inhemskt lokaliserad och färgad bearbetning af Matthissons vackra elegi *Das Kloster*. Denna skildring af klosterlifvet, visserligen blott ensidigt sann, nemligen enligt den rationalistiska och sentimentala synpunkt, hvarur protestantismen älskar att betrakta det, men icke dessmindre täck och rörande — är hos Matthisson, i följd af hans bekanta manér, för mycket elegant, pretiös och långdragen; herr Tegnér har undvikit dessa brister, koncentrerat det hela och gifvit det en värdigare hållning. Sådana slags bearbetningar kunna ej med fog räknas till hvad man förstår med plagiat, och skalden har rätt i att ej under öfverskriften anmäla dem såsom öfversättningar eller imitationer; ty de äro ingendera. Enligt rec:s tanka har konstnärn samma rättighet i konstens rike, som i naturens: att begagna utifrån gifna

former såsom råämnen för egna försök till nya, skönare gestalter. Vill man förneka detta, så lefver i våra dagar ingen oförskämdare plagiator, än sjelfve Goethe: ty han har ej gjort sig samvete öfver att ibland sina lyriska sånger, utan allt uppvisande af sina första urskrifter och källor, utgifva en mängd omarbetade, utbildade, oändligt förskönade äldre visor och dikter, särdeles gammaltyska och italienska; utan att man i Tyskland kallar honom till doms för deras förtegna ursprungliga beskaffenhet. Beskyllningen för plagiat kan då egentligen gälla blott strödda lån och utplockningar af tankar, bilder, verser, uttryck ur främmande skalders arbeten; och i denna hänsigt har det väl aldrig funnits någon mera menlös allmänhet, eller någon mera skonsam kritisk reflexion än i Virgilii och Horatii dagar *); likväl vill rec. gerna medgifva, att senare tider utsträckt kritikens fordringar äfven i detta fall ända till pedanteri.

Tvenne följande högtidliga tillfällighetsstycken, *Sång på Carl* XII:s *Minnesfest år* 1818 och *Sång på Oscarsdagen*, äro väl icke i värde fullt jemförliga med de öfriga dikterna i samlingen, men denna underlägsenhet beror endast på skaldeslaget, icke på skaldeförmågan. Rec. tvekar ej att gifva företrädet åt sången på Oscarsdagen. Det nya, sinnrika sätt, hvarpå der den gamla bilden af Göta Lejon blifvit användt, det okonstlade, oaffekterade i ton, språk och vers utmärka denna sång fördelaktigt framför den förra; der väl endast första, fjerde och sista strofen kunna kallas fullkomligt lyckade, men deremot den andra och tredje äro nog tillskruf-

*) I hvilken besynnerlig sjelfmotsägelse dessa skalders oinskränkta tillbedjare äro fångna, skönjer man kanske ingenstädes tydligare, än i den lärde Heynes föröfrigt ganska berömliga edition af Virgilius: kontrasten i hans kommentarier mellan en oupphörlig panegyrisk beundran och en obarmhertig beläsenhet, som rad för rad visar att de flesta blifvit nästan ordagrannt lånade från grekiska skalder, är lika löjlig som pinlig för alla, hvilka dock åstunda något mer hos Virgilius att beundra, än latinen och hexametrerna. Också fins hos Virgilius, tvifvelsutan, ett sådant mer: men här är ej tillfället att deröfver förklara oss.

vade, ja här och der osvenska *). Men rec. vet af egen erfarenhet, huru svår uppgiften är att lyckas i tillfällighets-poesi, der man vanligtvis med föga framgång söker lotsa sig fram mellan trivialitetens Scylla och affektationens Charybdis; och herr Tegnér är i sanning, bland alla Sveriges skalder, den ende, som med glänsande skicklighet plägar genomgå detta äfventyr. Hvarföre? Emedan det ymniga förrådet på bilder och färger, förenadt med de uddiga, genomblixtrande behagen af det qvicka och epigrammatiska, egenskaper som i sådana slags qväden alltid äro på sitt ställe och aldrig kunna undgå att lifligt verka på mängden, tillika äro de egenskaper, i hvilka denne skald af ingen annan svensk mäktar upphinnas. Likväl gifs det en tillfällighets-sång, som enligt rec:s tycke öfverträffar alla, dem de senare åren framalstrat, herr Tegnérs icke undantagna: det är den, som afsjöngs i Upsala år 1818 på en fest till samma hjeltes ära. Denna sång är så omedelbart, så simpelt, så enfaldigt fluten ur ett stort, ett lågande mannahjerta, hvars innersta blod och lifssaft är svenska historiens egen, att den som engång hört den bäras till sin själ på den enkla, guddomligt rörande Narva-marchens vågor, aldrig kan förgäta dess intryck. Man har berättat, att den blott i Upsala blifvit gillad: om detta rykte är grundadt, så lemnar det ett nytt bevis på ömkligheten af en mängd samtidingars känsla och omdöme.

Vi hafva nu i vår granskning hunnit till de romanser, som förf. kallat *Fragmenter ur en poetisk behandling af Frithiofs Saga*, men rec. fruktar, att hans kritik här förvandlas hel och hållen till ett loftal; ty ehuru ofta han än läser och återläser dem, så är det och förblifver honom omöj-

---

*) T. ex. detta ställe:

«Från kämpen tjugeårig
Hon vände ohörd om»

der tjugeårig lika väl kan höra till Aurora, som till Carl XII, och der i alla full konseqvensen af hr T—rs grammatik hade fordrat kämpe tjugeårig.

ligt att i dem hitta någonting tadelvärdt, utan i stället ökas med hvarje gång hans njutning och erkänsla. Väl måste man medge, att Frithiofs Saga redan i sin första text är en af de mest poetiska, som vi äga till arf efter Isländarnes historiska romantik, och således en af dem, som erbjuda de flesta och mångfaldigaste ämnen till rika, skimrande skaldetaflor: men denna sanning förringar på intet vis det sjelfständiga skaplynnet, det höga värdet af herr Tegnérs behandling, i hvilken hjelten och hans öde framträda med hela skönheten af en fullkomnad utveckling, och förhålla sig till den åldriga sagans första djupa, karakteristiska, oförgängliga, men grofva och blott halft antydda drag ungefär så, som en gud ur den grekiska sculpturens blomstringstid förhåller sig till sin tempelbild ur tidehvarfven före Phidias. Ja, detta förhållande visar sig, vid anställd jemförelse mellan sagans urskrift och herr Tegnérs bearbetning, allraklarast just vid de prof deraf, som han denna gången lemnat oss. De äro till antalet fyra: *Frithiof och Björn, Frithiof kommer till kung Ring, Isfarten* och *Frithiofs frestelse;* alla visserligen i den gamla sagans elfte, tolfte, trettonde och fjortonde kapitel embryoniskt befintliga, men företecknade på ett så dunkelt och felaktigt utkast, att rec. ej kan annat än anse dessa kapitel för betydligen sämre utförda än de flesta föregående, och således fullkomligt gillar de ändringar skalden vid deras begagnande tillåtit sig, ändringar, som någongång sträcka sig till sjelfva grunddragen. Det är rec:s pligt att bevisa sin mening; se här de vigtigaste exemplen. I sagan råder Björn sin fosterbroder, när denne ledsnat vid sina fyraåriga vikingsfärder och vill öfvervintra hos konung Ring, att fara norder i Sogn och dräpa konungarne Helge och Halfdan (de tvenne Ingeborgs bröder, som af högfärd — ty Frithiof var en odalbondes son — nekat honom sin syster, ödelagt hans by, tagit hans egendom och förklarat honom bannlyst): herr Tegnér deremot låter Björn föreslå honom att hämnas på den, som gift sig med hans fästmö, nemligen den gamle Ring, bränna hans kungs-

gård och taga hans drottning; och detta sista råd af Björn, hvilken hela sagan igenom haft tillräckligt många tillfällen att inse hvad ämne som närmast sväfvade för Frithiofs tankar, förekommer äfven rec. långt naturligare. Vidare är ur hans uppträde vid konung Rings hof (utom det att beskrifningen af detta uppträde i allmänhet blifvit oändligt mycket vackrare) med skäl borttaget det karrikaturmessiga namn af Thiof som han der gifver sig, det långa ordspel som drifves med detta namns egentliga betydelse (tjuf), och drottningens högst ovänliga, alltför litet gästfria förfarande mot den ankomne främlingen. I afseende på denna sista omständighet har likväl sagoskrifvaren sannolikt velat antyda, antingen att »skön Ingeborg» försjunkit i ett svårmodigt och bittert lynne efter sin tvungna förmälning, eller ock att hon i kraft af kärlekens mäktiga aningsförmåga begrep, genast vid Frithiofs inträde, hvem den förklädde egentligen var, och föreställde sig den brydsamma belägenhet, de olyckor, som skulle föranledas genom hans ankomst. Att sagoförfattaren förmodligen tänkt sig en sådan skarpsynt aning hos den unga drottningen, bestyrkes jemväl deraf, att Frithiof i sagan kläder af sig blott den ludna koftan, så att man ser honom i den mörkblå drägten, silfverbältet o. s. v., men behåller för ansigtet ett slags obehaglig mask af hårigt skinn, som han under hela vintern icke aftager, och att drottningen, då hon märkte på hans arm den ökända stora gullringen, »vardt blodröd i ansigtet, men dock ville inga ord med honom skifta», samt allt efteråt, hela tiden, »var fåtalig med honom;» hvaremot den sluge hedersgubben Ring, som ifrån begynnelsen förstod sakens sammanhang, oupphörligt bemötte honom glädtigt och språksamt. Sköna tillägg af herr Tegnér äro dryckeslaget och löftena i kungasalen, Frithiofs skridskofart (i sagan löper han blott bredvid på isen), samt framförallt den herrliga jagten, som förorsakar hjeltens frestelse (i sagan står endast, att kungen en vårdag rider till skogs med många hirdmän »för att skämta och se på fagert lands läge;» drottning Ingeborg är der alls icke med på lust-

färden, och hvarken den svarta eller den hvita fogeln låter höra sig.) Ändtligen tör det väl ock för mången synas mera passande, att den gamle kungen genast efter denna frestelse, ännu ute i skogen, förklarar Frithiof sina innersta tankar, och denne derpå yppar sitt beslut att draga bort från hans hof för alltid, än att detta samtal, såsom det sker i sagan, föregår bittida på en morgonstund i hallen (salen), den «kungen och drottningen sofva i med många andra män», vaknande vid Frithiofs klappning på dörren: och i sanning, ehuru naiv denna scen är, framställd i all sin oskuld af den fordna tidens anda, så nödgas man småle, när den inträdande Frithiof, qvädande en visa om evigt afsked, kastar gullringen till den ännu i sängen liggande drottningen, kungen åter, genast utskickande sina tjenstemän att inskaffa mat och dryck, säger: «I skolen nu alla äta och dricka, förrän Frithiof far bort; sitt ock du, drottning, upp och var lustig. Hon svarade, sig icke kunna så bittida äta; men kungen sade: Vi skolom nu allasamman äta! och de gjorde så.» Hvarefter, «när de hade druckit en stund», kungen håller till Frithiof ett tal, i hvilket han förklarar sig vara sjuk, lofvar honom Ingeborg, gör honom till jarl och utnämner honom till sina små söners förmyndare. Rec. deltager dock icke oinskränkt i dessa läsares öfvertygelse; det är ej någon ofullkomlighet i sagan, att kungen strax efter Frithiofs frestelse blott säger sig hafva kännt honom alltifrån första qvällen, samt yttrar sin tacksamhet endast med att bjuda honom qvar och förespå att «något mycket (godt) vore honom förelagdt:» ty uppmärksamheten spännes derigenom på möjligheten af en förestående vänlig upplösning på den invecklade knuten, och denna löening besparas visligen till ett annat kapitel, för att just mot berättelsens slut, der hela intresset bör koncentreras, desto lifligare träffa åhörarens eller läsarens sinne; och hvad svårigheten beträffar med det naiva, men halfkomiska morgonuppträdet i det kungliga parets sofrum, så tviflar rec. alldeles icke, att en diktningsförmåga, sådan som herr Tegnér i alla dessa romanser

uppenbarat, skall kunna lyckas äfven i behandlingen af denna uppgift, d. v. s. skillra det tillämnade afskedet med lika mycken gammalnordisk godtrogenhet och naturlighet, som med en efter våra ömtåligare tycken lämpad gruppering och färgläggning. Sist är det tid att nämna, hvad som i hela denna sago-bearbetning är herr Tegnérs största förtjenst: det är uppfattningen af hjeltens individualitet, ännu djupare och grundligare än sjelfva den isländska urskriften förmått verkställa. Frithiof är hos vår skald icke blott en ung, skön, sangvinisk, öfverdådig, nyckfullt godhjertad kämpe, i uppbrusningen af lidelser lika trotsig mot gudar, som mot menniskor; han är mer: han känner ej blott missödet af att vara stämplad till varg i veum — en olycka, hvars medvetande han i sagan blott på ett ställe och temligen flyktigt *) antyder — utan han är nog högsinnad, att kunna straffas af en inre bannlysning, att öfverallt bära med sig inflytelsen af den förolämpade Balders hämnd:

«Oförsonta gudars vrede hvilar på mitt hufvud tung:
Balder med de ljusa lockar, han som har hvar dödlig kär,
Se, han hatar mig allena, ensamt jag förkastad är!»

Genom denna utveckling af Frithiofs karakteristik har skalden satt sig i besittning af tvenne utmärkta fördelar: först, att diktens hjelte blir för oss mer än en skön, segerrik vikingsfurste, nemligen en menniska i ordets ädlaste bemärkelse; sedan, att hans öde, ögonskenligt, visas i dess sammanhang med Asalärans egentliga mysterium, som var — saknaden af Balder och känslan af «grymma gudars» öfverherrskap, mot hvilket den hämmade, öfvermodiga hjeltekraften väl

*) — «nu tekur bal at brenna
I Baldurs haga meþian,
þvi mun ek Vargur i Veum
Veit ek þvi mun heitit!

sjunger han, när han seglar ut på Sognefjärden efter att hafva påtändt Balders Disarsal.

stundom, liksom Frithiofs, kunde känna sig redebogen till formligt uppror.

«Ty de hata menskors ätter, skåda deras fröjd med harm,
Och min rosenknopp de togo, satte den i vinterns barm.»

Till detta rättfärdigande af de afvikelser, som herr Tegnér tillåtit sig från sagans bokstaf, kunna vi foga den allmänna anmärkning, att afsigten med all poetisk sagobehandling aldrig kan vara någon annan, än att genom en lika fri och egendomlig, som ren och kärleksfull uppfattning af det åldriga ämnet verkställa en spegelbild af sammansmältning, af förmälning mellan den bättre forntidens anda och den bättre samtidens. I hvarje dylik produktion upptaga de och omfamna vexelvis hvarandra, och icke blott sönerne begripa sina urfäders röster, utan sjelfva fädernas förklarade skuggor vandra emellan oss med en utvidgad åskådningskrets, och tyckas på engång vara hvad de varit och hvad vi se framför oss såsom önskansvärdt att bli. Äfven den isländske bearbetaren af Frithiofs Saga, som visserligen till sin första uppfinning och gestalt var århundraden äldre än han, ville tvifvelsutan, då han (sannolikt) öfversatte henne från vers på prosa, genom sitt sätt att berätta föra henne närmare till lynnet af ett slägte, som väl ännu bar Nordmännens blod ganska ungt i hjerta och ådror, men dock redan var ett annat närvarande än Frithiofs, och således med detsamma en annan luftkrets för färgbrytningen af det förflutnas aftonsol. Man bör då ej förtänka den svenske skalden, som börjat återställa sagan i alla dess ursprungliga poesis misskända rättigheter, att han dervid förfarit såsom skald, d. v. s. såsom poetisk tolk för en tid, mot hvilken redan den isländske berättarens tidehvarf är en grånad fornverld. Ett noggrannare fasthängande vid den äldre förebilden kan föröfrigt med skäl fordras, när behandlingen träffar sådana sagor, som till sin art äro antingen rent af mythiska eller strängt historiska. Men Frithiofs tillhör dem, som stå midt emellan begge och bilda de nordliga formerna af det element, hvilket man i det sydliga Europa

gifvit namn af det romantiska. Herr Tegnér har gjort, hvad hvar och en verklig skald i dylika fall gör och bör göra: nemligen fört en urgammal ström af saga och dikt in i en djupare och bredare flodbädd.

Att närmare vilja leda läsarens uppmärksamhet på särskilda skönheter i dessa romantiska fragmenter, skulle vara att från början till slutet afskrifva dem. Rec. måste inskränka sig till det yttrande, som gemensamt träffar dem alla, att teckningen så af grupper, som personer, är ej mindre individuellt karakteristisk än hurtig och säker; anordningen grundligt uttänkt och färgblandningen mästerlig; tonen naivt manlig; stilen konstrikt konstlös och med smak tingerad af en lätt ålderdomlig tillsats *); ändtligen de omvexlande versarterna med lika mycken urskillning valda, som använda med harmonisk takt och modulation. Genom romansen om Frithiofs ankomst till kung Ring har herr Tegnér verkställt ett af rec. länge hyst uppsåt, att införa i svenskan versslaget af Lied der Niebelungen, redan förut af Oehlenschläger användt i danskan och ypperligt lämpande sig till vårt modersmåls majestätiskt flytande gång: dock tror rec. för sin del, att man bör, liksom Oehlenschläger, mera närma sig till den sväfvande, ej på bestämdt uträknade stafvelser beroende rythmik, som är den ofvannämda gamla hjeltesångens egen, i fall man vill begagna det för någon längre skaldedikt. Med ifrågavarande romans, hvilken dessutom står midt emellan syskon i

*) Det är bekant, att man i herr Tegnérs behandling af svenska språket ofta finner en anstrykning af danism, likasom man förebrår en viss annan skald att han stundom låter påskina förmycken tyskhet. Såsom ett par danska drag skulle man väl t. ex. kunna utmärka dessa ställen:

«Norges de fasta, de älskade fjällar» —
«Se vill jag åter de lockarna gula,
Höra dess stämmas, de älskade ljud.»

Men rec. ser ej något ondt häri, och lyckönskar modersmålet till vinsten af en ny ledig ordställning.

skiftande versarter, är förhållandet visserligen annorlunda, och man hinner der ej märka någon entonighet. Ett fullkomligt mästerstycke af versbyggnad är romansen om Frithiofs frestelse: det är icke möjligt att i någon teknisk form uttrycksfullare måla innehållets hvimlande liflighet.

Rec. slutar alltså med den innerligaste önskan, att herr Tegnér snart måtte skänka oss sin Frithiofs Saga fullständigt utarbetad; och gläder sig i förväg åt de nya, herrliga taflor af bragder och äfventyr, som i det fullbordade hela skola framställas för våra blickar. Huru oskulderen skall icke den vördade skalden förstå att skildra det unga parets gemensamma barndom och uppfostran! huru nordiskt hemsk den döende Thorstens önskan att jordas gent emot konung Beles hög på andra sidan fjärden, på det att de skulle kunna ropa åt hvarandra ur sina högar och »samtala mot tillstundande tidender!» huru naivt de älskandes ömsesidiga frieri! huru tjusande deras förbudna umgänge i Baldres hage! Huru praktfullt skall han icke utbilda Frithiofs och Björns vexelsång under den af trollqvinnor åstadkomna sjönöden! huru brinnande måla den mordbrand, hvarigenom Frithiof gjorde sig till gudars och menniskors fiende! — Korteligen: när denna hjeltedikt blir färdig, äger Sveriges vitterhet att uppvisa ett skaldeverk, som med hvarje romantiskt epos i verlden förmår att uthärda täflan och jemförelse.

Innan rec. lemnar (för denna gång) Frithiof och hans hjeltesångare ur sigte, vill han bifoga ännu en allmän betraktelse, som onekligen sjelfmant erbjuder sig. Det sätt, som herr Tegnér valt till förtäljandet af sin kämpes händelser, är — en cyclus af romanser, sammanhängande till ett epos genom ämnets och grundtonens enhet, men föröfrigt, liksom sjelfva äfventyren och deras olika skaplynnen, fritt omskiftande i tonarter af behandlingar och verslag. Oehlenschläger och De la Motte Fouqué äro de skalder, som egentligen öppnat denna nya bana för poetisk hjelteberättelse, ledsna vid det mellan poesi och prosa sväfvande surrogat för epik,

som i nyare tider under namnet roman länge varit den episka konstdriftens enda tröst och tillflykt. Särdeles har den förstnämnde i sin Helge lemnat ett ännu af ingen medtäflare öfverträffadt prof, huru Nordens romantik bör formas för afsigten af episk behandling. Vi tvifla ej att herr Tegnér, som beträdt samma väg, skall med sin fullbordade Frithiof mer än upphinna sina föregångare, och med detsamma gifva ett oemotsägligt bevis för vår öfvertygelse, att detta behandlingssätt är den enda form, under hvilken det nu för tiden är möjligt att lyckas i någon episk komposition, som åsyftar en vidsträcktare omfattning än romansen och en mera bestämdt poetisk form än romanen. Åtminstone är det för den berättande skalden, under andra vilkor än detta, förknippadt med de största svårigheter att bli populär, det vill här säga: gripa sjelfva folksinnet vid dess hjerta och afspegla sagan i dess villigt uppmärksamma öga. Så speglade sig fordom de Homeriska rhapsodierna lika klart, som faderligt, i grekernes nationalkänsla; så blef, i senare tider, tvärtemot allt sitt bemödande att i Virgilii spår förfärdiga en theoretiskt komplett epopé, Tasso italienarnes mest älskade folkskald, endast genom det rena, fulla uttryck hans ljufva personlighet gaf åt allt det vackra, som ligger förborgadt under den italienska sinlighetens yta. Väl hafva båda dessa hjelteskalder, i sina odödliga qväden, icke blott iakttagit den inre enheten af ämne och händelsernas sammanhang, utan ock en strängt genomförd yttre i tonart och versform: men båda handlade så i öfverensstämmelse med sin tids estetiska fordringar. I Tassos riddardikt visa den theoretiska motiveringen och den rhetorik, som ofta öfverljuder sjelfva poesien, ja ej sällan intager hennes ställe, att medeltidens romantiska diktningsförmåga der uppflammade för sista gången: och hans *Gerusalemme Liberata* är chevaleriets svanesång, efter hvilken det i *Don Quixote* gjorde sitt ironiska testamente åt en efterverld, på hvars ögon, tillslutna för den fordna andakten och kärleken, ej engång sjelfve Calderon förmådde operera starren. Denna operation

var förbehållen åt de heroer, som skapat vitterhetens närvarande tidehvarf; och vi kunna med skäl påstå, att lynnet af den estetiska bildning, som man kallar vår tids — rättvist, emedan den motsatta, eller den förflutna fransyskt ensidiga periodens, numera yppar sin rest af lif i blotta negationer, smärtfulla utbrott af en polemisk kramphosta — åter är ett afgjordt romantiskt i smak och böjelser: en omständighet, som hvarje inför denna tid uppträdande episk diktare alltså först och främst bör noga besinna. Vi förutse här ett inkast. Liksom filosofien, så har jemväl kritiken — den filosofiska theorien använd på det i konst och vetenskap faktiska; eller theoriens historiska och praktiska utveckling såsom det granskande omdömets lagskipningsmakt — i våra dagar fullbordat en andlig verldsomsegling, till hvilken Winkelmann, Lessing, Kant, Jacobi och Herder, hvar och en på sitt vis, djupsinnigt anade och till en del på ännu oumbärliga sjökort företecknade kosan. I följd af denna verldsomsegling har den öfverlägsenhet af all intellektuell odling uppkommit, som onekligen tillhör och utmärker detta närvarande tidehvarf, och som egentligen består i en öfver alla blott temporära, blott konventionella begrepps- och omdömesgrunder utvidgad filosofisk, historisk och estetisk reflexion; en ur alla fördomar af traditioner, auktoriteter, moder, enskilda tycken befriad förmåga att skåda, känna, jemföra och dömma — genom hvilken det för hvar och en, som ej dväljes rentaf utom denna odling, göres möjligt att med större lätthet, än någonsin tillförene, förflytta betraktelsen och inbillningskraften in i det väsentliga och individuella af hvarje utmärkt historiskt och poetiskt fenomen. Alltså, kan man påstå, bör det ej blott låta tänka, utan ock verkställa sig, att ännu i dag behaga genom berättande skaldeverk, hvilka, till anda och form mera främmande, och helst bildade enligt den oantastadt klassiska antikens idealer, mindre omedelbart lämpa sig efter det lynne, som nu synes allmännast rådande bland vitterhetens vänner! Visserligen! Men för att på denna väg lyckas, måste man, liksom t. ex.

Voss i sin Louise och ännu fullkomligare Goethe i sin Hermann und Dorothea, förstå att uppfatta just de sidor af samtidens lif och kynne, i hvilka den bibehållit grunddragen af den oföränderligt enkla verldsåskådning, som tillhör hvarje med naturen innerligt sammanknippad mensklig lefnadsart; de sidor, hvilkas äkta poetiska framställning, i följd af ämnenas egen beskaffenhet, alltid skall närma sig till den patriarkaliska enfald, som i grekernes konst så hjertligt och förtroligt genomandar den episka stilen. De föremål, som rec. således anser för tjenliga att ännu behandlas i den gamla grekiska epikens tonart, äro — de idylliska och de husliga; förhållanden, der naturens första plastik och menniskoslägtets första naivetet än i dag och oupphörligt fira sitt gyllne arkadiska samband *). För dem passar ock så naturligt den homeriska berättelsens lugna spegelflod, att denna sannolikt ej af några nyuppfunna, mera romantiskt utsväfvande variationer skulle kunna ersättas. Vill åter skalden med den episka sången förtälja om hjeltar och hjeltars äfventyr, så inträder han helt och hållet på ett fält, som den romantiska smaken redan uteslutande tagit i besittning, och blottställer sig, om hans natur ej sjelfmant väljer den till ledstjerna, för en knappt undviklig fara att frambringa ett saftlöst mellanting af versifierad rhetorik, en virgiliserande abstrakt epopé, som lefver hvarken i den antika verl-

*) Med hvilka ögon eller, rättare, med hvilket sinne måste Fr. Ast ha läst Goethes Hermann u. Dorothea, för att i sitt System der Kunstlehre kunna derom fälla ett så lydande omdöme: «Nur wem die Form schon genügt, kann es für ein Epos halten, und wer die Göttlichkeit der wahrhaft epischen Welt in der leeren Gemeinheit des bürgerlichen Lebens wiederfindet» — ? — Kan man väl värre missförstå den «vollendete Eintracht objektiver und subjektiver Bildung», den «Verklärung der antiken Kunst», som han sjelf på ett annat ställe riktigt angifver såsom den moderna konstens ideal? Men detta domslut är ej det enda misstaget i en bok, som gör sin i åtskilliga andra hänsigter aktningsvärde auktor temligen föga heder. Nej! i dylika liflösa, skelettiskt magra, tavtologiskt och förvirradt terminologiserande compendier låter ej estetikens eldiga, glada, poetiska vettenskap insnöra sig.

den eller i någon annan *), och som derföre merändels — oaktadt all den skicklighet man ofta sett författare använda på dessa olycksbarn — skördar af allmänheten den tack, att man funnit läsningen tröttande ledsam. Hvarföre? Ty vår tids poetiska lynne är ej blott ett afgjordt romantiskt, — det är tillika ett afgjordt lyriskt; och detta är den andra vigtiga omständighet, som ingen modern hjelteskald får förglömma. Denna karakter af lyrisk romantik uppenbarar sig nu i alla slag af skaldekonst. Man betrakte uppmärksamt den nyare poesiens drama, och man skall äfven der med lätthet igenkänna den, om den ock, liksom i Goethes Tasso och Iphigenia, bär slöjan af det största lugn och en nästan episk kontinuitet i ämnets utveckling. Ja, då uppgiften och ändamålet för all dramatik — nemligen, att genom poesiens harmoniska begränsning gifva en individuellt åskådlig totalbild af menniskolifvets strid med sitt öde och försoning med sin idé — tillika är hela skaldekonstens högsta uppgift och ändamål: huru skulle det icke följa ur en tydlig inre nödvändighet, att tidens poesi just här mest karakteristiskt uppenbarade sig? Och så har det skett i de bästa af Schillers, Werners, Tiecks, Fouqués, Oehlenschlägers dramatiska arbeten; arbeten, hvilkas lätta tillgänglighet för Sveriges vitterhetsälskande ungdom öppnar en ypperligt förberedande skola till Shakspeares och Calderons ännu af ingen öfverträffade diktarverk. Det kraftigaste intyget för skarpsyntheten af herr Tegnérs snilleblick torde väl således dermed vara gifvet, att han med sitt sagoqväde yppar det klaraste medvetande om den poetiska riktning, som är hans verkliga

*) Framförallt fordrar den hexametriska formen icke blott den högsta virtuositet i versbyggnad, utan ock den högsta naivetet i ton och stil, för att icke bli alldeles onjutbar. Hittills äger svenska språket blott en enda episk dikt att uppvisa, der denna form, fastän parodiskt nyttjad, bibehållit sitt första friska, spelande Homeriska lif; det är den ryktbara, af en ännu oupptäckt författare skrifna Rimthussiaden — hvars innehåll och syftning rec. föröfrigt hvarken behöfver ogilla eller försvara.

samtids; en riktning, hvilken med samma nöje ser sig återstrålad i riddardikten och den sanna nordiska kämpasången, som dess onöje för den såkallade epopéen är afgjordt och oöfvervinneligt. Vi nyttja här det sista konstordet i dess vanliga, temligen illa kända bemärkelse: ty dess egentliga etymologiska är visserligen högst oskyldig och betecknar blott ett artistiskt utbildande af saga, berättelse, äfventyr; men detta utbildande har i senare århundraden hos de fleste, som dermed velat befatta sig, urartat till en efter vissa konventionella maximer företagen fabrikstillverkning af hjeltedikter, som ordentligen täflat med hvarandra i att visa *the art of sinking in poetry*, ända tilldess att Voltaires Henriad och den hederlige Gyllenborgs Tåg öfver Bält uppställde de idealer af *minimum*, under hvilka deras beundrares smak icke tillåter att djupare sjunka *).

Våra ursprungliga stamförvandter Perserne äga en hjeltedikt, på hvilken benämningen epopé kunde användas i dess vördnadsvärdaste och vackraste betydelse: det är Firdussis Schah-Nameh, hvilken rec. hittills tyvärr blott styckevis känner genom öfversättningar. Samtidig med Olof den Helige och sannolikt blott ett århundrade äldre än den siste bearbetaren af Lied der Niebelungen, tillbragte Firdussi **), son af en trädgårdsmästare, trettio år af sin lefnad på författandet af den poetiska häfdabok, som innehåller alla hans fädernesland's öden, ifrån den första rentaf mythiska gryningen af dess historia, ända till skaldens egen samtid. Det omätligt rika ämnet af inhemska sägner och urkunder, hvilkas alla archiver stodo honom öppna på hans beskyddares sultan Mahmuds befallning,

*) Rec. medgifver föröfrigt lika gerna, att Gyllenborg icke saknade all poetisk talent, som att Voltaire ägde en ganska stor — så stor, som ett dämoniskt väsende utan hjerta kan äga den. Men i epopéen hafva de båda så ytterligt misslyckats, att man blott förvånas, huru de stått ut med att rimma dessa massor af den kärfvaste prosa till slut, utan att dessförinnan dö af ledsnad.

**) Hans egentliga namn var Ishak; det bekantare, Firdussi, är ett tillnamn och betyder den paradisiske.

utbildades genom honom till en kolossal romantisk rimkrönika*), der icke blott allt hvad Persien tror sig hafva ägt stort och herrligt, allt hvad dess folklynne har ridderligt och dess natur förtjusande, är bevaradt åt evigheten i diktens trollspegel, som här skimrar i österns hela färgglans; utan ock all historias grundbetydelse och centrala dualism, striden mellan det goda och det onda, är i den oafbrutna kampen mellan Iran och Turan symboliserad med oöfverträfflig djupsinnighet, makt, prakt och majestät. Äfven Schah-Nameh är en sammanväfnad af romanser, ehuru de i det yttre äro mera likformiga än våra nyare romantiska sagocykler, och på det naivaste sätt hopflätade genom skaldens egna personliga betraktelser. Kunde ej ock Skandinaviens häfder gifva ämne nog till en lika majestätlig episk målning, fastän med en nordligare färgton af lif, karakterer och deras omgifningar? Äga vi ej ännu i dag vårt Turan, som hotar vårt ljus och vår frihet? och vore ej detta slag af epos möjligtvis det herrligaste af alla? — Utan tvifvel: men till verkställningen af ett så hänryckande förslag fordras ingenting mindre, än att — en svensk Firdusi uppträder, och att han af Försynen begåfvas med en lika lång lifstid som den persiske.

En erinran torde här, icke opassande, kunna göras. Utgifvaren af Poetiska Kalendern begick, enligt rec:s tanka, ett betydligt misstag, då han i företalet till Nordmansharpan föreslog att öfversätta det romantiska med «det christligt sköna». Det är tvifvelsutan sannt, att christendomen gjorde den romantiska principen herrskande i hela de sköna konsternas område; men «christligt skönt» bör dock endast kallas,

*) Jemväl i rythmik och rim närmar sig denna persiska hjeltesång till den form, som stämplar den äldre nordeuropeiska (eller germaniska och skadinaviska) poesiens utförligare berättande dikter, allt sedan den äldsta skepnaden af Nordens skaldekonst begrafvit sig under spillrorna af Islands underbara republik; att dess frihet och sjelfbestånd grundade sig nästan ensamt på en i alla samfundets medlemmar lefvande och lågande kärlek för vitterhet.

hvad som är den omedelbara glansen af religionens egen gloria: såsom en mängd af den katholska kyrkans äldsta latinska lof- och bönesånger, eller — för att välja ett nyare exempel — den berömda psalmen af Novalis «Wenn alle untreu werden» (Nov. Schriften, 2 Th, s. 136). En sådan poesi, der under öfversvämmandet af en englaren känsla hjertat kastar af sig fantasiens hela brokiga slöja och i himlaburen genomskinlighet blottar sig för den högre verldens milda solblick, är vida mer än romantisk: den är uranisk — i fall till dess betecknande skulle kräfvas något särskildt konstord. All romantik, den må vara så oskuldsfull som helst, vistas dock och trifs blott inom kretsen af en förtrollning, öfver hvilken christendomens guddomliga tjusning är lika mycket upphöjd, som de af Moses verkställda underverken öfver de egyptiska hierofanternes mystifikationer. Härmed är ej meningen att sätta romantikens harmlösa fantasiespel i jemnbredd med dessa brottsliga taskspelerier: men väl, att religionen är från hvarje möjlig synpunkt, såsom gudalära, något oändligen högre, än poesien såsom menniskokonst. Förhållandet mellan begge är ganska enkelt det följande. Lyckligt födda, rikt begåfvade själars innersta och högsta behof är egentligen behofvet att beundra och älska. Det är naturligt, att detta behof gerna uppsöker de fullkomligare gestalterna af natur och mensklighet, de gestalter, hvilka omotståndligt upplyfta den betraktande uppmärksamheten ifrån deras formers begränsning till gränslösheten af dessa formers lifvande tanke eller inre andliga urbild. Men då man sålunda betraktar de upplyftande föremålen — hvilket är att betrakta dem i deras idéer, d. v. s. i deras rena uregenskaper — finner man att de (allt efter deras olika mått och arter) behaga, röra, förvåna, hänrycka genom en i alla väsentliga delar sinligt fullbordad öfverensstämmelse, en i sjelfva kroppsligheten andligt och omedelbart åskådlig enhet af oändligt och ändligt, af själ och materia, af tankar och varelse: sinnet och förståndet, känslan och begreppet upplösa sig vid deras åsyn i hvarandra till en

enda oskiljelig akt af full och salig njutning. Det är denna genom sin anblick alla ädlare menniskor glädjande, vederqvickande, uppfriskande enhet, som vi beteckna med skönhetens namn; och hon sjelf söker, i kraft af en djupt i samma natur och samma mensklighet innefödd bildningsdrift, att i oändlighet upprepa och förnya sig genom oräkneliga afbilders mångfald. Denna det skönas sjelfbildningsdrift, friast och herrligast uppenbarad genom de andar, som enligt Platos uttryck brinna af begär att afla det odödliga, är hvad vi förstå med poesi, i ordets ursprungliga och vidsträckta bemärkelse *); liksom dess handlingssätt är konst i allmänhet och den högsta sammanfattningen af menskliga alstringsförmågans kunna **). Men det sköna förekommer oss, på en

---

*) Poetiskt kalla vi således, i allmännare mening, hvarje föremål, der denna det skönas sjelfbildningsdrift yttrar sig, antingen såsom utvecklad i fullkomligheten af föremålets form, eller åtminstone såsom dess egendomliga beskaffenhets eldande lifsprincip. Det poetiska sinnets omdömesförmåga har man gifvit namn af smak: och man må gerna med detta ord benämna den fina, läckra, mellan instinkt och medvetenhet sväfvande känslan för det skönas behag och det styggas obehag, om man blott icke derunder tänker sig en smak som blifvit förskämd genom någon ensidigt nationlig (t. ex. fransysk) kokkonst, utan en som ännu förmår smaka ut det ursprungligen söta och bittra, kraftiga och vämjeliga i tingen.

**) Af konsten, tänkt i detta sitt allfamnande omfång, skulle omsider det fullständigt organiserade samhället, den fulländade staten, blifva det skönaste, det herrligaste konstverket: emedan en sådan stat, i den personliga mångfalden af sin lifvande frihet och den guddomliga enheten af sin styrande kärlek, framställde tvifvelsutan den mest sublima sinnebild af verldsalltets harmoniska sammansättning. En sådan stat blefve ock ganska säkert en monarki med ständer; och likasom Gud i den positiva religionen, så vore ock konungen i det positiva samhället den gemensamma kärlekens individuella medelpunkt. Alla såkallade republiker äro i recss öfvertygelse ingenting annat, än mer och mindre lyckade, men alltid ensidiga theoretiska experimenter, hvilka nödvändigt sluta med att antingen rentaf utplånas från jorden, eller ock omstöpa sig till monarkiska formationer. De verkligt liberala tyckas ock numera öfverallt i Europa hysa derom ungefärligen samma tänkesätt. Ännu är

viss ståndpunkt af känslans och medvetandets utveckling, icke såsom i och af den för oss synliga naturen fullständigt uppenbaradt. Tvärtom: sedan barndomens (eller den första ungdomens) naiva, reflexionslösa åskådningsförmåga, som utpreglade grunddragen i den grekiska konstens lekande, sinnedruckna, rentaf plastiska skaplynne, gifvit vika för en öfversinnlig verlds närmare till själen trängande underbara maningar, skulle det sköna småningom för oss förlora all den retelse, som är värdig dess idé, om det ej nu visade sig i skepnad af anlag och företal till ett högre godt, ett ljufvare sällt, än hela den närvarande tingens ordning kan bära och inrymma. Enligt denna åsigt är således äfven det fullkomligast sköna, som det jordiska lifvets åtrå kan skåda, njuta och dana, likväl blott en fragmentariskt gifven, profetisk symbol af den enhet, som är allt lifs guddomliga och högsta: ja, i ju rymligare mått det sköna phenomenet synes oss med sinnlig tjuskraft framställa sitt oändliga begrepp, i desto tydligare mån förråder det också, huru det egentligen eviga, hvaraf alla oändliga begrepp äro särskilda strålar, lefver och lyser, som det enda sannfärdigt sköna, bakom deras skimrande förlåt. Det gifs i menniskosjälen blott en enda synorgan för det urljus, som förborgar sig inom denna aldrig tillfyllest utransakliga helgedom: och det ögat är icke fantasiens; det är — trons. Tro är den omotståndligt mäktiga kraften af det renade hjertats och det renade förståndets öfverensstämmelse i ett gudaktigt sinne*), hvars ödmjuka tilltagsen-

likväl på långt när ej ur samtidens statslära den akumma, negativa åsigten utrotad, enligt hvilken konstitutioner äro blotta kontrakter, afslutna mellan ursprungligt stridande myndigheter, som ömsesidigt måste inskränka hvarandra, emedan de i följd af sin ställning egentligen skulle vilja upphäfva hvarandra och derigenom tillintetgöra sig sjelfva. En samhällslära mera grundad på förstörelse låter näppligen tänka sig. Den tyckes dock på fullt allvar ägas och förfäktas af en mängd ihåligt uppblåsta demokrater, för ingen del mindre absurda, än de arma ultras, på hvilka de skjuta hela skulden af en ny gullålders gäckande dröjsmål.

*) Rec. använder här ordet sinne i samma bemärkelse, som det af

het klapper på himmelrikets portar, och aldrig förfelar att derur nedkalla så mycken vishet, som för de jordiska bandens längtande fångar kan räcka till tröst, försoning, försköning och förhoppning. Ja, äfven sjelfva vantron, öfvertron, vidskepelsen, så länge den i anspråkslös oskuld yttrar sina högst ofta genom en djup naturinstinkt uppkomna föreställningssätt, står såsom trons aning och sinnliga förberedelse lik ett väntande barn invid det heligas tröskel, då deremot sällan någon strimma från guddomens klarhet mäktar verka på så omätligt afstånd, att hon träffar den mullvadsblick, med hvilken en löjligt högmodig otro inbillar sig kunna utstaka gränsmurarna mellan vår närvarande natur och den osynliga andeverld, hvars inflytelse i godt och ondt på menniskan och hennes öden hvarje kraftfull vilja, tanka och känsla nödvändigt och oupphörligt erfar. Men hvad är för oss religionen, i sin skära, obefläckade varelse, om ej sjelfva rymden af trons himmelska åskådning? och har hon icke genom Christus blifvit denna åskådnings från alla dimmor befriade uppenbarelse? Man granske nu hela gången af vår tankeledning i detta ämne, och man skall troligen finna till fullo bevist, att religionen förhåller sig till poesien, detta fantasiens mångfärgade område, såsom ett högre till ett lägre, med hvilket hon endast i och genom kärleken — den dragningskraft som det guddomliga utöfvar på det menskliga — kan sägas vara identisk och jemlik. Så är då poesien, i grunden af sin natur, det inom ändlighetens gränsor fjettrade lifvets bön om förlossning, och religionen deremot det ur evighetens rymder ljudande svaret, som gör att det sköna strålar klarast på brädden af sin graf och känner sjelfva törnekronans rosor dofta af den första vårens ungdom. Detta förhållande anades redan af de visaste, de snillrikaste bland grekerne; huru nära stod ej Plato intill dess fullkomliga utredande! och borde det ej för den närvarande tiden, som lyses af christendomens stjerna, vara uppda-

Geijer i hans bok Thorild m. m. filosofiskt begagnas: nemligen liktydigt med det tyska «Gemüth».

gadt i hela sin tydliga beskaffenhet? — Vi hafva bjudit till att utveckla den; och i vår estetik är poesien i allmänhet, såsom det skönas lust att spegla sig i bildningar af natur och menniskokonst, icke med religionen jemnhög i helgd och anspråk på vördnad, utan måste nöja sig med sitt drottningsvälde öfver de jordiska tingen, dem hon beherrskar med den profeterande fantasiens magiska spira. Men i och med detsamma är ju ådagalagdt, att det romantiska, såsom en art af poesi, omöjligen kan i den blotta omedelbara egenskapen af romantiskt vara tillika det christligt sköna, d. v. s. religionens egen öfver all poetisk framställning upphöjda, guddomliga fägring.

Med allt detta faller det oss visserligen ej in att vilja neka det af den nyare estetikens fäder insedda, djupa sammanhanget mellan christendom och romantik; tvertom, vi hafva sjelfve sagt att poesiens romantiska element först genom christendomen upplyftades till ett poetiskt verldsvälde och liksom kondenserades till de fasta, oförgängliga gestalter af andakt, kärlek och ära, dem vi äro vane att oskiljaktigt förknippa vid begreppet af allt hvad vi kalla romantiskt skönt. Det återstår alltså att nogare göra reda för vår åsigt af det, som vi anse för det romantiskas egentliga väsende: ett ämne, hvars behandling äfven hos de bäste af samtidens estetiska författare lemnar mycket öfrigt att önska. Ehuru den inskränkta rymden af en recenserande tidningsuppsats nödgar oss att vidröra det blott i förbigående, kunna vi dock ej rent-af undvika svårigheten att deröfver någorlunda bestämdt yttra vår enskilda mening; medan hvar och en läsare, som icke lagt denna recensions-artikel ifrån sig genast vid dess början, eller som ej önskat veta blott hvad rec. tänker om herr Tegnér, sannolikt fordrar och har rätt att fordra en sådan redogörelse.

Då det sköna, betraktadt i sin idé, är en sinnebild — en bild för våra sinnen — af det evigt fullkomliga, som aldrig till fullo af dessa sinnen kan uppfattas; och då poesien, såsom de sköna konsternas gemensamma verldssjäl, är det

skönas odödliga drift och förmåga att fylla tiden och rummet med täflande liknelser af sin egen ursprungliga sinnebildsnatur: så är den satsen icke längre något postulat, att poesien jemväl i sin vanligare, gängse betydelse, d. v. s. såsom skaldekonst, aldrig kan annorlunda uppenbara sitt sanna, oförfalskade lif, än i mysterier och symboler; det mystiska är hennes väsende, hvilket såsom sådant nödvändigt bildar åt sig en symbolisk form — nödvändigt, emedan det annars icke kunde existera för några sinnen *). Men detta mystiska, eller hemlighetsfulla, är tillika såsom sådant något för blotta begreppet, för blotta ratiocinationen oförklarligt, och uppväcker derigenom, såsnart det yttrar sig i naturens och mensklighetens högsta energier, hos betraktaren och åhöraren en undran (förundran, beundran), som allt efter det underbaras olika beskaffenhet slår uppmärksamheten med olika intryck. Skärskåda vi nemligen denna beskaffenhet med noggrannt aktgifvande, så märka vi der trenne väsentliga slag eller arter. Såsom demoniskt väcker det underbara en djup skräck **) för de förborgade andar eller krafter, som vistas i den «gamla nattens», i det irrationella kaos, öfver hvars lurande afgrund den synliga naturens höga, milda, klara gudatempel är uppbyggdt. Såsom theurgiskt är det underbara den magiska vexelverkan, som uppkommer genom de naturliga tingens, de inom den harmoniskt ordnade sinlighetens omkrets bofasta ädlare andarnes behöfvande, dyrkande och offrande sträfvan uppåt en evig och himmelsk sakernas ordning, der en verld af ännu ädlare, mäktigare och visare andar förmodas beherrska

---

*) Hvaraf således är tydligt, att symbolen icke är något annat än väsendet sjelft, nemligen väsendet såsom sinnligt fenomen. Föröfrigt må ännu engång erinras, att poesiens mysterier icke äro några ordens-hemligheter, utan öppna, likt den vida naturen, för hvar och en, som af Försynen är ämnad att förstå och njuta dem.

**) Hvilken dock i estetiskt afseende — alltid medför en känsla af njutningsfull hemskhet, af vällustig rysning; emedan i allt underbart den poetiska grundbeståndsdelen gör sig gällande.

denna närvarande lägre i öfverensstämmelse med heliga, oföränderliga lagar: kortligen, det theurgiskt underbara är upphofvet och själen af all den om verldslifvets innersta hemligheter aningsfullt drömmande naturpoesi, som man kallar mythologi, och som aldrig förr, än i sitt förfall, blir (liksom t. ex. den fordna götiska och grufligast den närvarande indiska) ett rof för det demoniska elementets fasor och dystra förvillelser. Såsom guddomligt framträder ändtligen det underbara i sin högsta sanning och glans; detta är den underbarhet, hvars hulda, rena, välgörande skimmer strålar såsom det mystiska inseglet på all egentlig religions uppenbarelser. I sin allmänna egenskap af oförklarlighet är det underbara således ej blott grunden för all poesi, utan ock det högsta innehållet af dess behandling; genom hvilken det oförklarliga blifver ett för den estetiska åskådningen omedelbart verkligt, d. v. s. ett verkligt, som, utan all förmedling af sönderdelande reflexion och logisk slutledning, med sin blotta anblick ger den fulla känslan af sin eviga tillvarelse. Filosofien undervisar oss ej mindre än religionen, att det gifs en verklighet, som är själen och väsentligheten af all annan: det är den, som är evident genom åskådning: filosofen åskådar den såsom det i alla fenomer absolut verkliga för tanken; den religiöse såsom det i alla fenomener till ett allmänt godt ledande och öfver dem alla upphöjda heligt verkliga för tron; poeten och konstnären såsom det ur alla fenomener framglänsande symboliskt verkliga för skönhetssinnet. I egenskap af denna sistnämnda verklighet öppnar det sanna sjelft för dikten eller konsten allt hvad i naturen, historien, menniskohjertat är förvaradt såsom anlag för tidens fullbordan; och hvarje bild, som konstnären hemtar ur detta omätliga och outtömliga galleri, är, om den ock endast af hans fantasi lånat sin skepnad, mera sannfärdigt verklig, än allt hvad en i sin tomhet förälskad hvardaglighet från morgon till afton utan återvändo upprepar. Den äkta konstnären, den inspirerade skalden, er-

känner alltså och söker med skäl ingen annan verklighet, än den poetiska: och sann är hvarje särskild form af denna verklighet i det mått, som den uttrycker i skön gestalt en oändlig betydelse. Det vill säga: meddelar en åskådning, i hvars enhet känsla och begrepp aldrig finna den gräns, vid hvilken de kunna skilja sig åt och liksom göra räkenskap för hvarandra öfver hela beskaffenheten af hvad de erfarit. Ett konstverk, ett poem, som genom det snillrika i uppfinning och utarbetning tillfredsställer denna fordran — det må föröfrigt vara af hvad art eller omfång som helst — är i sitt slag fulländadt, eller hvad man kallar klassiskt; när man neml. ligen ej, såsom ofta timar, missbrukar detta ord till betecknande af en viss *in abstracto* idealiserad linguistisk korrekthet *). Häraf är jemväl klart, att begreppet klassiskhet, riktigt genomtänkt, för ingen del kan uteslutande tillhöra det förträffligaste i grekernes och romarnes litteratur, och att fru Stael-Holstein, i sin genialiska bok öfver Tyskland, mindre välbetänkt valde epithetet klassisk till allmän slägtbenämning för den antika vitterheten i motsats till det nyare Europas, eller den af henne och hennes vänner såkallade romantiska.

*) Då linguistikens och grammatikens gränsor aldrig i något lefvande språk äro fullkomligt bestämbara, öfverträdas de naturligtvis alltsomoftast just af de författare, genom hvilka lifvet och den progressiva principen i språket skapande utvecklar sig. Ehuru gällt sådana författare, alltid och allestädes, hört skrikas emot sig af en viss mikrologisk kritik, som aldrig kommer längre än till ett änd- och bottenlöst mäklande med ord och fraser, så gå likväl de flesta af de klandrade öfverträdelserna småningom in i den allmänna språkmassan, och de auktorer, som först vågade dem, citeras efter ett par årtionden af andra glos- och fras-recensenter såsom mönster af språkriktighet. Det är på detta sätt, som språk utvidgas och fullkomnas: en fixerad grammatikalisk korrekthet är endast möjlig sedan språket är dödt, eller sedan maximen att så behandla det blifvit herrskande. Prise man derföre, så mycket man vill, sin latin och sin fransyska! Vi hafva ingenting deremot; men tacka Gud för vårt friska, lifliga modersmål, och ämna obekymradt fortfara, så godt vi förmå och förstå, att i öfverensstämmelse med dess ursprungliga lynne bidraga med vår lilla skärf till dess vidare utbildning.

För långt ifrån målet skulle det föra oss att visa, huru onödigt, orimligt, ja vämjeligt de flesta estetiska theorier äflats att med en godtyckligt-atomistisk klyfning upphinna en tillräckligt bestämd och fullständig klassifikation af de olika sätt, på hvilka konstnären (och särdeles den, med hvilken vi här isynnerhet äge att beställa, nemligen skalden) uppfattar och i en koncentrerad bild återgifver det poetiskt verkliga. Så mycket ser genast en reflexion, som tränger till kärnan af tingen och icke blott resonnerar ofvanpå ytan, att denna synriktning och återspegling, i afseende på det subjektiva deruti, eller behandlingen, kan i skaldekonsten sammanfattas under trenne hufvudsakliga formationer: den episka, som frambringar sin åskådlighet genom berättelse, den lyriska, som frambringar sin genom en enthusiastisk själs individuellt framträdande känslorörelse, och den dramatiska, som frambringar sin — den fullkomligaste — genom skådespelet af personligt vexelverkande handling. Äfven den didaktiska diktningsarten, om hvars bibehållande och värderande många läsare och theorister äro så ytterligt ömtåliga, innefattas i denna enkla uppställning; och med det förbehåll, att hvarje lärodikt, som hemtar sitt ämne och sin synpunkt ur alldagslifvets innehållslösa erfarenhetsbegrepp, är i och med detsamma utesluten från poesiens rike, förklara vi att vi vörda denna diktningsart så högt som någon, fastän vi ej kunna tillerkänna den sjelfbeståndet af en inom sig begränsad urformation: ty den är egentligen en lyrik, som lugnar och upplöser sig till filosofisk betraktelse *). Vända vi nu åter uppmärksamheten till det, som i sättet af det poetiskt verkligas framställning genom natur och konst är objektivt, eller det sakens egna skaplynne som speglar sig i det personliga skaplynnet hos konstnären: så nödgas vi der finna och erkänna tvenne, i grunden

*) Icke blott den nyare tidens lyrik i allmänhet syftar (stundom kanske, liksom hos Schiller, förmycket) åt det didaktiska; jemväl den antika äger tydligen, der den visar sig mest sublim, samma syftning; t. ex. i chorerna hos tragöderne, ja hos Aristophanes.

väsentligt förenade, men i apparitionen formalt skiljaktiga hufvudarter af den sjelfuppenbarelse, genom hvilket det sköna träder konstnärens önskningar till mötes. I och förmedelst den ena framställer sig det skönas idé i en sinnebild, som är ett af sinliga formers högsta fullkomlighet smyckadt och sitt fulländningsmått synbarligen uppfyllande naturting, en idealskön organism, men till alla delar fysikaliskt begränsad: i och förmedelst den andra framställer sig det skönas idé såsom ett öfvermått af andlig herrlighet, åt hvilken sinnebildens organism i all sin harmoniska utbildning dock ej förslår att liksom inrymma en tillräcklig boning; ett förhållande, som låter den sköna sinnebildens egentliga skönhet uppkomma genom den mellan synlighet och osynlighet sväfvande idéen såsom sådan, d. v. s. idéen såsom ett åskådningsämne, hvilket väl är alla formers själ och alla gränsors fyllnad, men sjelft sträcker sig utom alla former och alla formers begränsning. Den förra hufvudarten af skönhet och konst visar oss den eviga idéen såsom ett närvarande; den senare visar den tillika såsom ett tillkommande, ofta dessutom i gestalt af ett förflutet, och sammanfogar så de båda ändarne af tidens linea till en i oändlig känsla sig upplösande närvaro af evighetens cirkel. Den förra är poesiens realism, och den karakter, som i allmänhet — ehuru visserligen ej, såsom mången synes mena, med oinskränkt uteslutning af sin motsats — gifvit sin stämpel åt det i vitterhet och plastik såkallade antika *): den senare är poesiens idealism, och har, fastän ej ovilkorligt förknippad med christendomen, dock i följd af denna religions verldsomskapning blifvit den christliga konstperiodens

*) Dit höra således ock de lyckligare bland senare tiders bemödanden att fortsätta grekernes art af lif och konst; vid hvilka man dock snart, mindre på frukternas form, än på deras färg och doft, märker att fröet varit af annat slag och den bärande jordmånen annorlunda tillredd. Exempelvis betrakte man, utom de förut nämnda idylliskt-episka mästarverken af Goethe och Voss, Neubecks Gesundbrunnen, A. W. Schlegels Jon och bildhuggarn Thorwaldsens arbeten.

utmärkande lynne; fortfarande intill våra dagar, och nyligen åter igenkännande sitt ursprungliga sjelf, efter det korta afbrott som förorsakades af en i Frankrike till snillets och smakens allena saliggörande idol upphöjd förskämd antik. Den realistiska principen i konsten framställer det sköna i bildningar, som i sin naiva begränsning medvetslöst göra anspråk på att inom denna begränsning till fullo mätta åskådarens fordran och längtan; liksom lekande flätar sig der det poetiskt verkliga, i egenskap af den oförklarliga omedelbarhet som är barndomens och oskuldens enda garanti för all erfarenhets visshet, in i det alldagliga menniskolifvet, och till och med när det oförklarliga stegrat sig till ett i högsta måtto underbart, framträder det ur sin fördolda verld med en menlöshet, en enfald, såsom vore det mest öfvernaturliga en sak som förstodes genom sig sjelf och omöjligen kunde vara annorlunda. Sådant är t. ex. hela de sälla, sangviniska Olympiernes alltför menskliga lif och regerings-system. Den idealistiska principen deremot utesluter ej ur sina bildningar — när ämnets natur ej tillhör en annan region — det naiva och det lekande: men den öppnar bakom dem en perspektif, en utsigt i ett oändligt fjerran, en gåtaktigt lockande omätlighet, hvari det småningom till osynligt öfvergående synliga utgör liksom den anade fyllnaden till det, som äfven af den möjligaste sinliga formskönhet aldrig fullständigt kan omfattas (och är ej ödets, af all realism omsider nödvändigt insedda, dunkla öfverväldе det realistiska föreställningssättets dystra slutbekännelse ej mindre af sin estetiska, än af sin religiösa otillräcklighet?). I denna den poetiska idealismens perspektiviska vidd, denna bortom det närvarande fortsatta blick i ett tjusande fjerran, ligger väsendet af hvad man med det såkallade romantiska förstår — om man är mäktig att i reflexionen göra sig någon tydlig reda för dess intryck. Romantiskt är det sköna framställdt med en underbar oändlighet såsom bakgrund: hvaraf också skälet är klart, hvarföre all sann romantik är pittoresk och allt sannt måleri är romantiskt —

liksom att musiken måste vara det, och i desto högre mått, som åskådningssinnet i hennes konstafer är ett ännu andligare, nemligen ett akustiskt *). Ehrensvärd säger, att behag (charis) är den egenskapen hos det sköna (hvilket, i den renaste sinliga uppenbarelse, är ett ideal af naturfullkomlighet omstråladt med en stilla salighet af gratie och lugn), att «i första känslan», d. v. s. i omedelbarheten af sin anblick, «lofva ett godt»; ville vi tillägga i hans stil, att ett skönt, som i första känslan lofvar ett friskt, är naivt, och ett som i första känslan lofvar ett stort, är sublimt, så kunde vi ock i samma stil så definiera resultatet af vår undersökning, att ett skönt, som i första känslan lofvar ett gränslöst, är romantiskt.

Härvid torde dock uttryckligen böra nämnas en hufvudsaklig omständighet, som vid slika theoretiska in- och afdelningar så ytterst ofta plägar förgätas. I den poetiska verkligheten sjelf, sådan som den genom poesien och konsterna meddelar sig, söndra sig aldrig så strängt och absolut bestämdt de theoretiskt beskrifna olika elementerna, grundarterna, konstformerna och skaldeslagen från hvarandra, som i tanken och på papperet, när man öfver dem estetiskt reflekterar. Just i de fullkomligaste bildningar af natur och konst händer det vanligast, att en enda af de egenskaper, dem vi ofvanföre i korthet skildrat, i och under sig tillika inbegriper flera af de öfriga, ja egentligen alla. Så är t. ex. en herrlig aftonrodnad på engång romantisk och sublim; och i grunden är det sublima en åskådningsart, som utgör öfvergången ifrån det blott natursanna till det romantiska. Så är Raphaels Madonna Sistina, fastän dess herrskande karakter är romantisk, dock tillika på engång naiv, behaglig och sublim; och den florentinska

*) Här isynnerhet passar den vackra liknelse, som Jean Paul i sin osystematiska, men högst lärorika och intressanta Vorschule der Ästhetik använder på det romantiska, när han beskrifver det såsom «das wogende Aussummen einer Saite oder Glocke, in welchem die Tonwoge wie in immer ferneren Weiten verschwimmt und endlich sich verliert in uns selber, und, obwohl aussen schon still, noch innen lautet.»

Niobe, fastän dess herrskande karakter är sublim, dock tillika naiv, behaglig och romantisk *). Blott naiv och behaglig är deremot den mediceiska Venus; med en lätt tillsats af romantik kan detsamma sägas om Correggios flesta målningar. Naiv och sublim är Byströms Juno, som, utan att sjelf vara romantisk, väcker genom den slumrande belägenheten af sin vällustiga höga skönhet ett nästan romantiskt intryck. Hos Homer förenar det naivt sköna de öfriga uppnämnda grundegenskaperna under sitt herravälde; och det är en lika utomordentlig blindhet, att icke i allmänhet hos grekerne och romarne urskönja de många förekommande drag af hvad man i senare tider under namn af romantiskt och sentimentalt velat göra till vår uteslutande tillhörighet, som att icke finna huru ofta den idealistiska och romantiska poesien yppar den realistiskas naivetet och glada naturbehag. Redan Iliaden lemnar oss ett godt förråd på sentimentala och romantiska ställen; vi nyttja här ordet sentimental i ädel bemärkelse, och beteckna dermed hvarje mildt lyriskt uppflammande af den idealistiska poesiens lättrörda känsloliflighet. Hvad kan, i denna mening, vara mera sentimentalt, än Hektors vidtberömda afsked från sin maka? eller Achilles rörelse vid åsynen af den silfverlockiga Priamus, som knäfallande kysser handen af sin sons baneman och ber om skänken af den älskades lik? Och hvad kan vara mera romantiskt, än den blick, med hvilken Zevs från sin olymp på engång öfverskådar de af krig och mord uppfyllda slätterna omkring Ilium, och de i det aflägsnaste fjerran af samma solsken bestrålade fredliga Arkadernes ängder? Vida mer äger dock detta förhållande rum i Odysseen, hvilken, fastän i en naiv tonart och lyktande med en föga tillfredeställande realistisk begränsning, dock är afgjordt romantisk i beskaffenheten och gången af den kringirrande hjeltens

*) Det romantiska i Niobe ligger i hennes begynnande förstening — som hänviser det af hennes tragiska undergång sönderslitna sinnet på det djupast förborgade af ödets mysterium och nödvändigheten af en högre, guddomligare rättvisa.

äfventyr, samt den mot dem kontrasterande stillare, men icke mindre äfventyrliga belägenheten af den trogna gemålen och hennes husliga omgifning. Romantiska äro hos Pindarus de saliga öarna i verldsoceanen, der de af gudarne högst gynnade dödliges odödliga skuggor bo och vandra; romantiska äro hos tragikerna ödet sjelft och dess omedelbara bärolder, t. ex. Eumeniderna; och är ej Ajax' monolog hos Sophokles, då han vansinnig vill falla på sitt svärd, lika så varmt sentimental, ja romantisk, som någon af de mest beprisade hos Shakspeare eller Schiller? Romantisk är Musei Leander och Hero, af vår aflidne Regnér så ypperligt öfversatt; romantisk är hos Apulejus den bekanta sagan om Amor och Psyche, af Raphael förtrollande målad al fresco i det lilla romerska palatset Farnesina; romantiska äro hos Virgilius *lugentes campi* och Didos i halfskymningen framträdande vålnad, som genast åter försvinner i den mörka myrtenskogen —

— — — *coniunx ubi pristinus illi*
Respondet curis, aequatque Sichaeus amorem *).

Sådana exempel skulle kunna hundradetals anbringas: likaså skulle, å andra sidan, prof af den friskaste naivetet och den muntraste, i det närvarandes njutning lefvande realism kunna midt ur sjelfva den renast romantiska poesiens och konstens framalstringar uppräknas till en mängd, som onödigt hänförde vår afhandling utom all måtta och gräns. Man läse blott med öppna ögon, ej endast Ariosto och Cervantes, hvilkas romantik är ett sig sjelft parodierande fantasiespel (ett omdöme, som likväl gäller blott om ett enda af den senares arbeten, der dessutom i romanens andra hälft saken tager en allvarsammare riktning, än författaren från begynnelsen tycks hafva ämnat); utan man läse tillika Shakspeare, hvars snille åter-

*) Vid detta outsägligt rörande ställe, som visar att den på jorden brottsligt glömda första gemålen i underverlden var henne lika trogen och nu hennes enda sällskap och tröst, faller det gubben Heyne högst oskickligt in att göra sig lustig, och pika Dido med följande frivola anmärkning: »*an ei de Aenea multa narraverit, nolim affirmare.*»

speglar och återklingar allt, Goethe, som i en annan, mera episkt-lyrisk *) art gör detsamma, Tieck och Fouqué, hvilka väl båda två i de bästa af sina diktningar (t. ex. Genoveva, Die Elfen, Rothkäppchen, Eginhard und Emma, Undine) hafva med den naivaste framställningsförmåga bevisat, att sjelfva det i romantiken mest etheriska kan målas med den aldraenklaste barndomsfriskhet af inbillning och natur. Korteligen: det skönas toner, färger och former äro många; ty den aflande idéen är evig och den födande naturen outtömlig: men öfverallt, hvar tonen klingar skärast, hvar färgen lyser klarast, hvar formen tjusar ädlast, upptäcker snart det skådande fördomsfria sinnet, att i alla möjliga radier det skönas sol gläder och värmer såsom allestädes en och oskiljbar. Då likväl troubadourernes glädtiga vishet icke blott är en konst, utan tillika en vetenskap, och såsom sådan icke kan utveckla sig utan bestämdt utredda begrepp, hvilka åter fordra bestämda begreppsbenämningar, så taga vi dessa från den i hvarje konstart och skaldeslag tydligt öfvervägande egenskapen, men alltid med sorgfällig hågkomst, att denna egenskap icke derföre der är den enda. Såsom ensam kan ingen egenskap någonstädes existera; hvarje punkt af universum innefattar ett ἓν καὶ πᾶν i den blott skenbart afsöndrade monaden af sin tillvarelse.

Användom nu på christendomens uppträdande i poesiens historia de begrepp om (poetisk) idealism och romantik, som blifvit skörden af våra forskningar. Vi finna då tvifvelsutan, att det sätt, hvarpå christendomen med sin allmänna verldsinflytelse bemäktigat sig dessa estetiska elementer, har utbildat dem (så till sägandes) i sista instansen och inrymt dem ett oförgängligt välde öfver all verkligt christlig och europeisk konst: men öfverraskas tillika af en billig förundran, huru nyheten af namnet kunnat förvirra en mängd nyare

*) Härmed karakteriseras naturligtvis blott det personliga lynnet af hans poesi, hvars rikedom på objektiva gestalter föröfrigt är tillräckligt allkänd.

theoretici till den grad, att de i sina estetiska läroböcker och schematismer antagit sjelfva saken för att vara ny och först genom christendomen hit till verlden kommen. Namnets upphof och härledning är sannolikt för de fleste af våra läsare bekant: dess ursprung är den benämning af *romana, romance, romanzo*, som man gaf åt de syd-europeiska språkarter, hvilka uppkommo ur det forn-romerska språkets af de nordiska eröfrarne betydligt omskapade öfverlefvor; de språkarter, hvilka sedan skänkte sina namn åt det ridderliga skaldeslag, som i romanzerne och romanerne åskådligast framställde sin anda och derföre af dessa sina mest älskade förstlingsbarn med rätta hemtar sin gemensamma titel. Men är ej, fastän under annorlunda organiserade former, den indiska poesien romantisk? den persiska? den götiska? den gaeliska? Sakontalas författare var lika litet christen, som Firdussi och Hasis, lika litet som Eddans skalder och Ossian; och likväl möter oss hos alla dessa en den mest omisskännliga romantik, ehuru skiftande i blick och ton enligt klimater och folkstammar. Hos inderne är den ett naivt, men outgrundligt drömmande blomsterlif; hos perserne ridderlig hjeltesaga och ljustillbedjande naturnjutning; hos göterne och svearne är den en dyster, men heligt aningsfull mytisk tragedi, der krigiska demoner och ensidiga kraftspänningar störta hvarandra och sig sjelfva, samt begrafva de ädlaste själsförmågor under förvirringen af en lång och blodig norrskensnatt; hos Ossian ett sorgligt, men ljuft musikaliskt echo af en förflutenhet, som aldrig mera kan bli närvaro. Att vi hos inderne och perserne se fantasien herrska, hos göterne och gaelerne deremot känslan, är lätt förklarligt; orientalismen i allmänhet äger samma öfvervigt af fantasi och instinkt, som occidentalismen i allmänhet äger af känsla och förstånd. Den omedelbara inverkningen af den förra öfvervigten på den senare, och sammansmältningen af begge till en förut ingenstädes befintlig jemvigt, på hvilken christendomen tryckte sin ordnande och helgande stämpel, utgjorde den stora vinst som poesien

skördade af denna religions ändtliga seger, och den grund ur hvilken den christna (eller europeiska) romantiken, såsom sådan, spirade opp i sin yppiga vår af poetisk blomstring. Det var genom folkvandringarna, som den christligt-orientaliska inflytelsen egentligen satte sig i besittning af det slags romantik, som hos göterne och germanerne redan inneböll i knopp hela den blifvande nya solrosen: den äldsta Edda-lärans melankoliska, men kraftigt profetiska religiositet qvarlefde, oaktadt den yttre mythiska omklädnadens förfall, i djupet af alla ädlare sinnen såsom ett öfversinligt behof; en hög, tjusningsfull åsigt af qvinnans värde, af kyskhetens helgd och af obrytlig trohet, går igenom hela kedjan af våra urgamla sagor och sånger såsom en gyllne tråd af ett i stora och enkla mannahjertan outslocknadt himmelskt minne; och en brinnande håg för de mest fantastiska äfventyr, förenad med en våldsam längtan efter solvarmare länder, tycktes hos samma folkstam blott vänta på någon viss mera koncentrerad riktning — en hänsyftning som den ock genom christendomen erhöll. Till fullständigt organiserad skönhet i dikt och konst blef Europas nya romantik isynnerhet efter korstågen, genom hvilka det sista ännu öfriga så intellektuella, som geografiska afståndet mellan Asien och Europa uppfylldes för den skapande inbillningen med ett retande kaos af lyckliga bildningsämnen. Så uppkom under medeltidens vackraste århundraden denna nyligen åter af ett upplefvande poetiskt slägte vidtbeprisade riddaråldrens poesi, der det goda *in concreto* är Gud för andakten, det sköna *in concreto* är qvinnan för kärleken, och hjeltesinnet *in concreto* är ridderskapet för äran.

I denna poesi yppar sig, med obeslöjad tydlighet, kraften af den praktiska energi, som alltid företrädesvis utmärkt det europeiska lynnet *). De idéer af religion, ädlare köns-

*) Hvarföre ock europeernes filosofi aldrig, ej engång hos sjelfve Spinoza, kunnat bli till den grad pantheistisk, som den är t. ex. hos inderne. Endast eleatiska skolans åsigt, sjelf halft orientalisk, synes hafva

kärlek och tapperhet, som i orientalernes fantasi (så ofta den uppsvingar sig öfver den jordiska sinlighetens vällust) vanligtvis stanna inom en mer eller mindre dialektisk theori, en mer eller mindre klarsynt passiv kontemplation, yttrade sig här i ett lefvande system af åsigter, hvilkas eldigt himlaburna herrlighet, enkelt insedd vid christendomens glans, nödvändigt måste inspirera själen till stora handlingar i lefnad och sång. I andaktens område verkade en helig nödvändighet, välgörande, mild, och lammet såg vid sitt altare lejonmodet knäfalla, tillbedjande och lycksaligt af en blick in i den guddomliga nådens och ömhetens paradis; i ärans verkade en ädel frihet, bildande alla jordiska förhållanden efter en halft andlig, halft verldslig sedolära, hvilken, i sin andliga hälft lika ödmjuk som i sin verldsliga trotsig, gjorde mannen till en Guds krigare på jorden och ridderskapet till en beväpnad oskuld; och om ideal, i sitt högsta begrepp, egentligen ej betyder annat än menniskan sådan som Gud har tänkt henne, så kunna vi tvifvelsutan yttra om den äkta

---

varit af nära beslägtad art. Den nya, ur en fulländad transscendental idealism uppkomna, såkallade natur-filosofien är af helt annan beskaffenhet; hon ser visserligen i Gud sitt ett och allt, och i alltet ett utveckladt system af det enas tankar: men hon erkänner i detta urväsende, såsom dess egentliga guddom, en praktiskt lefvande och moralisk vilja, frihet, kärlek, hvilken såsom sådan i sina tankar och handlingar ej kan annat än alstra menniskan till sitt beläte, d. v. s. till en intelligens, som (i kärnan af sin personlighet) äger frihet och praktisk verklighet lika med skaparen sjelf. Pantheismen deremot, i fall den har mod att vara konseqvent, betraktar egentligen Gud såsom ett omätligt, öfver afgrunden af en bottenlös enslighet hvilande och i drömmar sig kontraherande och expanderande djur, hvars drömmar kunna drömma om hvarandra och sig sjelfva, så länge det eviga djuret icke ur dem spritter upp och begynner nya. Pantheisterne bland Indiens brahminer tala väl ock om frihet och kärlek, men de tänka sig dem blott såsom dialektiska principer för sin endast theoretiska (passiva och fantastiskt abstrakta) åskådning af Gud och Universum. Öfvergången derifrån till den fohi'ska och chinesiska pantheismen, enligt hvilken Gud och all verklighet är det eviga intet, låter lätt begripa sig.

riddaråldren och dess poesi, att de i sin kärlek behandlade qvinligheten såsom den ursprungliga qvinnan, hvilken Gud föreställde sig när han lät hennes afbild framkomma ur Adams refben. Ja, denna ursprungliga qvinna, detta rena mönster af fägring, fromhet, moderlighet, satt nu, sedan hon i Maria blifvit en historisk gestalt och den milda Återlösarens moder, såsom verldsdrottning på en himmelsk thron: i sitt hulda öfverseende af de arma dödligas diktan och traktan, i sin blygsamt förebedjande barmhertighet, för hvars ömma röst en menniskoblifven Gud ej kunde vara känslolös, var hon den sköna bilden af en älskande förening mellan allmaktens vishet och godhet, och med detsamma den kärlekens moder, som ännu i dag under detta namn af det sydliga Europa ej förgätits. En sådan guddomlighet måste naturligtvis betrakta uppflammandet af allt, hvad menniskohjertat äger ömmast och ljufvast, såsom ett rörande offer till sin ära; och under hennes beskydd ställde sig det ömsesidigt lockande förhållandet mellan mandomen och qvinligheten, mellan styrkan och behaget — hvilka så i den andliga som kroppsliga verlden äro vishetens och godhetens högsta natursymboler — sedan det genom kyrkans lära blifvit helgadt till en åtrå, som eftersträfvade icke blott sinlig njutning, utan ett så fullkomligt vexelutbyte af lif och varelse, att menskligherens tvenne i kön afsöndrade och motsatta poler skulle medelst detta utbyte omfatta hvarandra såsom ett enda oskiljaktigt och nu först fullbordadt andligt menniskoindividum *). Derföre stodo i riddarens hjerta, liksom på hans fana, ofta *Dame* och *Notre Dame*

*) »Det absolut fullkomliga, såsom mensklig urbild, är intellektuellt en evig enhet af visdom och godhet, organiskt en evig enhet af storhet och behag. Men ingen individualitet vore möjlig, om ej i den ändliga afbilden de tvenne polerna söndrade sig från hvarandra, såsom manlig och qvinlig princip. Deremot återställes enheten i lifvets organism oupphörligt genom sjelfva söndringen: ty det är naturligt, att tankens skönhet måste söka känslans, och tvertom; men hvardera älskar i den andra — det guddomliga.» Phosphoros, årg. 1813. s. 114.

så nära tillsammans, att han dyrkade den senare i den förra och den förra i den senare. En religion, som förklarade kärleken för den innersta hemligheten af Guds eget väsende, skulle i och med detsamma nödvändigt göra den till poesiens lifvande själ, i en mening och ett omfång, som den i sin tillförene blott sinliga och statistiska betydelse aldrig ägt och aldrig kunnat äga. Ty dikten, hvilken i hvart och ett tidehvarf alltid troget afspeglar det utmärktaste i tidens herrskande sinnelag, måste nu med all den återgifna ungdomens förtjusning hvälfva sin skimrande planetverld omkring den sol, i hvilken hon, efter sin af christendomen erhållna helgelse, beundrade det fullaste måttet af skönhetens himmelska klarhet. Om i sjelfva guddomen en kärlek finnes, och om han der är det heliga, sig sjelft mättande begär, det saliga sambandet, hvarigenom det evigt mäktiga och sanna tillika är det evigt milda och sköna: hurudan skall han uppenbara sig för hjertat och den skildrande konsten, i den skapelse, som kallas natur och innesluter samtligheten af det evigas ändliga sinnebilder? Såsom en inskränkt, men oskuldsfull och säll spegel-miniatur af denna högsta föreningsakt; och detta i den mån, som de älskande, med fullkomligt tillintetgjord egoism, genom det ömsesidiga sinnet för hvarandra och den ömsesidiga hängifningens osvikliga tro mäkta visa, att de känna hvad kärlekens idé innebär, på jorden som i himlen: nemligen ett obegränsadt, oegennyttigt uppoffrande af sig sjelf åt något annat, hvilket annat man uppfattar och erkänner såsom ett nytt jag, fyllande stället af det man bortgifvit. Visserligen torde man få antaga blott tvenne slag af kärlek, som till alla delar förverkliga denna idé: det är Guds kärlek till verlden, och en moders kärlek till sitt barn; och det var en med dem analog, öfver alla lägre begär, behof och önskningar sig upplyftande kärlek, som kyrkan ville se sina heliga och sitt presterskap uppnå, när hon gillade klosterlefnaden och celibatet, der endast himmelska ting skulle sysselsätta de själar, hvilka de jordiska tingen förgäfves bjödo

till att fängsla inom sin larmande hvirfvel. Men den idé vi uppställt, står dock i ett så nära sammanhang med hvarje af en religiös känsla förädlad erotisk förbindelse mellan tvenne personer af olika kön, att den romantiska principen i poesien ej kunde annat än åskåda äfven detta slags kärlek, det under kärlekens namn allmännast betecknade, från samma höga synpunkt som de öfriga *). Att höjden och vidden af denna synpunkt stundom yttrade sig på ett sätt, som förekommer oss nog vidunderligt, är en omständighet som ingenting bevisar mot det höga och vida sjelft. Nog: kärleken, förklarad af andakt, skyddad af ära, blef i alla hänsigter och alla gestalter den europeiskt romantiska poesiens innersta lif; på denna grundval hvilar den christna romantikens högtidligt götiska tempelbyggnad, sträckande sina pelare och torn så mycket närmare intill himlen — då deremot den antika konstens rotunda sjelf ville spela himmel — som kärleken blifvit genom Christus icke blott i skönhetsläran, utan ock i dygdläran, det första och yppersta budet af alla. Hvad Plato

*) Tydligt följer af det klara begreppet om ett ur religiös grund uppblomstradt erotiskt könförhållande, att religionen sjelf måste genom sin synliga gestalt, kyrkan, meddela sin sanktion (helgelse, vigsel) åt den symboliska akt, hvarigenom mannen och qvinnan försvinna såsom olikartade objekter för hvarandra och förvandlas till en enda kompletterad menniskovarelse; att äktenskapliga förbindelsen aldrig borde få upplösas genom annat än döden; och att all verklig äktenskaplig kärlek borde, efter endera makans förlust, hos den öfverblifna bekräfta sig såsom monogami. Lagen har i de tvenne senare fallen mildrat sig efter menniskomängdens svaghet, och det sannolikt af välbetänkta skäl; men vi betrakta ej här saken ur någon juridisk och legal synpunkt. — I afseende på kärlek, liksom på alla lifvets vigtigaste ämnen, hör man dagligen mensklighetens philisteer jemra sig, att de nya filosoferne och de nya poeterne «exaltera» ungt folk till alltför mycket «romaneska» grundsatser. I fall dermed menas, att dessa nya författare söka hos ungdomen af båda könen väcka en inre, himmelsk urbild af andlig skönhet, och att de anse denna för det säkraste förvaringsmedlet mot alla brottsliga frestelser, så bekänner rec. uppriktigt, att han lefver endast för att drifva en slik ungdomens exaltation till dess möjligaste höjd.

beklagade, att han såg så otillräckligt uppfyllas af sin tids poeter och konstnärer, är då den romantiska poesiens högsta fordran och syftemål: att idealet af skönhet skall vara idealet af sedlighet; att det samma herrliga, som väcker bildningsförmågans beundran, tillika verkar hjertats rening och af det vederqvickta förståndet igenkännes för ett minne från själarnas glada fäderneslaod. Så målar dikten, sannast af all sanning, sina regnbågar på den varma tjällduken af en mildrande etherkrets, genom hvars morgon- och aftonskimmer Gud, hans englar och alla till helgon förvandlade älsklingar blicka.

Denna romantik, hvars grunddrag vi tecknat och hvars återuppvaknande vi sjelfve upplefvat, var den såkallade medeltidens: blomman och frukten af denna tid, som egentligen derföre bör alltid bibehålla sitt namn, att den låg, såsom en diktskön vår, midt emellan en mörk vinter och en förbrännande sommar. Verlden har sedan gått igenom en höst, en barvinter, och är nu på nytt inbegripen i en vårbrytning, der, i trots af alla kylans förtvifladt kämpande makter, allt mindre och mindre glest en förhoppningsfull brådd och en leende grönska bebådar, att poesien snart ämnar sträcka sin fordna blomsterspira öfver jorden. Visserligen kan ej troubadours- och konstnärslifvet *) återkomma under samma yttre

---

*) Märkvärdig är den etymologiska jemförelsen mellan den provençalska benämningen troubadourer (*trobadores*, *trovatori*, af *trovare* finna, påfinna, uppfinna) och den grekiska poeter (*ποιηται*, af *ποιειν*, göra, tillverka, skapa): begge visa, att öfverallt, hvarest ett folk, eller en kulturperiod som börjar en ny folkutveckling, kommit till bestämd känsla och erfarenhet af det estetiska sinnets behof, ligger en och samma synpunkt till grund för sättet att betrakta de menniskor, som egnat sig åt detta sinnes tillfredsställande: de äro uppfinnare, producenter i ordets egentligaste mening, och lefva för ingen annan bestämmelse på jorden. Riktigt yttrar sig häröfver Bouterwek, i sin Geschichte d. Poesie u. Beredsamkeit, 1 B. s. 25: «Gewiss dachten die Provenzalen nicht an die alten Griechen. Nicht ohne Vergnügen kann man solche kleinen (?) Uebereinstimmungen in den ersten Versuchen bemerken, durch welche die Menschen, wenn sie in ihrer Herzenseinfalt

former, lika litet som kyrkan och staten kunna återbringas till sitt dåvarande skick; men det som lefver i alla dessa former såsom deras inre grund och ädlaste beståndsdel, nemligen den oförgängliga trefaldigheten af andakt, kärlek och ära, skall föryngra hvad som kan föryngras, och i stället för det ohjelpligt föråldrade sätta ett fullkomligare nytt. Äfven i Sverige har en omotståndlig genius börjat denna pånyttfödelse i själsodling och litteratur. De, genom hvilka den för det närvarande förberedes, bilda ej någon sekt och förfäkta ingen parti-sak. De söka i alla ämnen den medelpunkt, som af alla partier förfelas; de vilja ej göra sina personer gällande; de erkänna äfven hos sig sjelfva det ensidiga såsom ensidigt, såsnart en oafbruten allvarlig forskning visar dem, att de kanske i sin ifver någongång åt höger eller venster afvikit från sanningens raka väg; afundas och älska är hos dem namn på en och samma njutning, och de glömma hvarje förolämpning, äfven den minst förtjenta, såsnart den förolämpande, med eller utan sin vetskap, bidrager till deras ändamål på ett sätt, som är värdigt allmänhetens bifall och beundran. De hafva svurit inför religionens, poesiens och filosofiens oförstörbara fanor, att plantera dem på ett berg, som för det dugliga af alla partier är tillgängligt, men ock otillgängligt för det odugliga af alla.

De nationala variationerna af Europas romantik äro lika många, som nationerna sjelfva. Den italienska, spanska och portugisiska ådagalägger en gemensam böjelse för orientalismens öfvervigt af fantasi, då deremot känslan i den tyska, engelska och skandinaviska uppenbart är den rådande grundtonen. Den fransyska, som tyvärr vissnade genast efter sin knoppning, ägde en egen läcker och ljuf sinnrikhet, der den *esprit*, som sedan genom sitt ensidiga välde lik en scirocco paralyserat all friskhet och oskuld i känsla, sång och konst, ännu var blott ett lekande smålöje på en oförderfvad ridderlig-

die wundersame Thätigkeit des Geistes benennen wollten, auf ähnliche Wörter geriethen.»

hets uppsyn. Betraktar man de förenämnda tvenne hufvudklasserna i deras särskilda afdelningar, så finner man att den italienska i samma mån närmar sig den forn-grekiska poesiens naiva sinlighet, som den spanska och portugisiska till Arabiens och Afrikas glödande hänryckningsförmåga; likaså att den tyska har en viss herrskande stämpel af barnslig hjertlighet, förtrolighet och lefnadsglädje, hvaremot Englands och Skottlands dystra skaldeton helst bildar foster af ett omätligt svårmod, som bland idel qval och fasor bäddar sig i töcknen af sin egen nattlighet. Skandinaviens folksånger yppa ett lynne, som ligger midt emellan det brittiska och tyska. I Spaniens poesi qvarlefde längst, såsom arf efter medeltiden, samma ridderliga förening mellan europeiska romantikens trenne urelementer, som af Tysklands nyaste skaldekonst först blifvit återställd i sina länge förglömda rättigheter. Denna återställning var det naturliga skälet, hvarföre Danmarks och Sveriges vitterhet, en tid bortåt, måste gå i skola just hos den tyska, och hos ingen annan. Men begge hafva nu kommit till sina myndiga år, och ämna hädanefter hjelpa sig vidare på egen hand. Att det första årtiondet af Sveriges föryngrade vitterhet skulle yttra en karakter, som å sin negativa sida var blott polemik, å sin positiva åter blott lyrik, följde af sjelfva sakens nödvändiga gång och inre beskaffenhet. Det uppflammande högre lifvet fann sig öfverallt motadt, hämmadt, fjettradt af gamla genom år och vana helgade fördomar, hvilkas personliga representanter, genom sitt uppförande mot vår föregångare Thorild, tillfyllest låtit förstå hvad öde hans efterträdare hade att förvänta, i fall nemligen detta öde berodde på dem. För att skaffa sig fritt utrymme, nödgades man alltså, till en början, att protestera mot dessa gamla fördomar samt och synnerligen, och det med all ungdomens häftighet och skärpa. Villigt medgifves, att protesten i många fall kunnat ske lindrigare, ja billigare; men ingen revolution begynner med att vara artig, och styrkan måste först brusa ut sitt öfvermått, innan hon kan blifva

mild. Numera är det bittra af revolutions-processen förbi, och rec. fröjdar sig med sina läsare, att denna visserligen långt mera trefliga tidpunkt är kommen. Lika sjelfnödvändigt var, att den unga poetiska känslan, under sin ofvanföre beskrifna kamp, ej kunde gifva sin skapande förmåga luft i annat, än spridda elektriska utbrott af en aning, som ännu snarare var en längtan efter poesi, än poesien sjelf. Att dessa utbrott stundom tycktes förråda en halft förtviflande klagan, stundom förmycket reflexion och metafysik, var i det hela ingenting vidare, än den ännu späda diktens ovilkorliga sjelfbekännelse om sin *ecclesia pressa*. Tydliga tecken intyga, att den nu är stadd i öfvergångsmomentet till reellare, större, mera objektiva organismers utveckling. Det är hufvudsakligen ur denna synpunkt, som rec. funnit sig föranlåten att med en så utförlig kritik fästa våra läsares uppmärksamhet vid herr Tegnérs ypperliga bidrag till återuppväckandet af Nordens inhemska saga och riddarsång. Att Iduna skall skänka oss ännu flera frukter af samma slag, kan ej vara underkastadt något tvifvelsmål.

En afhandling *om historiens nytta* öppnar den hälft af förevarande häfte, som är egnad åt historiska och antiqvariska forskningar. Rec. har med lifligt nöje förnyat bekantskapen med denna föreläsning — en titel, som den af sin författare, herr Geijer, billigtvis äfven såsom tryckt fått behålla. Ämnets behandling genom en universitetslärare af så allmänt erkänd förtjenst låter den vettgirige läsaren med skäl vänta en utmärkt rikedom på innehåll; och rec. behöfver ej försäkra, att värdet af detta innehåll fördubblar sin kraft genom den okonstlade skönheten, den osminkade, friska naturligheten af författarens manliga skrifart. Auktorer gifvas, hvilkas stil egentligen öfverallt äger hela ledigheten och lifligheten af ett vårdadt muntligt föredrag: och bland dessa intager herr G—r onekligen ett af de första rummen. Att i denna afhandling historiens nytta skulle framställas likmätigt sin högsta möjliga synpunkt, kan ej förvåna hos en

historisk författare, som med vidsträckt empirisk grundlighet i sin vetenskap förenar, i en sällsynt grad af fullkomlighet, det varma, för alla menskligbetens naturförhållanden sympathetiskt öppna hjerta, den klara och oväldiga filosofiska reflexion, den poesiens molnfria siarblick in i det innersta af händelserna och tingen, det djupa religiösa sinne, kortligen, de karakterens och snillets egenskaper, utan hvilka ingenting sannt, stort och evigt i historien hvarken kan upptäckas eller målas. Hvad som deremot skulle kunna förvåna, vore det påstående, som berättas hafva engång i något Stockholmskt journalblad varit anförtrodt åt trycksvärtan, att ifrågavarande afhandling alldeles icke leder till ett resultat, eller att den glömt sitt löfte, nemligen att visa hvari historiens nytta egentligen består. Det dagblad, som namngafs, och som annars numera, i sin kritik modestare än fordom, säges använda sitt medvetande af ofelbarhet i dess fulla omfång endast på treune föremål för mensklig omtanka, poesien, filosofien och andeverlden, har således (i fall ett sådant omdöme verkligen der befinner sig) nu också lagt det fjerde lilla tidsfördrifs-ämnet, historien, under sin kritiska lagsaga. Vare sig dermed hur som helst, så har likväl den upplystare delen af allmänheten längesedan vuxit från dylika domslut: ehuru de visserligen ännu med fog påkalla hennes uppmärksamhet, emedan de höra till en klass, som i sitt slag förtjenar odödligheten; hvarföre ock rec. med Jean Paul *) önskar, att man samlade de yppersta deribland till en nöjsam och varnande chrestomathi för efterverlden. En sådan exempelsamling borde dock föranstaltas med all upptänklig diplomatisk sorgfällighet; emedan det sannolikt skulle af alla dess läsare kunna betviflas, att ännu år 1820 i Sverige fanns en recensent, som ej begrep att historiens nytta, ej mindre i slutföljden af herr G—rs afhandling än i saken sjelf, består i den lifliga väckelse, den fullständiga utveckling,

*) Vorschule der Ästhetik, III Abth. s. 812 (2 Aufl.).

som historiens allvarliga studium, *moraliskt kraftigare än det af hvarje annan vetenskap* *), verkar åt menniskosinnets *högsta* och *heligaste* intressen.

Det var i denna undersökning förf:s afsigt att endast i de allmännaste grunddragen uppställa den trefaldighet af *sympathetiskt, pragmatiskt* och *religiöst*, under hvilken ädlare själar erfara det hufvudintresse som historien tänder. Han behöfde således ej uttryckligen nämna ännu ett intresse, det *poetiska*; ty detta går igenom de trenne förra och hinner i det sista sin yttersta uppstegring. Ville man likväl taga det i öfvervägande såsom ett *särskildt*, så vore här, från rec:s *estetiska* ståndpunkt, mycket att tillägga öfver historiens nytta. Det är hon, som är poesiens *andra*, högre *natur*, och hvars studium, om det fortsättes och utvidgas på den väg, som herr G—r i vårt fädernesland har *öppnat*, skall skänka Sveriges unga skaldekonst materialet till de *fullständigt objektiva* gestalter, åt hvilka vi ofvanföre sagt, att denna unga skaldekonst allt varmare och kraftigare närmar sig. Historien och sagan, som i alla sina arter är med historien närmare och fjermare beslägtad, bilda den stödjande, moderligt närande grund, utan hvars rätta begagnande alla försök i epik och dramatik blifva tomma vålnader, som förgäfves bjuda till att härma varelser med blod, senor och fotfäste. Det är ingenting annat, än bristen på *historiskt sinne* och *historisk kunskap*, som gör att en mängd berömda fransyska tragedier och deras inhemska efterhärmningar stannat på ett så omätligt afstånd från den *verkliga* dramatikens idé. Ej utan ytterlig orättvisa skulle man vilja frändömma Corneille, Racine och Voltaire en ovanlig talent: hvarföre har den då till största delen frambragt, i stället för lefvande poetiska framställningar, endast saftlösa och i all sin passionerade rhetorik dock tröttsamt enformiga *discurser*

*) Emedan historien är, till sin natur, en i alla afseenden mera *populär* kunskapsart, än någon annan.

öfver ämnet, i en förträffligt versifierad vältalig prosa? Derföre, att de voro förblindade af en själlös, ohistorisk verldsåsigt, hvilken de ägde gemensam med sitt folk och sitt tidehvarf. Ett och annat undantag, t. ex. Racines vackra Athalie, har blifvit undantag endast derigenom, att en blixt ur historiens och individualitetens helgedom slagit in i det fängelse, der en pedantisk *ars poetica* inredt sitt tröskverk och numera drifver omkring de trogna arbetsdjuren i evigt samma trampgång. Sannolikt hade Racine sitt religiösa sinne att tacka för denna lycka; för ett fromt och rent hjertas betraktelser kan ej historien undgå att, liksom Pygmalions bildstod, lifva sina pulsar och anletsdrag. Önskligt hade varit, att en liknande blixt låtit den namnkunnige landsman, som företog sig Odens dramatiska behandling, ana såväl den allmänt menskliga, som den nationala storheten af ett sådant ämne; men har man väl kunnat mera fattigt och opassande motivera Asarnes utvandring till norden? Blixten infann sig ej, och derföre är tragedien af detta namn, med sina många täcka verser och ställen, dock i det hela blott en dialogiserad fraseologi utan sanning, sammanhang och styrka, der planen är lika olyckligt uppfunnen och utförd, som karaktererna dåliga eller inga. I Lings Agne höjde den svenska dramatiken för första gången sina vingar till en skönare flygt, och detta hjeltespel förtjenar derföre så mycket bifall, att man gerna, vid hågkomsten af dess vackra anlag och dess oöfverträffliga chörer, glömmer huru långt det såsom egentlig tragedi ännu står från sitt ädla syftemål. Rec. hoppas att det rykte ej bedrager, som sedan flera år tillbaka förkunnat, att herr Tegnér varit sysselsatt med en dramatisk bearbetning af Blot-Sven, och att denna skulle innan kort vara fullbordad att framträda i dagsljuset. Om och när detta sker, väntar sig rec. med visshet deraf en allmänt åskådlig bekräftelse på riktigheten af sina theoretiska fordringar. Mellertid synas de, som förundra sig att det i Sverige går så långsamt med uppblomstrandet af dramatisk poesi, alldeles förgäta tvenne hufvudsakliga om-

ständigheter, hvilka i synnerhet förorsaka denna långsamhet. Den första är — den ännu alltför färska nyheten af vårt fäderneslands fria, konstitutionella statsförfattning; den andra — vår ännu allsicke till någon gemensam högre ståndpunkt af själsodling upplyftade nationalanda. Denna sista, intellektuella gemensamhet gör det möjligt för tyskarne att skapa sig en national-theater, som är åtminstone ideellt verklig; men den fullkomligare, den reellt praktiska verkligheten är endast tänkbar såsom blomman af ett folksinne, som i full medborgerlig frihet och enhet åt alla riktningar ohämmeligt uppenbarar och igenkänner sig. Med en smula tålamod, huru mycket bör man ej hos oss kunna hoppas af ett nu i alla stånd och menniskoklasser mäktigt uppl ågande nit för både personligt och borgerligt sjelfbestånd, en fri statsförfattning och en högsinnad, frihetsälskande styrelse! Lyckligtvis arbeta dessa trenne herrliga krafter i den skönaste samdrägt på att bilda oss till en nation, der en klart och lugnt brinnande frihetskärlek, utvecklad till det helas sjelfkänsla, strömmar lik ett allt upplifvande, allt sammanbindande organiskt fluidum genom alla statens nerver och ådror; kunna vi till denna Brittiska sinneshöghet foga den i Tyskland till nationlighet blifna öfverenestämmelsen af en poetisk sinnesodlings vigtigaste åsigter, så är det ej mera tvifvel underkastadt, att äfven Sverige skall erhålla dramatik, som täflar med Englands och Tysklands i värde. I en despotisk tidsålder, sådan som Ludvig den Fjortondes och Femtondes, är det knappt möjligt, äfven för det yppersta snille, att förstå menniskan och historien *). Mot förtjensten af detta förstånd, huru obetydlig är förtjensten af den regelbundenhet och den «skrifkonst», hvilka man oupphörligt

*) Man påminne oss ej här om den under despotismens hela dysterhet lefvande Calderon, hvars dramatik, den motsatta polen till Shakspeares filosofiska och karakteristiska, är af en förmycket imaginativ och musikalisk natur, för att annorlunda på fullt allvar sammanträffa med historiens stränga verklighet, än såsom den religiösa förklaringen af dess fullbordan och ända.

förebrår oss att vi ej nog hos de fransyska mästarne beundra! Vi erkänna en högre regelbundenhet, nemligen poesiens egen; och denna lyder inga andra lagar än dem, som gifvas af naturens och historiens eviga idéer, obekymrad, om ock tilläfventyrs Aristoteles sjelf, med all sin skarpsinnighet, föga förstod sig på de estetiska sidorna af begge.

Hvad är det, som poesien i dramatisk diktning vill framställa, ömsevis genom tragiska, ömsevis genom komiska medel och verktyg? Vi hafva redan engång sagt det: individuellt åskådliga totalbilder af striden och försoningen mellan mensklighetens öde och mensklighetens urbild. Denna uppgift, antingen dess lösning verkställes positivt, såsom i tragedien, eller negativt, såsom i komedien, eller genom en blandning af båda sätten, såsom i operan och sagospelet, föreskrifver i alla dessa fall, nemligen i det väsentliga af alla trenne, det diktande snillet långt andra, vida högre, strängare och svårare fordringar, än de som gjort hvarjehanda hedersmän så mycket onödigt bryderi uti Horatii och Boileau's lagböcker; — af hvilka den sistnämnda förråder en så ljuft sjelfförnöjd enfaldighet, en så lycksalig inskränkthet i begrepp, att man till och med kan erfara ett slags idyllisk rörelse vid dess läsning. Det är onekligen lätt att med reglor, hemtade ur detta prosaismens trefliga Arkadien, stämpla just de poetiska dramaturgerne till snillrika, men orimliga fantaster, och Shakspeare, såsom bekant är, rentaf till en orang-outang, en luden best i skogen. Framförallt måste dylika konstdomare finna den åsigt af allvar och skämt vidunderlig, som i den romantiska dramatiken skaffat sig utrymme. Man ryser öfver hennes genom de djerfvaste gerningar bekräftade lära, enligt hvilken hvar och en sann dramatisk spegelbild af menniskolifvet aldrig till den grad åtskiljer den menskliga känslans tvenne ursprungliga och vexelvis herrskande grundformer, att allvaret blifver tragediens, skämtet deremot komediens enda och uteslutande tillhörighet. Förvånande obegrepp, som icke märker, att poesien är

en lek, men en lek som försinligar eviga sanningar, och att således just i hennes fullkomligaste kompositioner, de dramatiska, der alla lifvets grunddrag likt radier sammanströmma i en enda lysande brännpunkt, allvaret aldrig kan till alla delar umbära skämtet, och skämtet aldrig till alla delar umbära sin motsats! Det är sannt, att i tragedien är allvaret den öfvervägande hufvudtonen, liksom i komedien skämtet: men i dramatiken, liksom i naturen, bildar ironien öfvergångslänken mellan begge; och en dramatisk dikt, der det ironiska elementet alldeles tryter, har ingen gemenskap med sin förebild, med lifvets och historiens gränslösa skådespel. Klart är, att den sanna dramatiska konsten, som består i konsten att gifva ett ur denna omätlighet uppfattadt ämne en för ändamålet passande begränsning, icke försummar att afpassa medlen efter afsigten; så att det slags skämt, som i tragedien och i allmänhet det högre skådespelet är tillåtet, icke gerna går utom kretsen af den sublima qvickhet, som engelsmännen kallar *humour* och för hvilken vi på svenska ej äga något namn, om vi ej, liksom tyskarne, vilja upptaga det engelska. Men hvad? om hittills ej företagna undersökningar skulle möjligtvis kunna ådagalägga, att jemväl sjelfva grekernes tragiska mästare ingalunda äro blott och bart allvarsamma, i den trånga bemärkelsen af en viss hos oss hemmavan »allvarsam vitterhet?» Utan ironi äro de åtminstone icke. Förgudare af den råa naturen, ropar man oss till mötes, hvar skall då i edra tragedier menniskosinnets höghet finna ett värdigt område? Underliga theorister, ropa vi tillbaka, genom hvilka medel skall menniskosinnet yttra sin höghet och dess vidtbeprisade aristoteliska verkningar af skräck och medlidande, om ej innehafvaren framförallt är en menniska, ett individuum, i dessa ords fullständiga natursanning? Allt, som tjenar att bringa moralisk kraft, förvillelse, skönhet, i det godas och det ondas kamp, till den möjligaste lifliga åskådlighet, försvarar i och med detsamma sin rätt att kunna värdigt i den allvarsammaste tragiska mål-

ning begagnas; ja, till och med om det består i uppbrytandet af ett skåp, hvilket i Schillers Maria Stuart, långt bättre, än en tråkig berättande exposition mellan ett par förtrogna, skildrar höjden af den fängslade drottningens olyckliga belägenhet. Att det gifs en viss poetisk linea af skicklighet och ädelhet, utom hvilken skaldens begagnande af sinlig naturverklighet icke får sträckas, vet rec. ganska väl, äfvensom att denna fina linea är genom sin eteriska beskaffenhet upphöjd öfver all resonnerande bevisning. Men det är just på denna ytterst ömtåliga punkt, som det sannskyldiga snillet skiljer sig från det oäkta, famlande, slafviska och efterapande: och all estetisk theori måste här erkänna, att dess rådgifvande makt nått sitt slut, eller åtminstone att blott ett enda råd är öfrigt att gifva, nemligen det som Jean Paul Richter i sin *Vorschule* ger alla romanförfattare till afsked: «Freunde, habt nur vorzüglich wahres, herrliches Genie! Dann werdet ihr euch wundern, wie weit ihr's treibt.» — Att ur sitt folks häfder och sagor välja föremålen till dramatisk diktning, och att behandla dem på ett sätt, som öfverensstämmer med deras anda, med det ursprungliga och karakteristiskt egendomliga folklynnet, är att i högsta betydelse bidraga till skapandet af en nationlig dramatik. Ur den mythiska perioden, den halfmythiska och den äldre christliga af Nordmannalifvets historiska utveckling, hafva Fouqué och Oehlenschläger lemnat oss ypperliga mönster af dramatisk bearbetning; Baldur den Gode, Sigurd der Schlangentödter *),

*) Hvarföre är detta hjeltespel, det kraftfullaste och skönaste af alla Fouqués arbeten, ännu så föga kändt bland Sveriges ungdom? Det borde lika litet som dess urtext, den i Björners Nordiska Kämpadater befintliga Volsunga-Sagan, felas på bokhyllan hos någon, som gör anspråk på en gnista af kärlek för nordisk vitterhet och skaldekonst. För dem, som kanske hädanefter önska införskrifva det från Tyskland, anmärkes, att den fullständiga titeln är «der Held des Nordens», och att «Sigurd der Schlangentödter» är egentligen den första af dess trenne afdelningar; de tvenne öfriga, «Sigurds Rache» och «Aslauga», skildra den efter hans död följande vedergällningen och försoningen.

Hakon Jarl, Axel og Walborg visa oss den väg, som i denna riktning är att vandra. Att deremot den historiska tragedien i allmänhet, såsom sådan, äger sina största mästare i Shakspeare och Schiller, behöfver egentligen ej nämnas, emedan verkligheten af denna deras rang numera endast af vissa vittra mumier betviflas och bestrides. Studere man tillika sig in i de ridderligt glada, religiöst milda konstverken af Calderons österländskt varma och praktfulla bildningskraft, men förgäte icke under njutningen af all denna romantiska vällust att göra en lefvande bekantskap med den stränga stilen, den ädla enfalden, de plastiska konturerna hos Äschylus och Sophokles! Efter sådana studier kan man säga sig äga en så fullständig dramatisk uppfostran, som är möjlig att vinna i ett land, der ännu ingen inhemsk theater (i högre mening) blifvit verkställd: NB. om man framför allt ej förglömt att studera — sin egen objektiva omgifning af natur och historia. Det är till detta studium, på engång det första och det sista, som anvisningarna böra sökas hos häfdaforskare och häfdatecknare, hvilka, liksom herr Geijer, sjelfva förstå att inse den poetiska själen i all historisk sanning.

De flesta kunskapsarter äska blott någon viss afdelning af den forskandes inre till besittning; historien hela menniskan odelad. All äkta historisk insigt beror lika mycket på ägarens sinnelag, som på det vetenskapliga föremålets framställning. Derföre var denna vetenskap alltid och öfverallt en förtrogen vän af det skaldiska sinnet, i hvars leende blommor och frukter det allmänna menniskosinnet med nöje igenkänner sin vårs förhoppningar och de utsigter som hugsvala dess höstliga dagar. Hängifven åt henne, och ledsagad af hennes hand, kan skalden ej heller någonsin råka i förlägenhet öfver den vigtigaste omständigheten vid all högre dramatisk planläggning, nemligen valet af synpunkt för den tragiska striden mellan frihet och nödvändighet, utan hvilken lika litet en lefvande och sannfärdig dramatik är tänkbar, som en lef-

vande och sannfärdig historia. Det äger sin fulla riktighet, och har i nyare tider åter blifvit uppdagadt, att den äkta tragiska konsten måste ännu och alltid, likaom hos grekerne, erkänna det rentaf oumbärliga grundvilkoret för sin verklighet i begreppet om ett öde, en skickelse, en på den menskliga viljan underbart inverkande och dess frihet hotande makt, som, på engång förstörande och förherrligande, uppeggar till fulldanad sjelfutveckling den handlande, kämpande, lidande personlighetens kraft och geflighet, styrka och skönhet. Onekligt är likväl, att för oss christna en dubbel svårighet uppkommit i afseende på betraktandet och begagnandet af detta begrepp. Det måste nemligen å ena sidan, för att duga till viljans och frihetens motstånd, framträda på ett sätt, som visar att det i konsten ej mindre än i det allmänna verldslifvet är ett dynamiskt verkande väsende, och icke blott en theoretisk sats; å andra sidan åter måste denna ganska tvetydigt beskaffade öfvermakt kunna bringas i något förnuftigt sammanhang med de läror om Försyn, moralisk tillräkning och samvetets ansvarighet, dem intet rimligt system hvarken af ethik eller theologi kan vara förutan. För grekerne och romarne var saken visserligen, på sitt vis, beqvämare. Deras öde var, såsom en till och med öfver gudarne upphöjd verldsstyrelse, i sjelfva verket hedendomens ofullständiga surrogat för den Gud, som sedermera genom Christus undervisade jorden om det menskliga i sin guddomlighet, uppenbarad såsom en af evig kärlek med den affallna verlden försonad rättfärdighet, eller såsom faderskap och nåd. Före denna medel- och kulminationspunkt af verldshistorien anade väl menniskorna en guddomlig rättfärdighet, men de tänkte sig den blott såsom en sträng och straffande nödvändighetslag, hvilken dessutom af en omogen reflexionsförmåga ofta ansågs för blind, nyckfull, ja hånisk; det var då naturligt, att den tragiska dikten skulle just i sjelfva denna hårda och grymma verldsstyrelse försätta den med all menklig storhet liksom gyckiande princip, mot hvars orubbliga fäste

alla de enskilda viljornas önskningar och bemödanden oupphörligt syntes bryta sina återkastade, fradgande vågor. Lyckligtvis har föreställningen om en sådan verldsstyrelse gifvit vika för den om en faderlig försyn; och ödet har således förlorat sin hedniska guddomsrang. Underligt vore, om just det, som är den högsta lycka för menskligheten, kunde vara en olycka för poesien; likväl uppföra sig vissa nyare dramatiska skalder och konstlärare nästan så, att man må förmoda hos dem en slik öfvertygelse. De åtskilliga sällsamma theorien med de på dessa theorier hvilande ej mindre sällsamma poetiska experimenter, med hvilka de velat hjelpa sig ur klämman, hafva mellertid bragt mången på den tanken, att det öde, hvarom de så mycket ordat och sjungit, vore ett af dem sjelfva gjordt eller åtminstone moderniseradt machineri, utspekuleradt ur skaldens hufvud för att efter godtycko sammanvirka en mängd tillfälligheter till en affekteradt vidskeplig väfnad, och omsider tjena till skarprättarsnära vid den exekution, hvarmed han finner för godt att sluta sitt skådespel. Men ödet är ännu i dag, och midt i christenheten, någonting som ganska reellt existerar; man behöfver inga konstiga medel för att låna det något sken af verklighet, i fall man har blick och mod att se det sådant det är. Hvad är det då egentligen, utan att ändock vara det, för hvilket hedendomen bäfvade? — Det är mera en inre makt, än en yttre: det är, i och för hvarje menskligt personlighet, den lott som den naturliga menniskan ådrager den andliga, i följd af själens första söndring från det rena varandets oskuld, — d. v. s. i följd af ett affall, hvilket såsom sådant alltid är (eller åtminstone i förväg innebär) ett syndafall. Anlaget af hvarje menskligt individualitet är nemligen anlaget till en trefaldig menniskovarelse: en naturlig, en andlig och en helig. Den sista, som utgör den himmelskt fullkomnade personen, det renade aftrycket af Guds i fallet vanställda beläte, uppstår genom den andliga menniskans seger öfver den naturliga. Den till den senares

beskydd motstridande mörka, hämmande kraften, ömsom förföriskt lockande, ömsom bittert gäckande och sönderslitande, alltid begåfvad med alla en fallen naturs förmågor och derföre alltid (fastän på ett ryslígt vis) majestätligt mäktig, är just det egoistiska lif i hvilket den naturliga menniskan har sin rot, och kan derföre närmast på denna, som hon beständigt vill reta till herrsklystnad, utöfva inflytelsen af sitt vådliga slägtskap. Så känna vi en fiendtlig rest af det gamla kaos, som icke vill foga sig under skapelsens ordning — till hvars fortsatta utvecklande i tid och rum det ändock just genom sin motspänstighet bidrager — ifrån medvetandets begynnelse bilda i djupet af vårt väsende den afgrund, dit satan ofta begifver sig från sin egen, för att fullborda sitt verk. Ja, satan sjelf är principen i det slags öde, som vi här mena, och hvars verklighet, då den ingenting annat är än synden, af christendomens verldsåsigt ju till alla delar bekräftas. Omedelbart strider icke Gud emot satan, icke det goda mot det onda; det är menniskan, som är bestämd att utföra Guds krig och det godas talan: öfver hennes vilja och den motsatta dämoniska makten, som sjelf har en betydlig andel i hennes Jag, gifs det blott en helig skickelse, en ledande och förbarmande kärlek, som länkar utgången af striden till den ädlare menskligheteus triumf, och hvilken såsom sådan icke vidare kan anses för något öde, i detta ords antika och tragiska mening. Begreppet om ett öde innebär nemligen begreppet om ett stridsförhållande mellan dess inverkan och menniskoviljans motverkan; men ett stridsförhållande mellan Gud sjelf och menniskan låter ej annorlunda tänka sig, än såsom ett vansinnigt uppror å den senares sida, föranledt genom hennes sjelfhängifning åt sitt eget öde, eller synden och dess följder. Vi hafva således genom christendomen, i stället för en, vunnit tvenne reaktionskrafter åt den fria handlingen, dramatikens element *): nemligen i lifvets lägre rymd det dunkla ödet,

*) Vi hafva förut visat, att epikens element är händelsen och lyrikens känslans.

nedflyttadt till sin tillbörliga betydelse, och i lifvets högre rymd den ljusa skickelsen, som är i alla hänsigter en öfver det förra upphöjd makt, lugnt beherrskande mörkret och döden. Vi påstå derföre, att den tragiska dikten, långt ifrån att genom christendomen mista något grundvilkor för sitt bestånd, tvertom i följd af denna religionslära har förvärfvat sig förmågan att blifva vida rikare, kraftfullare och tröstligare, än den i hedendomens dagar var och möjligtvis hade kunnat bli. Sannskyldigt tragisk är då för oss blott den dramatik, som i sin poetiska symbol söker åskådligt framställa menniskolifvets högsta gåta, och som antingen direkt genom en himmelsfärd på sjelfva scenen (såsom t. ex. i Schillers Jungfrau von Orleans) låter se problemets enda rätta upplösning, eller indirekt (såsom i Schillers Wallenstein) låter ana den genom en gifven tillräcklig vink för det med andakt åskådande sinnet. Menskligketens positiva kamp mot sitt öde och befrielse ur dess fjettrar — se der tragediens föremål. Förstår man detta öde, är man i belägenhet att sjelf erfara vidden af dess inflytelse och fasa, så vet man ock att dess försåtliga lynne är någonting långt skräckfullare, än den blotta sinlighetens bräckliga svaghet, utanför hvars gräns ytliga moralbegrepp förneka tillvarelsen af en ond princip, lögnens urgamle fader och befrämjare, den absoluta motsägelsens ande, realiteten af det till sin första oväsentlighet återsträfvande intet, den rena negationens positivitet (förnekningens bejakning). Den öfverklagade sinligheten, detta retliga anlag för så många lidelser och lidanden, skulle i och för sig sjelf ej vara så särdeles svår att kufva och styra, om ej en omensklig, i det irrationella helt och hållet återfallen intelligens, med hvilken det sjelfviska i menniskonaturen sammanhänger genom den ena, den nedåt vända polen af sin vilja, begagnade den meteoriskt fermenterande oron i själens lägre region, för att der sammanskocka och uppåt den högre sända orkanerna och åskmolnen, under innerlig glädje när villervallan hunnit sin höjd. Men den fiendtliga lott, i strid mot

hvilken den fallna menniskan stupar eller segrar, är egentligen den inre konseqvensen af hennes första fall. Hennes himmelska urbild, hvilken i religionen är sjelfva den guddomliga urmenniskan, logos och återlösaren (som med kedjor binder djefvulen, sin karrikerade motbild), uppfattas i poesiens reflexiva spegel såsom det estetiska idealet af karakterskönhet: och endast genom uppställandet af en karakterskönhet, som närmar sig intill detta ideal med möjligaste fullkomlighet, kan således tragediens diktningskonst poetiskt åskådliggöra det mot sitt öde kämpande sedligas åskade försoning med sin urbild. Men denna till högsta menniskofullkomlighet sträfvande syftan, i hvilken all karakterskönhet inom de jordiska gränsorna består, kan blott på ett sätt uppnå sitt mål, antingen den omedelbart i scenens hjeltar och hjeltinnor skildras, eller föröfrigt genom skådespelets plan och utgång väckes och näres i åskådarens själ. Detta sätt är, att den handlandes, eller den med lifligt deltagande honom betraktandes andliga personlighet offrar inför idealet den naturliga och sig sjelf tillika. I samma ögonblick, som detta offer fullgöres, nedljungar en blixt af en annan, en kärleksrik nödvändighet, genomskär den förras bindande jerntråd, och förtär med detsamma den slöja, som ännu, fastän glesnad, skymde den himlaburna och till sitt hem återstigande viljan för vår syn. Och så uppenbarar oss all äkta tragisk konst omsider ingenting ringare, än den från alla stoftets dimmor förklarade heliga menniskan; guddomlig sanning och skönhet i dess högsta för oss tillgängliga synbarblifning.

Rec. önskar, att detta ämnes inveckláde natur och den oundvikliga fåordighet, hvarmed han af sin afhandlings utrymme nödgats mera vidröra än behandla det, ej måtte hindra mången bland hans läsare från att fatta syftningen af hans åsigt. Han hoppas dock, att de flesta skola åtminstone ana den; ehuru visserligen ingenting ditåt ännu förekommer i någon för rec. bekant estetisk lärobok. Säker är han att miss-

förstås af dem, som sätta tragediens nerf i en såkallad »passionernas slitning», förorsakad af någon utan allt historiskt begrepp uppfattad hof- eller stats-aktion, eller ock af någon ömkligt känslosam hvardagsintrig. All tragisk dramatik af denna art begynner, fortfar och slutar med idel flärd, om också dess tomma dunstväsenden, i de ståtligaste af alla tänkbara haranger, söka öfvertyga oss om »högheten af deras sinnesvärde», mestadels bestående blott i högheten af deras styltor. Från dylika förvillelser skyddar blott en oförfalskad naturingifvelse, understödd af en grundlig historisk disciplin. Hvad Schelling och bröderne Schlegel i detta afseende uträttat, vore ensamt nog att förvissa dem om efterverldens tacksamma hågkomst.

Det återstående af detta Iduna-häfte är inrymdt åt antiqvariska uppsatser. Under rubriken *af Nordiska Fornlemningar* beskrifvas åtskilliga i Skåne hittade ålderdomsminnen af bronz. Flera omständigheter bidraga att göra dem märkvärdiga; särdeles förtjenar qvinnobilden N:o 1 mycken uppmärksamhet. Bronznålen N:o 7 har påmint rec. om de hårnålar, som bland allmogens qvinnor brukas i Kyrkostaten och isynnerhet omkring det fordna Alba Longa; hvarom inom kort mera, så väl hvad likheten, som olikheten angår. Beskrifningen är sorgfällig, och rec. instämmer af all sin hug i förf:s önskan, att fäderneslandet snart måtte erhålla ett Nationalmuseum för våra inhemska fornlemningar, en samling »hvartill fosterjorden länge förgäfves har framlemnat sina skatter». — De tvenne följande antiqvariska undersökningarne af S—r: *Om Renninge borg på Fogdön i Mälaren* och *Beskrifning öfver en forntida stengrift vid Orresäter uti Bergs socken i Vestergötland* synas oss utmärkt berömvärda. De lemna ej endast beskrifning på särskilda fornminnesmärken, hvilket redan i och för sig sjelft vore förtjenstfullt, utan de sätta tillika dessa i förbindelse med andra, redan tillförene bekanta historiska fakta, öfver hvilka derigenom sprides ett nytt, oförväntadt

ljus. Den första skildrar med temlig utförlighet, och på ett sätt som bestyrker Snorre Sturlesons berättelse, den skådeplats, der den siste Svea-konungen af en från Odin rakt härstammande ätt gaf sig döden. Författaren, som jemväl tror sig hafva funnit Ingialds Hög, har personligen undersökt denna trakt, under en antiqvarisk resa genom Södermanland. Önskeligt vore, att han efterhand ville meddela oss flera underrättelser om detta sköna landskap, som nästan ensamt af alla svenska saknar någon utförlig beskrifning. Den andra uppsatsen hänvisar, i anledning af en stengrift, för hvars angifvelse och aftekning man står i förbindelse hos ekonomidirektören Em. Jakob Moberger, på en hittills föga bemärkt skiljaktighet i Svearnes och Göternes begrafningssätt. Äfven här träffades en flintstens-knif af samma art, som så ofta förekommer i Göta rike. Enligt hvad S. Th. Thorlacius har bevisat i sin afhandling om Thor och hans hammar, kunna dessa knifvar icke hafva tjenat vid offer, eller strid, såsom man trott, utan snarare varit sinnebilder af nämnda hammar, hvilken åtföljde i grafven de döda, för att bortskrämma trollen från deras hvilostad. Närmare granskning torde likväl den förslagsmening behöfva, som af Thorlacius i samma afhandling uppställes, nemligen att de grifter, der sådana knifvar upptäckas, skulle tillhöra en tidrymd före Asalärans inflyttning. Det skäl, som anföres, är att dessa redskap häntyda på Auka-Thor, dunderguden, såsom varande den högsta naturguddomligheten och ännu icke af den underordnade Asa-Thor efterträdd.

Det främsta rummet i värde, bland alla sina syskon, förtjenar likväl en i ordningen närmast följande uppsats, kallad *Anmärkningar om Edda-mythernes fordna allmänlighet i Norden.* Den innehåller ett nytt, hittills i Sverige obekant, eller åtminstone obegagnadt bidrag till bekräftandet af Norränalitteraturens nationala ursprung och den sanning, att denna litteratur verkligen left hos folket på den Skandiska halfön: en sak, hvars riktighet allt klarare och klarare uppenbarar sig,

till ringa heder för Schlözer och hans lika okunniga som arroganta eftersägare. Det är åter herr S—r, som skänker hvarje svensk sinnad läsare denna lifliga fägnad. Anledningen till hans betraktelser öfver detta ämne är tagen af en bland handskrifter på kongl. bibliotheket i Stockholm funnen gammal folkvisa, om Thors hammars-hemtning, så mästerligt af Sämunds-Eddan i Thryms Quida beskrifven. Denna visa är nu här af herr S—r offentliggjord, och de underrättelser, han till ämnets vidare upplysande meddelar, äro så intressanta och så tjenligt använda, att någonting af vigt svårligen skall kunna invändas mot deras bevisningskraft för Edda-mythernes fordna nordiska allmänlighet. Flerfaldiga prof anföras, huru länge uråldriga myther, sånger och fornsägner bibehållit sig hos sjelfva moderstammen, fastän hvarken med den fullständighet eller den redighet, som gör oss den isländska koloniens uppteckningar så ytterst oumbärliga. Bland alla de skäl, hvilka här finnas nyttjade, är dock naturligtvis sjelfva Visan, som svarar mot N:o 22 i Syvs samling, det mest kraftiga. Redan hos Vedel, i dennes år 1591 utgifna samling, förekommer hon; således nästan ett halft århundrade innan en codex af den äldre Eddan blef öfverförd till Köpenhamn. Deraf är tydligt, att denna sång genom muntlig tradition inom Skandinavien fortplantat sin hågkomst från gråaste forntid. Förf. tadlar med fullt fog, att en visa af sådan betydenhet kunnat uteslutas ur den nyare samling af danska folkvisor, hvilken af Abrahamsen, Nyerup och Rahbek blef ombesörjd. Utgifvarne tyckas hafva sett, i denna oskyldiga folksång, någon med uppsåt sammansatt parodi på Thryms-Quida; men detta kan hon, i följd af sin ålder, omöjligen vara. Dessutom äro andra dylika folksånger, öfver ämnen som ursprungligen innehållas i rythmiska Eddan, likväl upptagna i danska kämpavise-samlingen. Alla gamla visor af detta slag öfverensstämma visserligen i det hela med de Eddiska sångerna på ett omisskännligt sätt, men afvika dock understundom ifrån dem i ganska hufvudsakliga detaljer; en egenskap,

hvarigenom de just allratydligast hänvisa på ursprungligheten och sjelfständigheten af en inhemsk tradition, fullkomligt oberoende af den uppmärksamhet, som de till Danmark och Sverige i senare tider öfverflyttade isländska codices bland de lärde påkallade för sådana ämnen. Intet exempel visar mera solklart än detta, huru ytterst varsamt man måste förfara vid samlandet och utgifvandet af gamla urkunder. Det som för samlarens öga är obetydligt, smaklöst, orimligt, som han derföre tror sig äga rätt att förskjuta, kan deremot under en annan, en sinnrikare forskares hand föranleda de vigtigaste, de mest oförmodade upplysningar. — Hvad sjelfva det närmare förklarandet och utredandet angår af Edda-mythernes fordna skandinaviska allmänlighet, så har förf. ansett det såsom icke ovilkorligen liggande inom afhandlingens föremål; den var endast ämnad att sysselsätta sig med frågan om den verkliga tillvarelsen af detta ytligt bestridda faktum. Märkliga hithörande undersökningar förekomma i företalet till Grimms tyska öfversättning af danska kämpavisorna; i P. E. Müllers recension öfver denna visesamling uti dansk Litteratur-Tidende 1814; i andra bandet af hans Saga-Bibliothek; ändtligen i W. C. Grimms lärorika uppsats i st. V af tidskriften Hermes: «Die altnordische Litteratur in der gegenwärtigen Periode» — en afhandling, som i afseende på kännedomen om danskarnes bemödanden för denna litteratur är af ypperligt värde, men deremot i det, som rör svenskarnes, ganska torftig, ja opålitlig.

I en utförlig *Anmälan* har herr —R— gjort nordiska fornålderns älskare uppmärksamma på en Antiqvarisk resa genom en del af det Nordanfjeldska Norge, författad af norrske kaptenen och divisions-adjutanten herr L. D. Klüwer. På hög befallning sysselsatt från år 1810 till år 1814 att upprätta militär-kartor öfver en del af Trondhjems stift, begagnade nämnde aktningsvärde norrman det lyckliga tillfället att derjemte afteckna och beskrifva de inom detta område talrikt befintliga fornlemningar, hvilka till större delen

äga en betydlig märkvärdighet. Åren 1815, 1816 och 1817 genomreste han Indherredet, begge Möererne och Sällöe prestgäll i Nordfjords fögderi inom Bergens stift, på Trondhjemska Vettenskaps-sällskapets bekostnad, och ingaf till detta sällskap för hvart år anteckningar öfver sin resa, liksom han ock tillförene hade gjort under sina forskningar i Trondhjemsstiftet. Det är en fullständig samling af dessa särskilda beskrifningar, som herr Klüwer ämnar låta utgå från trycket, och Idunas utgifvare hafva med mycket skäl sökt förbereda åt ett sådant arbete det välvilliga mottagande, som det i afseende på sin mängd af intressanta uppgifter och vigtiga historiska upplysningar obestridligt förtjenar. Handskriften utgör 112 sidor i folio, med 65 teckningar öfver särskilda ålderdomsminnen.

Dernäst följer ett *Utdrag af tvenne bref till hans excellens statsministern för utrikes ärendena, m. m. herr grefve L. v. Engeström; från professorn magist. J. G. Liljegren.* Brefven äro daterade af den 28 Febr. och 23 April 1820. Rec. har med nöje genomläst dem; de skildra lifligt rikedomen af de herrliga samlingar för nordisk fornforskning och häfdateckning, öfver hvilka Danmarks hufvudstad med rätta är stolt, den brinnande verksamhet, som i denna kunskapsart utmärker Danmarks lärde och Danmarks litteratur framför alla öfriga nationers, och den berömliga ombugsan, hvarmed herr prof. Liljegren benyttjat sin vistelse i detta hufvudsäte för Skandinaviens archeologi. Den på Island funna metallbilden af Thor synes, för att dömma efter den bifogade teckningen, ej vara så sirligt utarbetad som den i Mecklenburg upptäckta metallbilden af Tyr, hvilken rec. hade tillfälle att *in originali* se i Breslau hos prof. Büsching.

En uppsats af herr E. Lidfors, *Fornlemningar från Ångermanland*, berättar om en år 1814 i Resele socken af Södra Ångermanland funnen stridshammar af blekgul sandsten, jemte en thorvigge och en offerknif, begge af flintsten och likaledes hittade i samma socken; den sista i en

aflång ättehög. Ställets belägenhet, på endast tre mils afstånd från gränsen af Åsele Lappmark, förekommer rec. besinningsvärd nog, äfvensom den angifna omständighet att hvarken flintsten eller blekgul sandsten, af sådan beskaffenhet som stridshammarns, ursprungligen stå i Ångermanland att träffa. På prosten Berlins anmodan har herr Lidfors öfverlemnat dessa redskap till prof. Geijer i Upsala, för att af Götiska Förbundet sedermera förvaras.

Förut obeskrifven och således ett nytt bevis på ofullständigheten af Göranssons Bautil är den *Runsten vid Oppeby, i Östergötland, Ydre härad och Sunde socken*, öfver hvilken herr R— meddelat en ganska noggrann beskrifning. Besynnerligt är visserligen, att Broocman (Östergötl. Beskr. D. 2. s. 70) kunnat anföra denna runsten såsom sönderslagen och förstörd, då den likväl, enligt herr R—s utsago, »både är ännu ganska väl behållen, och kan, för sin ovanliga längd, icke blifva obemärkt». Den bifogade teckningen på Tab. 3 är god; samma omdöme gäller om Tab. 1 och 2. Öfver musik-bilagan må egentliga kännare i denna konst fälla sitt yttrande.

Det är då omsider tid att sluta denna granskning; rec. önskar, att hans läsare icke må hafva funnit den för lång. Men goda böcker, en ännu i Sveriges litteratur högst sällsynt vara, förleda lätt till vidlyftighet, emedan de icke blott sjelfva äga, utan jemväl hos sina granskare väcka egna tankar. Det Götiska Förbundets ädla nit för svensk vitterhet och fornforskning kan ej tillfyllest vitsordas, och frukterna deraf börja redan att påtagligen visa sig. Ännu återstår dock för Idunas utgifvare en betydlig och af rec. länge med förundran saknad förtjenst att lägga till sin tidskrifts många öfriga: nemligen den, att meddela oss utdrag, karakteristiker och kritiska bedömmanden af allt det utmärktaste, grundligaste, sinnrikaste, bästa, som i samma litteraturgren uträttas af danskar, tyskar och engelsmän, och hvilket snarare bör kunna komma till Götiska Förbundets kännedom, än till andra vett-

giriga svenska läsares. Huru många bland dessa äga väl tillfälle att göra en närmare bekantskap med t. ex. Finn Magnussens ypperliga skrifter, ja att ens känna deras namn? Iduna bör alltså draga försorg att åtminstone i någon mån underlätta den tröga litterära kommunikationen mellan oss och våra grannar. En berömlig början är gjord i sjunde häftet, genom recensionen öfver den af Thorkelin utgifna Sköldungadikten: fortfare man nu på den redan öppnade vägen, och nyttan skall hastigt blifva försport. Men till detta ändamål skulle framförallt bidraga, om det aktningsvärda förbundet för godt funne att knyta mera omedelbara, lefvande, personliga förbindelser med de litteratörer, som i andra länder arbeta för samma sak, och som tills vidare veta ännu mindre om oss och våra förehafvanden, än vi veta om dem. Rec. hemställer sitt förslag till förbundets bepröfvande; det synes honom förtjena en allvarlig besinning.

De grundsatser, som ledt rec. vid författandet af denna recension, äro genom sjelfva recensionen öppet lagda i dagen. De böra således af ingen oväldig och fördomsfri kunna missförstås. Men huru mången läsare är nu för tiden oväldig och fördomsfri! Rec. skall derföre icke förvånas, om han hädanefter, en tid bortåt, blir ännu mera missförstådd än någonsin. Skulle detta möjligtvis ske honom äfven från vänner, så vore ett sådant öde tvifvelsutan ej angenämt. Det kan dock ej hindra honom att efter sitt samvetes öfvertygelse fortsätta sin gång, som rakt syftar att bidraga till den väsentliga gemensamhet i alla högre åsigter och företag, åt hvilken det är vår vitterhets och alla dess sannskyldiga idkares första och dyraste pligt att styra sina banor. Den, som med väsentlig gemensamhet förstår någon dogmatiskt enformig likhet i mångfalden af det enskildas uttryck, och som endast i egenskap af sekt kan tänka sig det friaste af allt fritt, det sjelfnödvändiga, oegennyttiga sambandet mellan beslägtade andar, har aldrig anat en skymt af rec:s känsla och tänkesätt. De finnas i den förklaring, som redaktionen lemnade i afseende

på sitt omdöme öfver fru Lenngren, så fullständigt yttrade, att rec. i det ämnet ingenting vidare har att tillägga. Samma system har sedan blifvit öfversatt från prosa på vers, och denna recension är ej annat än dess kontrapunkterade bearbetning. Liksom man i allmänhet nu och hädanefter äskar af vår unga vitterhet mera thetiska än polemiska bemödanden, så fordrar man ock af vår polemik, enär den icke kan undvikas, en mera organiserande än förstörande riktning. Men för att befrämja denna fordrans uppfyllande, är nödvändigt att framförallt göra sig ledig från den småaktiga retlighet, som ogerna vill beqväma sig till ett fullt och gladt erkännande af det rätta, goda, sköna, såsnart det förekommer hos någon, som med eller utan billiga skäl ställt sig i opposition mot vår åsyftning. All opposition, som icke förutsätter en ursprunglig och total skiljaktighet i eftertraktan, sak, ändamål, är endast skenbar och grundad på ytterst likgiltiga motiver af frivilligt eller ofrivilligt missförstånd. Likaledes inser ej rec. hvarföre man till och med i afseende på författare, hvilkas anda och skrifter man i det hela nödgas ogilla, skulle blunda för de drag af sann förtjenst, som här och der yppa någon qvarblifven återglans af en förlorad bättre genius; de sidor, som i all sin förstelnade ensidighet dock röja någonting ursprungligen utmärkt, någonting hvarmed det stundom lyckats en sådan författare att inför sin samtid, i det längsta, sprida en bländande dager, en tjusningsvilla öfver de många bristerna och lifsprincipens invärtes skröplighet. Må föröfrigt ingen af rec:s ungdomsbröder, mot hvilka hans trohet och erkänsla evigt förblifver densamma, anse dessa raders innehåll för någon enskildt förebrående beskyllning. Jemväl rec. har, enligt måttet af sin ringa förmåga, oförtrutet medverkat till förstörelsen af det som måste undanrödjas, och ångrar visst icke, att han deruti lämpade sig efter tidens dåvarande behof. Men detta behof har lemnat rum åt ett annat, det att uppbygga; och rec. begriper ej, huru man deruti kan finna ett olyckligt förebud, eller huru den sak, som aldrig stått på fa-

stare fötter än just nu, skulle vara derföre på väg till återgång, att hennes tolkar ej bibehålla det omoget ungdomliga, det hetsiga i lynnet af deras första uppträde. Den verkliga ungdomselden, själens fulla spänstighet och mod, ämna vi deremot med Guds hjelp förvara intill den ilande tidens yttersta minut. Aldrig har en öfverflödig vrede varit mindre behöflig än nu, då motståndarnes påfund, mer än någonsin skeppsbrutna, och stridssätt, mer än någonsin pöbelaktigt, solklart förråda deras till sitt zenith uppjagade ångest. Må likväl gerna de, som äga satirens kallelse, begagna dessa förunderliga karrikatur-varelser till en och annan oskyldig fest för skämtet och löjet; ja, må de, som tändas af ett mera krigiskt lynne, störta sig in i det på alla håll hvirflande stojet af kif och förbittring, för att der svänga lagens svärd så kraftigt de gitta och förmå! Rec. är danad till andra yrken: må man då unna honom att hädanefter icke oftare framträda såsom kritikens härold, än då han får — älska och beundra. Om detta är sättet att vinna såkallade anhängare, eller att förlora dem, vet rec. ej: han vet blott, att han sjelf är anhängare endast af den idé, för hvilken han lefver och verkar. Ingen äger i sin makt det mål, som han föresatt sig att hinna; endast vägen, som leder dit, är vår; engång vald med manligt beslut är den oberoende af alla öden; ankomne vid den gräns, der all mensklig diktan och traktan måste sluta sin jordiska täfling, öfverskåda vi väl snarare beskaffenheten af vår stråt, än om det sällskap, som följt oss, är till antalet stort eller litet. Lifvet flyr oss förbi: hvem nyttjar det bäst? Den, som bildar en harmonisk rythm ur det brådskande loppet af dess timslag. Heliga vishet, som har blott evigheten i sigte, och du, milda skaldekonst, som lik en moder vaggar det stormiga hjertat till ett och annat ögonblicks hvila, återfören oss alla till kärlek och ljusets endrägt!

KARL AUGUST NICANDER.

I.

Runesvärdet och den förste Riddaren.

Sorgespel. Upsala 1820.

(Sv. Litteratur-Tidning, 1821.)

Man har ofta undrande anmärkt, att våra yngre skalder, af hvilka mången med framgång försökt sig i det lyriska skaldeslaget, dock aldrig, med undantag af vår patriotiske Ling, pröfvat sin förmåga i sorgespelet. I sig sjelft borde man dock mindre deröfver förvånas, då tragedien är poesiens blomma, men denna blomma blommar också högst på poesiens träd, till hvars ernående det fordras ej mindre ungdomens lätta flygt, än mannaålderns samlade kraft och den klara och vidtomfattande blick, som sällan blef ynglingen gifven, i förening med en stor kännedom af lifvet, det förflutna och i synnerhet det tidehvarf, inom hvilket skalden ämnar uppbygga sin skådebana. Så mycket mer öfverraskande var detta försök af en man, hvars namn ej förut blifvit nämndt bland skaldera, så framt vi ej få antaga att han är densamme, som förut försökt sig i Kalender för Damer, i stycken, som, ehuru visserligen af sannt värde, dock icke lofvade ett så högt företag. Rec. tillstår således gerna, att han icke utan mycken misströstan tog denna bok i handen. Men huru gladt förvånad blef han ej att här träffa ett arbete, som, ehuru ej utan ungdomlig omogenhet, dock för framtiden gifver förhoppning om ännu fullkomligare frukter! För att sätta läsaren i tillfälle att sjelf öfver det hela fälla sitt omdöme, så meddela vi här en exposition af planen.

Skådespelet öppnas praktfullt af en viking, som på ett förbiseglande skepp sjunger en sång, som redan för sig sjelf äger ett eget värde. Dessa ljud väcka hos den gamle Oldur hågkomsten om bättre dagar, då mången sjökung lade till vid Björkö fagra kust. Han afbrytes i dessa sorgliga reflexioner af en procession nychristne; en munk, Peregrinus, framträder, och fordrar att Oldur skall knäböja för krucifixet, men då han dertill nekar, bindes han af tvenne knektar. I detta ögonblick anländer Alrik, Oldurs son, som befriar fadren och förskingrar skaran. Förbittrad af den vanära han lidit, förer den gamle kämpen sin son på sina ättfäders kummel och förmår honom att högtidligt svärja, att han med sitt runesvärd skall genomborra den första af sin slägt, som affaller från den gamla tron. Derefter kommer ett nytt tåg från kapellet, med biskop Ansgarius i spetsen. En gammal man, Emund, framträder och klagar, att sedan han antagit Christi lära, gulnar allt grönt på hans åkrar och borttorkar, och ingen fisk fastnar i hans nät, då han utkastar dem på djupet. Skönt svarar aposteln:

Var glad i Gud och vörda hans försyn!
Och kyss den hand, som faderligen agar!
Då ännu du i villans mörker låg,
Och ingen högre tro ditt hjerta fyllde,
Då var du mera jordens såta gunstling,
Och sin skatter gaf hon för din möda.
Men Herren öppnade ditt blinda öga,
Böd dig att höja det mot himlen blå
Och söka der ditt hopp, din fröjd, ditt mål.
Då blef ej jorden mera dig så huld,
Ty du blef himlens sädesman i stället —
Der sådde du din andakts förstlings-säd,
Och glömde vården om din ärfda jord,
Ej under då, att hon dig också sviker:
Men tvifla ej; så vidare, min vän,
Uti det land, hvars frukter äro sena,
Men rikare och ljufvare än andra.
En gång hon slår, din glada skördetimma. —

I englars laqd stå åkrarna och glimma
I evighetens solsken — hvad gör då
Att tidens sädestegar tomma stå?

Tröstad drager Emund vidare, med de öfrige, och endast Peregrinus stannar qvar, för att uppenbara att han är en afgrundens ande, utsänd att stifta emot på jorden och hindra den nya tron. Scenen förändras och man träffar Alrik tagande ett evigt afsked af sin trolofvade, Hulda, som är christen och emot hvars tro han svurit hat och förföljelse. Kort derefter inträder hennes fader, den samme Emund; inför honom anklagar hon sig såsom den, hvilken är orsak att all välsignelse vikit från fädernehuset, emedan hon egnat en hedning sin kärlek och sin trohet. För att försona detta brott förklarar hon sitt beslut, att företaga en pilgrimsfärd till Jorsala; fadren bifaller det och följer henne.

Vid början af andra akten eller — såsom förf. kallar det — hufvudstycket, har man nyss dämpat en eld, som hotat att förstöra hela Björkö stad. Man utbär konung Eriks bild; det uppträde som följer, är ganska naturligt måladt.

FÖRSTA PRESTEN.

Hör, Erik! nu mitt rop, min bön, och nicka
Mig bifall med ditt stora gudahufvud!
Låt alla röda kol, som fallit neder
Från dina tempelväggar, samla sig
På nidingsmannens, brännarns kala hjessa,
Och smälta honom sönder såsom vax,
Den svarta, lömska hunden — hör mig, Erik!

EN AF FOLKET.

Så — nicka — gubbe! Gamle Erik sofver
Så djupt, som vore han en klump af trä.
Väck honom!

ANDRA PRESTEN.

Tyst — han hafver nickat redan.

RÖST UR FOLKHOPEN.

Jag såg det ej; bed honom nicka om.

ANDRA PRESTEN.

Förmädare! dig drabbe Eriks hämd!

TREDJE PRESTEN *(öppnar en pung och räcker den fram åt alla sidor).*

En offerskärf för höge Eriks tempel,
Att det må åter resa sig ur gruset!
I alle bröder! bringen edra håfvor!

EN AF FOLKET.

Skälm den, som lägger i den röda pungen!
Du prest, låt Erik bygga sjelf sin kyrka,
Och vill han icke det, så må han sitta
Inunder himlen blå och sola sig:
Att svalka sig gör honom mäkta godt,
Och det är hett att bo emellan murar.

Emellertid framträder ett vittne, som anför att en munk var den som kastat sitt bloss i templet. Man tillfrågar Alrik om hans mening. Han förklarar sig sålunda:

Mig tyckes, då jag ser den stora bilden,
Så ståtligt prydd med guld och silfverkedjor,
Med kopparhatt, stålhandskar och ett svärd,
Som vore jag ett barn ännu. Jag minnes
Hur jag en afton till Upsala lände
Att se en offerhögtid, med min fader.
Jag kom så in i gullbeprydda templet,
Der folkets mängd i dunkel andakt trängdes,
Och varseblef längst fram i östra hvalfvet
Thors gudabild, så stor och vördigt bildad,
Af stjernor och af facklor öfverstrålad.
Den bilden trodde många vara Thor,
Den höge Asen sjelf, och föllo neder
Och dyrkade den stora bilden troget,
Ehuru vi och alla mer invigda
I bilden endast se en bild af Thor,
Som håller folkets andakt der tillsammans.
Mig fattade en obegriplig längtan
Att slå den sönder, för att få beskåda
Hur gudens innandöme var beskaffadt.
Ty då jag något ser, som synes konstigt

Förfärdigadt, som glänser uppå ytan,
Jag tänker straxt: hur är det innanföre,
Och tingens hjerta vill jag alltid skåda;
Just nu rann öfver mig den samma tanka:
Det vore roligt se den gamle Erik
I botten bättre, och förviset förnimma,
Om han så mäktig är, som det förkunnas.
Du skäggegud! drag svärdet ut till kamp,
Ty Alrik vill din gudakraft försöka.

(Ganska förträffligt tänkt och utfördt!) Alrik slår bilden i stycken, och uppmanar menigheten att tåga emot «frihetens ovänner, som kommit hit från verldens södra hörn». Vapenbrak och bifall. Nu inrusar en vansinnig qvinna, med ett dödt barn på armen, förtäljande att en okallad munk, under förevändning att döpa hennes späda son, så länge hållit honom under vatten, till dess han uppgifvit andan. En annan berättar att Emund af biskopen blifvit drifven från hus och hem, emedan hans dotter älskar Alrik. Allt detta upptänder sinnens till det vildaste hämndbegär. Då framträder Folke Lagman, föreställer den sorlande mängden, att konungens beslut först måste afvaktas och att motpartens sak måste på allmänt ting undersökas och dömmas. Ett sådant blifver derföre, efter något motstånd, berammadt. Allmogen drager sig derefter tillbaka: endast Alrik qvarstannar dyster, och lyfter svärdet öfver Ansgarius, som nu framkommer, men hejdar sig, då i det samma qvinnan med det döda barnet framträder. Hon öfverhopar honom med förbannelser: Ansgarius svarar derpå mildt, förlåtande, vänligt. Hela denna scen är obeskrifligt rörande, och rec., som tvenne gånger läst denna tragedi, har ingendera gången kunnat läsa den utan tårar. Den rasande modren studsar vid detta ömma oväntade tilltal: Ansgarius tröstar henne med att barnets död är blott en ljuflig sömn, som skall upplösa sig: qvinnan, missförstående den andliga meningen af detta tal, beder honom sjelf lägga handen på barnet, för att öfvertyga sig, att det är kallt som is. Då aposteln, välsignande, lägger handen på gossens hufvud, upp-

slår han sina ögon. Det är ett fint och skönt tänkt drag, att biskopen sjelf nästan lika mycket som modren förvånas öfver detta underverk, hvilket han fullbordade utan att ana den lyckliga utgången, och öfver den underbara gåfva han äger, utan att sjelf veta det. Begge gå bort, sedan de prisat Gud, men Alrik, som varit ett vittne till detta herrliga uppträde, stannar ännu mera mörk och dyster qvar: tviflet har bemäktigat sig hans själ,

Valfader grånar, gudar åldras alla,

svärdet var fordom hans gud, sedan kärleken och denna dog lika hastigt:

Nu går jag hemsk i fordna offerlunder
Bland altaren dem ödet sönderslog.
Hvar Gud jag tror, hvar ros jag rör, förvissnar:
Hvar står den eviga, som aldrig vissnar?

Denna monolog förbereder det följande. I nästa uppträde finna vi Oldur vid den klara spiselden berättande sagor för sina sonsöner. Det är en djup, betydelserik och en i ett utmärkt väl valdt språk utförd saga som den gamle förtäljer; men några drag äro förfelade. Åtminstone finner rec. det hvarken träffande eller ädelt, att låta christendomen föreställas genom en blodruna, «som såg ut som en utsprucken ros eller ett tveskuret, blödande sår». Ej heller inser rec. hvarför kungen skulle blifva ett murket benrangel; har rec. ej missförstått sagans mening, så föreställer konungen hjeltemodet och bragdlifvet, och detta har väl genom christendomen erhållit en ny riktning och ett skönare föremål, men på intet sätt förtorkat. Tvertom hade den gamle konungen bort blifva en kraftigt blomstrande riddersman. Förstörd och ständigt hemsk inkommer Alrik. Den scen, som nu begynner, är af en ej mindre stor och äkta tragisk verkan. Han vill offra sina brorsöner.

Du gamle, grå gubbe! jag vill blod,
Och derpå kännes ulfvens ulfvaursprung.
Och för att visa dig, att jag dig älskar
Och aktar eden, jag inför dig svor,

Så vill jag blota åt de gamla gudar
Här inne, nu, i denna stund: hur herrligt!
Vid blodets rop och lågans höga fladder,
De skola vakna, ruska sig och lukta.
Nog vill jag väcka dem, det lofvar jag,
Så vida någonsin de lif besutit;
Men slumra de igen, det bryr mig icke;
Och intet offer mer dem återväcker.

(Han fattar Are och Thore, och leder dem fram till Oldur.)

Oskyldigt blod är Asarna behagligt:
Här äro tvenne unga lamm, min fader,
Som nu så stilla gå i bet och tiga;
Men få de åren på sig, kommer sveket
I hjertat, och om ej min blick bedrager,
Så blifva de en dag, förrän du tror,
Ett par vädurar, som sin herde stånga.
Nu tro de Thor och Odin, Frey och Freja
Och kunna räkna upp på sina fingrar
Den långa raden af de gamla gudar;
Men, ser du, ungdomskraften växer till,
Och vill ej alltid bo i barnets linda.
De vilja en gång tänka, dessa barn,
På egen hand, och då är det förbi:
De gå ifrån din tro, då du är död.
Nu innan än en sådan giftig flägt
Fördunklat själens himmelsklara yta,
Så brytom vi det späda lifvets stängel,
Inför de mäktiga i Gudhem bo,
Och bringom dem det söta blomsterparet,
Att jag må blifva fri ifrån min ed,
Och bästa ämnet för den onda tidens
Orena låga är ur vägen röjdt.

(Han drar svärdet.)

Knäböjen, barn! nu vandren I till Odin.
Jag ser, I bäfven ej för sista resan.
Friskt mod, ren blick ännu i dödens timma,
Och upprätt hufvud, karlafärg på kinden,
Det är en Svears sed att så se ut.
Vak upp i Walhall, öppna silfverporten,
Två gudabarn dig gästa, store Odin!

Mem då han kysser dem för sista gången, smälter hans hjerta: han begär ej deras lif och beder den gamle återtaga det åt fränders blod invigda svärdet och det olycksdigra löftet, men dertill nekar fadren, och sorgespelet skrider närmare sin upplösning.

I tredje hufvudstycket uppträder munken Clemens med en bibel i handen. En hednisk kämpe tvingar honom att öppna den; förtjust utropar han:

Hvad lustig brokighet! se på, hur rödt
Och blått och guld och alla granna färger,
I sällsam blandning, hvimla om hvarannan,
Som sjelfva Bifrost låg på hvita bladet.
Här står ju Brage sjelf med gyllne harpan,
Der Thor, med portarnå vid Jotunhem
På ryggen; se, der har han Midgårdsormen,
Vill slita upp dess gap med gudastyrka.
Nu kommer Walhalls sal, så hög och präktig;
Der ser man ljusastakan stå på bordet
Med gyllne armar, jemte mjödets käril,
Och Odin sjelf, i djupa tankar sänkt
I gullskrud och med bröstlapp, höljd af perlor.
Han pekar upp med handen: tom är salen.
Ja, ja! tom är han: Odin pekar upp —
Hvad är väl upp i Walhall? Gudars säte
Är allrahögst: det bär sig ej, min vän!

(en sinnrik uppfinning af skalden!) — och då kämpen här tror sig igenkänna sin hedniska himmel, pockar han på att få köpa boken. Folke Lagman, som ankommer, skiljer de stridande, tager bibeln, för att ransaka om den är fri från trolldom, men öfverlåter den till den i runor väl erfarne Oldur. Efter ett samtal, som är kanske något för långt, träffar Oldur sin son, som äfven önskar se den underliga boken. Slutet af denna scen är sublimt och majestätiskt. Åskan rullar, ljungeldar nedstörta; Alrik säger då:

Märk der i norden molnets höga vägg;
Hur åskans vigg går fram i hvassa strålar!
Slår han i hafvet, der de svarta böljor

Som drakar orma sig mot himlens hvalf,
Och räcka fraggigt gap mot eldens flamma;
Far han å land, och der förstör en ek,
Slår hufv'en af, som lian blomsterknoppar:
Det rör ej honom stort; ty stora andar
De veta icke mycket till sig sjelfva;
Men småfolk se'n, som hufvudskallar hittar,
Och kräler upp på eken för att hugga,
Berättar grannt, hvad det med bäfvan sett.
Det går från mun till mun, blir sång och saga,
Och blixten blir odödlig. *(Blixt och knall.)*
Nu öppnas himlens jernport för en främling.
Lycksalig den, som nu gick in. Hör bara
Hur porten skramlar, då han slår igen.
Skönt låter detta. Är du rädder, Oldur?

OLDUR.

Har du förglömt, att Oldur är din far?

ALRIK.

Det händer stundom, att mitt minne sviker:
Det mulnar bort ibland, som fästet nu.
Hvar är den blixt, som mina moln kan bryta?

Fader och son lemna nu på skådebanan rum åt Clemens, för att för sin biskop förtälja rofvet af den heliga boken och besvärja honom att fly undan de vid tinget hotande faror. Ansgarius afslår det. Snart derefter kommer bud från konungen, att han skall infinna sig i konungagården. Scenen förvandlas och vi träffa Clemens undervisande Alrik i de heliga skrifterna. Samtalet afbrytes af Emund — ty det är i hans boning, som denna undervisning äger rum. Med half vansinnighet berättar han, att Hulda aflidit i Jorsala (vid beskrifningen af den heliga staden förekomma några geografiska misstag). Sedan Alrik blifvit ensam, uppenbarar sig för honom den saligas ande, förmanande sin fordne älskling att låta döpa sig och begrafva den fordna hednaskruden.

Derföre, då täckelset till fjerde hufvudstycket uppgår, se vi den unge hjelten i jordens sköt gömma sina vapen. Hans afsked till sin rustning, till hvart och ett vapenstycke är hög-

tidligt och med ovanlig poetisk styrka utfördt. Nästan kunde det jemföras med Ajas' sista monolog hos Sophokles — ett af de herrligaste fragmenter, som forntiden skänkt oss. Då Alrik bortgått, kommer kämpen Orm, hvilken Peregrinus ingifvit detta anslag, för att uppgräfva vapnen. Han ikläder sig Alriks rustning och liknar honom så alldeles, att han på tinget fullkomligt kan spela dennes rol, för att förderfva de christne. — Theatern omvexlar ånyo: Ansgarius möter Alrik, meddelar honom döpelsen och ikläder honom sin egen rustning, som han sjelf engång burit men upphängt såsom tackoffer i helgedomen (osannolikt — ty Ansgarius var redan — enligt historien — munk, och till och med — enligt förf. — biskop, då han hit anlände såsom missionär, och det är föga rimligt att en prest «på sina långa resor fört hela sin rustning med sig kring land och haf», äfven om han förut varit riddare). — Skalden förer oss derefter midt ibland tinget, hvilket i några förberedande uppträden är ganska åskådligt och träffande måladt. Så säger t. ex. den ena bonden till den andra:

Folk blir här nog. Re'n lysa alla högar
Af rustade och sköldbetäckta männer.
Dock största delen vilja höra blott,
Och hålla sig på afstånd, när det gäller.
När nu de få förståndige beslutat,
Och saken afgjord är, då skria de
I himmels sky och bulta djupa bål
I sina sköldar till ett bifallstecken,
Och veta ej om deras goda bröder
Dömt af dem hufvudet.

Slutligen ankommer konungen och ransakningen begynner. Vittnesmålen äro tvetydiga och sanningen kan ej annorlunda utrönas, än genom ett envig. Alrik träder inom ringen, villig att låta sitt lif för Christus. «Dyster står han, kulen och mörk som midnattstimman». (Hvarföre det? lyser icke korsets bild på hans silfverklädda bröst, och skulle ej det nya lifvet, till hvilket han genom dopet nyss invigt sig, ej medvetandet om helgden af den sak, för hvilken han blottar sitt svärd,

förskingra skuggorna af den fordna jordiska kärleken och det mörka triflet ifrån fordom i hans inre?) Orm ställer sig såsom kämpe för de gamle gudarne. Då den förre kastar en blick på sin motståndare, förvånas han att igenkänna sina förra vapen, och spörjer honom, hvarest han tagit dem. Skönt och sinnrikt svarar den falske Alrik:

I fädrens vagga fins mång herrlig ting.
I stora smedjan, der jag dessa hemtat,
Går bälgen friskt: guld flödar der som vatten,
Och den som hamrar, får du fråga sjelf,
Då du i dag ned i hans verkstad träder.
Jag visar vägen med det här: Se upp!
Ett slag, så är du straxt vid porten, dåre!

ALRIK.

Gack in förut, och bär i jorden åter
Det vigda gods du stal ur hennes djup!

Orm faller. Oldur ilar att hämnas den förmente sonens död och rycker svärdet från den döde. Då nedfäller Alrik hjelmgallret, och när den gamle blir varse, att det är hans son, som kämpat för den nya tron, så genomborrar han först sitt eget bröst och sedan sonens, hvarefter stycket, med en vacker svanesång af den döende och några tröstande ord af konungen samt Ansgarius, slutar mildt och försonande.

Sådan är handlingens gång i det sorgespel, hvaröfver rec. nu skall fälla sitt omdöme. Han har redan under sjelfva expositionen i förbigående antydt några smärre brister. Betraktar man stycket i det hela, kan man ej annat än medgifva, att dess föremål är högt och värdigt att klädas i tragediens drägt. Kampen emellan den ännu starka hedendomens och christendomens första korsbärare i Norden måste, i dikten liksom i verkligheten, framkalla stora uppträden, betydningsfulla situationer och sällsamma strider inom och utom menniskans eget bröst. Vår skald har också, icke utan framgång, framställt några drag af denna minnesvärda tid. Dock tadla vi, att den, hvilken uppträder såsom christendomens starkaste

fiende, den gamle Oldur, med allt för svaga band visar sig vara bunden vid hedendomen. Den egentliga anledningen till Oldurs hat mot de christne framställes i den scenen, der han blir öfverfallen och misshandlad af de christne kämparne. Det är först onaturligt, att munkarne, som vid denna tid lefde omgifne af fiender och af konungen njöto ett osäkert beskydd, skulle, utan invändning, tillåtit sig en sådan våldsgerning, som ingenting gagnade dem eller deras sak, mot en så mäktig och högbördad man. Sedan är det visserligen tänkbart, att denna förolämpning i Oldurs bröst måste grundlägga ett bittert hat mot den nya tron, men denna blott personliga bevekelsegrund är alltför ytligt funnen och minskar dessutom Oldurs betydelse, som derigenom framträder såsom till hälften en kämpe för sin egen sak. Snarare hade skalden först kunnat låta Oldur vara en offerprest, eller en afkomling af asagudarne, af gamla konungahuset eller åtminstone af fordna kämpar, som under de gamle gudarnes tjenst vunnit ära och evigt minne, så att roten af hela hans ätt varit grundad på hedendomens tillvarelse. Vidare hade skalden bort i honom koncentrera hela hedendomens väsende, framställa den i honom på sin mörka men också ljusa sida, visa dess kraft men också den inre förborgade vildhet och tröstlöshet, som ligger i all hedendom.

Rec. tadlar ytterligare hela uppfinningen med Peregrinus; det är denne mörke afgrundsande, som, klädd i munkdrägt, smyger sig i kloster, kyrkor (tvertemot den antagna seden då man framdrager sådana väsenden) och öfverallt, för att förstöra den skörd, som den gode sädesmannen planterat. Han är egentligen hjulet i hela handlingen. Visserligen uppenbarar sig i lifvet sjelf en strid mellan ljus och mörker, men denna strid bör i tragedien ej annorlunda behandlas, än såsom den der visar sig. I menniskans eget bröst är den fiendtlige demonens boning och derifrån sprider den sina verkningar. I epopéen kunna sådana väsenden synbart framträda, emedan menniskorna här mindre sjelfva verka och handla, än drifvas

af högre makter. Men i tragedien utgår all handling från menniskans eget sinnelag, och der äro alla dessa underbara väsenden, som med våld ingripa i lifvet, alldeles främmande, emedan de hämma viljans frihet och ställa handlingen under nödvändighetens styrelse, hvarigenom åter individualiteten till en stor del upphäfves och försvinner i det stora hela, liksom i sagan. Då tragedien på scenen framdrager vålnader, andar, spökelser, bekänner han sin oförmåga att på annat sätt, genom inre medel, utveckla handlingen. Dessa skepnader böra åtminstone visa sig hastigt, försvinnande, i ett gåtligt mörker. Men äga djeflarne, liksom Peregrinus, rättighet att år och dag vandra midt ibland menniskorna, så väntar man större och fruktansvärdare resultater. Men denne Peregrinus är verkeligen en dum djefvul. Hans streck äro i allmänhet något plumpt tillställda: så hade han ju, då hans makt sträckte sig öfver andra heligare föremål, vid itändningen af afgudahuset kunnat påtaga sig sjelfve Ansgarii gestalt, hvarigenom anslaget skulle blifvit så mycket förderfligare. Sannare, rättvisare och äfven mera tragiskt hade varit om förf. låtit munkarne — utan Ansgarii vetskap — sjelfva göra detta försök: detta hade redan på förhand visat den sedan i flera århundranden i vårt fädernesland fortfarande å ömse sidor häftiga striden mellan den nya och gamla läran.

Rec. gillar af samma skäl likaså litet Huldas uppenbarelse. Om hennes far burit till Alrik hennes sista helsning och bön samt derjemte något minne af henne och det heliga landet, så hade väl detta varit tillräckligt att omvända den redan svigtande Alrik. — Dock är det anmärkta blott partiella brister och kan man för öfrigt med all rättvisa säga, att planen både är väl och lyckligt funnen.

Icke så fullkomlig är karakterssildringen. De flesta handlande personerna äro allmänna kontourer, utan individuella skuggningar och skarpt bestämda drag. Hulda, Oldur, Folke Lagman, Clemens äga ingenting utmärkt; Ansgarius är framställd i hela helgonglansen af en Herrans apostel: men ju

högre menniskan uppstigit till fulländningen, desto mera försvinna alla de skarpt framstående kantigheter, som vanligtvis bilda det särskiljande i menniskornas inre. Derföre antaga alla helgon en viss allmän typus; och derföre är ingenting svårare än att på duken måla eller dramatiskt framställa englar eller englalika väsenden, enhvar stämplad af en utmärkande individualisering. Sådant förmådde endast Raphaels pensel; men hvarken den store Miltons eller Klopstocks penna, så mästerligt än begge målade den ljusa verldens fiender. Vår skald prisa vi derför, att han framställt oss Ansgarius såsom vi i tanken föreställa oss honom och i dikten älska att finna honom — och så framstår han i glorian af en stilla och förtröstande gudsdyrkan, kärlek, mildhet och försoning: dygder som i förening bilda en ädel och sedligt skön karakter, men i hvilka, förutan de drag som utmärka en viss personlighet, vi mera igenkänna ett allmänt apostel-ideal än något särskildt individuum.

Emunds karakter är uppdragen med osäker hand. Han är af naturen betydelselös — men detta äger ingen tragisk karakter rätt att vara — och derjemte ostadig. Han är hedning, men är ibland de förste som låta döpa sig; ångrar det, men lugnas af några ord af Ansgarius; då han hör sin dotter färdig till pilgrimsfärden, gör han henne genast sällskap; kommer hem vansinnig, för att åter resa till samma land. Det är således en beskedlig, medgörlig, men mer än lofligt svag man. Och hvarföre är han vansinnig? Hans dotter är död — men en engel har tillyckt hennes ögonlock och himmelens frid och välsignelse ha bland palmerna nedsväfvat öfver den förklarade. Skall en fader, om än derigenom alla sorgens dimmor ej försvinna från hans själ, deröfver blifva vansinnig? Det är att gifva det jordiska allt för mycket öfvervälde.

Vi komma nu till hufvudpersonen. Förf. har i honom, om vi ej bedraga oss, velat framställa en hednisk fritänkare. Detta är utan tvifvel en lycklig tanka, ty äfven hedendomen ägde sina sceptici, men problemet var skalden för svårt. Så-

dana karakterer äro i sig sjelfva icke poetiska, om de ej med en viss tragisk ironi, såsom Hamlet, framställas. För att blifva hufvudpersonen i ett sorgespel, borde denna karakter äga mer kraft och storhet. Väl gör också Alrik intet steg, utan att alla omstående blåsa i basunerna till hans berömmelse; men sjelf gör han ända till slutet ingenting stort, då vi knappt såsom sådant kunna räkna hans biträde vid eldsläckningen. Förf. skulle hafva kunnat, vid skådespelets början, låta Alrik segrande återvända från ett stort härtåg och med mycken ståt emottagas af de hemmavarande. Detta hade tjenat till att från början stämma läsaren för en hjeltepretendent, som sedan visar sig vacklande, obeslutsam, känslosvärmande och sönderslitem af inre tvekan. Hans scepticism röjer sig först midtuti boken; det tyckes såsom den uppkommit efter förlusten af hans älskarinna. Vid hans första framträde förråder han ingenting karakteristiskt; det tyckes som han under förf:s hand sedermera blifvit något annat än hvartill han i början var ämnad. Rec. är dessutom oviss, om han ej äfven bör anmärka, att han kanske alltför lätt antager christna tron, visserligen icke utan starka skäl, men egentligen utan att vi erfara om det sker af lefvande tro, eller blott för att göra den uppenbarade saligas ande till viljes. Till denna öfvertygelse hinna vi ej fullkomligt, äfven genom Alriks sista riddarkamp: en kämpe, såsom han, älskade striden redan för dess egen skuld och lifvet hade för honom ej mer något värde.

Versifikationen är utmärkt god: knappt skulle man i denna pjes kunna nämna fem eller sex hårda jamber. — Diktionen är ädel, värdig, dock utan att äga en Schillers praktfulla lyftning. Likväl är den på flera ställen nog utsträckt och slapp, ehuru inga egentligen platta ställen kunna anföras — men väl tvertom, såsom läsaren redan sett, några afgjordt sublima. I allmänhet synes dock tonen vara mera sentimentaliskt pjunkande, än kanhända nödigt varit, och förf. har bättre målat den sinnesstämning som blef en följd af en mildare lära än sjelfva kämpalifvet i dess gigantiska och dystra

förhållanden. Dertill felades det förf. ett grundligare studium af tidehvarfvet, t. ex. af Rimberti lefvernesbeskrifning öfver Ansgarius, hvarigenom han sannolikt kunnat erhålla en fastare historisk grund att bygga på och kanske jemväl kunnat träffa åtskilligt, som förtjent upptagas i hans komposition.

Dock nog af anmärkningar! — Rec. uttalar vid slutet af denna granskning sitt hopp och sin önskan, att, ehuruväl åtskilliga partier i förevarande sorgespel förråda någon ungdomlighet, förf. måtte fortfara att framvandra på den tragiska banan, då han vid sitt första framträde, enligt rec:s öfvertygelse, i denna väg redan öfverträffat alla föregångare inom vårt fädernesland!

II.

Fjärilar från Pinden och Linda i Blomsterkorgen.

Stockholm 1822.

(Sv. Litteratur-Tidning, 1823.)

På Pinden herrskar, såsom man vet, en evig sommar. Derföre är den valda titeln icke opassande, ehuru dessa fjärilar just i den kallaste årstiden nedflugit till Norden Måtte de älskvärda sommarbarnen dock finna varma bröst att fästa sig vid!

Mångfärgade, af mer och mindre lycklig börd, men af en ädel för alla gemensam, äro dessa bevingade blommor; de sväfva oss till mötes på fagra, solbeglänsta, om ock stundom något svagt tecknade, stundom något ojemnt lyftande vingar. Det är med lifligt nöje, som rec. inbjuder alla vänner af sann och hjertlig skaldesång att göra denna lilla poetiska samlings bekantskap.

Efter en täck *Tillegnan*, der blott sista strofen är matt och slutar med ett par platta rader, innehåller detta häfte följande stycken. *I Tempelporten, till jorden, min moder.* Den värdigaste inledning till samlingen; från början till slutet en dikt, som förtjenar kallas skön. Den fromt resignerade och dock modigt handlande, städse till nya sångbedrifter eldigt beredda sinnesstämning, som är hvarje äkta skalds ursprungliga lynne och kännetecken, har i denna invigning funnit ett lika ädelt, som fullkomligt uttryck. Till prof må dessa tvenne stanzer anföras:

När himlens englar för mitt öga svinga,
Och för mitt öra diktens harpor slås,
Ho är på jorden född, som mig kan tvinga,
Att af förstummad salighet förgås?

I dagen fram vill jag min gåfva bringa,
Fastän af mången gåfvan tör försmås.
Se'n som ett ljus i storm mitt jag försvinne,
Om mina verk stå qvar i folkets sinne!

Var tröst, min själ! drick mod ur sångens källa,
På hvilkens spegelgrund Guds anlet ler.
Kraft, ljus och skönhet dig till mötes välla,
Och evigt, evigt får du dricka mer.
Om vredens härar sig i vägen ställa,
Stig dristigt fram; ty fri är skalden der.
Hans enda rikedom är Urdarbrunnen,
Som ej af våld blir grumlad eller vunnen.

Äfven de tvenne derefter följande förtjena, hvar och en ur sin synpunkt, att noga behjertas. — *Stjernsång.* Tanken är denna. I tidernas morgon låg natten öfver jorden, och stjernorna voro små englar kring Allfaders anlet. Då framträdde hög-engeln, solen, begärde tillstånd att få befria jorden, undfick det, och begynte mot natten sin strid. Men med lika krafter fördes striden, så att båda ändteligen togo af jorden en lika besittning. Dock afstod ej solen från sitt uppsåt att bli ensam herre och kung; följden blef att jorden började förbrännas af den alltför vidt utsträckta ljusspiran. På skaparens befallning nedstego nu stjernorna, för att skydda från solbranden och utgöra en förmedlande makt mellan ljusets och mörkrets kämpande ensidigheter. Detta thema är nytt, och har i utförandet åtskilliga stora skönheter; likväl borde behandlingen här och der vara mer koncis. Dessutom kunde man fråga: om ingendera, hvarken solen eller natten, förmådde helt och hållet undandrifva sin motpart; svalkade ej då natten redan sjelf, äfven utom stjernornas hjelp? och trodde ej hög-engeln med skäl, att han enligt Guds befallning borde utvidga sitt välde så långt som möjligt? — *Blomstrens morgonbön.* Prologen *)

*) Förfelad synes oss denna naivetet:

«(Menskan) föraktar och förtrampar
Dessa små Guds barn på marken,

och epilogen äro ganska intagande: sjelfva blommornas röster hafva väl redan annorstädes klingat vackrare; dock hör man gerna deras här dialogiska lyrik. Utom blommorna, som till en del bära nog obekanta namn, t. ex. «Purpursippan» — «Solvifvan», «Guds hand» (en rot, ingen blomma), uppträda äfven Natten, Dagen och Vestanvinden såsom sjungande. — *En fallen engel.* Förträffligt uttryck af en djup tanke, innerligt känd, enkelt framställd; ingen analys af dess betydelse bör i förväg störa läsarens odelade njutning. — *Skaldens död.* En ljuf och rörande tafla, i mildt melodiska verser. Endast denna hviskning af de kring dödsbädden församlade vännerna: «Han dör ej, han är Gud!» synes rec. vara ett klandervärdt drag af den sjelfförgudning, som poeternes inbillningskraft icke sällan är benägen att drifva med sin egen spegelbild. Kan skalden vara ett «Guds ljus», eller hoppas att engång bli det, så bör han, enligt rec:s tycke, dermed låta sig nöja. Så mycket skönare är detta svar på frågan: «Hvad är döden?»

«En droppa olja, spilld på lifvets låga». —.

Sigurd Jorsalafar. Detta stycke är, oaktadt några från Islandsharpan skickligt lånade toner, kanske det mest misslyckade i hela samlingen. Ämnet, hemtadt ur Heims Kringla, är sannolikt ej tjenligt att, åtminstone i våra dagar, skaldiskt behandlas. Då nu förf. likväl hängaf sig åt detta besynnerliga infall, så kunde det förmodligen ej aflöpa med mindre storm, brus, oqvädinsord och krampaktigt raseri. Kung Sigurd målas här i en stund af sin vansinnighet, och i denna kastar han Bibeln på eldbrasan och ger sin drottning en kindpust. Väl ångrar han sig efteråt, omfamnar henne och fäller på brynjan en tår, om hvilken skalden försäkrar oss, att den «blef skönsta perlan i hans kungakrona» och «var mäktig nog att allt för-

---

Som en konstrik sultaninna
Hade stickat, den till prydnad,
På sultanens, det vill säga,
På herr Homo's fotamatta.»

sona;» men Skön Malfrid behåller ändå, i läsarens fantasi, den örfil hon fått och står gråtande med sitt röda, uppsvullna kindben. Sådana misshandlingar kunna moraliskt utplånas, men icke estetiskt. Om fordomdags till och med konungar någongång så förgått sig, så gäller dock äfven här för skalderne den gamla regeln: *observandum, non imitandum.* — *Kyssen.* Ett litet täckt mellanting af visa och romans: man kunde kalla det en nordisk madrigal. — *Lilvana. Arions Pilgrimssång.* En ljuf och melodisk hymn till den älskades ära: hvarje tonfall andas oskuld och sällhet. Ett par obetydliga, knappt hörbara missljud löna ej mödan att anmärka. — *Trohetssång. Vid H. K. H. prins Oscars afresa från Upsala d. 18 Dec. 1819.* — *Vapenklang under de studerandes vapenöfningar i Upsala 1820.* Tvenne tillfällighets-qväden, icke ovärdiga sina ämnen. Andan är frisk, tonen manlig. «Englarne» i begynnelsen af det sistnämnda styckets andra strof hade väl bort heta Nornor. — *Dufvobref till min syster.* I stället för hvarje anmälan vill rec. helt och hållet afskrifva detta budskap.

«Min snälla dufva! spänn din silfvervinge
Och ila fort utöfver haf och land:
Min varma kyss du till min syster bringe,
Förrän han kallnar på din purpurmund.
Det blåser kallt på sjöarna och fjällen,
I bröstets varma snödun näbben göm;
I alen, der du sätter dig om qvällen,
Vid morgonväkten brefvet icke glöm!
Tag gerna vägen öfver Venerns vågor,
Kom snart igen med svar på mina frågor.»

Så talte jag till dufvan uppå handen,
Der hon så ljuf i menlös väntan satt,
Och under detta knöt jag rosenbanden
Kring hennes hals, och hviskade: god natt.
En kyss — hon höjde sig i solens flamma
Mot blåa hvalfvet, blänkande och skär.
Hon reser ensam; men det gör detsamma,
Vägvisare din broders kärlek är.

I stilla slummer invid skaldens hjerta
Smögs uppenbarelsen i dufvans hjerta.

Som blomsterfogeln på en majdag fläktar
Bort daggens perlor från en nyfödd ros,
Fridbåderskan, från mig, ock jaga mäktar
Din saknads tåretöcken långt sin kos.
I sista afskedstår'n mot solen höga
Du hoppets strålande regnbåge ser:
Den satte Gud till tecken, för ditt öga,
Att ingen sådan flod skall komma mer.
Fast tid och rum sig emot oss förena,
Du är hos mig, jag är hos dig allena.»

I den sista strofen har väl meningen ej blifvit uttryckt med alldeles samma ledighet, som i de förra: dock kan den utan möda inses, åtminstone vid andra genomläsningen. Och hvem ville ej ofta genomläsa ett så ypperligt stycke! — *Sommarfröjd.* En poetisk innehållsförteckning på hvarjehanda gamman, som den vackraste årstiden erbjuder; en tafla, väl icke utan behag, men dock, liksom de Matthissonska af detta slag, något tröttande genom sin längd och en brokighet, i hvilken lifvet af deltagande mensklig handling saknas. — *Norna-Gest.* En lika lyckad komposition, som Sigurd Jorsalafar är en misslyckad. Detta lilla romantiska poem, i trenne afdelningar, bildar tillsammans ett helt af så snillrik halt, att det fullkomligt kan täfla med de berömda Frithiofs-romanserna. Det är tvifvelsutan kronan i denna samling. — *Grekinnan.* En dikt, som har många herrliga partier; men dess plan är, åtminstone för mängden af läsare, nog dunkelt uttänkt. Y h o n e, syster till T e l o s, en kämpe i Alexander Ypsilantis helga skara, fallen med denna och endast såsom l i k räddad och undanförd af den öfverblifna fursten (en sinnrik tanke, och en värdig hyllning åt den ädle, olycklige Ypsilanti!), uppenbarar sig, irrande genom Europa med sin ensliga smärta, för tvenne svenska ynglingar, Sigurd och Albert, som på en skön majdagsqväll, i en häck af syren, afhöra med rörelse och sorglig hänryckning hennes berättelse. Men denna i sig sjelf ganska

vackra fiktion är framställd på ett förmycket inveckladt sätt, och de läsare, som ej förstå grekiska och således ej namnens allegoriska betydelser, skola allsicke begripa den. Också finner man här och der i det nog långa stycket åtskilliga af dessa fläckar, *quas incuria fudit*. — *Hymn till Jesus på Tabor* är deremot ett i alla hänsigter fullmoget, helgjutet skaldeverk; man känner, vid dess läsning, vederqvickelsen af den milda klarhet, som från det höga ämnet genomstrålade skaldens hjerta, när han stämde sin harpa till dess lof. Intet enda drag är här att tadla, om man ej skulle vilja dröja vid ett missljudande rim i midten af tredje strofen. Men detta är en småsak. — *En krans på Ludvigs urna*. Färgblid och menlös, såsom dess späda föremål.

Såsom bihang och under en särskild titel, samt med andra stilar tryckt, meddelas till sist en såkallad hjeltedikt i fyra sånger: *Linda i blomsterkorgen eller Trojas belägring*. Rec. tillstår, att han ej kunnat utspana detta skaldestyckes egentliga mening; ja, icke ens om dess afsigt är att äga någon sådan. Det vill vara en komisk dikt, ett skämt — så mycket inser man: men allt skämt, hvad är det utan ett innehåll, som gör verkan och träffar? och hvarifrån skall detta innehåll komma, om skämtet ej har en basis och ett föremål, som båda existera på fullt allvar? Är denna hjeltedikt möjligtvis parodiskt eller satiriskt menad, så äro dess uddar så inhöljda i blomstersmycken, att ingen derur förmår utleta dem; har den åter, som troligare synes, till ändamål blott en fantastisk lekande skildring af en blomster-amourett, ungefär i likhet med Euphrosynes Jungfrun i det gröna, så är det sätt, hvarpå skalden tecknat handlingen och de handlande, alltför dunkelt, alltför gåtolikt, för att skänka läsaren någon verklig tillfredsställelse. Ty hvad är väl mera otillfredsställande, än en gåta, till hvilken intet lösningsord, en lek, till hvilken ingen grundtanke finnes? Också har ingen af de läsare, dem rec. haft tillfälle att fråga, kunnat undgå det erkännande, att deras belägenhet i afseende på hjeltedikten Linda

varit alldeles densamma, som hans. Gerna vill rec. föröfrigt medgifva, att det hypermystiska äfventyret är ledigt, angenämt och småqvickt berättadt; men denna förtjenst lider åtskilligt intrång af ett visst behagsjukt jägtande efter sirliga och spetsigt naiva bilder — ett fel, hvarifrån äfven Lindas syskon, eller sjelfva Fjärilarna, icke alltid äro fria.

Rec. fruktar ej af någon läsare den förebråelsen, att hans granskning blifvit för lång, i förhållande till den granskade bokens korthet. Dessa Pindens Fjärilar, synvärda redan i och för sig sjelfva, äro det ännu mera i hänsigt till vår fosterländska vitterhets kyliga luftkrets, lifvad af så få vårvindar och så föga uppfylld af sångares röster. Ett och annat skulle visserligen ännu kunna återstå att anmärka vid de kära, de välkomna gästerna: rec. tror sig dock hafva sagt det hufvudsakliga, eller allt det, som antyder grunddragen af deras egenskaper. Skulle deras flygt än stundom vara mindre säker, mindre rakt och raskt styrd mot deras föremål; skulle den, icke sällan, förråda en viss benägenhet att förlora sig i för långt kringirrande spatserfärder, och derunder stundom sänka vingarna i ett slags ljufmatt slapphet: så är dock den faderliga sångmön tvifvelsutan tillräckligt ungdomsfrisk, tillräckligt kraftfull, för att hädanefter förebygga dylika brister. Hårdheter i vers, som t. ex.

Den trotsige kämpen sin spira utråckte —

eller:

Din helgonglans, *frid*sälla! —

misstag i accentuation, som t. ex. Machaon i st. f. Machāon, med mera sådant, skola då förmodligen äfven alldeles uteblifva. Rec. kan ej sluta med någon bättre önskan, eller — emedan rådgifveri ju alltid utgör en väsendtlig beståndsdel af recensenthandtverket — med något klokare råd, än det, att hr Nicander snart måtte låta sitt berömliga dramatiska försök, Runesvärdet, åtföljas af ett nytt. Utom det höga värde, som ett dramatiskt företag redan i sig sjelft har, medför det

äfven för skalden den nytta, att strängare, än hvarje annat skaldeslag, drifva honom till jemn energi i tankar och skrifart, kort sagdt, till en koncentrisk hushållning med hans poetiska förmögenheter.

Bidrag till smakens räddning.

Tillägg till recensionen öfver Nicanders Fjärilar från Pinden.

Sedan ofvannämnda recension var skrifven och tryckt, erfor rec. att en annan öfver samma bok redan blifvit införd i Stockholms-Posten. Man känner och värderar den oefterhärmliga behändighet, med hvilken de flesta skrifter der affärdas. Det heter nemligen antingen helt blygsamt, att rec icke förstår det ämne, hvarom boken handlar; eller ock, i fall boken ej är fullbordad, att rec. framdeles, då fortsättningen utkommer, ämnar fälla sitt utslag öfver det hela; eller också, att rec. ej kan yttra något öfver den utkomna delen, emedan han ej haft tillfälle att yttra sig öfver de förra. Derpå meddelas ett profställe, utplockadt *ad libitum* — och recensionen är färdig. På detta sätt uppnå sådana tidningar sin angenäma skicklighet att i samma ögonblick, som en bok är utgifven, låta granskningen följa den i spåren. Denna blygsamhet, denna försigtiga betänksamhet äger dock naturligtvis icke rum, då frågan är om poesi, filosofi och statslära. Ty — hvem är icke då behörig domare? — Ett märkvärdigt exempel derpå är nyssnämnda, i Stockholms-Posten ej längesedan införda recension. Den bär uppsynen och tonen af en öm, faderlig välmening, som mindre agar och fördömmer, än råder och varnar ett af svärmerier förvilladt barn. Granskarnes lugna medvetande af sin öfverlägsenhet nedlåter sig der bland annat till följande vackra förmaningar: en ung skald bör först och främst välja titlar, som låta anspråkslöst. Han bör vidare så misstro

sina krafter, att han aldrig skrifver några stycken af större vidd och vigt. Han bör besinna, att i poesien gäller raka motsatsen af den gamla hjelteläran: *Audaces fortuna juvat.* Deraf följer, såsom *corollarium*, att emedan alla stora och sköna handlingar äro vågspel, så i vitterheten som i det öfriga lifvet, bör man helst tills vidare uppskjuta dem, så vida ej en ännu mera sansad vishet skulle tillstyrka att låta dem bli rentaf ogjorda. Framför allt, heter det slutligen, måste det unga snillet studera »goda mönster». — Rec. i Sv. Litt. Tidn. är helt och hållet af samma mening. Men det med full pålitlighet till mönster tjenliga, det äkta klassiska är, som man vet, kringströdt i otaliga volumer och prisskrifter, ofta för de nybörjande snillena föga tillgängliga, ofta — nekom det ej — än mindre smakliga. Huru lycklig skattar man sig derföre, att i detta nummer kunna framlägga ett skaldeverk, som i en enda brännspegel sammanfattar alla de hufvuddrag, hvilka höra till ett fullkomligen klassiskt och korrekt mönster-poem! Detta ode, hvilket vi nedanföre gå att meddela allmänheten, upptäcktes ibland ett numera afsomnadt kansliråds qvarlåtenskap: det var ämnadt till akademisk täflingsskrift; men mannen afled, tyvärr, helt plötsligt, just då han ville trycka sigillet på namnsedeln, i sista veckan af det nionde året sedan han doppat första pennan till sitt arbete. Den salige menade sjelf, att hans poem kunde gälla, ej blott såsom en osviklig föresyn för unga skalder, utan äfven såsom ett komplett inbegrepp af alla i smakens häfder godkända filosofiska tankar, poetiska liknelser, läckra vändningar, välljudande talesätt och rim, ståtliga utländska praktord, ja, till och med af de sundaste grundsatser för ortografi och kommatering. Slutligen var det förf:s ändamål att med detsamma röra och förbättra läsarens hjerta, och således åt en sansad inbillningsgåfva bereda den välgörande inflytelse, som hon alltför sällan har på den allmänna sedeodlingen. Sådan var vår väns blygsamma öfvertygelse: sådant hans dygdiga uppsåt. Rec. vågar för sin del tillägga, att detta poem innefattar, så till innehåll som form,

ej blott allt, som inom den goda smakens område blifvit gjordt till svenska vitterhetens förädling, utan äfven allt hvad som der ännu kan möjligtvis hädanefter tillvägabringas. Ty hvad kunna våra tillkommande äkta skalders qväden blifva annat, än variationer af detta thema, som återigen, liksom våra största författares öfriga mästerstycken, är ett echo af ett echo, som tusenfaldigt blifvit upprepadt? isynnerhet då det hittills ej lyckats någon att inom ett så trångt omfång innesluta hela den fullständiga apparaten af en god prisskrift. Bedrager sig ej rec. i detta omdöme, så blifver måhända läsningen af alla andra mönster numera egentligen öfverflödig; och hoppas vi, att hr Nicander, att hvar och en uppväxande poet som vill befatta sig med att tillverka nya skaldestycken, hädanefter ej behöfver göra sig vidare möda, än sätta dessa läror, bilder, liknelser och ordfogningar i en förändrad ordning, ehuru i lika välgjorda verser. Tilläfventyrs kunde han högst tillåta sig den frihet, att skrifva Katakomb i st. f. Mausolé, Pindar i st. f. Virgil, Zeus i st. f. Gud, o. s. v., dock endast med vilkor af en säker urskillning.

Här, benägne läsare, har du sjelfva mönstersången. Ett förbehåll dock förut! Den måste alltid med hög röst reciteras, och med allt detta pathos, denna geometriskt afmätta takt, detta nyktra lyriska gehör, som både ämnets allvar och versartens majestätliga natur oemotsägligt fordra.

Redbarheten.

Ode.

Och när din sångmö blir för tung
Att skämta i ett flyktigt gille . . . .
Sjöberg.

Förgäfves, Filips son! med ljungande falanger
Du motat Gangens lopp och stormat Babylon:
Stel ligger jorden än på slöjder och talanger,
Se'n pligtens hjeltevärf blef sinnesnöjets rån.
Förgäfves Euripid, Virgil förgäfves vaka;
Bland yfverborna folk du fåfängt går igen,

O Demostén! att ge åt ditt Atén tillbaka
Förtro'ndet för upplysningen.

På fjellen af Kavkas, i Perus djupa schakt,
Vid Palatinens fot af gula Tibern härjad,
Se i det minsta grand och häpna för den makt,
Som gör en blodad verld till nya skördar bergad!
Orest! sträck ut din blick; hvart når din svaga syn?
Säg, filosof! hvad skatt din dunkla spaning söker?
Då odlarn glömmer dig, din oro sig föröker,
Du hinner, dåre! ej till skyn.

O ve! du mäta vill det stränga ödets lag,
Som solen tvang att stå och verldarne att vandra;
Du pröfvar, obetänkt, en gåta af ditt jag,
Som villar, men gör säll och drar oss till hvarandra.
Till Mausoléens höjd, från din Eglés behag,
Späd vågare, du flög, en örn, att äran finna;
I basiliskers gift du såg dock snart försvinna
De snälla vingars åskeslag.

Men hvad? En kall cyklop, du hånar, mörk och kal,
Den samhällsring, der du och dina bragder dömmas? —
Hvad är tiarens prakt i hofvets marmorsal,
Mot hjertats gudalott: att göra godt — och glömmas?
Ha! innan än för sent, i hösten af din bygd,
Du tidens tänder hör, som pyramiden grusa,
Var man, slut örat till, när sidensläpen susa,
Och lef i mödan af din dygd.

Men säg — så frågar du — hvem dessa lagrar gro?
För hvilket hår, Arist? medborgarens? tyrannens?
Högg man ej hufvudet af sjelfva Cicero?
Och hvila slafvens ben ej bland den stora mannens?
Går, melankoliskt qvald, en ny Klotilda lik,
Förtjensten ej .... Håll opp! väck ej Försynens tuktan!
Gå, frukta Gud, min vän, och äg ej annan fruktan;
Var vis — och du är Mogols-rik.

Visst — jag bekänner det — går bofven också fri;
Neroner kransas här, man hatar Aristider;
Slåm häfdeböckren opp och bläddrom deruti:

Hvad är, som sällheten förstört i alla tider?
Hur nämns hon, detta troll, med ormar i sitt hår
Och furier i sin blick, som härjar jordens zoner,
Förpestar haf och land, slår ned monarkers troner
Och hopar mensklighetens sår?

Ej du, som fordom gick, Alcidisk menskovän,
Att oss förnuftets rätt gudomligt återskänka;
Ej du, religion! kan frukta sanningen,
Du kränkte vettet ej, förböd ej tänkarn tänka.
Nej! dig, o fanatism, sjelf stödande och stödd
Af despotismens arm! dig verlden än förbannar:
Sokrat, och Galilé, och Newton! här jag stannar — —
Till olycka är menskan född.

Så än, en ny Tantal, hon ser med gäckadt hopp
Det träd ur fabelns dar, som skall dess lystnad mätta;
Så äflas Sisyf än att lyfta hällen opp,
Men kan i evighet sitt är'nde ej förrätta.
O, flyr då fjerran, göms ännu den sökta dag,
Då jorden rensas skall från bofvar, som från dårar,
Då det, att vara säll, och säll förutan tårar,
Blir filosofens enda lag?

Skall ej den stunden gry, då på sin ärfda teg
Enhvar med trefnad ser ett nytt Arkadien flyttas?
Skall man ej finna snart, fast fördomen är seg,
Att lifvets mål är ej ett annat, än dess nyttas?
Gack, dödlige! och se, hur i sitt låga tjäll
I sedlig idoghet sig myran enigt föder:
Blygs, dödlige! och lär, att älska dina bröder,
Och konsten lär, att vara säll.

Så var din lära; så, min ålderstigne far,
Jag hörde dig med sans om verldens gång predika:
»Orest, blif medborgsman! se der mitt sista svar;
Se menskan, olik sig, i dårskap alltid lika!
Med fläredens bommar stäng din dörr för nöden ej;
På sjelfva sångens tron, der bland oliver Flora
Lånt dundret utaf Mars, hon suckar mot Aurora:
Är någon dödlig säll? — Ack nej!

Låt ingen Posidipp dig väcka hufvudbry:
«Hvi blef jag drifvans barn, och icke hellre drufvans?»
Din tankeflygt har fart, om den just ej är ny,
Din sång är gökens dock, om just ej turturdufvans.
Blott ett system är sannt; hör dess sublima rop:
Du skall belönas, dygd! I skolen straffas, laster!
Men Schelling, Svedenborg, Homer och Zoroaster,
I ljugen, ryslig! allihop.

Dock gifs en räddning: gläds, min uppmärksamma son!
Den smak, som dväljs i skygd af prunkande rostraler,
Det sunda vett, som ler åt kataraktens dån,
När snillets syndaflod vill dränka dess portaler.
I nya vårar snart din Maj sin fordna mark
Med-måttans blommor strör: orubblig, som i jorden
Det grå fjellet står, så går din ätt i Norden
Par efter par, ur Noaks ark.

En gång, när stormens brak och svallets dön sig lagt,
Hvad möte, trefna folk, af yran obesmittadt!
Man säger om igen, hvad tiotusen sagt,
Man hittar lätt den bild, som hundratusen hittat.
Känn faran, dödlige! af snillets himlalån:
Orest! du handlar klokt, som lefver det förutan;
Dess bättre granskar du, dess bättre stämmer lutan,
Och leder tidens fart, min son!»

Man ser, att detta stycke är på engång filosofiskt och vittert. Det förråder ingenstädes någon «sjuklig svårmodighet», eller någon mer än billigt «exalterad sinnesstämning.» Det är begripligt i tankar, klart i uttryck, vårdadt i versbyggnad. Sjelfva ämnet är tvifvelsutan det redbaraste, som kunnat väljas, och gör en förmånlig kontrast mot det fantastiska val af föremål, som enligt Stockh.-Posten betecknar smakens förfall hos en mängd yngre skalder, och hvarpå han till bevis anför några af hr Nicanders: «Stjernsång, Jesus på Tabor, Norna-Gest m. fl.» Allt detta oaktadt kunde likväl en skarpsynt kritik, liksom i allt menskligt, äfven i detta mästerverk finna ett och annat att klandra. Så t. ex. är rimmens ställning i

första strofen olik med den i de följande; en djerf genialisk laglöshet, som knappast kan ursäktas med föredömet i det ryktbara Slutande Århundradet. Också innebära, i tredje strofens första rad, orden »ödets lag» både ett missljud och en tvetydighet: ett missljud, emedan (se hr Wallmarks recension öfver Poet. Kal. f. 1820) ingen välgjord svensk vers får slutas med ett enstafvigt ord efter en föregående genitiv-ändelse; en tvetydighet, emedan vid uppläsningen ödets lag kan låta såsom ödets slag. Vidare borde, i nästföljande raden, »tvang» stå framför »solen», emedan möjligtvis någon läsare torde inbilla sig, att solen vore nominativen! att förtiga flera lika djupsinniga anmärkningar, mot hvilka dock den aflidne författaren äger i allmänt erkända auktoriteter ett fullgiltigt försvar. Ett betydligare fel skulle man, måhända, upptäcka deruti, att floden Lethe på intet ställe nämnes; då den likväl flyter med en lika klassisk värdighet som Tibern, och kunde gifvit anledning till mången gagnelig reflexion. — Men dessa få brister öfverglänsas visserligen af det helas förtjenster: bland hvilka den icke är den ringaste, att läsaren, från första raden till den sista, känner sig kringföras af de utsöktaste ord och namn i alla regioner af geografi och historia, utan att dock en enda tum förflyttas ifrån den ståndpunkt han redan vid begynnelsen innehade.

III.

Hesperider.

Örebro 1835.

(Sv. Litteratur-Tidning, 1835.)

Den, som åtagit sig följande anmälan, har redan mången gång, dels af böjelse, dels af pligt blifvit försatt i tillfälle att — så godt han kunnat — spela rolen af recensent; men ingen af dessa gånger har han befunnit sig i en sådan förlägenhet, som nu; han vet nemligen allsicke, huru han skall uppfylla sin skyldighet, utan att falla ur den föreskrifna rolen. Denna förlägenhet är föröfrigt af ganska egen art: den är högst angenäm, men icke dessmindre brydsam, ja förtretlig. Det intryck, som förevarande samling af hesperiska minnebilder väckt, och som flerfaldigt förnyad genomläsning endast mer och mer bekräftat, stämmer ej till någon annan kritik, än den, som för en lärd tidning vore opassande: en recension på vers; hvilken, såsom bekant är, icke tillåtes. Det stämmer ovilkorligen blott till en tacksam helsningssång från ett beslägtadt sinnelag, beledsagad af ett nytt försök att poetiskt återspegla och dervid understundom ur en något afvikande synpunkt framställa den underbara halföns herrligheter. Måhända vore rec. mera skicklig till en ordentlig granskning, om han ej sjelf varit i Arkadien, eller om han ej sjelf hade på Italiens jord tillbragt ett oförgätligt år — rikare på innehåll, än hans flesta föregående och efterföljande tillsammans — i åskådning af natur och konst, hvilkas glänsande anleten blott der fullkomligt visa sig utan slöjor. Om icke flera, skola visserligen de läsare, som likaledes rönt lyckan att se detta land och att (åtminstone i någon mån) se det med konstnärs-ögon,

förstå rec:s ställning till dessa dels rent lyriska, dels i bref och noveller inramade skaldetaflor. De skola, liksom han, vid läsningen af denna bok mycket njuta, föga klandra, och slutligen igenkänna sin egen obetvingligaste önskan i de ord, som äro dess sista:

»Och när på diktens solbeglänsta vingar
Det återväckta minnet lyfter mig,
Och hjertat klappar högt och harpan klingar,
Och ögonen af tårar fylla sig:
Då, dyra Nord! fast ej min tunga klagar,
Vid tanken på de söderländska dagar,
Jag slutar så min sång:
Italien! låt mig se dig än en gång!»

I sanning, det torde vara svårt att afgöra, mellan en söderlänning, som dömts att en tid bortåt lefva norr om Alperna, och en nordlänning, som betraktar en längesedan tillryggalagd Rom-färd såsom en feisk vistelse på Lycksalighetens Ö, hvilkendera skulle hjertligast instämma i det bekanta utropet:

Bella Italia, amate sponde,
Puoi vi torno a riveder!
Trema in petto e si confonde
L'alma, oppressa dal piacer *).

---

*) Vi tillåta oss här nöjet att anföra Petrarcas helsning till sitt fäderneslånd, vid första anblicken deraf på sin sednaste resa dit från Avignon:

Salve, cara Deo tellus sanctissima, salve!
Tellus tuta bonis, tellus metuenda superbis,
Tellus nobilibus multum generosior oris,
Fertilior cunctis, terra formosior omni;
Cincta mari gemino, famoso splendida monte,
Pieridumque domus, auroque opulenta virisque;
Cuius ad eximios Ars et Natura favores
Incubuere simul, mundoque dedere magistram!
Ad te nunc cupide post tempora longa revertor,
Incola perpetuus. Tu diversoria vitae
Grata dabis fessae. Tu, quantam pallida tandem
Membra tegant, praestabis humum. Te laetus ab alto,
Italiam, video frondentis colle Gebennae.

Knappt behöfver numera uttryckligt sägas, att enligt rec:s omdöme bära dessa Hesperider — ty eljest hade de icke föranledt ofvanstående bekännelse — med full rätt sitt namn efter de nymfer, om hvilka Hesiodus sjunger:

> Hesperiderna bo hinsidan Okeanos; vakta
> Gyllene äpplen och träd, som tyngas af vajande gullfrukt.

Vi ha nyligen hört en engelsk resande *) förtälja, att deras vidtberömda trädgårdar, med noggrannaste motsvarighet till beskrifningarna hos Skylax, Ptolemäus och Plinius, finnas att bese i trakten omkring den afrikanska staden Bengazi, det ptolemäiska rikets Berenice, hvilken ort han anser för sagoåldrens Hesperis. Det oaktadt våga vi förblifva vid den oförgripliga mening, att man träffar dessa trädgårdar redan på Europas Medelhafskust; och vi befara ingen vederläggning från dem, som känna trakterna af Napoli, Cap Miseno, Sorrento, Salerno, ja icke ens från dem, hvilka, liksom rec. sjelf, till sista droppan tömt en hel sommars glädjekalk i Albano- och Ariccia-bygden. Rec. kan af egen bekantskap med nästan alla de föremål, som förf. behandlat, gifva honom det vitsord, att hans skildringar äro lika grundliga och trogna, som innerliga; de förena den punktligaste natursanning med den artistiska förklaringsdager, hvilken i den betydelse »idealiserar», att den framställer allt det väsendtliga af föremålets eget lif och bestånd. Att kunna se och uppfatta just detta väsendtliga, och sakens hela öfriga tillbehör endast i förhållande dertill, är att se och uppfatta sakens idé. Detta har förf. gjort; åtminstone i det mesta och bästa af hvad han denna gång meddelat sina landsmän. Härmed är ock i sjelfva verket redan tillkännagifvet, att bland allt annat, hvari hans Hesperider

---

> Nubila post tergum remanent; ferit ora serenus
> Spiritus, et blandis assurgens motibus aër
> Excipit. Agnosco patriam, gaudensque saluto.
> Salve, pulcra parens, terrarum gloria, salve!

*) Beechey, Travels in Africa.

öfverträffa mängden af minnesteckningar från Italien, förekommer äfven den goda egenskapen af — redlighet. Man skonas här för vidrigheten att se beundran, kärlek, saknad pligtskyldigt affekterade, ofta i otid, alltid med vämjelig faddhet. Sanningen af förf:s hänryckning och återlängtan är så djup, att den icke sällan gränsar intill ett förtärande vemod; vådligt, utom för honom sjelf, jemväl för smittbara läsare.

Af detta bands innehåll lägga vi mellertid största vigten på det, som han gifvit oss i versform; och deribland på det rent lyriska. Vid sidan deraf förblekna hans Bref och Betraktelser; emedan i dem, naturligtvis, mera måste framträda det reflekterande element, hvari han ofta nog förråder brist på den styrka, som fordras att göra reflexionen på engång rikhaltig och poetisk. Ehuru man gerna läser äfven dessa — i synnerhet för den trohjertliga godsinthet, som der så oförställdt språkar och gör bekännelser — uthärda de visserligen ej någon jemnförelse i konstvärde med de lyriska natur- och lokal-målningar, i hvilka hans ymniga mått af färgsinne och tonsinne funnit oinskränkt spelrum. Väl är sannt, att af hans femtio *Romerska Sonetter* kunna vi anföra många såsom undantag från det allmänna omdöme, som nyss fälldes öfver hans sångmös ställning till allt meditatift och didaktiskt; och till bevis hitsätta vi genast en af de lyckligaste, föranledd af Hadriani jättegrafvård:

»Hvar är det rum, som famnar Solons urna?
Säg, hvar den milda Titi aska gömmes,
Hvar stoftet af Camillus döljs och glömmes?
Hvar äro Cimons graf-troféer skurna?
Det vet man ej. Med glömskan sammansvurna
De hvila; men så länge våld fördömmes,
Och frid och rätt välsignas och berömmes,
Bli deras namn på tidens armar burna.
Ej inom marmorns barm, den hårda, kalla,
Men uti menskans bröst, som rörs och glädes,
Bo deras minnen än och än befalla:
Och deras ära, hvarvid mörkret rädes,

Som solen nås af ingen, lyser alla,
Är ingenstäds, som Gud, men allestädes.»

Men vanligtvis är det kretsen af den omedelbara lyriska åskådningen, hvarest han rör sig med full beqvämlighet och behaglighet; der är han ögonskenligt hemmastadd; och känner man Tassos sonetter, så tycker man sig läsa en af dem, när man t. ex. läser denna till Teresa Cecconi:

»I hjelm och pansar var du lik Clorinda,.
Som en sirén du dina läppar rörde,
Och sångens allmakt allt hos mig förförde,
Som ej din fägring mäktade förblinda.
Din panna bar förtröstans rena stämpel,
Och dina sköna toners himlaskara
Kringbrusade mig, fylliga och klara,
Som orgeltoner utur själens tempel.
Jag såg dig knappt. Mitt allt var endast öra,
Och kunde tonerna dock nog ej höra.
Ohörda förr, men dock för alltid kända.
Hur kan det mest förgängliga på jorden,
En ton, en fjärilvinge blott åt orden,
Evinnerliga känslors låga tända?»

Det oaktadt, kunna vi ej om sonetterna — öfverhufvud tagna — säga detsamma, som vi drista säga om *Synen i Domkyrkan*, samt framförallt om *Månskensnatten i Albano* och *Den heliga veckan i Venedig eller afsked till Italien.* Dessa äro stycken, dem enhvar af den ny-europeiska skaldekonstens mästare skulle räkna sig till ära, och som alltid skola i vår vitterhet bibehålla platser af första ordningen.

Om ock vid den förstnämnda Synen en och annan liten anledning till klander torde röjas (såsom t. ex. användandet af de numera nog trivialiserade allegoriska figurerna Trons, Minnets, Hoppets m. fl. englar), så utmärktes likväl det hela af sällspord skönhet, och är en värdig hyllning åt Tasso af en skald, som troligen icke blifver honom jemnlik, men utom all fråga är en af hans nära slägtingar. Alltförmycken heder har vederfarits den icke särdeles betydlige Monti, genom att i

denna hyllning inbegripas; men sättet, hvarpå företeelsen af denne sistnämnde sammanbindes med underrättelsen om hans död, är, liksom begagnandet af Milanos domkyrka, ganska poetiskt. Hvad den Albanesiska Månskensnatten angår, så kan han hvarken sannare eller läckrare afbildas, än i stanser, sådana som dessa:

»I dalens djup en genomskinlig dimma
Som slöja kring naturens anlet står,
I träd, på blomstrens blad lysmaskar glimma,
Liksom juveler i naturens hår:
Och hvar minut af nattens korta timma,
En trogen nattvakt, Philomela slår.
Cicalan gnisslar nitiskt ned i dalen;
Hon tror sig täfla så med näktergalen.

Jag träder fram. Hvad prakt mitt öga röjer!
Der glänser på sitt berg Ariccias slott:
Och templets blanka dôm bredvid sig höjer
Mot himlens hvalf, så stjernbeströdt, så blått.
Vid taflans åsyn sjelfva Cynthia dröjer,
Och då hon syns dess prakt beundra blott,
Hon dubbelt skön den sköna taflan målar
Med himlaglansen af sitt ögas strålar.

Då hennes blickar darrande sig sänka,
På slottets höga fönster falla de:
Och fönstren af ett magiskt trollsken blänka,
Liksom då borgens furstar fester ge.
I ljus sig kyrkans hvita murar dränka:
Dess glob och kors i gyllne skimmer le.
På hvalfvet af dess sirliga rotunda
Än djupa skuggor ligga qvar och blunda.

I parken, ur hvars yppigt rika sköte
Kupol och slott så herrligt växa opp,
Der stämmer ljuset gladt med skuggan möte:
De smältas hop, som själ försmälts med kropp.
Det syns, som minnets natt tillsammans flöte
Med fulla dagen af ett himmelskt hopp.
Du kunde tro den stolta parken vara
En mörk tartar, belyst af englars skara,

Cypressernas mot himlen sträckta toppar
Kan månen knappast mätta med sin glans;
Men poppelns krona, nöjd med några droppar,
Rör sina blad vid vestans flägt till dans.
På ekens glatta löfverk strålen hoppar,
Men halkar ned och flyr till pinjens krans.
Mot skuggan af de tysta, dunkla lagrar
Sig bryta skönt olivens silfverdagrar.

Så dag som natt i parkens sköte blandas,
Och ingen för den andra vika vill.
Der är så ljust, som dagen, när den randas:
Der är så mörkt, som ingen dag fanns till.
Mildt vestan öfver månskenstaflan andas,
Än yr och rusig, än förrädiskt still.
Af blommorna, som slumra, stjäl han kyssar,
Och med sitt stulna doft kring nejden kryssar.

Naturen slumrar sjelf, och hänryckt drömmer
Och flämtar varmt i långa andedrag.
I lycklig vanmakt stilla sänkt, hon glömmer
Den heta mödan af en solbränd dag.
Och när hon tror, att hon som bäst dem gömmer,
Hon blottar sina läckraste behag,
Som Psyche skön, då hon sitt öga sänker,
Och än i sömnen uppå Amor tänker.

Den djupa tystnad, hvari nejden hvilar,
Ett klassiskt minne lifvar, men ej stör.»
. . . .

Skalden skönjer de gestalter af halfgudar, hjeltar, tänkare och sångare, som fordom ofta vistats i denna bygd; och sedan han dröjt något längre vid Horatius, som ofta der vakat och diktat i nätter lika denna, fortfar han:

«Fins någonting af allt hvad ögat spanar,
Af allt hvad konst i ljud och färger satt,
Af allt hvad minnet minns och hoppet anar,
Så rikt, högtidligt och likväl så gladt,
Som så till sångens gudalekar manar,
Som du, Italiens sommar-månskensnatt?

Ditt rike är ett herrligt skönhets-rike,
Som allt besitter, allt — blott ej sin like.

Liksom en mor intill sitt sköte sluter,
Då dagen lyktar, barnens glada tropp,
Och saligt sänkt i deras åsyn njuter
En ljuflig hvila efter dagens lopp;
Dess milda öga tysta tårar gjuter
Af moderskärlek och af modershopp,
Och tårarna, som klara nedersvalla,
På barnens friska blomsterkinder falla.

Hvad fadren straffar hårdt, hon ömt förlåter,
Och med sin trollmakt mildrar smärtans brand.
Den fallna med en blick hon lyfter åter:
Den stapplande hon räcker fromt sin hand.
Hon med den glade ler, med sorgen gråter,
Och knyter samman alla lösta band:
Och derför alla väldens herre ställde
Bland alla välden' högst en moders välde.

Så, hulda natt! du klarögd skådar neder
På dina barn, dem dagens spira tryckt.
En graf åt mången älskling du bereder,
Som blommat ut och sina ögon lyckt;
Men i den famn, du dem till möte breder,
De lefvande församla sig så tryggt.
Af stjernor höljs din skrud, och daggens manna
Liksom en perlkrans tindrar kring din panna.

Och när du svåfvar fram och ler mot alla,
Så dunkelt ljus, så sval och dock så varm,
Se, daggens stora, klara droppar falla,
På blommans kind, på kullens brända barm.
De lif i allt, som smäktat, återkalla:
De tysta vindens sorl och vågens larm.
När Zefir hviskar: «tyst! nu kommer natten!»
Blir lugn i skapelsen, på land och vatten.

Hvart ett af dina barn sitt offer bringar,
Och med det ringaste du är förnöjd.
I månens strålar millioner vingar

Slås ut och spela, darrande af fröjd.
Som ur ett tempel, djupt ur lunden klingar
En skön koral mot stjernehvalfvets höjd:
Och doft, musik och färger sammanblandas
Af allt, som rörs och blommar eller andas.

Och menskans hjerta, jordens skönsta blomma,
Om det är rent och ädelt, vidgar sig:
Dess känslor lyfta sig, bli mera fromma:
Det glömmer sina stormar, sina krig,
Och öfvergifver dagens falska, tomma
Afgudabilder och tillbeder dig.
Inför din thron det samlar sina tankar
Kring minnets helgonskrin och hoppets ankar.

Allt stoft, all flärd och all förgänglig ära
Från hjertat falla som en aflagd skrud,
Och himlen sjunker jordens barm så nära,
Att stjernors gång jag hör och englars ljud.
På Jakobsstegen, den serafer bära,
Flyr själen som en stråle upp till Gud,
Och saligt njutande, sig sjelf förglömmer
Och ljuft om alla himlars himmel drömmer.

De tårar, som i ögat slutna brinna,
Åt hvilka dagen kallt och hädiskt ler,
I nattens tysta sköte våga rinna,
Och stjernan mild i dem sin afbild ser.
De heta suckar väg ur bröstet finna,
Och hoppas dö med frid, om icke mer.
Vältalig nattens tystnad sucken svarar,
Och lifvets mörka gåta ljust förklarar.

Låt dagen gäcka mig; det rör mig föga.
Att trösta mig, jag ut i natten går.
Som astrologens öga, så mitt öga
Mot stjernsystemets klara verldar står:
Och der uti det enda, ljusa höga
Jag läser troget, söker och jag får
Väl ingen tydning af min framtids öden,
Men kraft till lifvets verk och mod till döden.

O, natt! jag i ditt sköt så gerna vakar,
Som riddarn vakar i sitt vapenchor.
Jag hvilar här, då hvilan jag försakar;
Du är den hydda der jag ljufvast bor:
Och när jag nu din högsta fägring smakar,
Att jag för litet njuter dig, jag tror;
Ty re'n en hemlig aning mig bebådar,
Att jag ej mer så skön dig åter skådar.

Tryck in så djupt din bild uti mitt sinne,
Din bild, hvars åsyn gjorde mig så säll,
Att än ett lifligt, oförduukladt minne
Deraf må följa mig till Nordens fjell.
Jag af din glans en gång förklarad finne
Min lefnads skymning och min sista qväll!
Med sista nattens mörker du dig blande,
Och lyse till sitt hem min frälsta ande!

Om, när till dödens sömn sig ögat sänker,
Och grafvens tysta portar öppna sig,
Igenom sista timmans töcken blänker
En återglans, en spegelbild af dig:
Den uppenbarelsen mig visshet skänker,
Att skaldernas elysium väntar mig;
Ty på en natt, som du, vid Stygens bölja
Kan blott en himmelsk morgonrodnad följa.»

Hela verlden, eller hvad man ofta kallar så, känner Byrons beundransvärda strofer om Venedig, i begynnelsen af Childe Harolds fjerde sång. Om vi bredvid dem ställa Nicanders behandling af samma ämne, i sitt afsked till Italien, så kan det icke falla oss in att göra det i den mening, som skulle vi hota den bortgångne sångarfursten med en medtäflare. Men väl våga vi yttra den öfvertygelse, att i fall icke följande verser vore skrifna på ett språk, som olyckligtvis är och förblifver ej mindre obekant för de flesta europeer, än det i sinnrikhet, kraft, välljud öfverträffar Europas flesta tungomål, skulle äfven de vinna ett rykte, som de förtjena:

«Jag helsar dig, Venedig! hjeltars amma,
Af frihet född, af egen styrka närd,
Som, räddande din helga oriflamma,
Vek hjeltemodigt undan Hunnens svärd.
Då du ej fann på jordens land en hydda,
Som kunde dig för våldets stormar skydda,
Att vara fri med fred
I hafvets fria sköt du slog dig ned.

Men äfven hafvet trolöst är. Det tjusar
Med himmelsblåa ytans lugn och ler;
Men tro det ej! i nästa stund det brusar
Och rycker land och stad i djupet ner.
Af nycken styrdt det slutar fred och strider,
Det inga band och ingen herre lider.
Högt skummande af harm
Mot jord och himmel häfver det sin barm.

Det såg med vrede, att uti dess rike
Du grundade din unga stat. Det fann,
Att du i djerfhet redan var dess like,
Och kunde snart i makt bli dess tyrann.
Det väpnade sin krigarhär. Millioner
Det sände ut af fradgande Tritoner,
Och vågor utan tal
Uppvällde digra ur Neptuni sal.

De slingrade, de hvälfde sig, de röto,
Kameleontiskt skiftande i färg.
De spredo sig: de sig tillsammanslöto,
Än sönko de, än reste sig till berg.
Anförare var stormen: med sitt mummel
Han lifvade de vilda vågors tummel.
Så tågade de af
Mot dig, Venedig! — öppnad är din graf.

Men lugnt betänksam deras tåg du röjde,
Du vinkade — och faran var förbi.
Uppå din vink en jättemur sig höjde
Emellan dig och hafvets raseri:
Och deruppå blef denna inskrift skuren:
«Hit skall du komma, haf! till denna muren.

Här skall du hejda dig;
Här skola dina böljor lägga sig.»

Se, hafvets härar sig mot muren hvälfva
Med samlad kraft, att bryta den itu.
De bryta halsarna utaf sig sjelfva;
Men muren trotsar dem, och står ännu:
Och i dess skygd, med flydda farors minne,
Med sin förhoppning och sitt fria sinne
Venedig växte fort,
Blef starkt och mäktigt, ärofullt och stort.

Och konsten log, och fröjdades i glansen
Utaf Venedigs ära. Sångens klang
Gaf mod åt unga krigarn, då med lansen
Han glad ombord till segrens möte sprang:
Och gondolieren på lagunens vågor
Sjöng Tassos sång vid månens silfverlågor,
Sjöng om Armidas land,
Och makan svarade från närmsta strand.

Med dygd till grund och äran till sitt syfte
Venedig blomstrade i seklers lopp.
Dess slott, kupoler, torn sig stolta lyfte
Som vattenliljor ur lagunen opp.
Dess flagga segrande kring verlden sväfvar:
Halfmånen flyr, ja sjelfva hafvet bäfvar
Och tystnar, då det ser
Det vingbeprydda lejonets baner.

Venedigs doge far vågorna till möte
På bucentauren, klädd i furstlig skrud.
En ring han kastar ut i hafvets sköte
Och säger: «Haf! jag tager dig till brud.
Mig underdånig, trogen skall du vara!»
Och hafvet hörs med stilla brusning svara:
«Som brud jag hör dig till.
Var stark, var fri — och jag dig lyda vill.»

Ziani, Dandolo och Contarini
Och Loredano bo i grafvens famn.
Af Foscari, Veniero, Morosini

Stå endast åter ärofulla namn:
Och staden, den de älskat och förskönat,
Med minnets lager deras dygd belönat.
Den staden finnes än;
Men staten, o Venedig! hvad är den?

Och väldet öfver oceanens spegel,
Och dina sjötågs granna Odyssé,
Ditt rike i Levanten, dina segel,
Ditt segrande standar — hvar äro de?
En del af dem har Muselmannen tagit;
Uppå en del har du dig sjelf bedragit:
Och hvad som öfver vardt,
Manino gaf till skänks åt Bonaparte.

Ej mer i salen dogens stämma ljuder:
Försvunnet är ditt tiomanna-råd.
Nu Austria öfver dig och hafvet bjuder:
Du lefver tarfligt utaf kejsarns nåd.
Förvissnad, saftlös är din handels blomma,
Och dina präktiga palatser tomma
Stå på kanalens strand,
Och gnagas hörbart ned af tidens tand.

Dock än din skönhet främlingen förtjusar,
Och af din åsyn han ej mättas kan.
Orientaliskt du hans själ berusar;
Europas underbara Ispahan!
Du är för fantasien ett eget rike:
Bland jordens städer ser du ej din like,
Och ingen stod ännu
I sin förnedrings djup så högt som du.

I dina tempel, dina stora salar
Det är så mystiskt, aningsfullt och skumt;
Men tydligast det höga minnet talar
Och hörs, då det närvarande är stumt.
Ej vagnars buller vandrarns känslor störa;
Det enda ljud, som hinner till hans öra,
Är af gondolens gång,
Guitarrens klang och menskoröstens sång.

Hvar stund bär melodi på sina vingar:
Med sång och spel man mäter dag och natt.
På böljan och på platserna det klingar:
Ja! hela lifvet är i toner satt.
Frid sväfvar öfver dessa tysta vatten:
En fest är dagen och en fest är natten,
Jemnt ny och jemnt sig lik:
Musik och solsken, månsken och musik.

Fast staten föll, sjönk folket dock ej neder;
Om det sitt sjelfbestånd förlorat har,
Det äger sina attiskt milda seder
Och många dygder af sin frihet qvar.
Stolt Venetianar'n än på fädren tänker;
Men i hans uttrycksfulla öga blänker
En melankolisk frid,
Som frukten är af en förlorad strid.»

Mer än halfva bandet intages dels af egentliga noveller, dels af berättelser, som sväfva på gränsen mellan novell och historia. *Ett bref till Hugo* kan, om man så vill, räknas till dessa sista. Det lilla vackra fantasistycket *Ciceros dröm* kunna vi ej föra under någon annan rubrik än den, som Jean Paul plägade kalla polymeter eller «streckvers». Bland novellerna synes oss *Den förnekade skatten* fullkomligast uppfylla fordringarne af denna diktningsart. I skarp motsats till nyssnämnda berättelses milda och trefliga lynne står karakteren af *Den siste Foscari*, som är nog mycket diktad i den nya fransyska skolans konvulsiviska anda. Den enkla, strängt historiska uppgift om den siste Foscari, som förekommer i N:o 12 *) af vår Tidnings innevarande årgång, synes rec. mera djupt rörande, och antyder, huru detta föremål skulle kunna behandlas på ett sätt, hvaråt rec. för sin del komme att gifva företrädet. I afseende på *Romerska slägten Cencis* (ganska väl berättade) *öden och undergång* gör skalden klokt, om han, såsom hans uppsåt tyckes vara, framdeles lemnar oss en kraftigare romans-framställning deraf, än den han påbörjat i

*) I en recension af Beskows «Vandringsminnen» (af E. A. Schröder).

det nästföregående fragmentet *Beatrice Cenci;* hvilket är småtäckt, men ingenting vidare. — Föröfrigt är han äfven i dessa berättelser, äfven såsom prosatör, samme lyriske målare, som i sina versificerade dikter. De bevittna samtligen hans älskande och träffande blick för italiensk natur och menskiighet, för dess ofta så misskända folklif; äfvensom en hos nordlänningar sällsynt koloristisk förmåga.

Rec. väntar sig i anledning af denna granskning samma förebråelse, som han fått uppbära för några föregående: den, att icke hafva nog häcklat. Också rec. kan denna oändligt lätta konst; men bekänner sig oåterkalleligen till den grundsats, att allmänhetens uppmärksamhet — särdeles i en så kärlekslös tid, som den nuvarande — hellre bör fästas på hvad en utmärkt författare är, än på hvad han icke är.

CARL GUSTAF AF LEOPOLD.

Samlade Skrifter. Fjerde bandet, Stockholm 1831. Femte bandet, Stockholm 1833.

(Sv. Litteratur-Föreningens Tidning 1833.)

En from känsla har framfödt den välkända utlåtelsen: ***de mortuis nil, nisi bene;*** ett aktningsvärdt tänkesätt har helgat den till en grundsats, åt hvilken man gerna inrymmer den möjligaste utsträckning. Onekligen möta vi här en af de sinnesrörelser, som hedra vårt slägte. Dess godhjertade utrop vill icke blott antyda den försonande makt, som döden utöfvar på de lefvande, när desse blicka tillbaka och träffa en grafplats i stället för den stridsplats, der de nyss mätte sina krafter med de bortgångnes. Det vill egentligen påminna, att då inför Gud icke finnes någon mensklig förtjenst, den likväl finnes inför menniskor; att intet bemödande har att kämpa mot större svårigheter, än hvarje ädel personlighets sträfvan efter en för sig och andra tillfredsställande utveckling; och att alltså, när en sådan sträfvan blifvit afbruten och dess verksamhet kan i ett hvilande skilderi sammanfattas af vårt öga, ingenting är billigare, än att de efterlefvande helst betrakta hvad den verkligen uppnått, om än de samlefvande icke alltid orättvist anmärkt hvad den förfelat. Också ligger i sakens art, att desto upphöjdare i förmögenheter och syftning den från jorden bortflyttade varit, desto lifligare yttrar sig denna böjelse för skonsam aktning, desto villigare erkännes, i sjelfmedvetandet af mensklig svaghet, att äfven det minsta frag-

ment af mensklig förträfflighet är dyrbart. Men all sinnesrörelse, jemväl den vackraste, har en gräns, utom hvilken den öfvergår till oförnuft. Så kan jemväl denna urarta till ett afguderi, som af from förblindelse begåfvar sin idol med diktade egenskaper, och vid strängt vite förbjuder att mellan dem och de verkliga skönja någon skilnad, eller åtminstone att för andra låta märka sin upptäckt. Härvid inträffar ett af tvenne: man diktar antingen utan eller med vetskap om sin dikt. I förra fallet är denna afgudatjenst ursäktlig; den kan till och med synas älsklig, ty den har behaget af all oskyldig vidskepelse. Den utgår från vår varelses älskande förmåga: den är ett ofrivilligt och genom sin omåttlighet grumladt utflöde af vördnad, vänskap, tacksamhet; känslor, hvilkas källa städse förblifver oss helig. I sednare fallet åter företer sig en af de försåtligaste bland de fagra larver, dem lögnens ande med lika behändighet ombyter och tillverkar. Alltid slugt beräknande personer och omständigheter, förstår han äfven i litterära frågor välja sina tidpunkter; och förmånligare äro inga än de, då det kritiska omdömet lätt kan förvillas genom en viss det moraliska omdömets bestickning. En sådan tidpunkt är den, då en ryktbar aflidne, om hvars auktorliga egenskaper och förtjenster blifvit tvistadt, i hög ålder genom döden lemnar fältet åt dem, som berättas hafva stört hans sista dagars lugn, eller qvalt honom i besittningen af en ära, som under större delen af hans långa lefnad ansågs för oföränderligt häfdvunnen. Huru då plägar tillgå, visar sig öfverallt i ungefär en och samma tafla. Under skenet af nitälskan för den store aflidne sämjas broderligen den sårade egenkärlek, som vill återställa sina utsagors fordna ofelbarhet, den smickrade fåfänga, som vill lysa genom ett ädelmod, för hvilket profetens qvarlemnade mantel framhålles och skimrar såsom belöning; ändtligen den lismande ingensidighet, som vill uppskära der den icke har sått: alla dessa göra gemensam sak, och ställa sig kring patriarkens graf med ett blandadt ljud af klagolåt och härskri, liksom hotades den från något

håll med helgerån. Till sådant vilja de ock stämpla hvarje omdömesyttring, som under hans lefnad började uppdraga gränsen mellan hvad han var och hvad han troddes vara. Nu kan likväl hända, att sanningen af de åsigter, från hvilka dessa yttringar utgingo, alltsedan gjort sig mer och mer allmänt gällande, ja, i betydlig mătto gripit äfven dem, som finna sin båtnad vid att slätt icke hafva ansetts undergått någon omvändelse. Då blir operationsplanen den, att i det närmaste erkänna bemälta sanning, men tillika fördömma dess första härolder, under försäkran, att de tillämpat den falskt, eller att de obemult förorättat den döde, — emedan ingen varit i högre grad, än just han, tillgifven hvad de nya åsigterna inneburo riktigt. Med detta, säger man, var han längesedan bekant och förtrolig; han ogillade blott det ensidiga i dess uppfattning, det ytterliga i dess användning, det öfverdrifna, oklara, misslyckade i dess framställning. Man försöker sålunda att mot hans fordna vederdelomän uppmana allmänhetens pietets-känsla, och tycker sig dervid äga ett särdeles gynnande spel; ty lätteligen förutses, huru ogerna desse skulle förnya en strid, hvilken numera kunde föras blott omkring ett af den sista sömnen helgadt hvilorum, eller blott mot skuggan af en varelse, som äfven i deras ögon är berättigad till hedrande hågkomst. Också böra de, om det vitsord, att de »i hufvudsaken haft rätt», af allt färre och färre röster dem förnekas, visserligen med likgiltighet höra dömmas öfver den bisak, hurudant deras enskilda förfarande dervid varit. Hafva de talat, icke af inskränkning och fåkunnighet, utan af en öfvertygelse, som anticiperade framtidens; icke af tillfälliga hugskott, utan af en insigt, hvari årtiondens fortsatta betraktelser ännu orubbligare stadfästat dem: så antages väl ock slutligen, att deras bevekelsegrunder icke varit Zoili afund eller Herostrati fåfänga. Sin tystnad vid slika tillmälen kunde de blott i ett fall nödgas bryta: det vore, om sjelfva saken i någon måtto blottställdes vid de inkräktningar, som apotheosen vill göra på den historiska verkligheten; om en skenfager ackom-

modation föregåfve sig vara den episka öfverskådning, hvilken, såsom sådan, alltid är klarsynt och billig. De blefve då tvifvelsutan förpliktade att mot det förra valspråket sätta ett annat: *de mortuis nil, nisi vere*; ett valspråk, hvarmed dessutom hvarje bortgången är troligtvis sjelf just i den mån belåten, som han redan här på jorden dyrkade sanningens ljus, och nu, i en fullkomligare verld, glädjes att se det stråla ojemnförligt skärare.

Rec. behöfver ej påminna sina läsare om vissa nyare företeelser inom Sveriges litteratur; enhvar, som bemärkt och oväldigt besinnat dem, må afgöra, om detta ställe med något skäl blifvit åt dylika betraktelser inrymdt. Måhända äro de ej alldeles främmande för vårt ämne. Måhända är den vidtberömde författare, af hvars samlade skrifter nu två nya band påkalla vår uppmärksamhet, ett föremål, hvarpå det valspråk, som sist anfördes, äger i nuvarande ögonblick en mera särskild eller synnerlig användning. Man må emellertid ej frukta, att se rec. upplifva längesedan genomkämpade tvister. Den, som i det följande väntar sig någon philippik, bedrager sig ej mindre än den, som der väntar någon panegyrik. Till ett loftal, i vanlig betydelse, innefatta dessa band visserligen ingen anledning, men också, numera, ingen till ett stridstal.

Allom är kändt, att denne författare framter en dubbel litterär personlighet, skaldens och filosofens; att han i hvardera ymnigt skördade sin samtids beundran; att hans landsmän länge hyllade honom såsom ett af verldens yppersta snillen, och såsom Sveriges — utan gensägelse — största; att han, i sådan egenskap, herrskade öfver svenska vitterheten med en envåldsspira, som alltsedan Thorilds nederlag troddes oantastlig; att han oförmodadt, på sina gamla dagar, såg ett nytt uppror utbrista mot den «goda Smak» och det «sunda Vett», hvilkas mönster, öfverlärare och tongifvare han var; att snart nog, oaktadt allt motstånd, en förändring i estetiska och filosofiska synpunkter inträffade, vid hvilken hans diktatoriska anseende, hvilande på Boileaus, Voltaires och Popes, undergick

samma öde, som deras; ändtligen, att han vid sin lefnads afton, ensam qvarstående såsom en åldrig minnesvård från Gustaf III:s tidehvarf, bärande med värdig sinnesstyrka, bland flerahanda bittra pröfningar, äfven samma lott som Homer, Milton och Delille, blef ännu engång föremål för ett allmänt deltagande, — yttradt å ena sidan i förnyade bifallsgärder, å andra sidan i aktningsfull tystnad. De besynnerliga uttydningar, som åt denna tystnad blifvit gifna från två sinsemellan motsatta håll, hade man kunnat spara sig mödan att uppfinna och sprida, om man täckts draga sig till minnes, att flertalet af den så kallade Nya Skolans medlemmar aldrig, ej ens under den vittra fejdens hetaste tummel, gillade det slags omdöme öfver Leopold, hvilket vi läsa i de Kritiska Brefven och de historiskt-kritiska Anteckningarne om Svenska Vitterheten. För att öfvertyga sig, huru litet detta ovilkorliga och oinskränkta förkastande erkändes af dem för rättvist, behöfver man blott i tidskriften Phosphoros uppsöka den med P. undertecknade recension *), der nyssnämnda Bref, under medgifvande att de innehöllo mycket sannt och (i sakernas dåvarande ställning) nytt, skarpt klandras såsom obilliga och till stor del oefterrättliga; man skall der, måhända till sin förundran, blad efter blad om Leopold träffa utlåtelser, dem mången, i nuvarande tidpunkt, snarare skall beskylla för frikostighet på beröm, än för njugghet **). Betydligt mera

*) Årg. 1811, h. I, sidd. 41—54.

**) Till prof dessa ställen: «Vi hafva med ovilja märkt en ton af ensidighet och skadeglädje, som stundom öfvergår till en högljudd triumf. Brefförfattaren har framställt allt i den mörkaste dager . . . Stilen är icke den, hvari man talar om utmärkta män . . . Vi skola alltid vörda den skapande kraften, endast den mäktigt, om också ofulländadt, yttrar sig . . . Tragedien Oden äger all möjlig glans af klassisk diktion och vers . . . Hr L:s mindre poemer utmärkas alla genom ett vårdadt språk, en förträfflig versbyggnad, samt en ädel och ofta praktfull diktion . . . Poemet Förtjensten, oaktadt sin opoetiska grundprincip, äger åtskilliga vackra ställen, särdeles i andra afdelningen . . . Odet öfver Försynen andas en djup känsla; så äfven oderna Öfver begäret till ett Odöd-

hårdt eller skoningslöst behandlades han visserligen i den granskning, som Svenska Litteratur-Tidningen år 1816 *) egnade åt de första banden af den nya upplaga, hvari hans skrifter då börjat utgifvas. Ehuru denna granskning har samme författare, som recensionen i Phosphoros öfver de Kritiska Bref-ven, bär den dock onekligen spår deraf, att kriget då redan i flera år varit fortsatt, och att båda de krigförande makterna

ligt Namn och det Onda. Om någon rangordning inom snillets verld skulle äga rum, ville vi dock tillerkänna kronan åt skaldestycket Försynen . . . Breff:n dömmer de bägge från Schiller öfversatta poemerna vara «ganska misslyckadt» öfversatta; detta omdöme är lika falskt, som strängt. Tvärtom äro vi fullkomligt öfvertygade, att om alla Schillers arbeten vore på detta sätt omklädda, skulle vår skaldekonst snart antaga ett annat utseende . . . Intet yttrande har dock synts oss mera förhastadt, än då granskaren nekar hr L. anlag för satiren. Redan de skämtsamma bitarne Det svåraste Miraklet, Hvem har rätt, Lärdoms-historien, samt Fragmentet ur Koglus Krönika, äga mycket värde; i sitt slag högst förträffliga äro uppsatsen Öfver det Romaneska och berättelsen Den vackra Bedjerskan. Denna är författad med mycken finhet, lätthet, grace, urbanitet; egenskaper, som äro oss så mycket dyrbarare, ju mera de bli sällsynta hos våra nu florerande skalder. Med icke mindre nöje skall hvar och en, som har sinne för den sanna goda tonen, återläsa skaldebrefven till Grefvinnan * * och till Fru B. C. O* * *; de förblifva alltid oupphinneliga idealer för sednare härmare . . . Alla dessa stycken andas idel behag och delikatess . . . Denne författare bör framställas i den mest fördelaktiga dager rättvisan och sanningen kunna tillåta; hr L. måste alltid vinna, ju mera man är minutiös . . . Låtom oss efterse, hvad fäderneslandet af honom kunnat hoppas! Få hafva af naturen varit mera frikostigt utrustade.» Ädelt betecknande för den sinnesstämning, hvari denna uppsats blifvit skrifven, är ock dess slutförmaning till det yngre slägtets vitterhetsidkare, efter en återblick på det äldres: «Si, fördomarnes bojor hafva fallit! Gaf Herren eder kraft och mod, kunnen J frie beträda en bana, på hvilken desse vandrat fjettrade. Men hinnen J längre än de, så förhäfven eder icke; ty veten, att en oblidkelig Nemesis vakar öfver edra steg. Få äro lifvets dagar, och målet blifver evigt fjerran; äfven den öfvermodige faller när hämndens timma är inne, och öfver den stolta vänder en ännu stoltare generation sitt prunkande triumftåg.»

*) N:o 35, 36, 37, 40, 41.

ansenligen förhöjt strängheten så i påståenden, som uttryck. Likafullt skall man finna, att han äfven här, icke sällan, sökt i ordasätten mildra den dom, hvilken hans öfvertygelse obevekligt befallde honom afkunna. Samma exposition, som blottar den Leopoldska dramatikens och lyrikens brister med en dialektisk kraft, tvifvelsutan mindre grannlaga än krossande, skildrar likväl med utförlighet den tadlade skaldens förtjenster i afseende på språket, versen, den komiska dialogen, och griper med synbart nöje tillfället att öfver de lyckligaste af hans oder och berättelser, såsom t. ex, Försynen, Eglé och Annett, Den vackra Bedjerskan, med flera, yttra sig i prisande vitsord. Hon särskiljer honom, såsom «hjelte och representant af ett eget tidehvarf inom den svenska konstens krets», med aktande utmärkelse från detta tidehvarfs öfriga författare, och ännu mer från de vapendragare, som så illa försvarade honom under sin kamp mot det nya tidehvarfvets anda. Sådant var i allmänhet de yngre skaldernas och litteratörernas sätt att betrakta honom, redan under de år, när stridslågan brann skyhögt; och helt naturligt måste deraf följa, att de efter tio eller tolf års förlopp, sedan ingenting längre tvingade dem att bibehålla en polemisk ställning, gerna skulle unna honom i ro bära de lagrar, af hvilka han såsom en dylik «hjelte och representant» alltid kommer att prydas. I sanning: man skall vara besynnerligt inrättad, för att tro sig skönja tecknet af förändrad öfvertygelse, eller affall från en tillförne frimodigt förfäktad sak, i den enkla omständighet, att samme män, som undanträngt en till sitt väsende osvensk och till sin form föråldrad bildning, icke ville intill grafven förfölja denna bildnings «siste skald och kämpe», utan hellre, äfven genom enskildt närmande, betygade honom, att striden mot hans sak aldrig varit en strid mot hans person, icke ens mot hans talent så till vida, som den frambragt åtskilligt i sin art fulländadt och minnesvärdt.

Men det är ej slika lösliga gissningar och vanrykten, som förmått rec. att här påminna om dessa från den (fordom) Nya

Skolan utgångna kritiker, och enkannerligen om den sist anförda. Ett vigtigare skäl bjuder oss upplifva deras hågkomst: de hafva nemligen mera sysselsatt sig med poeten Leopold, än med filosofen; och företrädesvis gäller detta om den sista, som, med undantag af de Hammarsköldska «Brefven», är bland alla de revolutionerande skrifterna den enda, hvarest hans dittills utgifna verk i egentlig mening granskas, eller undergå en särskild och fullständig skärskådning. De öfriga yttra sig om honom blott här och der, tillfälligtvis och sällan, i någon kort anmärkning eller skämtsam vändning; så litet gjorde den anklagade Skolan honom till sin polemiks hufvudsakliga föremål. Från nyssnämnda uppsats åter måste den förevarande derutinnan skilja sig, att den ej vidare tager i betraktande Leopolds egenskap af poet, än dess innerliga sammanhang med hans filosofiska författarskap gör en sidoblick ditåt nödvändig. Det är nemligen just filosofen och litteratören, som i de sednare, de prosaiska banden af hans samlade skrifter framställer sig. Nu vore dock den skyldighet, att till dessa bands poetiska föregångare sträcka någon mera dröjande åtgärd, en alldeles oafvislig, om vi ej kunde med godt samvete förklara den äldre Svenska Litteratur-Tidningens recension för så beskaffad, att man gerna må anse denna för dess fortsättning. Lyckligtvis kunna vi det: icke så till förståendes, som ägde vi ej att mot den förra recensionen invända ett och annat, hvartill visserligen, om dess författare nu skolat skrifva den, ingen anledning hade kommit att förefinnas; men så, att det omdöme, som der blifvit uttaladt, skulle i allt väsendtligt — om så äskades — ännu i dag af oss såsom vårt eget undertecknas, äfven om det saknade sin under de sjutton sistförflutna åren förvärfvade och stadgade allmänlighet. Vi säga, «i allt väsendtligt»; dit räkna vi ej den genom det hela gående alltför starka och skarpa accentuering, på hvilken vi genast igenkänna hvarje art af kritik, som ej hunnit mildras af det historiska sättet att beskåda menniskoverk och tidsförhållanden. Bortse vi derifrån: så är den förre recensentens yttrande,

från begynnelsen till slutet, lika väl affattadt, som grundligt genomtänkt. Slående är i synnerhet analysen af de båda tragedierna Odin och Virginia; otrolig, om ej sjelfva skådespelen funnes tillhands. Vid de lyriska och satiriska poemerna deremot, på hvilka skaldens beundrare sjelfve — med fullt skäl — lägga hufvudvigten, är granskningen icke alltid lika träffande i det särskilda tillämpandet af sina grundsatser, som i deras uppställande och allmänna användande. Denna omständighet vore mellertid alldeles likgiltig för vårt närvarande ändamål, om sjelfva den ledande grundåsigten derstädes hade, i anledning af den Leopoldska poesiens afgjordt didaktiska lynne, gifvit sig en så fullständig utveckling, att hvarken om didaktisk poesi öfverhufvud, eller om Leopolds lärodikter enskildt, någonting här behöfde tilläggas. Men fallet är icke sådant; den förre recensenten, som till en dylik utveckling lemnat flerahanda goda materialier, har dertill inskränkt sin omsorg. Vi nödgas alltså, innan vi befatta oss omedelbart med Leopolds filosofi och estetik, inlåta oss i några betraktelser dels öfver detta slags skaldekonst, dels öfver hans plats bland didaktiska skalder; mindre derföre, att derpå beror det egentliga bestämmandet af hans värde såsom poet, än derföre, att sambandet mellan det i hans personlighet poetiska och filosofiska endast på detta vis kan tydligt uppfattas. Synes ett herrskande anlag till filosof röja sig redan i böjelsen att äfven såsom skald oupphörligt dissertera och dogmatisera: så måste ock sjelfva karakteren af dessa poetiska dissertationer i förväg sprida ljus öfver karakteren af de andra, som vilja undervisa utan att påkläda sig versen och rimmet.

Vid icke långt eftersinnande bör man finna, hvari, vid hvarje försök att bestämma och försvara lärodiktens poetiska begrepp, sjelfva hufvudsvårigheten ligger. Den ligger deri, att den bestämmande principen här icke, liksom i de andra diktarterna, kan hemtas från formen. Det gifves i poesien ingen form, som icke väsendtligen är ettdera af trenne: episk, eller dramatisk, eller lyrisk. Skall nu, icke dessmindre, lärodikten

äga något sig ensam tillhörigt: så måste detta således bestå i hennes innehåll. Också erkänner och betecknar hennes namn, att så förhåller sig. Innehållet åter, då derigenom skall bestämmas en egen art af poesi, måste sjelft tänkas i en betydelse, som gör det till ett poetiskt. Det måste då, troligen, antagas vara ett skönt försinnligande af någon idé, så beskaffadt, att derigenom vår föreställning riktas och vidgas i samma mån, som vårt sinne upplyftes och vårt hjerta förädlas. Men ett slikt innehåll — är det icke gemensamt för alla poesiens arter? Är ej, så till vida, all poesi — didaktisk? Om hon förmedelst en fantasiens tjusning och hänförelse, hvari själen känner sig frigjord från hvardagslifvets brister- och bekymmer, tager oss med sig på sin glädtigt äfventyrliga luftskepps-färd till en rymd, der det sköna möter oss såsom all skapelses sinligt-andliga urbild: gör hon oss ej bekanta med det högsta goda i samma ögonblick, som hon gör oss bekanta med det högsta sköna, hvartill hon ledsagar oss genom en oafbrutet stegrad åskådning af oändliga lägre skönheter? Är den dimmiga dunstkretsen en gång lagd under våra fötter, så upphör af sig sjelf dess menliga inflytelse. Sådan är hennes undervisning; icke mindre verklig derföre, att hon icke omtalar den, eller med pekfinger gör derpå uppmärksam. I sin allt bestrålande trollspegel visar hon oss en förklarad bild af lifvet, men låter oss, just liksom detta, sjelfve derur hemta den erfarenhet som vi behöfva, den lära som är oss nödig. Om himlarna förtälja Guds ära, och fästet hans händers verk; om redan vid förnimmelsen af ett blomsterfält, en skuggrik lund, en fogelmorgonsång, en soluppgång öfver ett haf, ett månsken öfver berg och dal, ingen njutningskänsla är möjlig, i hvilken ej någon sedlig beståndsdel ingår: skulle detta ej i ännu högre mått gälla om hvarje njutning af en poetisk konstdaning, då hemligheten af dess tjusmakt just är den, att det innersta af naturens själ der tolkar sig genom det innersta af menniskans? — Men helt annorlunda synas de tänka, hvilka, liksom Leopold, ej tro poesien

vara ett »förädlande sinnesnöje» med annat vilkor, än att hon skall meddela sina läror på ett sätt, som är mera särskildt, mera officielt, mera öfver sin afsigt reflekterande och resonnerande, mera uttryckligt yrkande på vissa förståndssatser, maximer, lagbud — kort sagdt, mera skolmästerligt. Det är icke utan, att de ju derigenom, på sätt och vis, tillvägabringa ett eget skaldeslag: men detta är och förblifver, långt ifrån att vara verklig poesi och än mindre den yppersta, endast en mellanart af poesi och rhetorik, närmande sig ömsom till den ena, ömsom till den andra. Det frambringar, äfven i bästa fallet, endast ett vältaligt reflexions-föredrag, smyckadt med vers-form och hvarjehanda andra poetiska ornamenter. Det kan visserligen, om så tillåtes af skaldens lynne och ämnets beskaffenhet, stundom äga värdet af en innerligare slägtskap med den rena poesien; men alltid är det ändock, såsnart det noggrannt fattas i ögonsigte, en af- eller bi-art, som sväfvar midt emellan diktkonst och talkonst. Vanligtvis går alltsammans der ut på någon viss rationell sats, som skall oratoriskt eröfra vårt bifall, något moraliskt theorem, någon sentens af ofta helt negativ halt, som skall bevisas genom skimrande bilder och metaforer, hvilka, sedan läsarens analys upplöst dem i försvinnande gas, qvarlemna i degeln ett residuum till husbehof. Man tyckes frukta, att den lustfärd öfver lifvets vågor, till hvilken dikten inbjuder oss, skall bli alltför lättsinnig, om hennes speljakt ej förtrögas af ett ansenligt qvantum prosaisk barlast. Sjelfve Schiller kan ej frikännas att ofta förvandla sin sångmö från offer-prestinna till guvernant; Leopolds är sällan något annat än detta. Men också, hurudana åsigter, satser, theoremer äro icke de Schillerska! huru sannfärdigt sanna, huru stora, huru fruktbärande! Vi höra i dem raka vederspelet af de små empiriska abstraktioner, som, för att väcka vårt uppseende, pynta ut sig genom ett prydligt rimmeri. Om Schillers lärodikt nästan alltid lyckas att genom inbillningen öfvertala förståndet; om det språk, som hon

nyttjar, nästan alltid liknar de omotståndliga ljuspilar, med hvilka en gudabåga träffar sitt mål: så är orsaken den, att hon, såsom ej mindre lyrisk än didaktisk, är berättigad till poesiens tungomål. Det förstånd, hvarifrån hon har sjelf utgått, är så högt, så rikt, så djupt, att hvarje handling af dess verksamhet innebär på samma gång en hjertats tanke och en hufvudets känsla, bådadera i fullkomligt jemnmått af värma och ljus. Den röst, som i henne talar, tillhör hvarken en hypokondrisk kammarlärd, eller en lefnadsmätt hofman; den tillhör en verklig vis, som har öfverskådat verlden från någon af mensklighetens höjder, från en af dess högsta synpunkter. Deraf det medfödda majestät i flykt och ton, som vanligen utmärker Schillers lyrik, och i hans dramatiska verk yttrar sig ännu mera beundransvärdt, emedan den benägenhet att kateketisera, som ej sällan öfverväldigar hans smärre qväden, här antingen tränges tillbaka af ämnets art, eller ock talar i ödets egen stora stil.

Man ser alltså huru föga vi neka, att en poesi finnes, bland hvars elementer ett reflekterande och didaktiskt kan ingå med öfvervigt, utan att derigenom göra den till mindre poetisk. Det gifves en skaldesång, der blixten af en till verldsbetraktelse utvidgad tankåskådning har så bemäktigat sig bildningsförmågan, att hon förnimmer sitt hela väsen deraf genomglödas, och ur känslans brännpunkt, med tändande kraft, återkastar den i ljungeld mottagna idéen. Ju mera vidsträckt och harmonisk en sådan verldsbetraktelse är, ju mindre må den poetiska formen af dess framställning anses för en blott drägt eller påklädnad; vi möta der tvertom den äkta poesien sjelf, ännu ej från den äkta filosofien söndrad. Derföre äro de äldsta poemer, dem menskliga odlingens häfder förete, tillika denna odlings äldsta filosofemer; ett förhållande, som ock tvifvelsutan skall engång återvända, och med varaktighet. Ej blott hos orientaler och greker, äfven hos de nyare europeerne har det visat sig hvarje gång, då någon egen bildningsperiod börjat framstiga. Exempel derpå äro i Me-

deltiden Dantes verldsomfattande vision, liksom i en sednare ålder Goethes Faust och Novalis' (tyvärr fragmentariska) Ofterdingen. Det är också just hit, som Schillers bästa didaktiskt-lyriska stycken höra; vi hade kunnat säga alla, om denne djupsinnige skald hunnit längre i utvecklingen af sin spekulation. Grundfelet hos honom ligger nemligen allsicke, såsom några hafva föregifvit, deri, att han spekulerade förmycket; utan deri, att han ej genomförde sina spekulativa forskningar till ett tillfredsställande slut *). Men de Kantiska bojor, som han blott hann bräcka, skulle han vid förlängdt lefnadslopp hafva brutit och bortkastat, och intet tycke af dualistisk tvehågsenhet eller skeptisk ängslan hade då qvarstannat i anletsdragen af hans sång, buren på fullkomligt lediggjorda ungdomsvingar. Likafullt tjenar oss äfven han till vittnesbörd, att all den didaktik, som icke blott skenbart eller såsom mask bär poesiens uppsyn, egentligen förutsätter och uttrycker en parning af den fullaste lyriska energi med den fullaste spekulativa. Vår egen vitterhet har att uppvisa några odödliga minnebilder af dessa krafters förening: det är den, som, ehuru mera instinktartad än medveten, uppenbarar sig i Nya Skapelsen af Kellgren; det är densamma, som med tydligare sjelfförnimmelse möter oss i flera stycken af Stagnelius. Men föreningsbandet behöfver ej alltid, liksom här, vara ett pathetiskt; det kan ock, liksom i Goethes Faust, skiftevis vara ett humoristiskt, och uppnår genom denna omskiftning en desto fullständigare verkan. Likväl, och ehuru den lärodikt, som i oförfalskad mening så må kallas, endast under nyssnämnda förutsättning yttrar sin högsta fägring, gifves dock en möjlighet, att äfven ett inskränktare mått af de tvenne krafterna och deras förening kan frambringa en didaktisk skaldekonst, hvars plats inom sångens och diktens område man ganska otillbörligt skulle förneka. En sådan

---

*) I alla fall ådagalägga hans tragedier tillräckligt den stora förbindelse, hvari hans poesi står hos hans filosofi.

är den, som tillsmeker sig vårt bifall t. ex. i de bättre af Horatii oder och satirer, eller i Wielands Musarion. Vi finna den visserligen betrakta lifvet från en ståndpunkt, som är för låg att motsvara menniskans dyrbaraste behof, och som derföre gerna ingifver en benägenhet att anse dessa såsom svärmiska och hele deras förfäktare såsom fantaster. Icke dessmindre har betraktelsen, hurudan den ock föröfrigt är, likväl egenskapen af hel och harmonisk; deraf kommer, att vi tycka oss i det behagliga lugnet af en med sig sjelf ense besinning, i dess sansade glädtighet, dess godsinta skämt, ännu igenkänna en adlande flägt af den sokratiska lefnadsvishet, som trifvelsutan här urartat till aristippisk flättja. Mellertid följer af sig sjelf, att här gränsen emellan det poetiska och opoetiska är ytterst hårfin; det aldraminsta förmycket af lättfärdighet störtar en slik dikt ned till sphøren af de »stinkande helveten», om hvilka Svedenborg vet berätta. Också framträda didaktiska poemer af detta slag aldrig förr hos någon nation, än dess moraliska sinnesstämning antagit ett (åtminstone) tvetydigt skick, i följd af en i den religiösa sinnesstämningen inträffad förlamning.

Hvad nu deremot de vanligtvis så kallade lärodikterna angår, så har deras slägtbegrepp måhända naivast blifvit uttaladt af Heyne, när han i sitt företal till Virgilii Georgica säger: *summa vis carminis didactici in ornatu posita videtur.* Slika mellanväsenden uppkomma först då, när någon viss kulturperiod skrider mot sin afton, och söndringen mellan fantasi och reflexion, eller (såsom man allmännast plägar uttrycka sig) mellan dikt och verklighet, omsider medfört en fullkomnad glömska af bådas ursprungliga förhållande. Reflexionen skall då gifva sanningen eller ämnet, fantasien den grannlåt, hvari det insvepes till smakfull utminutering; och till poem förvandlas produkten genom den ståtliga vers och figurerade stil, som skola hålla läsaren vid godt mod under hans ökenvandring mellan episodernas oaser. Exemplen af dylik surrogat-poesi, alltifrån de alexandrinska akademisternas

tid ända ned till deras fransyska och svenska efterföljares, äro lika kända, som talrika. Visserligen hafva jemväl inom detta amfibiska konstslag män uppträdt, hvilka man ej utan högsta orättvisa skulle vägra namnet af verkliga skalder: sådana äro t. ex. Lucretius, Virgilius, och i våra dagar Neubeck; men hvad hafva just desse bevisat, om icke, att äfven stora poetiska egenskaper fåfängt brottas med föremål, dem en förvänd theori lockat att välja? Tvifvelsutan skulle Lucretius helt och hållet lyftat sig öfver denna krets, om ej en vid så mycket snille obegriplig förblindelse hade snärjt honom i det grofva nätet af ett tankesystem, som bland alla möjliga är icke blott det minst poetiska, utan — hvad än värre är — det mot all poesi mest fiendtliga. Då slikt kunde vederfaras honom, böra de vidunderligheter mindre förvåna, till hvilka vi sett andra föras genom konseqvent utsträckning af den engång fattade falska åsigten; helst sedan man hade börjat vurma om en rentaf scientifisk lärodiktning, såsom för allahanda virtuoskonster särdeles gynnsam. Det bekanta «*nil intentatum nostri liquere poëtae*» kan i synnerhet här tillämpas. Man har lärodikter om mekanikens lagar (*Philocentria*), om kokkonstens (af Archestratus *), kallad «läckermunnarnes Hesiodus»), om schakspelets (af Vida), om chinabarken (af Lafontaine), om digifning (af Samarthanus), ja — hvem skulle väntat det? — om *Syphilis sive morbus gallicus* (af Fracastoro; hvars djerfva verk ändock är ett af de i denna art yppersta **), eller i estetisk hänsigt lika läsvärdt, som — enligt kännares utsago — i medicinsk). Måhända bör poesiens ande triumfera öfver

---

*) Denne poet börjar sin Gastronomia, hvaraf blott obetydliga fragmenter finnas qvar, med dessa ord:

Δεξω ὀπον καλλιστον ἀπαν βρωτων τε ποτου τε.

**) Med skäl utropade (såsom De Thou berättar) efter dess genomläsning den fromme Sannazaro: «jag är öfvervunnen!» änskönt han på ett poem *de partu Virginis*, i tre böcker, hade användt en icke ringa talent, tjugu års tid och alla det latinska språkets eleganser. — En lärodikt öfver Geognosien har nyligen i London utkommit.

alika prof, att ingenting i den vida verlden är alldeles oåtkomligt för hans magiska inverkan och försköning: likväl måste man tillstå, att deras anställare, när de icke rentaf misskänna honom, åtminstone frestat honom öfver höfvan. Så långt förvågade sig väl aldrig de hedersmän, hvilkas rimmande afhandlingar öfver vissa moraliska allmänsatser den äldre svenska akademien plägade belöna; ej eller behöfde de härma de engelska läroskaldernes sed, att bibringa i lärda och långa noter, hvad man bör veta för att kunna förstå texten. Men de bidrogo dock, hvar i sin mån, att sprida och stadfästa det torftiga begrepp om filosofisk — nemligen upplysande och sedeförbättrande — poesi, för hvilket den så skallade nya skolan gjorde Leopold liksom personligen ansvarig. Rec. medgifver gerna, att härvid icke alltid förfors med skyldig billighet. Mellertid var just samma begrepp — försökom ej bortkrångla sanningen! — hans eget estetiska grundbegrepp; ehuru hos honom förenadt med en ojemnförligt öfverlägsen framställningsgåfva. Härutinnan (och endast härutinnan) äger man orsaken, hvarföre han i allmänhet togs för hufvudet såsom det oäkta lärodikteriets egentlige härförare, och hvarföre Hammarsköld, i sin bok om Svenska Vitterheten — en bok utmärkt af många brister och många förtjenster*) — med hans namn stämplade den (i sitt hela) föga prisvärda tidrymd, som sträckte sig från Gustaf III:s och Kellgrens död intill år 1810.

Denna rymd var, i Hammarskölds och hans vänners tycke, ett sandfält, hvars sparsamma buskar, begynnande vid fjermaste brynet ungefär med «Skaldestyckena om religionens nödvändighet för samhällens bestånd» och «Skaldebrefven till dem som söka ett odödligt namn», omsider slutade sig i «Polym-

---

*) I den nya upplaga, som hr P. A. Sondén ombesörjt, träffar man de förra så förminskade, de sednare så förökta, att allt, hvad hädanefter blifver uträttadt i svenska vitterhetshistoriens behandling, kommer att hänföra sig till denna bok såsom dess förberedande fundamentalarbete.

nias» marskog. Knappt lärer numera någon, som besinnar hvilken fullblommande rosengård Tysklands vitterhet just under samma tid var, förtänka de ynglingar, som händelsevis dit hade funnit vägen, att motsatsen, vid oundviklig jemförelse, icke syntes dem mindre stor och skarp än den verkligen var. Återvändande från denna lustpark, då ännu för de fleste svenskar så obekant, med sin ålders hela liflighet betagne af hvad de derstädes sett och hört, gjorde de, hvad sedan blifvit upprepadt nästan hos alla Europas nationer, och aldrahäftigast hos sjelfva den, som för sin nyktra smak stod hos sandfältsälskarne bäst anskrifven: de sökte meddela den väckelse, den stämning, som de mottagit; berätta, hvad de förnummit; föra budskap från de sångens och vishetens furstar, hvilka de lärt känna; nedrifva de skrankor, som från samma njutning afstängde likasinnade landsmän; upplifva i nationalminnet egna, dels förgätna, dels missförstådda skatter af saga, dikt och forskning; ändtligen genom allt detta bereda en föryngrad skapelse, ur synpunkten af ett vidgadt och ständigt mera klarnande begrepp om sång, konst, vetenskap, litteratur. Härvid skulle de nödvändigt, på ett eller annat vis, råka i fejd med dem, för hvilka just detta begrepp var, enligt Leopolds uttryck i sina sednaste estetiska afhandlingar: «ny-tysk genialitet» och «phosphorisk galimathias». Rec. är sjelf en af dessa fordna ynglingar, och således måhända ej i stånd att opartiskt bedömma hvad de hittills, i nyss uppräknade hänsigter, hunnit uträtta: men öfver deras sinnesstämning är han visserligen i stånd att dömma; ty dertill fordras blott att samvetsgrannt påminna sig den. Han kan derföre ganska punktligt angifva skälet, hvarför deras ställning till Leopold kom att stundom antaga utseendet af den ovilja, hvarom dennes biograf, hr Enberg, i sitt humana och prydliga språk förmäler, att «agget hväste och smädelsen utgöt sin ilska mot hans person och skrifter» *). Hade, vid deras uppträde, sakernas skick företett

*) Se hans vid fjerde bandet bifogade «Minne af Carl Gustaf Leopold», sid. XXII.

endast det nyss anmärkta missförhållandet mellan en utländsk vitterhet, som befann sig i sin rikaste period, och en inhemsk, som befann sig i en af sina fattigaste: så hade de, naturligtvis, deri trott sig skönja blott ett för Sverige ogynnsamt öde, en på oundvikliga hinder grundad, men ock genom dem ursäktlig försening af svenska nationens bildning; det hade då ej kunnat falla dem in att för en sådan senfärdighet kasta skulden på en och annan litteratör, och minst på den, som bland denna underhaltiga litteraturs hufvudmän rättvist ansågs för primaten. Men tyvärr låg en nyligen förutgången tid alltför nära, för att icke tagas i betraktande med en för den efterkomna ganska oförmånlig jemnförelse; en tid af flerahanda anlag, begynnelser, gryningar, som häntydde på möjlighet, och snar möjlighet, af en den värdigaste och skönaste utveckling. Det var Lidners, Bellmans, Ehrensvärds tid; den tid, hvars aningar af natur, skönhet och sanning den omsider hämnade Thorild ville i begrepp uttala; den tid, då Franzén sjöng sina första Selma-qväden; och att denna tid slutligen äfven var Kellgrens, är tillfyllest vittsordadt af det jättesteg i förträfflighet som han tog under sina sista lefnadsår. Men efter all denna lofvande vårknoppning — hvar blef den blomsterverld, som väntades? Sjönk ej tvärtom den sol, som denna dagbräckning förkunnade, i tredubbelt höstligare dimmor? — När dylika frågor började framkastas, följde af sig sjelft, att de frågande skulle främst rikta sin uppmärksamhet på den man, i hvars hand vår vitterhets spira föll ur den döende Kellgrens. Öppet för deras ögon syntes dem ligga, att genom de grundsatser och åtgärder, som alltsedan gjort sig enrådande, hade denna vitterhet blifvit kastad ett halft århundrade tillbaka från sin redan uppnådda utvecklingspunkt. Af hvem, om ej af honom, som stod i spetsen för dessa grundsatsers yrkare, skulle då en mera särskild och sträng räkenskap för nämnda återkastning utkräfvas? Han var ju, enligt sitt eget tillkännagifvande, den »Philoktet», som numera bar de Alcidiska pilarne; i den vittra senat, som Gustaf III instiktat för vården

af svenska folkets språk och smak, förde han i sjelfva verket alltid ordet: på hvars hjessa, om ej på hans, hvilade då ansvaret för det sätt, hvarpå detta språk och denna smak, eller i allmänhet den högre sinne- och konst-odlingen, efter Kellgrens frånfälle blifvit skötta? Hade detta frånfälle blott tio år sednare inträffat, aldrig hade då den schism, som år 1810 utbröt, kommit till varelse; dess anledning hade ej funnits, och alltså ej heller dess oundviklighet. Ett sjelfständigt mottagande af den varmare estetiska luft, som från Tyskland och Danmark flägtades hitupp öfver Östersjön, var redan börjadt; det behöfde till sin utveckling intet mer, än ledningen af den mästare, som bortrycktes genast efter de första yttringarne af det nya själslif, hvars uppvakning hans svanesånger så rörande förtälja. Kunde man finna detta lif ersatt genom den versgörande dogmatiska förståndighet, hos hvilken poesien ånyo var satt i pension för att upptuktas från en fri konst till en nyttig *)? Kunde man med liksinnighet se det upprepade och af allsköns framgång krönta försöket att omskapa bildningsgåfvans olympiska lek till ett borgerligt handtverk?

Rec. har nu troget refererat, hvad de unge män tänkte, i hvilkas åsigter och förehafvanden han deltog. Öfver rättheten eller orättheten af detta tänkesätt skall svenska vitterhetens historia icke underlåta att dömma. Utan att söka gå hennes utslag i förväg, dristar rec. gissa, hvilket fel, bland åtskilliga smärre, skall dem såsom ett mera väsendtligt af denna domarinna tillvitas. Deras ålders brusande sjelfkänsla hänförde dem att inrymma, vid betraktandet af historiska företeelser, förmycken verkningsförmåga, förmycket oberoende åt den enskilda personkraften, såsom sådan. De eftersinnade ej nog, att i tidehvarfs skaplynnen afprägla sig djupare och allmännare nödvändigheter, än äfven de utmärktaste individers enstaka viljor och begrepp; de iakttogo fördenskull ej tillräckligt den fina

*) Eller till en nyttigt ljuf; enligt denna vers i lärostycket Förtjensten:

»Den visa sångmöns nyttigt ljufva röst». —

— och visserligen ofta omärkbara — gräns, på hvilken beror, hvad som i ondt, liksom i godt, bör tillräknas något visst Jag enkom, eller de vidt utgrenade samfunds- och bildningsförhållanden, som äga en så stor andel i vilkoren för dess hurudanhet. Hade man kunnat lugnare öfverväga, i hvilken mått skulden för Leopolds trånga synvidd faller på den tidskultur, som i den igenkände sig med välbehag: så hade man ock tvifvelsutan om honom sjelf, af aktning för mången berömlig egenskap, talat med det större undseende, hvartill han genom dessa egenskaper ostridigt var berättigad. Uppammad, uppfostrad, mognad i den sensuella rationalism, som af en yngre tids anda blifvit fördömd med kanske öfverdrifven ovilkorlighet, hade han bort mindre aprioriskt mätas af en kritik, som med sin idealistiska måttstock förenade ungdomens hetta. Men i alla fall hade dock måst sägas, om än med någon mildring af skärpan, någon böjning af rakheten, att just de meningar, som herrskade bland mängden af hans samtida, äfven voro hans; att han, helt och hållet inom dem sluten, ingenstädes i sina skrifter sträcker sig utom dem med den divination i föreställning eller instinkt, som alltid betecknar snillen af första ordningen (och som derföre jemväl hos Kellgren är ögonskenlig); korteligen, att han var, med all sin talent, endast den yppersta produkten, den fullkomligaste spegelbilden af tänkesätt, hvilka hos den stora hopen, under hans ungdom och mannaålder, gällde för högsta smak och vishet. Att på samma gång blotta denna visdoms inskränkthet, och i honom vörda den store man, som han i sina beundrares ögon är, var således, äfven med hvilken skonsamhet som helst, någonting rentaf ogörligt.

Denna ogörlighet skulle fördenskull framträda i sin fullaste dager, när uppgiften blef att yttra sig öfver hans lyriska och lyriskt-episka — eller berättande — poemer. Omdömet öfver de dramatiska, på hvilkas oöfverträfflighet dessutom hans anhängare sjelfve ej riktigt tro, kunde synas angå blott den artistiska hälften af hans författarskap; hvaremot den gransk-

ning, som vidrörde den andra, med detsamma nödvändigt skulle vidröra hela hans auktorliga personlighet. Med undantag nemligen af *Den vackra bedjerskan*, — lyckligt alster af ett beslut att engång vara, såsom salig Gjörvell uttryckte sig om Göckingk, «bara skald», — visar han i dem så öfverallt en docerande natur, att till och med det hjertligaste af dem alla, den elegiska helsningen till fru Weltzin vid fru Westbergs likkista, har en (ehuru lindrig) bismak deraf, — ja, att hans Erotiska Oder, af hvilka den första har mycken täckhet, utgöra i sitt nuvarande skick ett slags moralpredikan af fyra afdelningar, med det grundliga Sjöbergska ingångsspråket:

— «När din sångmö blir för tung
Att skämta i ett flyktigt gille,
Om visheten och dygden sjung,
Ett ämne, mera värdt ditt snille;
Der hemta trösten, som du, ung,
Från sinnligheten hemta ville» *).

Rec. tillhör ingalunda dem, som, enligt hr Enbergs underrättelse, vilja «ur poesien bannlysa allt moraliskt och, snart sagdt, allt filosofiskt innehåll, under förebärande, att sådant skulle skada poesiens frihet och förnedra henne till en tjenarinna åt förståndet.» Rec. vet ej ens, om hvilka personer (åtminstone i Sverige) hr E. talar, då han säger, att «man har i våra dagar velat det»: skulle de väl vara den f. d. Nya Skolans ledamöter, hvilka man annars vanligtvis (och med större anledning) beskyllt för motsatsen, eller att i poesien inblanda förmycket metafysik? Men hennes motståndare hafva ständigt yppat en sällsynt logisk förmåga att i sina omdömen sammanbinda icke blott kontradiktatoriskt, utan ock konträrt motstridiga påståenden (en distinktion, som ej för hr E. behöfver upplysas); alltså kan det vara tänkbart, att just hon i nyss anförda rader åsyftas. I slikt fall vågar rec. bedyra, på hen-

*) Den fordna erotikens art, medan sångmön ännu var lätt, är mellertid härmed uppriktigt erkänd.

nes vägnar, att ingen, med lifligare bifall, än hon, uppskattar värdet af dessa ryktbara verser:

«Men hvad är skönheten af bildningsgåfvans drag,
Hvad är, af sångens röst, det starka eller ljufva:
Hon oss förskräcka må, med dundergudens slag,
Hon må förtjusa oss med suckningens behag
Af myrtenskogens turturdufva?
Om himlen, unge man, ej skänkte dig en själ
Med kraft att sig mot våld och dikt och flärd bemanna;
Ljus, i sin flygt upp till det sanna,
Och brinnande för menskors väl?»

Det samlif, som kärleken till det goda och kärleken till det sköna oupplösligt föra inom den äkte skaldens bröst, kan ej förträffligare tolkas: detta ställe är en varm strimma af odödligt behag i den eljest så vresigt deklamatoriska Sången öfver Kellgrens död, der författaren fåfängt uppbjudit sin rhetoriks hela *verve* att öfverskyla, huru långt han var ifrån att ana — för att ej säga, förstå — det hos sitt föremål egentligen karakteristiska och minnesvärda *). Men helt an-

*) Att börja en klagosång öfver Kellgren med utropet:
«Dårar, laster, fröjden er!
Och du, tryckta rimmmarskara» m. m.,
var en oskicklighet, som blott kunde öfverträffas af den, att göra detta utrop till styckets thema. Hvad deri låg förf. om hjertat att säga, borde synts honom tillräckligt sagdt, och långt bättre, i den nästföljande strofen, hvilken, då den på engång påminner om det nationalaste af Kellgrens större skaldeverk (Gustaf Wasa) och den renaste poetiska bland hans satirer (Ljusets Fiender), hvarken hade varit opassande till text, eller till inledning. Nu deremot är hela hufvudvigten, från begynnelsen till slutet, lagd på det i Stockholms-Posten förda småkriget mot «dårarne, lasterna och rimmarskaran» eller just på den beståndsdel af Kellgrens författarskap, vid hvilken redan det nu lefvande slägtet fäster nästan ingen uppmärksamhet. Orsaken bör dock ej blott sökas i ett skeft begrepp om klagoqvädets ämne. Rec. vädjar till hvarje fördomsfritt granskande läsare, om ej grundkänslan i denna så kallade sång är snarare förgrymmelse öfver Thorild och Enbom, än sorg öfver Kellgrens bortgång. — Föröfrigt visar sig jemväl i detta stycke, huru litet den rhetoriska stilistik, som var Leopolds ideal af skaldespråk, understundom skyddar från rätt

nat är att betrakta sedligheten, dygden, känslan deraf och nitet derför, såsom inneboende i all rättskaffens poetisk ingifvelse och framställning; helt annat att af poesien fordra detta inneburna elements uppgående i en öfver sig sjelft resonnerande reflexion, som utstakar för den poetiska skapelsen något visst moraliskt syfte, hvari den befalles sätta sin tillvarelses ändamål. Ett slikt ändamål är så till vida för konsten främmande, som hvarje konstverks eget ändamål endast är att vara detta, d. v. s. skönt. Är det detta, så behöfver det ej vara något mera, eller dess skönhet behöfver, för att äfven i sedligt och medborgerligt afseende förtjena den högsta aktning, ej underordnas till verktyg för begreppet af någonting annat, hvarigenom man inbillar sig göra skönheten »redbar.» Är hon verkligen skön, så meddelar hon alltid, vare sig på direkt eller indirekt vis, en sedlig stämning. Redan den ringaste visa, med förutsättning att hon i estetiskt afseende är hvad hon bör, verkar sålunda; — och man måste vara bra mycket barbar, för att ej hafva erfarit dylika verkningar. Ännu tydligare böra dessa kunna förnimmas vid de

---

anseenliga plattheter. Man jemnföre i sådan hänsigt t. ex. den äfven grammatikaliskt oriktiga exklamationen:

«Dygders och förtjensters tropp,
Saknen, gråten eder broder!»

med denna i Sången öfver slaget vid Hogland:

«Han segrar — hör mig, verld! och segrar, på ett sätt,
Som Sveriges fiender skall lära
Att göra hans förtjenst och svenska namnet rätt»;

eller denna, till en vän vid tidningen om hans frus död:

«Ditt hus skall aldrig mera skötas
Med denna vishet, detta skick,
Och aldrig hvilans ögonblick
I en så älsklig famn förnötas»;

eller denna förmaning af Oden till sin son:

«Min son, min kära son, lef länge sälla dar,
Till ära för ditt folk, till glädje för din far!»

Att påminna om den öfvermåttan illyriska lyrik, som slutar Suppliken eller Pjesen på stund, vore kanhända obilligt.

större kompositioner, der en sedlig personlighet är i sina historiska lefnadsförhållanden framställd; der passionen, äfven om hon icke alltid af den sedliga viljan beherrskas, sjelf (till det mesta åtminstone) flyter ur sedliga källor; der det i menniskonaturen goda, ädla, stora är uppfattadt af en klar och mild beskådning, som återspeglar dess ursprungliga friskhet och hjertlighet, med lika blick för solgrandet som för solen, för det gömdaste uttryck af ömhet och välvilja, som för det glansfullaste af kraft och hjeltemod; der en från allt slags partiskhet fri åsigt af menniskolifvet utgår från naturens och historiens innersta djup, och qvarlemnar en rörelse, hvars egenskap yttrar sig i en låga utan rök, en värma utan brand, en smärta som är vällust, en glädje som är allvar, en verldsutsigt öfver tiden och evigheten. Ett sådant skaldeverk är t. ex. Goethes Herrmann und Dorothea, en fosterländsk folkskrift i sannaste mening; sådana äro Goethes flesta och bästa. De säga ej till, att de undervisa oss; men lika det verldslif, som de i sammandrag afmåla, undervisa de oss oupphörligt ändå. Det är en immanent didaktik, fattlig för enhvar, som har sinne för dess närvaro, eller som sjelfmant förmår uppsöka den. Jätteträdet är från ofvan till nedan beströdt med guldfrukter, dem en melodisk vårvind genomsusar; men de sitta der för sin egen skuld, obekymrade huru de möjligen kunna smaka den ankommande vandrarn, och om han mäktar uppstiga till dem eller icke.

De hedervärde män, för hvilka detta språk är «fosforism», skola troligtvis utropa med sin mästares ord:

. . . «Sångens höjd är ej vår höjd af ära;
Nej, hon är rösten blott åt filosofens lära!»

Den första raden är bokstafligt sann; och detta medgifvande kunna de så mycket mindre misstycka, som i alla fall är uppenbart, att «sångens höjd» i deras föreställning ej lyfter sig många fot öfver vattubrynet. Vid den andra raden förete sig betänkligheter. Visserligen gifves en poetisk didaktik, hvilken vi, i jemnförelse med den förutnämnda, kunde kalla trans-

scendent: det vill (i denna användning) säga, en sådan, der reflexionen sjelf är förvandlad till estetiskt material, och der fördenskull en filosofisk beståndsdel kan af läsarens begrepp särskiljas såsom filosofisk, ehuru den icke dessmindre, i skaldestyckets konkreta verklighet, lefver såsom en fullkomligt poetisk. De två hufvudarter, under hvilka en sådan didaktik kan tillvara och tänkas utan att störa eller grumla poesiens väsende, har rec. i det föregående haft tillfälle antyda. Den ena är en idealiskt kontemplatif; likväl i en betydelse, der ideal och natur ej på det öfliga abstrakta viset från hvarandra söndras. Den andra är en sensuelt kontemplatif; likväl i en mening, der sinnlighetsläran uppnått en viss grad af skönhet genom en fulländning, som behagar genom glädtighet utan fräckhet. I båda dessa arter kan »sången vara röst åt filosofens lära»: när ordet filosof tages i den rymligare bemärkelse, som inbegriper äfven andra tänkare, än de egentligen eller strängt spekulativa. Men i båda fallen förutsättas de vilkor, att sången verkligen sjunger, och att läran verkligen är sjungbar.

Hvad det förstnämnda vidkommer, så måste i allmänhet om de Leopoldska poemerna sägas, att de — tala. De tala, mestadels, väl; men äfven den utsöktaste vältalighet är icke sång. Det mästarskap i språk och vers, hvarför denne författare blifvit prisad, är oförnekligt och stort: men det är ett rentaf oratoriskt; ett poetiskt är det åtminstone ytterst sällan. Stil, rythm, prosodisk lag och takt, hela beskaffenheten af välljudet i ton och fall, — allt tillhör talarens konst. Denna har af skaldens konst lånat versbyggnaden, men öfverallt, från det största till det minsta, påtryckt den stämpeln af angifna förhållande; i hans tragiska dialoger och monologer, liksom i hans komiska berättelser, i hans upphöjdaste oder, liksom i de flyktigaste utbrotten af den konversationsqvickhet, hvari han var fru Lenngrens ende jemnlike *). Lätt skulle

*) Vid ett af hans bekantaste stycken i detta slag, de fordom så häftigt omtvistade Kantiska Byxorna, instämmer Rec. ordagrannt i hr

detta kunna utförligt ådagaläggas; men för dem, som äga poetisk hörsel, vore slik bevisning öfverflödig; för andra vore den ej fattlig, och alltså ej heller öfvertygande. Att i prosodisk musik vilja ställa honom vid Virgilii och Tassos (!) sida, är att alltför naivt förråda, med hvilka öron man hört och jemnfört. Det göres föröfrigt ej behof att hemta exemplen så fjerran; man påminne sig blott Lidner, eller Kellgren, eller Stagnelius! Hellre ställom honom bredvid sina förebilder, Voltaire och Pope, dessa rhetorer af första ordningen; dem är han i verskonst, liksom i mycket annat, fulltopp vuxen. Sjelfva den omständighet, att han i alexandrinens tekniska behandling öfverträffar hvarje svensk skald, som dermed befattat sig, är ett af de tydligaste kännetecknen på den oratoriska karakteren af hans prosodi. Härvid bör dock ej förglömmas, huru mäktigt han varit understödd af vårt språks lynne, som lägger ingen synnerlig svårighet i vägen för tillverkandet af välgjorda alexandriner, och tillika förorsakar, att sådana kunna i svenskan — hvad de aldrig kunna i tyskan och danskan — nyttjas annorlunda än komiskt, eller i någon mån persifflerande. Tyska och danska alexandriner låta, äfven vid det allvarsammaste bruk, nästan ovilkorligen löjligt *). Skälet ligger deri, att tyskan och danskan äro, af naturen, vida mindre vältaliga än svenskan, hvars fallenhet till skaldespråk är sammangjuten med en lika ursprunglig fallenhet till talarespråk.

Hvad nu det sednare vilkoret beträffar, eller den filosofiska lärans sjungbarhet, så fordras, om hennes halt skall vara en poetisk, mycket mera, än hvad åtminstone flertalet af Leo-

---

Sondéns yttrande (se nya upplagan af Hammarskölds Sv. Vitt., sid. 465). Rec. har aldrig tagit detta skämt för annat, än hvad det är. Den enda grundade invändning vore den mot sjelfva uppfinningen och kompositionen, att författaren, som utlofvat en saga om både tid och rum, likväl sedan — förunderligt nog — alldeles tappar tiden ur minnet.

*) Man läse de äldre tyska och danska skalder, som försökt nyttja denna versart allvarsamt. Den beledsagar sig, emot deras vilja, med en oaflåtlig sjelfparodi.

polda läroqväden innehåller. Strängt sedt, kunna vi så väl i detta hänseende, som i förra, nästan endast undantaga skaldestycket **Försynen**, hvilket rec. ännu, liksom för tio år sedan *), med redligaste öfvertygelse kallar en «sublim sång, som i behandlingen af sitt ämne lika uppfyller poesiens, filosofiens och religionens fordringar.» Äfven den förre recensenten i Sv. Litteratur-Tidningen förklarar det för «det bästa af alla hr af Leopolds arbeten, så vida ett poems värde beror på höga idéer och deras lyckliga uttryck»; han anmärker blott, att det skulle upphunnit ett ännu högre förträfflighetsmått, om skalden ägt en mera lefvande åsigt af den fysiska naturen. Med erkännande af anmärkningens riktighet, bör likafullt också erkännas, att han i denna dråpliga polemik mot sin hjelte Pope besegrat honom både såsom skald och tänkare. Beklagom desto hjertligare, att han ej lemnat flera sådana stycken; att mängden af de andra är diskursif, men icke kontemplatif, pompös, men icke lyrisk; att de lida, icke af öfverflöd på djupsinnighet, utan af brist derpå; att de fördenskull redan undergått det öde af föråldring och trivialblifning, som snart drabbar hvarje produkt, på hvilken en blott af vissa tidsomständigheter uppburen mode-reflexion tryckt sin prägel **); att deras betraktelser utgå från en ståndpunkt, hvarifrån de hvarken kunna uppnå en platonisk eller en aristippisk harmoni; att denna ståndpunkt, aktningsvärd så ofta han uttalar en sund *common sense* — ehuru just icke derigenom poetisk — allt-för ofta lånar sig åt uttrycken af den sjuka *common sense*, som med all sin förfining är och beter sig understundom rådlösare, än den enfaldiga bondtron. Icke dessmindre hade ett stort rop öfver all land utgått, att den Leopoldska poesiens ypperste förtjenst bestode i dess filosofiska stämning och mo-

*) Svensk Litteratur-Tidning, årg. 1823, sid. 228.

) Exempelvis må **Det blinda Nitet anföras. Man kan icke säga, att ett dylikt stycke innehåller några oriktigheter; men det är ett två gånger två satt i vers (och i temligen kärfva verser).

raliska kärna; att i dess verk öfverallt talar den gedignaste vishet, som förskönar dygdens bud, med smak upplyser förnuftet, i behagens drägt undervisar om idel sanningar af högsta vigt för samhällets förädling och menniskans sällhet. Det var detta, som föranledde den förre recensentens nog starkt yttrade förvåning, då han i så månget af de prisade poemerna tyckte sig skönja raka motsatsen af sann filosofi och moral; menniskan föreställd såsom en föraktlig, förkastad varelse, den eländigaste af alla skapade *); hennes aningar om en högre verld, hennes hopp om ett skönare lif, hennes begär att upptäcka och sprida sanning, hennes önskan att lefva genom sekler i själsbeslägtade efterlefvandes hågkomst, behandlade såsom skuggor, feberdrömmar, fé-sagor; hennes öde hufvudsakligen derföre måladt såsom svart, emedan hon så snart måste taga afsked från ungdomens sinnliga nöjen, eller så hastigt bli gammal; hennes sedliga bestämmelse hufvudsakligen derföre uppställd såsom förbindande, emedan dess utöfning är den enda njutning, som slutligen återstår. I sanning, om en sinnesförfattning, som dväljes inom kretsen af dylika åsigter, utgjorde denna didaktiks egentliga märg och must: hvad skulle väl då kunna öfvertyga oss, att det är en filosof, som så undervisar? Månne de med satirer omvexlande deklamationerna öfver despotism, fanatism, adelskap och jakobinism, eller de många, långa och ej sällan pedantiska cautelar-noter **), med

*) Se t. ex. det acherontiska stycket: Menniskolotten.

**) Någon kunde för dem vilja urskulda Leopold med erinran om den försigtighet, som en ytterst skuggrädd censur den tiden gjorde trängande. Men under samma tid fingo, i Kellgrens skrifter, t. ex. «Ljusets Fiender» passera opåtaldt, utan en enda bifogad notrad. I Leopolds alla samlade arbeten förekommer näppligen ett så vågadt ställe, som det i nyssnämnda stycke, om den «konst att göra vin af vatten», hvilken förr blef kallad «underverk, nu underslef.» Man kan vara viss, att om det funnes hos honom, det vore försedt med en förklaring, som upptoge åtminstone några blad i finaste petitstil, och som förmodligen ville bevisa, att han allsicke tänkt på bröllopet i Kana. Vid Det blinda Nitet demonstreras ju på två sidor, att han icke angripit «den frälsande trons nödvändiga

hvilka dessa, fram och bak, äro förskansade? Och hvilka förväntningar skola vi hysa om en i prosa affattad filosofi, utgången från samma person, som sålunda i sin vers filosoferat?

I sjelfva verket slöt den granskare, hvilken vi nyss ånyo erinrat oss, sin recension med denna fråga, fastän i andra ordasätt. Den är hans gransknings yttersta resultat. Men han begick dervid, ehuru icke med uppsåt, två orättvisor, båda lyckligtvis af den art, att de öppna oss utväg till en synpunkt, inför hvilken den aflidne författarens prosaiskt-filosofiska meddelningar bekomma ett åtminstone biografiskt och historiskt värde. Den ena ouppsåtliga orättvisan var den, att icke märka, huru just det oroliga, det ängsliga, det skeptiskt vacklande och tröstlösa i ett så stort antal af hans poemer tillkännagifver en moralisk längtan och lyftning, för djupt obelåten med sinnligheten, för allvarligt syftande åt något högre, för att kunna invaggas af de sirensånger, med hvilka en (mer eller mindre) epikurisk evdämonism ofta — ända till illusion — förstått härma musernas körer. Den andra var den, att icke göra nå-

hufvudstycken», och att «ämnet för detta poem icke är taget ur närvarande tidehvarf»; likaså på en half, att han vid en strof, som tyckes åsyfta dogmen om helvetes-straffen, blott huggit löst på inqvisitionen i Goa; slutligen på ännu en half, att han med utropet «apostlar, furier!» icke tilltalat Christi tolf apostlar. Ja, den beskedliga satirsagan Talismanen har skrämt honom till en ursäkt på fem sidor, med bedyrande, att han ingalunda är en «politisk svärmare», som fördömmer ärftligt adelskap, eller den i sig sjelf aktningsvärda «känslan af ett visst ättevärde»; han har blott velat göra «det moraliska bruk af vitterheten», hvarförutan man «tar bort en stor hälft af dess nytta för samhället.» Vid Skaldebrefvet till Konungen efter dess hemkomst från kriget 1790 försäkrar han ytterligare, på halftredje sida, att han ej tillhör «den republikanska frihetsyran»; vid Jakobinen i Grekland (en af hans bästa berättelser), med föga mindre utförlighet, att han dock ej velat parodiera «den sanna medborgerliga filosofen.» Och så öfverallt. Sjelfva de i den sednare upplagan tryckta artigheterna till G. M. Armfelt har han funnit nödigt urskulda med en kommentarius, som går ut på att visa, att han icke förmycket beundrat nämnde herre, fastän icke heller förlitet.

got afseende på de spridda drag af en onekligt ljusare åsigt, hvilka än här, än der förekomma. Visserligen framskimra de med större bestämdhet i enstaka rader af hans mindre stycken, än i hans utförligaste läroqväden. Någon tydlig bild af deras invärtes sammanhang möter oss hvarken i den för sin sententiösa och ponderösa vältalighet alltid prisvärda Förtjensten, eller i Ett Tillkommande, eller i Predikaren, eller i Religionen; all deras rhetorik, med sina strödda poetiska ställen *), förmår lika litet tillfredsställa begreppets yrkan på enhet och helhet, som inbillningens. Likväl skall en noggrannare uppmärksamhet finna, att den ifrågavarande åsigten icke behöfver af läsaren lånas åt författaren, eller godsint honom pådiktas. Den yppar flerstädes sin tillvaro, och tilläfventyrs aldratydligast i dessa tvenne verser:

. . . . «Gör godt, slut ögat till, och hoppas;
Inbillningen bedrar; men hjertats röst är sann.»

Väl anfördes detta ställe äfven i den äldre recensionen, men icke med fullt fattande af dess mening; hvartill orsaken var, att granskaren hade riktat sin blick egentligen på det anathem, som de nästföregående raderna slunga mot myther och religionsstiftare **). Finnande — med stort skäl — denna bann-

---

*) Poetisk är t. ex. i Förtjensten nästan hela sednare afdelningen, och i synnerhet dess sista hälft; i Religionen, skildringen af förlåtelsens makt och odödlighetens hopp; i sjelfve Predikaren, — såsom poem så djupt underlägsen Kellgrens lyckliga ombildning af Voltaires *Précis de l'Ecclésiaste*, — den mot slutet förekommande bilden af en vis och glad ålderdom («Den sol, som nedergår, ännu sin skönhet har» m. m.).

**) «Du skall belönas, Dygd! J skolen straffas, Laster!
Se der förnuftets röst, och sanningskänslans rop;
Men Ma'omet, Svedenborg, Homerus, Zoroaster,
Gån, sägen mig ej mer; J ljugen allihop!»

Vi tillåta oss, att vid dessa rader låna förfs eget någorstädes begagnade uttryck: «bjudom till att hålla oss allvarsamma.» Den förre recensenten förundrade sig öfver sammanställningen af namnen, och hvarför man bland dem jemväl ser skyldra den oskyldige fadern Homerus. Vi kunde tilllägga, att om första raden innefattar den enda sanna tanken af all my-

stråle lika litet filosofisk som poetisk, öfverhalkade han rätta betydelsen af dess *usus practicus*, och drog sig ej till minnes den redan i första upplagans tredje band utgifna afhandling, som kallas Ideer till en populär Filosofi öfver Gud och Odödlighet. Säkert hade han eljest här på ögonblicket igenkännt grundtanken, äfvensom hufvudsumman, af denna enda bland Leopolds äldre prosaiska skrifter, som kan nämnas, när uppgiften är att bestämma hans plats och rang såsom filosof. Men i och med detsamma hade ock en klar föreställning varit förvärfvad om det samband, som i Leopolds inre, med ständigt växande öfvervigt af den reflekterande böjelsen, sträfvat att till något organiskt helt förena hans varelses ädlare krafter.

Det är just samma grundtanke, som vår författare sedan, med fortsatt bortkastande af skaldens drägt, velat ytterligare utveckla i de undersökningar, hvilka fjerde bandet meddela. Alla åsyfta att genom ett vidare fullföljande af den väg, som i nyssnämnda afhandling redan är börjad, ådagalägga den sunda filosofiens enda kunskapsgrund vara en i menniskans sinnesnatur ursprungligt gifven moralkänsla, eller moral-estetisk känsla, hvilken ovilkorligt förutsätter sanningen af vissa för menniskans värde och sällhet oumbärliga föreställningar; i följd hvaraf samma filosofis enda kall sättes i att styrka och stadfästa denna moralkänslas ovilkorliga antaganden, genom beredande af en öfvertygelse-visshet, som ersätter den i slika ämnen omöjliga bevisnings-vissheten. Detta, såsom dessa undersökningars positiva resultat, träffa vi slutligen hopfattadt i *Stycken ur Doktor Godmans Portfölj*, sedan det förut blifvit polemiskt omgärdadt af *Stycken om den kritiska Filosofien* och *Stycken om den Schellingska Filosofien*, hvilka sednare dock heldre bort kallas: Schelling, en polemisk Roman.

---

thologi, synes det visserligen ej löna mödan, att på sådant kram förspilla ringaste studium.

Att granska, icke författarens poemer såsom sådana *), men flertalets didaktiska karakter, så långt den gör anspråk att vara både poetisk och filosofisk, var hittills vår uppgift; och den inre öfvergången från hans didaktiska poesi till hans didaktiska prosa är funnen. Nu först kunna vi granska hans filosofiska afhandlingar. Men det måste ske i ett tidningsblad; och denna omständighet, som visserligen ej medför någon tvekan, hvad man bör säga, medför deremot en ganska stor, hvad man icke bör säga. I mången läsares ögon äro vi måhända redan på väg att öfverskrida en tidningsartikels tillbörliga gränsor. Visst åligger oss egentligen att befatta oss endast med den utbildning, som detta slags filosofi uppnådde under Leopolds sednare ålder; hans äldre «besinningar» finnas redan förut, i en bok särskildt egnad åt svenska filosofiens historia, skildrade med ej mindre tillförlitlighet än utförlighet **). Men äfven med denna inskränkning återstår icke litet af den anmärkta svårigheten. Deras yngre gestalt är nemligen, i allt väsendtligt af satser, den oförändrade förra; det är alltså ogörligt att i en kritisk skärskådning afskilja den ena från den andra. — Emellertid, begynnom med de egenskaper, som vi kunna berömma: samtliga afhandlingarnes skrifsätt, och (med få undantag) sinnesstämningen af «Doktor Godmans» lära.

Det är en allmän fördom, att filosofien ej plägar, och näppeligen kan, meddela sina forskningar annorlunda, än mörkt och

*) I slikt fall hade, så i beröm som klander, ganska mycket bort tilläggas; då hade t. ex. hvarken det vackra lyriska stycket Vänskapen eller hvad man vill, eller de bägge med skäl berömda parafraserna från Schiller, eller den mästerliga öfversättningen af Bürgers «Lied von der Treue» förblifvit onämnda. De sista bevisa väl, i afseende på Leopolds förhållande till Tysklands vitterhet, allsicke hvad man velat dem skola bevisa, någon verklig insigt af denna vitterhets egna och egentliga värde; men det pris, som rättmätigt gifves åt allt i sin art välgjordt, må dem lika oafkortadt tilldelas.

**) Historiska Anteckningar rörande fortgången och utvecklingen af det filosofiska studium i Sverige, af L. Hammarsköld, sidd. 324—335.

tråkigt. Till och med bland hennes vänner tror ännu mången, att «vetenskapligheten» af hennes framställningssätt uppoffras i samma mån, som det blir för bildade läsare mindre krångligt, hårdt, osmakligt, onjutbart. Menas med «bildade läsare» sådana, hvilkas bildning icke är af det slag, som utesluter, eller förlamar, allvaret och eftertankan: så har man oförlikneligen orätt; man har då uraktlåtit att efterse, hurudant hennes verkliga sätt att tala månde vara. Den äkta filosofien är, långt ifrån att vara den omenskligaste af alla kunskapsarter, tvärtom just den menskligaste, — den aldramest humanistiska. Näst den eviga sanningens insigt, har hon aldrig någonting högre önskat, än att i dess meddelande kunna begripas och älskas. Om vi, för att efterspana hur hon plägat tala, gå tillbaka upp till hennes äldsta europeiska tidehvarf: hvad finna vi? Hos ingen af Grekernas filosofer märkes förr, än den egentliga spekulationen redan gått under, denna vanvårdnad om språket och detta terminologiska ordkram, som gjort så månget af sednare tiders filosofiska bemödanden till en gåta och en skräck för menniskor af till och med utmärkt själsodling. Grekiska vishetens morgonrodnad såg ännu filosofien och poesien fortsätta den systerförening, som i deras österländska barndomshem gjorde kunskapen om tingens väsende ej mindre kär för känslan, än för tankan. Det var ock samma förening, som den grekiska vishetens aftonrodnad, ny-platonismen, ville ånyo tillvägabringa. Också är säkert, att denna förening skall återknytas. Det sker, när filosofien hunnit genomvandra alla de förberedande stadierna af sin reflexionsbana, och poesien hunnit uttömma sig på försök att annorstädes, än i kunskap om det guddomliga, återfinna den inspiration, som fordom gjorde henne till verldskraft. Mellertid se vi redan oftare, och med ständigt kortare mellanstånd, förebådande härolder af en sådan förening ankomma, — underbara spåfoglar från det Eldorado, som den till vishet förvandlade dikten, eller den till dikt förvandlade visheten, omsider skall upptäcka. Hvad annat är t. ex. Novalis, denna, såsom Tieck

så träffande kallar honom, »aningsfulla morgonrodnad till en bättre framtid?» Hvad annat är Tieck sjelf? Hvad annat äro (fastän med dessa båda hvarken i poetisk eller filosofisk helsa jemnförliga) våra evigt minnesvärde landsmän Elgström och Stagnelius? De äldste naturfilosoferna, Xenophanes, Parmenides, Empedokles, voro lika mycket skalder, som vise: och bland de förnämligare af nästföljande periodens tänkare träffas ingen, som ej med det dialektiska sinnet förenar ett rikt mått af estetiskt. Det språk, som alla de bättre grekiska filosoferna nyttja, skiljer sig från den allmänna klassiska grekiskan blott genom den mera logiska somfällighet, hvarmed all spekulativ undersökning är sjelfnödvändigt förpligtad att tala. Hvarje bildad Grek kunde hos dem med nöje igenkänna sitt eget tungomål. Han fann det skildt från det vanliga, — men icke deruti, att det var begagnadt med mindre urskillning och smak, utan deruti, att det var utbildadt till ännu smidigare lämplighet för själens djupaste och högsta föreställningar. Annorlunda förhöll det sig visserligen med sophisterna, dem Plato uttryckligen afmålar såsom språkets och smakens förderfvare. De voro äfven i detta fall, liksom i så många flera, förebilder till de charlataner, som i våra dagar, under förändradt namn från sofister till publicister, börjat upplifva deras vanfrejdade ordensgille. Plato sjelf behöfver här knappt nämnas. Det har i alla tider varit erkändt, att detta snille, såsom personligt inbegrepp af den fullkomligaste grekiska själsbildning, också är ett evigt mönster af skönhet i föredrag och stil. För honom var filosofien icke blott, hvad hon var för Ionikerna och Eleaterna, en kunskap; icke heller blott, hvad hon var för Sokrates, en dygd. För Plato var hon tillika en konst; och såsom konstnär, i ordets högsta bemärkelse, har han meddelat henne. Så hafva de uppstått, dessa odödliga framställningar, dessa dialogiska tankespel, der man icke vet hvad mest bör beundras, den dialektiska klyftigheten, den polemiska fintligheten, den oefterhärmliga måttan i bejakning och förnekning, den dramatiska person-skil-

dringen, den alla begreppets dammar öfverflödande strömmen af religion och enthusiasm, — ändtligen den storsinniga ironien, som mildt småler öfver alla menskliga vishetsförsök, och ingalunda minst öfver de egna. Honom tillhör ej allenäst den ära, att i sin läras väsende och allmänna grunddrag hafva profetiskt utsagt nästan allt, hvad de yppersta bland sednare tiders filosofemer utvecklat särskildare och utförligare; han har ock i hennes form antydt det mål, som filosofien skall uppnå, när hon fullbordat sin hjeltegång genom dialektikens reningslågor. Hon kan icke sky dem; det är just genom dem, som hon förvärfvar fullständig sjelfverksamhet och istånsättes att begagna den till det ursprungliga föreningsbandets återställning, när hennes nya fenix uppflyger ur den fordnas aska. Äfven sednare exempel bevittna, huru litet det barbariska tungomål, som man förebrår filosoferna, är grundadt i filosofiens lynne och behof. Välja vi de närmast till hands varande: med hvilket behag uttrycker sig icke Leibnitz, den störste af sednare tiders tänkare före Schelling! Hvilka virtuoser i stil, och i föredrag öfverhufvud, äro icke Jacobi, Hemsterhuys, Fichte (så ofta han vill), Schleiermacher, Solger! Hvilken manlig storhet och innerlighet tilltalar oss ej i Fr. Schlegels skrifsätt; hvilken osminkad älsklighet i den betänksamme Bergers! Att Schelling är en mästare äfven i skönhet, hafva till och med hans motståndare erkänt; också var han i sin ungdom skald, liksom Plato. Höijer, i alla de skrifter, vid hvilka han hunnit lägga sista handen, är ett svenskt bevis, huru det klyftigaste vett kan yttra sig i ett språk, som med bestämdheten, skärpan, tydligheten förenar ädelhet, behag och så mycken renhet från utländska tillblandningar, som kan uppnås utan att terminologismens tillgjordhet utbytes mot purismens. I Frankrike ser man Cousin, i Danmark Sibbern och Hjort vinnlägga sig om att med lif och värma göra sina tankar fattliga. Just de djupaste, de högsta af alla tankar äga framför andra den egenskap, att kunna tala skönt; ty i dem yttra sig de perceptioner, dem

Rydelius. kallar «brinnande», emedan de icke blott medföra ljus för vårt förstånd, utan äfven värma för vår känsla och vilja *).

Väl uthärdar Leopold icke jemförelsen med någon bland dessa tänkare, hvarken i djupsinnighet, eller skarpsinnighet, eller lärdom, eller den spekulativa sanningsenthusiasm, som alltid utmärker filosofen af rätta slaget. Filosofiens egentliga grundbegrepp sökte han hvar det icke fanns, missförstod det hvar det fanns, och sköt derföre ifrån sig hvarje skepnad, der det åsyftat och i viss mån upphunnit vetenskaplig utveckling. Lika förborgadt, i följd deraf, var och förblef honom grundbegreppet af filosofiens historia. Denna framställer nemligen alla dessa särskilda skepnader, tillika med deras bi- och afarter, såsom en enda lefvande utvecklingskedja, hvars samtliga länkar, i oändlig oafbrutenhet, tillhöra dels på positivt, dels på negativt vis det just i och genom denna utveckling sig förverkligande sanna förnuft-systemet, och framträda i en ordning, der successionen är bestämd af förnuftforskningens egna naturlagar, för att korrigera och integrera hvarandra. För honom gåfves blott enstaka meditationer, enstaka tänkare, — uppkastade slumpvis ur menniskogrubblets ocean, och irrande på måfå deröfver i allahanda riktningar. I sin äldre skrift öfver Gud och Odödlighet säger han oss detta uttryckligen, nästan med samma ord: «Tankerymden är ett omätligt haf, der hvar grubblare irrar efter kompassen af sin urskiljning« (förra upplagan, s. 396). «Urskiljningen är dessutom», fortfar han, «evigt föränderlig, ifrån man till man, och hos hvar enskild ifrån stund till stund; bevisaren vill dö på sin boks grundlighet... men ännu blott en dag, och bevisaren sjelf får en tanke, som tvingar honom att förändra sitt system» (i thy fall var syste-

*) Rydelius antager hos menniskotanken två slags perceptions-förmögenheter, och i följd deraf två slags sanna perceptioner: *lucentes*, som innefatta blott och bart något sant för begreppet, och *ardentes*, som innefatta det sanna under formen af godt eller skönt, samt derföre sträcka sin verkan utom hjernans område till hjertats.

met visst ej mycket värdt; men då blir väl ock reparationen eller nybyggnaden lika fort verkställd). På nästa sida utropas: «Cartesius, Gassendi, Leibnitz, Locke, Clarke, Malebranche, hvilken mängd af stora metafysiska hufvuden, som likväl demonstrerat emot hvarandra! Bayle och Hume kullkasta dem alla» (i följd hvaraf, såsom korollarium, bifogas: «man kan ej förmycket misstro klyftigheten»). Likaså börjar förf. sina Stycken om Kantiska Philosophien med bitter veklagan, att «det skulle tyckas, som filosofien under ledning af sådana män, som en Plato, en Aristoteles, en Baco, en Cartesius, en Leibnitz, en Locke, en Hume, bort kunna temligt nära upphinna sitt mål»; men att deras «systemer och hypotheser utträngt hvarandra; sednare snillens hela tid och förmåga ofta måst uppoffras endast att uppdaga och bortrödja föregångares villfarelser; någon upptäckt utom och öfver det allmäna förståndets gränsor aldrig någonsin blifvit gjord af spekulationen, så att vi alltid mötas af samma mörker, kämpa mot samma tvifvelsmål.» Ty «skolan har, liksom hafvet, sina orkaniska skiften. De upprörda krafterna jaga böljan mot skyn, och tanken öfver gränsen af det tänkbara (?). Men tingens ordning förbytes ej. Hafvet nedsjunker åter till sin förra jemnlåga yta, och den högsväfvande spekulationen till vanligt menniskoförstånd. *Vraken af förgångna systemer återstå blott till minne af den lärda skakningen.*» Med en slik åsigt af filosofiens historia förenade han en orubblig okunnighet derom, att aldrig ens någon fråga om filosofi hade kunnat uppkomma, om icke, utom menniskans allmänna förnuftmedvetande eller så kallade «allmänna förstånd», äfven ett djupare förnuftmedvetande vore verkligt, som, i sin sträfvan att utreda, förklara, ordna det förra, sjelft är det förra upplyftadt på en högre utbildningsgrad, och först derigenom vordet filosofiskt. Han hade eljest ej kunnat undgå den insigt, att liksom det lägre, det vanliga förståndet har sin egen logik, som inom, men icke utom sin omkrets gäller, så har äfven det högre, det filosofiska förståndet sin egen logik, hvilken måste särskildt studeras, in-

nan man upptäcker rätta förhållandet af hennes afvikelser från den vanliga, och att dessa afvikelser ingalunda äro galenskaper i och genom blotta afvikningens eller skiljaktighetens egenskap. Hans försök t. ex. att teckna och bedömma Schellings lära hade visserligen utfallit vida mindre förvändt, oaktadt hans ohistoriska synpunkt, om han begripit, att den lägre logiken, i hvarje försök till högre teoretisk användning, ger blott ett förvirradt uttryck af den spekulativa logikens dialektiska lagar och sanningar. Nu åter, med en väl icke klanderfri, men dock ingalunda obetydlig färdighet i den logik, som icke är spekulativ, förblef han intill sin lefnads slut så oinvigd i den högre, att han aldrig lärde sig känna dess första elementer.

Intet af detta kan nekas. Men i sina sednaste skrifter har han likväl med större allvar, än någonsin förut, sökt intränga till hjertpunkten af all filosofisk forskning; och tillika med större studium af så väl yngre som äldre mästare i denna kunskapsart. Detta allvar, detta studium hafva förmånligt afspeglat sig i hans skrifsätt. De hafva gjort honom varm; den is af konstgjord förstelning, af en ofta narraktig förnämhet, hvarunder hans mannaålders prosa ligger fången, har blifvit upptinad, ja, till det mesta bortsmält af ett solsken, som återkallat hans ungdoms stilistiska liflighet utan dess lättsinne. Med sann glädje kunna vi anmäla, att hans sista skrifter i filosofiska ämnen blott sällan röja något spår af de lyten, som gjorde de förras läsning — i sitt hela tagen — till ingenting mindre än angenäm. Den affekterade hopskrufningen, den tungroddhet och tillgjordhet, i hvars enformiga drag, tid efter annan, sprittningarne af en minauderande behagsjuka *) utgjorde nästan det enda rörliga äro här samtligen

*) En af de vidrigaste dylika företer sig vid slutet af den, med alla sina brister, ändock intressanta afhandlingen öfver Gud och Odödlighet. Förf. hade bort lykta den med dessa vackra och värdiga ord: «Jag har sagt för min del, hvad jag trott mig se i detta ämne. En dag skall snart visa mig, om jag sett rätt.» Men han tillägger, olyckligtvis:

undanröjda; och framsticker än understundom den fordna diktatorsmyndigheten, så sker det dock med vida mindre högfärd. Af det språk, som här träffas, kunna fördenskull yngre prosaister (rec. deribland inberäknad) ganska mycket lära. Det är på en gång vårdadt och ledigt, plastiskt och rörligt, gediget och klart, undervisande och underhållande, fyndigt och okonstladt, vetenskapligt och svenskt *). Det är visserligen arbetadt — och ingen, som har något begrepp om tankstil, fordrar ett annat. Ehvad beqväm sanning än må hemtas ur den bekanta försäkringen:

«Hvad du ej klart kan säga, vet du ej;
Med tanken ordet föds på mannens läppar» —

går det måhända ej alldeles i fyrsprång att klart säga äfven hvad man vet. Filosofiska tänkare ha i alla tider varit mindre munviga. Men den oeftergifliga fordran af stilistisk konst, att sjelfva det arbetade är blott ett uttryck af den talande själens naturlighet, har förf. allestädes uppfyllt. Stränga läsare må härvid ej påminna om den större lätthet att genomskinligt meddela långgrunda tankar, dem man genomvadar utan äfventyr af något mötande förborgadt bråddjup. Synnerlig djuplek får man, äfven nu, visst icke af hans tankar

---

«Jag slutar, i väntan derpå, med dessa sublima rader, hvari man skall igenkänna geniets blick, liksom dess lefvande uttryck, och hvilka jag följaktligen icke gjort» — samt anför derefter en strof af Sjöberg, väl icke dålig, men dock så föga genialisk, att man kan hålla hundra mot ett, det Leopold ganska väl visste sig både hafva gjort och kunna göra «sublimare» rader än dessa. Hvad skall man tänka om en själsförfattning, hvari man, efter att hafva talat om Gud och Odödlighet, omedelbart ihågkommer sitt lilla versgörande Jag, med så ögonskenligt välbehag deröfver? En sådan kokett sjelfbetraktelse bortskämmer äfven slutet af den ypperliga sången till Fru Weltzin; den sista strofen hade aldrig bort skrifvas, eller åtminstone aldrig tryckas. — Läsaren förskonar oss säkert från obehaget att uppställa flera exempel.

*) Sådana talesätt, som «jag är van att hafva honom denna förbindelse», äro i förf:s sednaste prosaiska skrifter ganska sällsynta. I de äldre stötte man esomoftast på de hårdaste och otjenligaste gallicismer, ända till och med att «göra amur.»

vänta; men orsaken, hvarför de i dessa sednare skrifter så väl tala, förtjenar dock sökas i något annat. Vi torde ej bedraga oss, om vi sätta den i en flägt af innerligare lif, som tyckes ha först omkring den tid vaknat i hans bröst, då hans kroppsliga ögon slogos med blindhet. Allt derifrån syntes detta uppväckta lif hafva åsyftat att bereda hans själs ögon till den instundande klarare skådning, hvars föremål vi nu förmoda dem njuta i full och oförgänglig strålglans. De sista bladen af Doktor Godmans Bref — hvilka blad tillika äro hela fjerde bandets sista och bästa — tillvinna sig just derigenom vårt deltagande, att en trogen bild af det högsta, som denna syftning förmådde uppnå, har på dem blifvit målad med en lugn och vänlig pensel. Troligen voro dessa blad ännu icke skrifna, då femte bandets polemiskt-estetiska uppsatser omgjordes och tillöktes; den sjelfbehagliga kortsynthet, som der ånyo herrskat med icke ringa öfvermod, skulle annars förråda, att det erkända framsteget i sinnesstämning ändock varit ett blott skenbart, eller ett, som högst ofullständigt på hans invärtes menniska återverkat.

Hållom oss, mellertid, endast till hans filosofi. Der är en i hans inre timad uppvärmning omisskänlig; och denna förändring är den enda hufvudsakliga, som hans lära undergått. Satserna äro, såsom sagdt, i sjelfva verket desamma: innebärande, om man så vill, rikedom för känslan; men ganska stor torftighet för fantasien, som omöjligen kan forma deras innehåll från kaos till gestalt, och en ännu större för begreppet, som inser, huru de, icke utan en viss utrustning af analytisk spetsfundighet, oupphörligt kringvrida sig inom en och samma trånga kretsgång. Hvad är det, som der inspärrat dem? Hvad gör, att de, under sin ifran mot «abstrakt spekulation», sjelfva ständigt, när de nogare betraktas, qvarstå vid en begynnelse, hvilken, i detta skick fasthållen, sjelf är ingenting annat än en mager abstraktion, — måhända den magraste af alla? Detta vilja vi nu efterse, hvarvid ock skall upp-

dagas, att de äro nödvändiga slutprodukter af Leopolds egen filosofiska bildningshistoria.

I hans första barndom herrskade ännu, i Sverige liksom i Tyskland, Wolfs logiskt-dogmatiska rationalism; den egde här sin ypperste representant i N. Wallerius, — onekligt en af de aktningsvärdaste tänkare, som någonsin talat från en akademisk lärostol. Efter hans bortgång såg denna rationalism sig likväl snart undanträngd af Lockes sensuella och empiriskt-psychologiska; tvifvelsutan en mindre hårklyfvande art af filosofi, men också ojemförligt mera ytlig *). Det var egentligen först genom den, som vår förf. gjorde bekantskap med filosofiska forskningars beskaffenhet och syftemål, måhända redan från de år, då, såsom hr E. berättar, en i Norrköping bosatt Fransman gaf ledning åt den späda gossens vettgirighet. Svårligen kan åtminstone nekas, att det intryck af Lockes lära, som förf:s ungdom emottog, och som väsendtligen stämplar flertalet af hans mannaålders litterära frambringelser, är ett fransyskt, som först småningom förädlades genom några tillblandningar af engelsk halt. Denna läras relativa värde äga vi här ej utrymme att skärskåda. Kortast karakteriserad, är hon ett i sitt hela misslyckadt, ehuru i sin afsigt berömligt och i vissa delar ingalunda ofruktbart försök att tillvägabringa detsamma, som Kant sedan, på annan väg, grundligare (ehuru ej tillfredsställande) åstadkom: en undersökning af menskliga kunskapsförmågan, syftande att gifva filosofien säker grundläggning och för alltid utstaka dess behöriga gränsor, men fattad i en (under allt sken af klarhet) ganska oklar tanke, och deraf förd, att grunda filosofien på empirisk psychologi, — ja, att dertill i sjelfva verket inskränka henne. Yrkande på erfarenheten, såsom all förnuftig forsknings enda operationsbasis, men sjelf stannande vid erfarenhetsbegreppets yttersta yta, uppträdde hon snart i Sverige, liksom annorstädes, i två skepnader: en

*) Skarpare och qvickare (men visserligen ock bittrare) har väl knappast någon polemiserat mot Locke, än De Maistre i sjette dialogen af *Soirées de St. Petersbourg.*

bättre och en sämre, af hvilka den sistnämnda var den förras oundvikliga följd. Den ena var den tidigare, allvarligare, renare, — och i den bibehöll hon temligen lynnet af sitt engelska ursprung; den andra var den sednare, lättfärdigare, förskämdare, — och i den var hon förvandlad till ett parisiskt bellettristeri *). Sin förra skepnad bär hon t. ex. hos Christiernin och Boethius (innan denne omfattade Kants kriticism); sin andra hos skaran af de fransyska modefilosofernas anhängare. Det är lätt bevisligt, att Leopold länge tillhörde denna, med ingen annan åtskilnad, än den det bättre hufvudet medför. Hos dem åter — man bemantle det huru man vill — ledde denna filosofi med konseqvens oundgängligt till evdämonism, materialism och atheism; blott genom ett förfarande utan konseqvens kunde hon, hos de mera moraliskt sinnade af sina bekännare, någolunda rädda sig från dessa förvillelser. Sjelf barn och fosterbarn af en förfinad yttresinnlighet, skulle hon nödvändigt kasta allt, som ej på fläcken lät begripa sig, bland massan af «svärmerier», — «grillfängerier», — «fördomar»; och till svärmeri, grillfängeri, fördom gjordes hastigt allt djupt kändt och djupt tänkt. Allt sådant förvistes ur vettenskapen, liksom ur sällskapslefnaden eller «societeten», som naturligtvis fann det vara någonting eremitiskt, fantastiskt, smaklöst. Societetens makt blef en afgud, för hvilken litteraturen knäböjde, och denna värderades endast så långt, som hon genljudade den «goda (!) ton», hvilken ofelbarast

*) Det är endast hos Condillac, som den fransyska modifikationen af Lockes lära kan sägas utmärka sig genom någon vettenskaplighet, hvarföre ock Destutt de Tracy m. fl. i honom vörda upphofsmannen till sin temligen själlösa, men åtminstone ej sofistiska «Ideologi». Såsom psychologisk och logisk forskare bör Condillac, för sitt skarpsinne och sin redliga sanningsifver, alltid med aktning nämnas. — D. de Tracy, som säger att hans mästare behandlat menskliga förståndet «liksom ett mineral eller en planta», anar ej tvetydigheten af detta beröm; det vissa mellertid är, att bland alla de *penseurs*, som på Europas fastland utgått ur Lockes skola, är Condillac, i sann mening, «den redbaraste» — åtminstone om Bonnet undantages.

hördes från afgudens pythonissor *). Att i sjelfva Frankrike nyligen lefvat den store Des Cartes och den ännu större Malebranche, halp ej; Voltaire, denna odödliga sammansättning af örn och markatta, Helvetius och Encyklopedisterna hade (såsom på titelbladet af den förstes *Philosophie de Newton* tillkännagafs) uppfunnit ett skick af forskning, hvari filosofien var «*mise à la portée de tout le monde*», och i detta skick var hon blifven oändligt mera läcker. Hon fordrade icke nu någon större tankemöda, än att frisören, af henne undervist, kunde lika käckt predika atheism, som damen, hvilken han friserade. «*Chacun fut surpris*», säger en af det nyare Frankrikes bästa författare **), «*de pouvoir philosopher si facilement.*» Men var således i hast hvarje menniska blifven filosof, så var ock förtjusningen deröfver lika allmän. Den ömsesidiga beundringen hade ingen gräns, utom den sjelfbeundringen föreskref; enhvar «gjorde metafysik», sade infall, lyste som fritänkare och lefde som *roué*. I Sverige hann man väl ej alldeles så långt; men dock ett godt stycke på vägen. Kännedomen af filosofiens historia inskränkte sig snart till underrättelser af ungefär den art, att diverse skolfux-hufvuden i alla tider spekulerat olika; att den ene händelsevis råkat på den satsen, den andre på den; att deras systemer alltid «slagit omkull» hvarandra, hvarföre ock den förträfflige «Sokrat» visat alla sådanas onytta; att «Heraklit» alltid gret, och «Demokrit» alltid skrattade; att Diogenes bodde i en tunna, och med en lykta midt på dagen sökte menniskor; att Des Cartes antagit medfödda begrepp och hopvurmat en fysik full af

---

*) Madamerna Du-Deffand, De l'Espinasse, D'Epinay o. s. v. Vi vilja föröfrigt ej påstå, att denna ton var en sämre orakelstämma, än hviningen af den hvirflande sophögs-vind, som nu dyrkas under namn af «Tidens Anda». Tvärtom: den förra var stundom älskvärd; ett lockningsmedel, för hvilket ingen kan beskylla den sednare.

**) Barante.

hvirflar; samt att ändtligen med Locke och Newton det »sunda förnuftets» sol hade riktigt och för evärdliga tider uppgått.

De svenska lärjungarne af denna skola studsade likväl tillbaka från de yttersta slutföljder, i hvilka deras mästare, de fransyska sofisterna, allt djerfvare och djerfvare kastade sig. Man tyckte sig väl kunna öfverenskomma, att vår andliga varelse teoretiskt och praktiskt grundbestämmes af sin lägsta, sin mest passiva, sin af yttre-verlden mest beroende utvecklingsgrad; att vår enda fundamentala erfarenhet är den af yttre-sinnliga sensationer; att alla våra insigter, utan undantag, från dessa leda sitt ursprung; att själen i sig sjelf är en *table rase*, hvarpå intrycken utifrån inrista sig; att menniskans egentliga syftemål är sällhet, som för den enskilde består i en klokt afmättad njutning af sinne-förlustelser, och för samhället i en lika klokt afmättad sammansättning af alla dylika privat-sällheter; att upplysning — enligt denna åsigt detsamma som filosofisk insigt — är den sunda kunskap, som, utgående från den för alla lika tillgängliga grunderfarenheten, genom rediga slutledningar visar huru de behagligaste känslonöjen uppnås just då, när man befordrar sitt eget väl genom att befordra andras. Upplyst var alltså den, som insåg hvad i den af alla eftersökta lycksaligheten är det verkligt sälla, och som fördenskull, sedan han afskuddat sig alla fördomar, till dem räknade äfven allt forskningshufvudbry, som icke rakt åsyftar det nyttiga, hvarmed naturligtvis mentes det redbart sällhetgifvande, — det som beredde ostörd trefnad af nöjen och borgerligt välstånd. Solklart följde häraf, att det nyttiga, såsom det enda redbart goda, ytterst borde afgöra hvad som är sannt i de ämnen, hvilka röra menniskan och samhället, hvarför ock, utan återvändo, i vers och prosa upprepades, att ingenting är af nationerna dyrare betaldt, än hjeltebedrifter, ära och annan dylik onyttighet. Men ännu var ett steg öfrigt att taga; och vid detta slutsteg häpnade man. Den sig påträngande sista deduktionen från vederbörandes sensationsteori var denna: att menniskan är blott ett finare och rikare

organiseradt djur; att den materiella naturen är, såsom sådan, allt lifs upphof och verklighet; att anden är en sammansättning af atomer, konstigare, impalpablare än de öfriga; att dygden sjelf är en sublimerad sinnlighetsnjutning, hvars bevekelsegrund innerst igenfinnes i egenkärleken eller sjelfintresset; att föreställningarne Gud, Försyn, Odödlighet — för att icke tala om christendomens vidskepelser — äro tomma inbillningsdrömmar, på sin höjd tjenliga att skrämma barn med och hålla enfaldigt folk i tygel. Härvid gjorde de svenska upplysningspredikanterna högerom. Genom samma moraliskt hedrande inkonseqvens, som de engelska (i allmänhet) hade begått, slöto de sig — härutinnan — närmare intill dem. Desse hade sträfvat, i öfverensstämmelse med sin nations lynne, att icke blott göra den Lockeska lärans grundval ännu fastare, samt rätta ett och annat af hennes misstag, utan äfven att förbättra hennes ställning till det för menniskan högsta, till idéen af det öfversinliga, eviga, guddomliga. Denna hade de, i möjligaste måtto, sökt fasthålla och bringa i förening med sin empirism. Det sista ville väl ock de svenska medbröderna, så godt de förmådde; men långt ifrån att täfla med Engelsmännen i en tankehalt, som föraktar att vinna bifall genom qvickheter, öfverrumplande vändningar, paradoxa utlåtelser och bländande ordasätt, bibehöll man, i det längsta, den fransyskhet i ton och manér, de samtliga oseder, genom hvilka värdet af denna skolas tvenne goda egenskaper nästan alldeles gick förloradt. Dessa egenskaper voro, eller hade varit: i hänsyn till saken, nit för sorgfälligare psykologisk aktgifning, äfvensom för allt slags erfarenhetskunskap (enligt det begrepp man derom gjorde sig); i hänsyn till formen, nit för enkelhet i method, klarhet i framställning, smak i språkuttryck (ehuru tyvärr icke den smak, som består i ett riktigt smakande af vishetens sötma). Sistnämnda omständighet var särdeles den, hvari de fransyska mönstren lyste; derföre betraktades ock i Sverige, liksom i Frankrike, denna eleganta sofistik såsom en del af vitterheten, och räknade äfven hos oss sina flesta lärjungar bland våra

vitterlekare*). Också är gifvet, att om det sunda mennisko-förnuftet, för att vara sundt, hvarken kan eller bör söka någon annan kunskap om vår yttre och inre verld, än den som tjenar att förhöja njutningen af vårt jordiska hvardagslif, eller göra det så angenämt, som möjligt (i bästa fall, äfven genom utsigter »på andra sidan grafven»); om det första, som vid hvarje vetenskapligt bemödande bör frågas, icke är detta: hvilken är, oberoende af allt hvad mig synes nyttigt och trefligt, sakens eviga princip? hurudan är, genom sin egen natur, den all verklighet innebärande och ordnande förnuftsurbild, hvaråt timlighetens alla företeelser hänvisa? utan detta: hvad bruk kan af saken göras till nöje, handel och vandel, välmåga, rykte, inflytande på andra: så måste, i främsta rummet, filosofien derefter rätta sig. Der måste då, framför allt annat, lättbegripligheten anbefallas, emedan blott det lättbegripliga är genast användbart; misstro till allt, som är djupsinnigt, måste uttryckligen yrkas; och sedan det slag af *sens commun* och *esprit*, som förde ordet i Parisarnes sällskapskretsar, var upphöjdt till högsta domare i filosofiska undersökningar, kunde ingen större förtjenst i slikt författarskap eftersträfvas, än att vara — populär. Hvad man så kallade, ville säga, att i ett lekande**) föreställningssätt, der man vanligen ur en och annan riktig iakttagelse drog någon allsicke derur följande allmän slutsats, fintligt sammanväfva liknelser, exempel, anekdoter, småroligheter, hvarvid städse förutsattes, hvad som skulle bevisas, liknelserna gällde för bevis, tvifvel anbragtes der man borde tro, och påståenden der man borde tvifla***). Lägga vi härtill den kavaljerston, hvarmed äfven de inbundnaste än-

*) I hvilken rättare mening filosofien kan sägas utgöra en del af vitterheten, eller ha sitt grundbegrepp beslägtadt med dennas, derom vid ett annat tillfälle.

**) Det var med afseende härpå, som Thorild frågade i »Kritik öfver Kritiker»: »Är lagboken lekande? Är Guds ord lekande?»

***) Så t. ex. det öfverdrifnaste misstroende till forntidens anseddaste häfdatecknare (Herodotus m. fl.) bredvid det öfverdrifnaste förtroende till hvarje skeppares berättelser om Söderhafsöarne o. s. v.

nen omtaltes och afgjordes, samt en förvånande faktisk okunnighet, som icke sällan yppar sig jemväl hos de bästa af denna skolas hufvuden (och dermed visserligen mer än allt annat ådagalägger, huru långt man skydde studium och tankbesvär), så torde bilden af detta filosofiska skriftställeri vara fullständig.

Fåfängt skulle någon bestrida, att de flesta dragen af denna bild igenkännas i t. ex. den afhandling *om äldre och nyare vidskepelse* eller *filosofi öfver spökrädslan*, hvarmed Leopold fordom gjorde så mycken lycka. När man der läser denna psykologiska försäkran: «Jag är fullkomligt öfvertygad, att utom amm-skrocket, tant-skrocket, och ännu flera slags skrock, som jag undviker att nämna», (prest-skrocket *), naturligtvis) «skulle ingen af oss, vid åsyn af en död menniskokropp, någonsin hafva tänkt annat än detta: denna kropp har varit lefvande och är det icke mer;» eller denna historiska uppgift: «Jag kan ej påminna mig att hos greker och romare någon spöksaga förekommer, såsom ett verkligt faktum» **); eller denna lika historiska beskrifning öfver Medeltiden: «Nästan all snilleodling hade upphört, allt förnuftsljus utslocknat, och ett allmänt mörker höljde Europa, ända till reformationen, som visserligen ej heller fullkomligt skingrade det;» eller det dermed sammanhängande snacket öfver helgonlegenderna och Luthers anfäktelser; eller berättelsen om mannen

*) Eljest har förf:n, äfven i denna skrift, hvarken uraktlåtit sin vanliga frimodighet eller sina vanliga försigtighetsmått. När han i texten yttrar: «vid dopen hörde barnen (och höra ännu) huru djefvulen personligen bor i de små nyfödda varelserna», bifogar han genast ett nottecken, och derunder: «Man vill ej säga härmed, att detta är falskt» m. m.

**) Han påminner sig dock en — nemligen den yngre Plinii berättelse om ett spökeri i Athen; men den «har all färg att vara bördig från någon christen hjerna, som trott sig dermed tjena den goda saken» (förmodligen genom att skrämma hedningarne). «Troligen skall man hos de bägge sistnämnda vettiga folkslagen icke finna, åtminstone icke innan de christna sekternas *(sic)* uppkomst, ett enda spår till detta ohyggliga graf- och lik-skrock» (!!).

från månen, hvarmed förf. besvarar frågan: «men känner ni då naturens dolda krafter? känner ni andarnes verld?» (en fråga, som dock äfven andra, än «bedragaren» och «svärmaren» kunde få det infall att framkasta); eller påståendet: «att vara vis i dessa ämnen, fordrar icke en stor djupsinnighet; man behöfver blott icke alldeles öfvergifva det allmänna sunda förnuftet:» — hvilken kunnig märker ej dervid i ögonblicket, att här filosoferas *à la portée de tout le monde?* Ingen af de «skol-filosofer», dem Leopold så djupt föraktade, icke ens någon af de «offentliga lärare, som efter hugskott och godtycke bråka ungdomens hufvuden med oförståndiga ordlexor om den absoluta identiteten och dess subjekt-objektivering på linien» — och hvilkas föreläsningar doktor Godman derföre helt allvarsamt föreslår att förbjuda, emedan staten i annat fall visar en «dum vördnad för deras tankegräl» — ingen, säga vi, af desse stackars vurmar hade kunnat undgå att vid försäkringen om de ifrågavarande skrocken spörja sig: men huru hafva dessa sjelfva uppkommit? Den första amman, den första tanten, den förste presten — hvarifrån togo de anledningen, att vid en död kropp fästa någon spökaktig föreställning? Hade samme vurmar — måhända «nyligen blifna professorer, och dock medelmåttiga hufvuden, ehuru med goda examensbetyg» — velat, liksom vår filosof, på detta spörsmål genmäla: de voro christne, som ville med sådana uppfinningar «tjena den goda saken» (hvarmed i alla fall hvarken möjligheten eller beskaffenheten af slikt uppfinnande är synnerligen förklarad): så hade de — sannolikt i följd af sina «examensbetyg» — ej kunnat glömma, att både greker och romare ägde gast-föreställningar och spök-sagor, långt innan christendomens framkomst, och af den alldeles oberoende. Den af förf. uppställda skilnaden mellan ande-syner och spök-syner båtar honom ej: hela skaran af de gamles Mormoner, Lamior, Empusor, Manior, Larver, Lemurer hör just under sednare klassen. Af dessa voro de i första rummet anförda närmast motsvariga sednare tiders busar, skråpukar, vampyrer, och således visser-

ligen något annat, än de hos Virgilius, Ovidius, Lucanus förekommande «ädla andesyner», dem förf. anser för «oskyldiga;» larverna och lemurerna åter voro rentaf gastar, eller skräckgestalter af gengångande aflidne *). Dessutom hade skolfilosoferne, troligen, i den mångfaldiga brytning mellan orientaliska och grekiskt-romerska elementer, som utmärkte tidehvarfvet af christendomens framträde liksom af dess första århundraden, uppdagat dels närvaron af, dels grunden till hvarjehanda vidskepliga meningar, som ingalunda från christna församlingen ledde sin upprinnelse, utan tvärtom sökte utifrån på densamma inympa sig. Slutligen vore väl ock möjligt, att bemälte «medelmåttiga professorer» visste angifva, hvarföre den uråldriga föreställningen om spöken, och i allmänhet om dämoniska företeelser, blef i sammanhang med christendomens uppträdande och i mån af dess utvidgade välde mera rik på innehåll och skådnings-föremål, samt erhöll så väl sin religiösa beståndsdel, som sin öfriga beskaffenhet, betydligt annorlunda utbildad; utan att de ändock behöfde sätta de egentliga orsakerna dertill i «de första christna menniskoflockarnas borgerliga ringhet och derigenom naturliga råhet, okunnighet, brist på all sinnes-odling», eller i «påfve- och munk-seklernas vederstyggliga religionspolitik», hvarunder «menniskorna arbetades af (*sic*) de hiskligaste drömbilder». Mellan slikt prat framtittar dock en vacker tanke i dessa ord: «Filosofien synes ännu knappt nog hafva besinnat, huru mycken sanning nödvändigt

*) Föreställningen om sådana var hos Romarne så gammal, att Romulus hade af rädsla för sin mördade broder Remus instiftat festen *Lemuria*, som sedan årligen firades med ceremonier, för att från hus och hem afhålla oroliga gengångare. Plautus omtalar larverne, i tydlig spökegenskap; Seneca, i en af sina epistlar, säger att de troddes äga utseende af benrangel; Apulejus, åberopande forn-romerska traditioner och författare, gifver på dem en beskrifning, der spök-begreppet är ganska bestämdt uttryckt. Enligt hans och fleres uppgift var Maner en höfligare benämning på Lemurer: de goda blefvo Larer, eller skyddande slägt- och hus-andar; de onda blefvo Larver — ett ande-slag, som *ob adversa vitae merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione ceu quodam exsilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum noxium malis.*

måste ligga i det ädla, det förträffliga, och huru mycken lögn motsatsen deraf nödvändigt måste innebära. Kanhända skall hon en dag finna, att i menniskans estetiska natur, i hennes ovilkorliga fordran på värde och förträfflighet, gömmer sig den säkraste visshetsgrunden för alla stora moraliska sanningar .... Denna anmärkning innehåller mera, än den synes. Tänkaren skall deraf finna nödvändigheten att för sjelfva förnuftets fullkomlighet uppodla skönhetskänslan. Man har aldrig dömt rätt om Gud och naturen, utan efter den.» Väl är denna tanke, i det skick den här blifvit framställd, en blott halfsann: begreppet «ovilkorlig menniskofordran på värde och förträfflighet» är förblandadt med det trångare begreppet «estetisk menniskonatur», och grekerne dömde visserligen om Gud och naturen efter skönhetskänslan, utan att derföre på långt när dömma tillräckligen riktigt. Men det är i en så beskaffad filosofi redan mycket att träffa en tanke af något verkligt tank-innehåll. Också har man i samma tanke första uppränningen till den sednare, långt grundligare skriften: *Idéer till en populär filosofi öfver Gud och odödlighet.*

Ännu i denna röjer sig dock månget spår af nyss beskrifna «lekande» sätt att filosofera. Redan på andra sidan *) undfägnas vi der med följande föreställning om Leibnitziska systemets *harmonia praestabilita:* «Denne Leibnitz, stor man annars, försäkrade utan all tvekan, att er kropp lyfter opp armen, för fram foten, böjer sig ner, böjer sig opp, plöjer, timrar, fiskar, omfamnar er vän, fortplantar er familj, och uppfyller, med ett ord, alla er själs beslut, utan att föras af er vilja, utan att hafva med ert inre sinne den ringaste gemenskap; så att Virgils hand skulle hafva skrifvit Äneiden, fast hans själ varit flyttad trettiotusen mil ifrån hans kropp, ty hans hand var ställd, att på vissa timmar rita dessa bokstäfver» **). «Förnuftet, gifvet menniskan att leda henne under

*) Citaterna äro tagna ur förra upplagans tredje band, sidd. 393 o. f.

**) Hörom nu Leibnitz sjelf! «*Anima suas sequitur leges et corpus*

lefnaden, att upplysa henne om sina närvarande pligter och fördelar, har, öfver sinnenas erfarenhet, alldeles ingen visshet genom sina egna tankelagar. Alla sanna filosofer, som på ett redbart sätt upplyst menskligheten, hafva byggt på gifven erfarenhet, hafva framlagt fakta, och, der de felat, stannat i sina slutsatser.» (Liksom det vore tänkbart, att förnuftet, utan någon sjelfständig tankvisshet, kunde leda menniskan, eller upplysa henne ens om närvarande fördelar, eller bygga på gifven erfarenhet!) Ett par sidor längre fram finna vi, att äfven om «öfversinlig kunskap möjligen kunde ledas från allmänna förnuftsgrunder», den dock aldrig kunde medföra «fullkomlig visshet», emedan det är «tankarnes tillfällighet, som utgör naturen af menniskosnillet.» Kort derefter säges oss, att den vigtiga läran om «ett tillstånd efter detta» ändock på något vis måste räddas; emedan «menniskans yttersta naturändamål är sällheten, nu eller framdeles», och hon derföre, i fall hennes gerningar ej straffades eller belönades i ett tillkommande tillstånd, «skulle öfva dygden som man öfvar musiken, af blott smak derför;» hvaraf skulle följa, att «den som ej hade denna smak, eller hade en annan mindre ädel, skulle näppeligen äga någon tillräcklig förnuftsorsak, att för den högre uppoffra den lägre — ty han kunde säga: hvartill ett utsäde, röfvadt från min närvarande sällhetshunger och med hela lefnadens möda nedlagdt i jorden, som likväl aldrig skall bära någon frukt åt mig» o. s. v. — Det är i kraft af dessa

itidem suas, conveniunt vero inter se vi harmoniae, inter omnes substantias praestabilitae, quoniam omnes repraesentationes sunt eiusdem Universi» (det lefvande begreppet af *harmonia praestabilita* ligger i dessa sista ord uttryckt med stor tydlighet). «*In hoc systemate corpora agunt, ac si (per impossibile) nullae darentur animae, ac animae agunt, ac si corpora nulla darentur, et ambo agunt, ac si unum influeret in alterum.*» Det synes vara detta ställe i *Principia Philosophiae*, som Leopold så rentaf missförstått; äfvensom den i sammanhang dermed använda bilden af två noggrannt likställda ur, hvilken han likaledes tagit alldeles efter bokstafven. — Just i afsigt att för sådana läsare göra sig fattlig, talar Leibnitz här, såsom ofta, liknelsevis; men har vanligen erhållit skam till tack.

skäl sammanlagda, som förf. vill i denna afhandling undanrycka så vigtiga läror «de falska stöd af spekulationen, med hvilka de tid efter annan löpa fara att omstjelpas (?), och i stället anförtro deras försvar åt blotta känslan af deras förträfflighet.» Denna är «moralkänslan». Strax derefter kommer dock förnuftet till någon heder igen: det blir, tillika med «godheten», insatt af «en fullkomlig öfvervarelse» i sjelfva «naturplanen», och befinnes i oss äga en «tanke» om denna öfvervarelse och ett hos densamma nödvändigt ändamål för Allt eller naturen, såsom verkan af en «förnuftig orsak». Redan förut är sagdt: «Utan detta sublima system — en Gud och ett tillkommande — är menniskan blott djur; denna stora tanke omskapar henne till en ädlare, en verkligt moralisk varelse, upphöjd öfver sinligheten och dess förförelser . . . . den ger ensam högbet och hvila åt menniskosinnet.» Rätt; men hvarifrån härleder sig denna «tanke», som tillika innefattar den «om en bestämmelse för oss, svarande på engång mot våra högsta naturbehof och våra oförnekliga moraliska fordringar?» Från de fem sinnenas erfarenhet? Nej. Från förnuftets egna tanke-lagar? Nej. Hvarifrån alltså? Förf. besinnar sig och svarar: från våra «invärtes sinnen, förnuftet och moralkänslan;» åt hvilka vi böra «lemna samma (?) slags förtroende», hvarmed vi, i vanliga menniskolefnaden, «förlita oss på våra utvärtes sinnens vittnesbörd.» Derigenom nemligen uppkommer «öfvertygelsens visshet», såsom en annan och högre än «bevisningens». Må vara, säger läsaren; men huru skall då egentligen förnuftet tänkas, och hurulunda sammanhänger det, såsom det ena invärtes sinnet, med det andra? Svaret derpå skall förmodligen vara gifvet i dessa ord: «När jag här säger förnuft, menar jag dermed egentligen det allmänna sunda omdömet, detta sinne för det rimliga eller orimliga, och blott mindre egentligen spekulationen.» (Hvilken psykologisk och logisk — reda!) Men icke långt derefter, och sedan hela afhandlingen igenom, talas om «naturen såsom en förnufts-inrättning», hvars herrskande guddomliga beståndsdelar

äro «förnuft, godhet, rättvisa», och detta begrepp förklaras vara «det enda, som har för oss ett slags (?) positiv föreställbarhet», i kraft af «naturbehofvets, slutgåfvans och moralkänslans sammanträffande i samma slutföljd.» Har icke förf. dermed ögonskenligt inlagt i begreppet «förnuft» mycket mera, än hvad han förut tillåtit att finna der? Eller, hvari består det förnuft, som tillhör den «förnuftiga orsaken», det «förordnande förnuft», som «ingår i våra erfarenhetsbegrepp?» Allt förnuft måste, såsom förnuft, tänkas likartadt, oaktadt skiljaktiga grader af förträfflighet; och således Guds förnuft, i sitt allmännaste väsende betraktadt, tänkas likartadt med menniskans. I hvilketdera af de fyra består nu Guds förnuft: i logiska tankelagar? i ett med moralkänslan samtillvarande invärtes sinne? i allmänt sundt omdöme? eller i spekulation?

Vi tvifla, att Condillac, en man som inom den lägre logikens rymd ej är lätt att öfverträffa, skulle af slika språng, slika sväfningar hit och dit, slika sjelfmotsägelser i de allmännaste notioner, funnit sig särdeles uppbyggd. Mellertid har sistnämnda afhandling, i sitt hela betraktad, tre goda egenskaper framför den förra och de äldre öfverhufvud: nemligen en större moralisk allvarlighet; ett ansträngdare bemödande att verkligen tänka, och en — till det mesta — värdigare ton. Dessa egenskaper äro tvifvelsutan, i ganska betydlig måtto, välgörande inflytelser af den andliga verldshvälfning, som började med Kants «Förnuft-Kritik» och sedan fortfarit under skiftande former. Redan hade närmandet till Pope, och andra dylika «redbara» män i vitterheten, befrämjat hos vår förf. en på sitt vis solidare betraktelseriktning; han var derigenom benägen att fästa sin uppmärksamhet vid den af filosofien ånyo allvar görande spekulation, som i sina tidigare, ännu icke fullständigt sjelfmedvetna yttringar uppträdde först såsom en blott negativ och förstånds-kritisk idealism, samt derefter såsom en positiv, men ensidigt transscendental. Den förmådde äfven honom till försöket att studera sig; dels

hos de utländska mästarne för denna idealistiska skola, dels hos de svenska filosofer (en Höijer, med flera), som ur henne hade utgått. Men hvilka svårigheter detta studium för honom medförde, och hvilka ringa framsteg han deri gjort när första upplagan af hans skrifter utgafs, visar så väl sist anförda afhandling, i hela sin beskaffenhet, som den troligen med denna samtidiga, eller föga äldre, om förnufts-hatet å den ena och det nya förnufts-ljuset å den andra sidan. Den oaflåtliga klagan, som här och annorstädes föres öfver Kants «mörker» eller svårfattlighet, den både här och i rimsagan «Byxorna» yttrade föreställning om Fichte, att han var en «Kants härmare» — till bevis hvarpå just nämnes hans bok «om de lärdas bestämmelse» (!) — intyga tillfyllest, på hvilken punkt Leopold vid nämnda tid befann sig. Detta studium var honom, i följd af hela hans lynne och ungdomsbildning, för mycket motbjudande och tröttsamt. Han tyckte sig i alltsammans se blott ett «logiskt inbillningsspel», «tomma tankdrömmar», «sinliga eller halfsinliga föreställningar, sammanbundna efter slutkonstens allmänna tankelagar», men hvarvid «man aldrig är rätt säker på riktigheten af dessa hårfina sammanbindningar;» af hvilka dessutom, om man också kunde vara det, «följer ingen saks motsvarande verklighet». Ty «man måste erkänna, att emellan våra föreställningar, ehuru logiskt de än må sammanfogas, och sjelfva sakerna utom oss, hvarom vi dömma, finnes intet (?) för oss bevisligt sammanhang.» Detta påstående är i sjelfva verket förf:s metafysiska grundaxiom, hvars sig sjelf bevisande kraft han öfverallt, äfven i sina sednaste skrifter, förutsätter; synbarligen i den tro, att Humes skeptiska demonstrationer gjort det för alltid oantastligt och beståndande. Huru skulle han ej svindla, då han innan kort fick höra den till absolut idealism syftande förnuftforskning, som redan hos Fichte börjat grunda sig på ren förnuftåskådning, under sin rastlöst fortgående utveckling så vidga detta åskådningsbegrepp, att äfven naturrealiteten blef inom den rena förnuftåskådningen upptagen

såsom ett positivt betraktelseföremål? Tvifvelsutan var hans axiom dymedelst på ett ännu kraftigare sätt förklaradt för falskt; och ingenting förekom honom ofattligare, än det af Schellingska identitets-läran uppställda, rakt motsatta axiomet: det gifves intet inre och yttre, intet föreställande och föreställdt, som ej uppvisligen sammanhänga, i en af vår reflexion oberoende verklighetsenhet, som i och för reflexionen tvåfaldigt yttrar sig. Lifvet — sade denna filosofi — är ej ett i två halfvor sönderklufvet styckverk; det är ett organiskt helt, hvars i medvetande och vilja uppgående sjelfförnimmelse är förnuft; det förnuftiga är just sjelf, såsom sådant och så långt det är sådant, eller enligt måttet af sin förnuftighet, det verkliga (en sats, hvilken sedermera Hegel utredt och bekräftat genom en dialektik, som åtminstone i detta hänseende trotsar hvarje anfall); det förnuftiga kan derföre i och med detsamma, som det utbildas till vetenskaplig medvetenhet om sig, äfven utbildas till vetenskaplig medvetenhet om sitt innehåll och föremål, d. ä. sin (inre och yttre) verld; och i det så väl praktiska som theoretiska utbildandet af denna medvetenhet till fullständig verldsbetraktelse består filosofiens kunskapsart, äfvensom dess anda i en fullkomligt oegennyttig, blott för saken eller sanningen i sig sjelf intresserad enthusiasm. Vid slika läror hisnade vår tänkare; han förglömde rentaf, att från hans egen populära ståndpunkt böra precist samma frågor kunna framkastas i afseende på den påstådda ouppvisligheten af sammanhanget mellan menniskans tankväsende och hela verkliga verld, som han, i sin vackra och sannt vältaliga apologi för tron på själens odödlighet, framkastar i afseende på denna: «Kan Skaparen vara grym? Kan Skaparen lägga bedrägeriet till grymheten? Kan Skaparen, till grymheten och bedrägeriet, lägga ännu vidare litenheten och tomheten på ändamål?» Ty lika mycken grymhet, som hade — i fall nyssnämnda tro vore illusorisk — gifvit åt menniskosinnet, bredvid «det klaraste (?) begrepp om total förstörelse, den största fasa derför;» lika mycket svek, som då hade «i alla

dödliga bröst inplantat detta hopp och denna fruktan, som öfver grafven utsträcker följderna af deras moraliska förhållande;» lika mycken ändamålslöshet, som då hade gjort menniskans sinne «känsligt för en skönhet, en fullkomlighet af dygd, så ofta rakt stridande mot den jordiska varelsens fördelar»: lika mycken grymhet m. m. kunde visserligen af oss öfverklagas, om Skaparen låtit oss födas med anlaget till ett outsläckligt begär efter kunskap och sanning, utan någon annan rimlig åtkomst till just det allravigtigaste slag deraf, än en begreppslös, inom den torftigaste allmänlighet qvarstannande instinktöfvertygelse.

Desto mera för sig passande själaspis synes Leopold, kort före och omkring denna tid, hafva funnit hos vissa andra tänkare, till hvilka han, i sin nöd, vände sig att söka råd och hjelp. Dessa tänkare voro de Skottska, hvilka, samtida med Hume och öfverlefvande honom, hade velat mot hans angrepp betrygga menniskosinnets oafvisliga kraf på visshet i de ämnen, som äro de angelägnaste för menniskans väl eller ve. En långt snillrikare man, Jacobi, gjorde sedermera deras sak till sin och behandlade den vida mer spekulativt, eller uppflyttade den inom den egentliga förnuftbetraktelsens område. Äfven till någon bekantskap med honom förmärkes Leopold ha blifvit förd af sina sednaste studier. Han står, såsom snart skall visas, i sina sista filosofiska skrifter midt emellan Skottarne och Jacobi; på det sätt likväl, att han af dennes tankar blott mäktat tillegna sig tvenne, då han deremot af de förstnämndes till sitt bruk användt ungefär alla.

De förre — en Reid, en Beattie, en Oswald, med flera — hyste den riktiga förmodan, att en djupare analys af menniskosjälen och medvetandets fakta skulle ha gifvit Lockes lära en mera tillfredsställande vändning och skepnad; vidare den lika riktiga, att det gifves en inre och högre erfarenhet, en det andliga menniskosinnets egen, hvilken all annan erfarenhet, för att erkännas såsom giltig, ytterst förutsätter. Denna invärtes erfarenhet, af hvilken Locke blott varseblifvit en skymt,

ville de göra omotsägligt gällande såsom ett *inre sinne*, hvilket de, såsom ett för all menniskovarelse gemensamt, kallade *common sense*; i en betydelse, der den vanliga blef i viss måtto adlad. I och förmedelst detta sinne — påstod Reid — fattar menniskan omedelbart alla för sig nödvändiga grundsanningar, liksom hon genom sin lekamliga känsla varseblifver ljus och färg, hårdt och mjukt, med mera, utan att dertill behöfva resonnement eller särskildt förståndsbruk. På dylikt vis fattar hon genom det inre sinnet, och dess andliga grundkänsla, alla de principalsatser, på hvilka sanningen af förnuftig erfarenhet beror, såsom otvifvelaktiga; eller såsom ovilkorliga förstånds-förutsättningar, hvilkas giltighet ingen vettig kan sätta i fråga. De bestämma instinktmessigt hvarje sundt omdöme och afgöra, att ehvad som motsäger ett sådant är ej blott falskt, utan tillika löjligt. Beattie, bemödande sig att ännu bestämdare förtydliga Reids tanke, förklarade *sanning* vara det, som beskaffenheten af menniskans natur nödgar henne att tro; *osanning*, hvad denna naturbeskaffenhet bjuder att förkasta; *bifall*, tro på *sannolika* sanningar; *öfvertygelse*, tro på *vissa*; af hvilka somliga kunna vetas genom yttre åskådning och förståndets bevisning, liksom t. ex. de mathematiska; men andra deremot endast genom deras *i sig sjelf klara* invärtes sannhet, omedelbarligen fattad af den själsförmåga, som icke inser och tror förmedelst förståndsslut, utan ögonblickligt, i kraft af den allmänna menniskonaturens omotståndliga fordran. Denna förmåga bör derföre så väl heta sinne (*sense*), som *allmänt* (*common*). Medfödt liksom all instinkt, och kunnande äfven utan synnerlig förståndsodling komma till mognad, tilldelar detta sinne jemväl tillförlitlighet åt de yttre sinnenas vittnesbörd; hvilket är fullgiltigt, såsnart det inre allmänsinnet dömt att de varseblifvande organerne varit friska o. s. v. Framförallt upprinna ur detta inre sinnes känsla alla moraliska och religiösa öfvertygelser, och äga der osviklig borgen för sin riktighet. Oswald sökte på samma väg ådagalägga, att Guds tillvarelse är ett i och genom

detta sinne gifvet faktum, hvars bevisning endast en vanvetting äskar och försöker; äfvenså, att alla andra religionssanningar, t. ex. öfvertygelsen om ett tillkommande lif, äro genom dess moralkänsla, utan vidare förnuftsgrunder, evidenta och ofelbara.

En fullkomligare filosofi, än dessa mäns, skulle ganska väl kunna låta deras «inre sinne» gälla, om de blott verkligen företagit den analys deraf, hvaråt de pekade *). Men liksom Hume, hvilken de bestridde, hade slutat sitt skeptiska förstörande af både skol-visheten och sens-communs-visheten just vid den punkt, der det positiva filosoferandet sedermera (hos andra tänkare) insåg sig böra begynna: så uraktläto hans förste antagonister att göra hans slutpunkt till sin begynnelsepunkt, eller att undersöka den nödvändighet att i trots af all skepsis tänka annorlunda, hvilken Hume sjelf erkännt vara befintlig i menniskans inre natur. Genom en sådan undersökning, verkligen företagen, skulle deras lära om det inre allmänsinnet ha vunnit en spekulativ betydelse, deras *common sense* undgått förvexling med *sens commun* i den vanliga (ytliga) bemärkelsen, och de sjelfve kommit in på den väg, som Tysklands filosofer sedan beträdde och banade. Men dertill ägde de, med all sin välmening, icke tillräckligt snille; hvarföre de ock näppligen kunna frikännas från det fel, som Kant, med flere, kallat *ignava ratio*. Redan Priestley — utmärkt (liksom Hartley, hvars ifrige beundrare han var) genom ett sinnrikt, ehuru bisarrt bemödande att göra sjelfva materialismen spiritualistisk och religiös, ja till och med christlig — förebrådde dem, att deras framfärd, om den kunde af andra tänkare godkännas, skulle göra slut på all vetenskaplighet i filosofiska undersökningar, och egentligen på allt slags undersökning. Genom postulerandet af vissa axiomer, som bero på en oförklarlig, instinktartad öfvertygelse och modificeras af

*) Hvad de försummade, har sedermera deras psykologiskt skarpsinnige lärjunge, Dugald Stewart, gjort sitt bästa att verkställa; och hans försök är hedervärdt, ehuru visserligen spekulativt otillfredsställande.

det enskilda i hvarje menniskas på ett eget vis beskaffade sinnesnatur, förkasta de — sade han — det pröfvande förnuftets domsrätt, som hos Locke och alla äkta filosofer yrkar på en sanning af nödvändig och absolut karakter; de förvandla den till något rentaf subjektivt, tillfälligt, föränderligt, emedan enhvar kan, för hvarje sin känslostämning, hvarje sitt förmenande, med lika skäl beropa sig på sin andel af *common sense*, i kraft af hvars ofelbarhet äfven hvarenda hans omdöme är ofelbart, vore det ock det mest orimliga. Dessutom — fortfor han — hafva de med sitt allmänna sinne i sjelfva verket satt en hel mängd af allmän-sinnen, alla lika ursprungliga, i hvilka det ena allmän-sinnet måste upplösa sig, såsnart de göra något försök att förklara vår insigt af speciella objekter; hvarigenom, i alla möjliga riktningar, en här af dunkla instinkter erbjudes oss i stället för grundsatser och begrepp. Denna sista anmärkning, åtminstone så vidt den syftar på Reid, var väl mindre grundad (om ock Home gifvit ett löjligt föredöme af en dylik det inre sinnets multiplikation); men i det hela hade Priestley visserligen ej orätt. Hos Reid förekomma uttryckligen påståenden, sådana som dessa: skepticismen är en följd af en för långt drifven spekulation; den nyare filosofiens förderf, oaktadt Cartesii goda vilja och förtjenst, har uppkommit derigenom, att filosoferne, af fördom och ensidigt nit för sin kunskapsart, företagit sig betvifla det allmänna menniskoförståndets utsagor, i hvilka det allmänna menniskosinnet yttrar sig; förmätenheten att draga dem inför spekulationens domstol, har föranledt förbistring och mörker, i stället för reda och ljus; nyssnämnda utsagor erkänna ej denna myndighet, förakta de spekulativa förnuftsluten, och göra rätt deri; menniskoförståndet, sundt i egenskap af allmänt, behöfver dem ej, rädes deras angrepp, och har allsintet att tacka filosofien för; denna deremot, som har inga andra rötter än detta förstånds, och som derur hemtar all sin näring, har fördenskull — om hon ej vill blifva till spott och

hån — ingen angelägnare uppgift, än att rätta sig efter bemälta förstånd och göra sig dermed öfverensstämmande. Syftningen till o-vetenskaplighet och o-filosofi är i dessa utlåtelser alltför mycket märkbar. Skepticismen har sitt upphof i en spekulation, som är icke nog långt genomförd: och hvad det öfriga beträffar, så kan tvifvelsutan filosofien innerst ej innehålla andra principer, än sådana, som innebäras af menskliga förståndet i allmänhet; men öfver detta allmänna förstånd, hvarur hon så till vida framgår, lyfter hon sig genom sin sträfvan att äga på ett utveckladt sätt, hvad detta äger endast på ett (mer eller mindre) outveckladt. Att sätta det allmänna menniskosinnets outredda förstånd öfver den filosofiska forskningens utredda, och påstå, att det sednare så väl kan, som bör af det förra bedömmas — är detta klokare, än att t. ex. i fråga om närhet och afstånd låta någon åskådares vanliga synmått fälla utslag öfver en mathematisk beräkning?

Till dessa filosofer kunna vi äfven räkna Hutcheson, Ferguson *) och Smith, hvilka sökte upphjelpa empirismens sede- och samhällslära genom att förädla lycksalighets- och nyttighetsprincipen till en princip af sympathetisk välvilja. De sammanstämma med de andra i en berömlig nitälskan för det moraliska, religiösa och politiska menniskovärl, som har sitt underlag i en grundfast öfvertygelse om Gud, frihet och odödlighet; men den dogmatism, som de ägde gemensam med de förra, var deri lik Humes skepticism, att den stödde sig, liksom denna, på en ofullbordad undersökning af menskliga kunskapsförmågan. Alla samfäldt ansågo henne blott för en förmåga att röna, särskilja och sammanbinda intryck, samt att i kraft af dessa intryck och deras reflexiva kombinationer demonstrera. Men tillika skymtade för dem tanken om något i kunskapsförmågan inneburet mera och ursprungligare, såsom en djupare grund för det nödvändiga, det ovilkorliga i

*) Denne polemiserade med kraft både mot Helvetii egoistiska dygdlära och Rousseau's mera välklingande, men skenfagra, hvari afguderiet med det så kallade hjertat först började drifvas.

föreställning och kunskap. De anade en erfarenhet, hvaraf all annan konstitueras och göres möjlig: men de anade den blott, utan att bringa den vissbetsgrund, som i nämnda erfarenhet onekligen innehålles, till begriplighet. Hvad värre var: de försmådde allt bemödande derefter, såsom ett fåkunnigt grillfängeri, hvilket tillika vore vådligt, alldenstund det ånyo lockade menniskosinnet till den slippriga brädden af skepticismens bottenlösa svalg.

Vida innerligare och klarare blef föreställningen om en invärtes, genom sig sjelf otvifvelaktig, sinneserfarenhet uppfattad af den lika rättvist, som allmänt, vördade Jacobi. Hos honom visar sig denna föreställning såsom redan upphöjd till äkta förnuftforskning; och syftar, i sådan egenskap, till något högre än all rationalism — så väl den rena eller aprioriska, som den aposterioriska eller hvad man vanligen kallar empirism. Detta högre tänkesätt, som lemnar djupt under sig både sensualismen, realismen och idealismen, kallade han nu theism; i en betydelse, som snart skall förklara sig. Men första närmandet dertill kunde ej yttra sig annorlunda, än såsom öfvergång från en o-filosofi af det ädlaste slag till en filosofi af det ädlaste; eller från en sensualism af anti-materialistisk och religiös karakter till den fullt utvecklade spiritualism, hvilken genom fullständigheten af sin utveckling blir just den theism, som eftertraktas. Att det sanna, såsom ett verkligen eller i sig sjelft sannt, icke kan uppnås genom någon blott ratiocination, någon blott logisk bevisning, hvarken på den rent logiska eller den empiriskt-induktiva vägen — derpå ansåg Jacobi sig äga tillräckliga bevis; dels historiska, hemtade från alla dylika försöks utgång, dels andra, hemtade från sjelfva demonstrationens egen natur. De förra, tyckte han, blottade omotsägligt, att allt demonstrerande, ensamt taget och användt i afsigt att derigenom tillvägabringa ett filosofiskt förnuftsystem, ytterst leder till fatalism och atheism; hvilken föröfrigt, efter omständigheterna, kan yttra sig i flerahanda skepnader. De sednare ådagalade tillika, att

all demonstration endast kan gifva en medelbar visshet, hvilken, om den vill vara ärlig, sjelf förutsätter en omedelbar. Denna, såsom ovilkorligt förutsättelig, kan icke vara genom demonstration gifven; den är nemligen, såsom omedelbar, sjelf den högsta vissheten, och alltså ej grundad på någon ännu högre, hvarur den skulle genom bevisning kunna härledas. Men är då en sann, och framförallt moraliskt och religiöst profhaltig förnuft-betraktelse af vårt inre och yttre lif omöjlig? Nej! Vi äga, i vår själs innersta, en personlig grund-förnimmelse af något omedelbarligen visst, hvars verklighet bekräftar sig derigenom att man lefver den. Denna förnimmelse är en från själens väsende oafskiljelig erfarenhet af det vissa i allt, hvad förmedelst denna erfarenhet framställer sig såsom verkligt, och alltså af det vissa i detta verkligas trenne slag: ett kroppsligen verkligt, såsom grund för vår öfvertygelse om de utvärtes tingen; ett andligen verkligt, såsom grund för vår öfvertygelse om den invärtes öfversinliga verlden, om friheten och dygden; ett guddomligen verkligt, såsom grund för vår öfvertygelse om Gud, d. v. s. ett med oss och vår verld ingalunda sammanblandeligt, men i båda sig meddelande ur-individuum, för förnuftet obegripligt, men icke dessmindre urbildligt för alla dess ädlaste föreställningar och krafter. Det erkännande af verklighet och visshet, hvari denna grundförnimmelse uttrycker sig, är fördenskull icke ett vetande, i detta ords vanliga logico-mathematiska bemärkelse; det är en tro. Dermed betecknas här en uppfattningsakt, hvars evidens icke är diskursiv, utan omedelbart perceptiv (och just derigenom tillförlitlig). Denna tro är alltså en inre förnuft-varseblifning eller förnuft-skådning, såframt man med «förnuft» menar menniskans sinne för det öfversinliga. Hvad hon uppfattar, är en i och för detta sinne evigt fortgående handling, hvarigenom det verkliga och sanna, som annars alltid skulle förblifva oss ouppenbart, kan af oss såsom uppenbaradt förnimmas. En guddomlig uppenbarelse, i förnuftet och förnuftverlden, är således all vísshets

och kunskaps källa; det eviga innehållet af en till skådning sig uppklarnande känsla, hvilken, i en ursprunglig synthesis med sin tanke och sin ordbeteckning, innefattar det sköna, det goda, det visa, och innefattar dem såsom oskiljaktiga egenskaper hos all själsskönhets guddomliga urbild. Den största likhet, som menniskosjälen kan äga med denna, består i en öfversvallande oegennyttig kärlek, som, i trots af all diskursiv kunskaps torftighet och vankelmod, bjuder oss erkänna äfven det obegripliga, såsnart det öfverensstämmer med denna kärleks fordringar. Just genom detta erkännande grundlägges medvetandet af vår varelses sedliga, öfver all natur-varelse upphöjda värdighet; ett medvetande, som derigenom, att dess real-innehåll aldrig kan i mathematiskt nödvändiga förståndsbevisningar upplösas, har förtjensten af en genom böjelse och frihet förvärfvad vishet. Den filosofi, som utgår från en sådan känsla och ett sådant erkännande, är sjelfnödvändigt theistisk; den närer sig nemligen oupphörligt af ett guddomligt bistånd, ett meddelande, underbart, men som kan af enhvar erfaras — en sanningens födelse i oss genom öfvermensklig kraft. Derföre fäster hon ock, med älskande vördnad, en synnerlig uppmärksamhet vid christendomens positiva grundläror; emedan dessa innehålla ett med henne nära beslägtadt, af den högsta sedliga skönhet och förträfflighet omstråladt *analogon*.

Af detta i största korthet anförda inses lätteligen, huru mycket djupare Jacobis blick hade inträngt i den lifvande medelpunkten af allt real-medvetande; hvilken tvifvelsutan är den enda rätta begynnelsepunkten för all spekulativ real-kunskap. Jacobi felade hufvudsakligen blott deruti, att han i sjelfva begynnelsen anticiperade slutet: icke på det vis, hvarmed nödvändigt hvarje systematisk grundtanke innebär en slik anticipation; utan på det vis, att han ej vetenskapligt utvecklade, hvad ur begynnelsen följer, och hvarigenom ett verkligt slut kan tillvägabringas — d. v. s. ett sådant, som i en fullfärdig gestalt framvisar begynnelsetankens hela konkreta

lifsrikedom. Honom syntes, att försöket till en dylik utveckling skulle återföra demonstrationens vanliga förvillelser. Stark i polemisk dialektik, men svag i positiv eller thetisk, kunde han ej höja sig till något begrepp om en annan art af vetenskaplig utveckling, än det vanliga bevisandet. Han förleddes deraf att i sin strid mot den absoluta idealismen, eller den så kallade identitetsläran, förblanda dennas genetiskt-intuitiva method med gängse logikaliska. Det förblef honom omöjligt att förstå rätta betydelsen af denna högre eller fullständigare idealism, som hade till sig upplyftat och inom sig sjelf upptagit den sig dittills motsatta realismen, samt numera konstruerade filosofiens objekt i en förnuftlifvets sjelfåskådning, der förnuftets idé uppfattades såsom identiskt varande både förnuftets och verldens, eller såsom den intellektuala (och dymedelst intelligibla) formen af bådas guddomligt urbildande enhet. Jacobi förmådde aldrig i denna lära se något annat, än en på idealismens nyss förutgångna transscendentala skepnad verkställd vidunderlig inympning af Spinozas tänkesätt. Väl skiljde hon sig derifrån ganska bestämdt redan i sina aldraförsta satser; begriper man blott hvad hon kallade den eviga enhetens «eviga form» (eller den så mycket ompratade «subjekt-objektiviteten»), så inser man, huru hon, då hon i en oändlig subjekt-objektivering sätter lifvet eller lifvets allmänna egenskap, anser det öfverallt uppenbara ett evigt som förnimmer sig, bestämmer sig och afbildar sig, samt alltså ett evigt, som innerst är förstånd, vilja, frihet, skapande och ordnande sjelfmeddelning. Väl hade idealismen, sedan den på sådant vis uppstigit från blott transscendental till absolut, derigenom i sjelfva verket förvandlat sig till det vetenskapliga förmedlingsmoment, hvarigenom en filosofisk theism kan, såsom sådan (eller såsom icke blott postulerad), utbilda sig ur den visserligen riktiga öfvertygelse, som genom en högre art af erfarenhet finner sin grund i en högre art af förnuft. Väl var det just nämnda moment, som Jacobi hade uraktlåtit, och hvars för-

summande gör äfven honom, i en icke ringa mån, skyldig till klandret för *ignava ratio.* Men detta identitetslärans innersta förhållande till sin egen, misskände han alldeles. Skälet var, att då han, å sin sida, qvarstannade på ståndpunkten af sin spiritualistiska sensualism, inträffade deremot å andra sidan, att begreppet så väl af det förnuft, hvilket är den högre erfarenhetens seende och inseende förnimningskraft, som ock af denna erfarenhet sjelf, blef en tid bortåt fattadt och framställdt mest från sin formala eller abstrakt intellektuala sida. Härigenom bekom identitets-lärans egen första gestalt det utseende, att ännu till hälften vara blott en grundligare rationalism, än den Jacobi dessförinnan hade bekämpat. Detta åter var det oundvikliga, det af sammanhanget mellan filosofiens alla äldre skepnader förutbestämda öfvergångsvilkor, hvarmedelst omsider, ur den Fichteska reflexions-idealismen, en positivare, en mera lefvande och lifvande forskning skulle kunna framgå och frigöra sig. Icke sällan hörde man Jacobi sjelf tala om filosofiens pligt att utbilda själens ursprungliga varseblifning till en ren och allsidig uppfattning; men i verk och gerning inskränkte han hennes värf till det negativa, att polemisera mot alla försök till egentligen vetenskaplig förnuftbetraktelse.

Allt detta, sammantaget, gaf honom en ursäktlig, men beklagansvärd anledning att till alla delar, oaktadt sitt stora snille, missförstå Schellings lära så, som den stora hopen det gjorde. Af honom blef fördenskull, i hopens ögon, sanktion gifven åt alla de beskyllningar, dem man ännu här och der hör upprepas, änskönt de redan genom hennes första satser äro vederlagda: att hon ville ur menniskoförnuftet, såsom sådant, *a priori* deducera lifvet och universum; att hennes absoluta idé var den tomma logiska är-kopulan, eller det absoluta intet; att hon vore blott natur-filosofi; att hennes framställningar på det mest ologiska sätt förenade det sig sjelft motsägande o. s. v. Derföre skulle han äfven lika helt och hållet missförstå hennes sista och ännu fortvarande utvecklings-

period, der hon, just i följd af sina föregående evolutioner, börjat sitt af dem förberedda uppstigande från absolut idealism till absolut theism. Den skrift *), i hvilken gryningen af detta uppstigande först framstrimmar, uttydde han derföre så, som drefves der hyckleri med theistiska satser och christligt klingande utlåtelser, för att maskera systemets naturalism eller hedendom och hos godtroget folk förskaffa det ett bättre rykte. Den förutgångna hedendomen må gerna medgifvas: men det var en platonisk hedendom, i hvilken den christliga verldsåsigten anades och förbereddes, och detta, såsom vi hoppas, till ännu närmare förtrolighet med det i christendomen guddomligt positiva, än den han sjelf förmådde uppnå. Denna naturalism var alltså af helt annan art, än det «*Système de la Nature*», som innehåller qvintessensen af de fransyska encyklopedisternes visdom, och som tycktes, i all sin vederstygglighet, spöka för Jacobis inbillning, hvargång han hörde namnet «naturfilosofi». Härtill bidrogo ock de misstag om identitetslärans grundbegrepp och åsyftning, som genom Oken, med flere, utgingo ur Schellings egen skola. Till sådana måste vi äfven räkna det, som af dem alla är det skarpsinnigaste och lärorikaste, men hvaraf Jacobi upplefde blott begynnelsen, och hvarom i Leopolds skrifter intet slags kännedom förmärkes. Vi mena Hegels jätteförsök att gifva den absoluta idealismen dialektisk och systematisk fulländning; hvars resultat, i stället för en absolut theism, blifvit en absolut rationalism — eller en rationalism af fullkomligare art, än hittills någonsin funnits. Att den uppkommit genom fasthållande och ensidigt utbildande af identitetslärans äldre skepnad, torde rec. vid ett lägligare tillfälle kunna visa.

Bland de många, som af Jacobis ovilja mot Schelling funno sig hugsvalade, var äfven Leopold **); hvars bekantskap

---

*) Schellings «Philos. Untersuch. über d. Wesen der menschl. Freiheit.»

**) Se t. ex. sidd. 158, 159 af hans Stycken om Schellingska filosofien.

med Jacobi föröfrigt skulle tyckas inskränka sig till denna gemensamhet i polemisk riktning, om de icke i ännu en karakteristisk åsigt särdeles noggrannt öfverensstämde. — Men för att afgörande framvisa hans slutliga ställning dels till de skottska tänkarne, dels till Jacobi, dels till den filosofi mot hvilken han stridde, vilja vi här låta de väsendtligare af hans sednaste «besinningar» tala med sina egna ord, och så, att de gifva en sammanhängande bild, som kan af en enda öfverblick omfattas. Härvid äga vi att hufvudsakligen vända oss till de redan nämnda *Stycken ur doktor Godmans portfölj*; hvilka i Fjerde Bandet, under den gemensamma öfverskriften: *Filosofiska Fragmenter*, sammanfatta: I. *Doktor Godmans bref*; II. *Morgonpromenaden*; III. *Om realitet af kunskap i filosofien*, i fyra stycken: 1) Med särskildt hänseende till den kritiska filosofien; 2) Realitet af kunskap, med hänseende till filosofien i allmänhet; 3) Min tro om det menskliga förnuftet; 4) Filosofiens stora prisfråga; slutligen IV. *Bihang om känsloprincipen*, i (sex) Bref från doktor Godman. — Förf:s lära, sådan den här blifvit framställd, är denna:

«Hvad utgör filosofiens sanna ändamål? Svar: menniskans stora angelägenhet består i frågan om hennes totala bestämmelse, och hvad hon, i afseende derpå, har att tänka, göra och hoppas. Icke blott ett det mäktigaste naturbehof tvingar henne att bekymra sig härom; men äfven den högsta rättvisa fordrar, att hon deri må kunna komma till ett tröstande resultat. I denna undersökning ingå nödvändigt frågorna om den yttre verldens natur och menniskosjälens; om en Gud och ett tillkommande; eller, rättare sagdt, utgöra sjelfva hufvudämnet. Hela den menskliga varelsens värde och väl beror af dessa frågors upplösning; och det är till deras afgörande på ett sätt, som ger seger och trygghet åt våra högsta interessen, som filosofien egentligen behöfves. — Man måste tillstå, att hon aldrig kan vara mer utblottad på medel dertill, än i kritiska filosofien och naturfilosofien. På ett något olika sätt

förhåller sig tvifvelsutan med den äldre filosofien *). Lärorna om själ och Gud och odödlighet äro af henne icke blott på fullt allvar antagna, utan äfven styrkta och bekräftade genom alla de grunder, som blotta spekulationen kunnat förse henne med. Men hon behandlar dessa höga föremål alltför mycket såsom blotta föremål för kunskap och naturforskning; erkänner ej någon annan visshet än bevisningens; påstår sig äga den, och bekymrar sig om ingen annan, som i vidrigt fall kunde ersätta denna. Derföre, sedan bevisningen måst erkännas omöjlig, är denna filosofi, i afseende på godtgörandet af sina förbindelser, lika så insolvent, som de begge nyare.»

«En sann filosofi bör vara mindre kunskaps- än visshetslära; mindre hafva till föremål vetlystnadens förnöjande, än menniskoandens upplyftning genom höga öfvertygelser och tröstande hopp; icke låta de sublima lärorna om Gud och själ och odödlighet bero af huru spekulationens resultat utfalla, utan tvärtom begynna med att antaga dem, såsom ovilkorligt förutsatta genom deras oumbärlighet för menniskovarelsen, och blott göra till sitt kall att styrka och stadfästa dem genom alla det djupa besinnandets grunder; ändtligen för alltid försaka anspråket på det slags obegränsade och derföre omöjliga naturkunskap, som vi kalla bevisning, och i stället blott ur den menskliga sinnesnaturen framleta grunderna till en annan för oss möjligare visshet, och som ersätter den förra, nemligen öfvertygelsens. — I anseende till naturmaktens mening med menniskovarelsen, måste filosofien nödvändigt (?) vara en af delarne: kunskap eller tänkesätt; och då hon omöjligen (?) kan vara det förra, måste hon ofelbart vara det sednare. Men allt tänkesätt, i sin rätta bemärkelse, är af moralisk natur, d. v. s. uppkommer från en moralisk förbindelse dertill, och har derigenom en ännu högre grund, än den skulle äga genom blotta spekulationsgåfvan. Ty denna, bunden vid tingens nödvändiga natur-

*) Enligt förf:s visliga förklaring på flera ställen, den Leibnitz-Wolfiska; hvilken han sid. 306 stämplar till «realism».

förhållanden, måste steg för steg framleta sig från naturföljd till naturgrund, eller tvärtom; och kan hvarken omfatta hela kedjan deraf, eller ännu mindre uppsvinga sig en hårsbredd öfver den ofria naturen (?). Deremot grundar sig det moraliska tänkesättet alltid omedelbart på den högsta lagen för allt, lagen för fri verksamhet. Härifrån möjligheten af en annan visshet än bevisningens, och som kan ersätta dess brist.»

«Det gifves en möjlig grundlighet och en (för oss) omöjlig. Den förra uppkommer af sammanlagda skäl, hemtade från förnuft, moralitet, menniskobehof, total sammanstämmelse o. s. v. Den stöder sig icke på kännedom af sjelfva tingens natur, utan på vissa sidogrunder, vissa fordringar af vår egen sinnesnatur, under det att den djupa gemensamma botten för alltsammans alltid förblifver undangömd. Emellertid känna vi, att vi kunna med trygghet bygga på dessa sidogrunder, och kunna derigenom åtminstone komma till öfvertygelsens visshet, om ock ej till bevisningens. Det andra, fullkomligare slaget skulle bestå i en verklig naturkunskap om de osinliga föremålen, vare sig medelbar genom förnuftsslut, eller omedelbar genom direkt intuition; men som genom bägge sättens omöjlighet blir sjelft omöjligt. Hvarifrån kan väl en sådan allkunskap härleda sig, och hvar finnes hennes grund? Icke i erfarenhet, hvilken utgöres helt och hållet af våra sinliga förnimmelser; icke i förnuftet, hvars hela materiella innehåll likaledes utgöres af sinlig erfarenhet, och hvars giltighet, utom den, beror på huru långt man får sträcka giltigheten af erfarenhetens allmänna vilkor, d. v. s. af våra ontologiska begrepp. Återstår alltså blott den åberopade intellektuella åskådningen; om hvilken jag väl ville fråga, huru den kan af någon sann tänkare nämnas med allvarsamt ansigte?»

«Den menskliga tankevarelsen, bestående af föreställningar, begrepp, slutsatser, och likasom sväfvande mellan tvenne verldar, den kroppsliga och den öfversinliga, kan ej känna hvarken den länk, som förenar det yttre objektet med före-

ställningen, eller den, som sammanbinder slutsatsen med det öfversinnliga föremålet; kan således aldrig hafva ett immediat förnimmande af någondera, och derföre ej heller någon realkunskap i den strängare bemärkelse, att våra begrepp och föreställningar hafva verkligt motsvariga föremål, och att föremålens verklighet låter sig med osviklig visshet rönas. Begäret att upphöja filosofien till vetenskap, d. v. s. till bevisad naturkunskap, utgör arfsynden i alla systemer, och för syndens skull är döden kommen öfver dem. Visserligen gifves, i vanlig förståndsmening, en bevisad naturkunskap . . . men med filosofien förhåller sig annorlunda . . . Hennes tvenne första frågor äro och måste (?) vara: äro de yttre, sinnliga tingen verkligen till? den andra: har förnuftet någon minsta giltighet om öfversinnliga föremål? Men till visst svar på dessa frågor skulle fordras förmågan att, från första punkten af all ursprunglighet, följa naturen, med ett omedelbart förnimmande, i hela dess utveckling af real eller phänomenal tillvarelse. Visserligen har filosofien, för att genomtränga hemligheten, gjort alla försök och antagit alla skepnader . . . men hvad har uppkommit af alla dessa kraftyttringar? Hypotheser, systemer . . . men kunskaper utöfver den allmänna menskliga förståndsgränsen, smickrom oss ej deraf.»

«Förnuftet, såsom blott tankegåfva, har blott i sin första grundsats, kontradiktionsgrunden, en princip som innebär absolut nödvändighet och synes vara förnuftets egen. Denna förnuftets formella princip utgör hela det menskliga tankespelets innersta grundpunkt. Alla i menskliga förståndet inneburna reella grundsatser, som medföra nödvändighet, — jemväl sjelfva kausalitetslagen, — utgöra deremot intet annat än ett utdrag, en summa summarum af sinnlig erfarenhet. Men då all slutgåfva består endast i en beständig återkomst till motsägelsegrunden och dess användning, så är sjelfva förnuftet ingenting annat, än en blott logisk förmåga, tom på allt slags eget materiellt innehåll, och som först erhåller det genom sin användning på föremål gifna i erfarenheten. Redan i och

genom förnuftets första princip finna vi alltså dess natur angifven och dess gränsor utstakade. Således, då förnuftet i sin subjektiva ursprunglighet är blott den logiska gåfvan att uppfatta, jemföra och bedömma gifna föremål, så förutsättes tydligen i och genom sjelfva förnuftets begrepp äfven en viss omgifning af föremål att uppfatta, jemföra och bedömma: d. v. s. erfarenhet .... Alltså kan ock förnuftet hvarken till sitt verkliga innehåll vara annat än en i begrepp och omdöme uppfattad erfarenhet, eller till sina gränsor sträcka sig längre, än den och tillämpningen af dess allmänna naturvilkor. Vår enda kunskapskälla är: förnuftet användt på erfarenheten. En princip för tänkandet, liksom sjelfva tänkandet, kan ej hafva annat än blotta begrepp till närmaste föremål; tingen sjelfva kunna ej ingå i tänkandet, utan såsom uppfattade af föreställningen och derifrån förvandlade i begrepp. Icke heller kunna sjelfva begreppen uppfatta och innehålla mera af tingen, än af och genom erfarenheten verkligen meddelas åt det sinnliga förnimmandet. Hvad derutöfver må finnas i tinget eller angå det ... kan af oss hvarken med empirisk eller apriorisk ovedersäglighet kännas.»

«Möjligheten af någon kunskap utöfver det omedelbara förnimmande, hvars egen objektiva sanning utgör sjelfva den första fordringen, förutsätter, såsom de enda vilkoren för menskligt vetande: vår erfarenhets verklighet, våra förståndsgrunders absoluta giltighet (deras giltighet såsom lagar för all natur), samt en aldrig afbruten logisk riktighet i tankens användning. Men dessa tre fordringar utgöra, i sanning, tre ganska hårda vilkor... De bägge första i synnerhet, när och huru skall man, i anseende till dem, kunna påstå sig fullt upplyst och tryggad?»

«Men det torde, utöfver hvad vi kalla förnuft, finnas i menniskosinnet en djupare grund, som behöfver anlitas. Se här filosofiens stora prisfråga, som väl knappast någonsin (? ? ?) blifvit framställd: finnes i menniskosinnet någon princip till kunskap, som ersätter förnuftets otillräcklighet? och, med

tillägg af denna princip till förnuft och yttre erfarenhet, hvad blir ändtligen filosofien? — En sådan princip finnes. Till vissheten om Gud, Försyn, Odödlighet, hvarom man aldrig ägt någon egentlig bevisning, och likväl beständigt en allmänt fortfarande öfvertygelse, har naturen träffat en bättre inrättning, än den hon skulle vidtagit genom blotta tankegåfvan. Då bevisningens visshet fordrar en utforskning af hela allhetens bottenlösa djup, kan öfvertygelsens visshet uppkomma af några få hufvudskäl, eller från någon enda oss närmare kännedomsgrund . . . En sådan oss närmare grund äga vi i denna inre, underbara sinnesdaning, som ger oss, genom känslans erfarenhet, uppenbarelser af det absolut förträffliga i Förnuftet, Godheten, Rättvisan. Ty blotta känslan af det högst vördnadsvärda i dessa egenskaper, tvingar den oss ej att icke allenast tänka oss dem såsom ovilkorligt förenade med den ursprungliga allkraften, men äfven hela naturplanen såsom ett ofelbart uttryck deraf? Ur denna enda grund följer allt.»

«Förnuftet kan ej dömma om värdet af någonting, utan genom dess tjenlighet till ett ändamål, aldrig om sjelfva ändamålets godhet. Hvad som i sig sjelft är godt och förträffligt, utan vidare afseende på något annat, det äger förnuftet ingen förmåga att utröna; det måste genom känslan kungöras oss, hvars omedelbara vittnesbörd derom alltid åtföljer hvarje sådan föreställning. . . . För det högst värderliga gifves en dertill motsvarig känsla, som genom sin natur medför vittnesbördet derom, och förenar med samma föreställning alltid ett och samma vittnesbörd. Sådana föreställningar äro de af förnuftet, godheten, rättvisan i deras högsta fullkomlighet, hvilka känslan alltid förkunnar såsom tillika det af allt högst förträffliga, d. v. s. det högst vördnadsvärda. Men har känslan först uppenbarat för oss detta, så gör tankegåfvan oss sedan en ej ringare tjenst genom sin uppfattning af denna känslans erfarenhet, och sina derpå byggda vigtiga slutföljder . . . Då föranlåtas vi genom sjelfva förnuftet, och liksom tvingas,

att anse såsom nödvändigt gällande, äfven för sjelfva den ursprungliga verksamheten, den inom våra egna bröst sig yttrande moraliska gerningslag, som ej skulle förbinda, om den icke genom det högst vördnadsvärda i förnuftet, godheten, rättvisan (hvilka utgöra dess väsende) förkunnade sig såsom absolut lag för all fri verksamhet. En sådan lag låter då tänka sig såsom en naturvilja, identisk med sjelfva den högsta ursprungligheten; ett högsta förnuft m. m. blifva nu ovilkorliga förnuftsslut, och vi finna i den ursprungliga principen till allt ett subjekt, hvarmed vi ej tveka att förena dessa högsta predikater i en och samma absoluta tillvarelse.»

«Filosofien skall aldrig framtränga till upplysning om det helas bestämmelse och vår egen, förr än hon till förnuft och yttre erfarenhet lägger äfven denna inre erfarenhet, som vi äga genom känslans uppenbarelser af det absolut förträffliga . . . Till egentlig bevisning kan filosofien härigenom ej komma; men till det, som ersätter den, öfvertygelse . . . Bägge dessa olika slag af visshet grunda sig på hvad som medför anseende af absolut nödvändighet; men det ena på det natur-absoluta, d. v. s. de ytterst nödvändiga vilkoren för all möjlig existens . . . det andra deremot på det oss närmare moral-absoluta, d. v. s. högsta lagen för all fri verksamhet, hvilken omöjligen kan vara annan, än den som blifvit oss genom vår egen sinnesdaning uppenbarad . . . Det är omöjligt, att moral-naturen icke skulle vara, i hela sin sanning, den samma som hos oss; omöjligt, att förnuft, godhet, rättvisa skulle genom någon oss okänd högre fullkomlighet, och i förhållande till den, förlora deras absoluta värde, och antingen icke finnas hos den högsta principen för allt, eller icke utgöra de högsta vilkoren, hvarefter det hela bör dömmas.»

«Se här principen för all oss nödvändig filosofi, sådan, hvarom naturen sjelf dragit försorg: en princip, som redan i förhand bestämmer våra begrepp om hela naturförhållandet efter den högsta af alla lagar, den, hvilken vi bära inom oss sjelfva;

en princip, som, genom sin outplånliga närvarelse i menniskosinnet, ensam bibehållit verlden vid alla stora sanningar, midt under spekulationens mångfaldiga förvillelser. Den uppgifna stora frågan torde härigenom finna sig temligen besvarad . . . De för samfundsväl och menniskotröst oumbärliga sanningarne böra ej, efter som det vill bäst lyckas, få blifva eller icke blifva en följd af vetenskapliga undersökningar. Filosofien bör tvärtom begynna med att antaga deras oumbärlighet, och att göra dem till sjelfva det förut bestämda mål, hvartill hon har att utleta den klaraste förnuftvägen. Resultaten böra således här vara gifna och erkända innan undersökningen. Besynnerligt i sanning! men ingenting är mera ofelbart. Ty de utgöra i grunden ingenting annat än en åsigt, grundad på vårt högsta behof, våra heligaste känslor och tingens ofelbara öfverensstämmelse till ett stort moraliskt syftemål.»

«Hvad blir då således filosofien? Icke vetenskaps-, utan vishets-lära. Hon har ej kunskaper till föremål, utan såsom grunder för tänkesätt. Hon angår ej ämnen för forskning utom kretsen af våra moraliska förhållanden. Geometrien är ej filosofi. Inom denna krets har hon ej att först upptäcka sanningen, utan att blott upplysa och bekräfta den. Sträfvandet efter en allkunskapslära må kallas djup forskning, äkta metafysik, hvad man behagar, blott ej filosofi. Men hvarken den äldre eller den nyare spekulationen medgifver, utom och jemte förnuftet, någon annan och deraf oberoende kännedomsgrund, sådan som moralkänslan: tvärtom härleda bägge sjelfva vår moraliska natur ifrån blotta förnuftsbegrepp. Med undantag af några särskilda tänkare, som lemnat en viss större uppmärksamhet åt denna sinnesprincip, befinner den sig ytterligt misskänd och uraktlåten . . . Så bör det ej förblifva. Den menskliga sinnesnaturen måste tagas hel, och ingen vigtig del deraf förnekas. Filosofien har hittills alltid inskränkt och förminskat sig till en blott tankenatur, i stället för att utgöras, liksom det sunda förståndet, af hela menniskosinnet: begrepp och känsla tillhopa.»

«Sjelfva förnuftsgrunderna, oaktadt all bristande kännedom af tingens innersta naturgrunder, vinna en ny styrka genom dessa känslans uppenbarelser inom oss, så långt nemligen sjelfva naturtingen måste, af moralisk nödvändighet, d. v. s. i stöd af den högsta tänkliga lag för allt, förhålla sig på ett visst sätt och icke annorlunda. Otvifvelaktig är således t. ex. andra varelsers tillvarelse jemte oss, och dermed en verlds utomkring oss, då så väl pligtbuden, som deraf beroende egenskaper af dygd eller brottslighet, skulle den förutan icke vara annat än ett skuggspel, uppfördt för oss af vår egen inbillning, och ovärdigt naturmaktens höghet och allvar.»

«Men ligger ej denna princip, såsom grundad på känslan, inhöljd i dess töcken? Kan den till klarhet utvecklas? . . Jag påstår för känslan, d. v. s. för vår inre erfarenhet, samma rätt och stämma i filosofien som för vår andra kännedomsgrund, den yttre erfarenheten, likväl då först, sedan hon blifvit legitimerad genom pålitlig undersökning om hennes natur och innehåll. Jag inser ej, hvarför känslan icke skulle kunna till en viss grad i begrepp uppfattas . . . All känsla, som är hos menniskan allmän och likställig, kan genom tjenligt uttryck mer eller mindre tydligen betecknas; kan i ett förnuftsslut, genom tecknet som återkallar den, sammanbindas med begreppen, och på sådant sätt ingå i en fullkomligt klar tankeföljd.»

«Visserligen har äfven denna princip aldrig kunnat föra oss till någon sådan kunskaplig visshet, att motsatsen, i sträng logik, upphäfves. Men borde den kunna det? En ny fråga, och säkert en af de vigtigaste. Är ändamålet med oss upphöjelsen till moralisk värdighet; ligger denna i tänkesättet, och måste detta till en stor del vara vår egen förtjenst: borde då naturen göra föremålen derför och grunderna dertill lika så tankesäkra, som en geometrisk demonstration? Bevisningen, som tvingar medgifvandet, hindrar det att vara förtjenande. Ett medvetande om förtjenst åtföljer verkligen

öfvertygelsen om de stora moraliska sanningarne, ehuru obevisliga, och deremot ej vissheten om de matematiska. Hvarifrån kommer detta? Derifrån, att vi uti våra grundsatser och vårt handlingssätt förblifva trogne det högsta och ädlaste i våra föreställningar, oaktadt det mörker som omhöljer oss, och de tvifvelsmål som uppresa sig deremot. Detta är kraft och värde, strid och seger, det vill säga föga förtjenst. Sinnet triumferar deri, förtröstande på naturens sannfärdighet i sin egen inre känslolag, utan bekymmer huru undersökningen om tingen sjelfva må utfalla. Till denna moraliska höjd kunde naturen ej på annan väg föra oss. Beklagom oss då ej öfver en inskränkning, som sätter oss i möjlighet att förvärfva det högsta af alla dödlighetens värden: den moraliska segerkraftens. Tilläggom, att denna inskränkning är i grunden mera skenbar än verklig, då den bristande vissheten ersättes genom en ännu högre, som vi med allt skäl kunna kalla, med Popes uttryck, *the God within the mind.*»

Jemförelsen med de tänkare, hvilkas synpunkter vi förut kortligen angifvit, är nu lätt att verkställa. Öfverensstämmelsen i det hela kan ej nekas; likheterna i det särskilda äro påtagliga. Ännu flera hade kunnat företes, om utrymmet det tillåtit. Genom konseqvent utveckling kunna dock sådana föranledas af den inre gemensamheten i sinnesart och allmän åsigt, utan att man derföre bör draga den tänkandes sjelfständighet i tvifvelsmål. Således påstå vi ej att Leopold afskrifvit dessa själsförvandter, eller att han i sitt förhållande till dem är endast eftersägare. Allvaret är dertill alltför hjertligt, koloriten alltför varm, stilen, i sin ädla enkelhet, alltför natursann, utom det att en mängd smärre karakteristiska drag omisskännligt tillhöra honom sjelf, äfvensom tillämpningarne på filosofiens nuvarande tillstånd. Blott två omständigheter förekomma oss härvid klandervärda: föregifvandet af det «nya», det oerhörda, det aldrig förr framställda i «prisfrågan» och dess besvarande; samt den förnäma flygtighet, hvarmed motsatsen antydes i dessa ord: «några särskilda tänkare» hafva

deråt «lemnat en viss uppmärksamhet.» Med samma ton tilllägger han, i afseende på möjligheten att «legitimera» känslan genom en undersökning om hennes natur, att den blifvit af «en Hume, en Smith och andra, till vissa delar, ådagalagd.» — Föröfrigt har den skepnad, hvari denna moralkänslolära här uppträdt, all rätt till aktning. Underlägsen Jacobis genom brist på den högre poetiska anda, som yttrar sig i religiös skönhet, öfverträffar den likväl Skottarnes genom en viss mera estetisk nuance af den gemensamma grundtankens behandling. Särdeles öfverträffar den, så till innehållets klarare uppfattning, som (i följd deraf) till framställningens dialektiska reda och sammanhang, allt hvad förf. sjelf dittills i filosofisk väg meddelat. Med desto lifligare nöje har rec. gjort det utdrag, som, i anseende till tankehalt, innefattar det bästa, det redbaraste af Leopolds samtliga skrifter. Äfven hans mest nitiske beundrare, i fall de sjelfve läst och förstått hans filosofiska afhandlingar, skola vitsorda, att detta utdrag blifvit gjordt på ett samvetsgrannt, ja vänligt sätt. Åtskilliga mindre välbetänkta utfall, såsom t. ex. dokt. Godmans påståenden att universiteterna «äro egentligen inga anstalter för yttranderättens frihet», och att styrelsen bör föreskrifva, hvad man i filosofien bör vid dem föreläsa och lära, har rec. derföre, af omsorg för intryckets renhet, förbigått.

Hvad emot förf:s slutframställning af sin filosofi kan anmärkas, är, i sjelfva verket, redan i anledning af hans föregångare anmärkt. Olika vore förhållandet, om han i det omtalta «legitimerandet» af känsloprincipen hade verkligen tagit ett steg framåt; eller om han i någon egentlig måtto hade, längre än de, inlåtit sig i «de antagna sanningarnes styrkande och stadfästande genom det djupa besinnandets grunder.» Men han inskränker sig, liksom de, att fordra det; och i att bestämma denna fordrans egentliga riktning, har Jacobi lemnat honom långt bakefter sig. Leopold har icke fört utvecklingen af sin åsigt så långt, att någon tydlig föreställning är möjlig, huru derur ett system af fullständig verlds-

betraktelse skulle kunna frambildas. Hade han gjort försöket, så är sannolikt, att ur hans flerfaldiga premisser hade följt ett genom känsloprincipen ganska löst sammanhållet amalgama af Lockisk psychologi, Cartesisk dualism och — Fichtisk idealism. Till den sista (visserligen alldeles emot förf:s egen förmodan) gränsa nemligen herdt nära sätten att deducera giltigheten af vår tro på Gud ur vårt medvetande af fri verksamhet, äfvensom giltigheten af vår tro på andra varelsers och en yttre verlds verklighet ur de pligtbud, som i samma medvetande förekomma. Med undantag af dessa båda vinkar, har han sparat sig mödan. Han har blott yrkat, hvad vi för ingen del bestrida, att en moralisk känslo-nödvändighet drifver oss till antagandet af de stora sanningarne Gud m. m.; att ingen filosofi kan upptäcka, utan endast upplysa dem; ändtligen, att den känsla, i och för hvilken de först meddela sig, icke bör ur filosofien uteslutas. Hvad vi härvid ogilla är endast det myckna beröm, som den (här så kallade) äldre filosofien, hela boken igenom, uppbär för sin förtjenst att hafva antagit dem, under det den nya, likaledes hela boken igenom, ganska hårdt beskylles för brist på vilja dertill. Såsom den förras representanter nämner han oftast Leibnitz och Wolf, stundom äfven Locke, Condillac och Bonnet; på ett ställe bifogar han jemväl «en del af encyklopedisterna.» Men hvilken allvarsamt menande filosofi har ej velat antaga dessa sanningar? Svårigheterna begynna först vid det af förf. sjelf overkställda «bestyrkandet genom de djupa besinningsgrunderna», d. v. s. just vid det, som gör filosofien till filosofi, och utan hvilket hon är endast vanligt menniskoförstånd, eller — i bästa fall — religion. Det är oförnekligt, att hvarken den kritiska eller den transscendentala idealismen insåg någon (nb. spekulativ) tänkbarhet af en personlig Gud och en personlig själsodödlighet, och att äfven identitetslärans första gestalt i samma hänsigt kämpade mot förvirrande brydsamheter. Men det borde hafva synts honom troligt, att sådant icke kom af brist på vilja, utan af

brist på förmåga, emedan man, såsom Lessing hade utlåtit sig till Jacobi, «wollte sich alles vernünftig ausgebeten haben.» Man säge nu hvad man vill om försöken att med en theori, som lutar antingen åt dualism eller pantheism, förena moralens och religionens oafvisliga kraf, så borde åtminstone den ursäkt, som förf. vill göra gällande för encyclopedisterna, «dessa förträfflige män», fått gälla äfven för Kant, Fichte och Schelling, hvilka dessutom, i lågande nit för det eviga, guddomliga och sedliga, voro helt andra män än de nyssnämnde.

Föröfrigt erkänna vi gerna, att genom det hela går en riktig aning af ett högre syftemål för filosofien än att vara ett slags matematik, använd på själslifvets djupaste och heligaste innehåll. Den filosofiska vissheten och vetenskapligheten är tvifvelsutan, rätt fattad, en annan och en innerligare, en högre, än den geometriska eller logico-matematiska. I en slik formalistisk betydelse är filosofien visserligen ingen kunskapslära om Gud, menniskan och verlden. Men då förf. ömsom säger, att hon är «mindre kunskaps- än vishetslära», ömsom att hon är «icke kunskaps- utan vishetslära», så har han i båda yttringarne orätt. Hon är det sednare, till sitt innersta väsende och sin totalsyftning; men i egenskap af nödvändig inledning och förberedelse till detta sednare är hon det förra. Vi klandra ej, att förf. gör filosofiens praktiska intresse till det öfvervägande; blott att han vill göra det till det uteslutande. «Hon angår ej», försäkrar han, «ämnen för forskning utom kretsen af våra moraliska förhållanden.» Än om denna krets just omfattar hela universum? Än om sjelfva det fysiska afspeglar just ett moraliskt, och alltså äfven det för vårt kunskapsbegär aldramest teoretiska (så vida man dermed vill förstå blott hvad som är föremål för vettlystnad) har en praktisk, religiös, ja christlig kärna? Hvad, om sådan vore den så illa beryktade «naturfilosofiens» mening? «Det är ej», säger han, «för oss angeläget att veta, om verlden är gränslös eller begränsad» (han hade kunnat tillägga: eller bäggedera, d. v. s. uttryck af en gränslöshet som oändligt begränsar sig,

— hvilket är naturfilosofiens åsigt), «om tid och rum existera i verkligheten eller blott i vår föreställning, med mera dylikt.» Exemplen äro icke lyckligt valda; vid närmare eftersinning finnes lätt, huru nära den första frågan sammanhänger med det för sedlighet och religion så afgörande bestämmandet af en theistisk eller pantheistisk betraktelse-synpunkt; äfvenså, hvilken vigt en sann föreställning om tiden och rummet*) äger för en verklig tänkbarhet af själens odödlighet, af Guds allnärvarelse och försyn, af hans uppenbarelse i Christus o. s. v. Sammalunda gifves bland de spörsmål, dem man plägar anse för blott och bart teoretiska eller rent metafysiska, intet enda, hvars besvarande icke är innerligen förknippadt med tillfredsställandet af vårt högsta praktiska intresse.

Det är ej svårt att uppvisa den punkt, hvarifrån förf:s missförstående af sin egen aning utgår. Det är den från Cartesii lära i arf gångna dualistiska föreställningen om själ och natur, sammansmält med den lika dualistiska, halft från Locke, halft från Kant hemtade föreställningen om förnuft och erfarenhet. Begreppet om det förra var hos honom inskränkt till hvad han ömsom kallade «blott tankegåfva», ömsom blott «slutgåfva», ömsom «blotta spekulationen», alltså till en enda af förnuftets förmögenheter, nemligen förståndet, — fattadt såsom den ratiocinerande verksamheten af en i sig sjelf tom uppfattningsform, åt hvilken de yttre tingen, genom sinnlig varseblifning, meddelade hela dess innehåll och kunskapsmateria. Hans begrepp om erfarenhet blef, i följd deraf, att denna är det i vår varseblifning sig verkställande intryckandet af nämnda mångfaldiga material, såsom af ett oss ursprungligen främmande yttre, hvilket oinskränkt bestämmer våra föreställningars beskaffenhet och gränsor. Understundom, ehuru ytterst sällan, yppar sig en glimt af riktigare insigt, t. ex. då han säger, att «man måste förstå med förnuftet någonting annat och mera än blotta spekulationen.» Men den försvinner åter, utan

*) Huruvida denna, äfven inom filosofien, ännu är funnen, derom vid ett annat tillfälle.

att qvarlemna minsta spår; och när han öfverklagar, att «man under namn af förnuft låtit känslan löpa in i filosofien, utan att åtskilja hvad som tillhörde henne eller detta förstnämnda», vidrör han ånyo det fullständigare begreppet, med lika frånvaro af all förmodan derom. Ja, när han sjelf omsider uppställer såsom ett högre slag af erfarenhet det inre sinnets varseblifning, antager han att denna har till förnuftet samma dualistiska ställning, som förut söndrade detta från den lägre (eller yttre-sinnliga) erfarenheten. I följd häraf skulle han nödvändigt, alltigenom, förvexla den spekulation, som den «nya» filosofien äskar, med den «äldre» demonstration. Han förbisåg alldeles, att den förra icke är ett sammankedjande af satsbevisningar, hvilka ur varseblifningar leda sig till abstraktioner, eller ur abstraktioner till varseblifningar, i förmening att genom sammankedjandets diskursiva omotsäglighet skapa en real kunskap. All äkta spekulation är en genetisk skådning, visserligen dialektiskt utredd och ordnad, men i hvarenda af sina dialektiska funktioner förutsättande närvaron af en intuitiv förnuftkraft. Denna förklaring begrep han ej annorlunda än att de, som afgåfvo den, påstodo sig äga en genom särskild gudagunst åt vissa utkorade beskärd visionsförmåga, hvarigenom de skådade in i sjelfva guddomens lönligaste djup. Deraf alla hans utfall mot «den intellektuella åskådningen, — denna metafysiska himlagåfva, hvarom Cartesius, Leibnitz, Locke icke haft minsta aning.» Om de tvenne första är denna försäkran alldeles ogrundad: embryon af nämnda åskådning (åtminstone sådan Fichte fattade den) ligger redan i Cartesii *cogito, ergo sum;* och ännu lättare kunde visas, att Leibnitziska monadläran, liksom Platonska idéläran, innerst grundar sig hel och hållen på en sådan förnuft-intuition, ehuru termen hos ingendera förekommer. Att på fullt allvar hålla den «nya» filosofien för uppfinnerska till denna åskådning — som likväl är så gammal, att man hos Indiens tänkare hittar till och med sjelfva termen — är ett af de många profven på förf:s ytliga kännedom af filosofiens historia. Denna åskåd-

ning, rätt förstådd, består visserligen icke i en addition af en tillförene isolerad känslo-princip till dessförinnan lika isolerade förnufts- och erfarenhetsprinciper; men i en sjelfmedveten återställning af alla själsförmögenheters osöndrade verksamhet. Hvad, om hon i detta skick är just det klara medvetandet af den sanning, för hvars antagande äfven Jacobi yttrade sig benägen, att förnuftets allmänna grundform innerst är äfven naturens; att alltså «vår inre sinnesnatur» är just det af «tingens natur» innersta, eller att «det naturabsoluta» är en yttre-sinnlig och lägre manifestation af «det moral-absoluta?» Hvad, om den tvifvelsutan «nödvändiga» tänkbarheten af den i känslan inneburna morallagens identitet med sjelfva den ursprungliga naturmakten, just här bekommer en utväg att «bestyrka och stadfästa» sig, och att jemväl med kunskaps-visshet hänföra hela verldslifvets mångfald i sista instansen till ett guddomligt subjekt af förnuft och frihet? Hvad, om just den filosofi, som grundar sig på skådning af förnuftets grundform och ser denna uttryckt i hela universum (sådan är den omtvistade intellektualskådningens enkla betydelse), dermed ock grundar sig på en lefvande synthesis af förnuft och erfarenhet, — nemligen på den förnuftiga själens erfarenhet af sin idé såsom hela lifvets eller all verklighets? Och sådant är sanna förhållandet, i kraft hvaraf just denna lära, oaktadt hennes föregifna «absoluta förakt för all erfarenhet», är icke blott en förnuftlära, utan enkannerligen en erfarenhets-lära i grundligare bemärkelse än någon hittills det varit. Måhända skulle då namnet «naturfilosofi», om man ville bibehålla det för hennes system öfverhufvud, kunna tolkas med: det för menniskan naturenligaste eller naturligaste sättet att tänka.

Kortligen: förf:s misstydning af sin egen bättre aning, börjar med hans olefvande, och derför jemväl ospekulativa begrepp om förnuft, känsla och erfarenhet. Hvad rec. kallar förnuft, är den förmåga af fullständig förnimning, hvarmed själens osöndrade individualitet erfar, inom och utom

sig, det i allt lif sig meddelande gemensamt verkliga, eviga och urbildliga. Hvad förf. kallar förnuft, är förnuftets blotta logiska egenskap, fattad i abstraktion från alla dess öfriga egenskaper; alltså, hvad den empiriska psychologien plägar beteckna med förstånd. Hvad som i själens tankverksamhet är mera än det i denna abstraktion innehållna, kallar han dels «inre sinne», dels «känsla», och fordrar att hon, hvilken han bland de från förnuftet bortabstraherade egenskaperna prisar såsom den yppersta, skall återställa enheten och helheten af hvad han sålunda sönderstyckat. Härvid medgifver han, att känslan bör, åtminstone «till en viss grad», i begrepp uppfattas, men lemnar oss i fullkomlig villrådighet, huru detta skall tillgå. Dessutom är, genom hans abstrakta sätt att betrakta förnuftet, äfven sjelfva känslan ursprungligen fattad i en abstraktion, der hon utgör ingenting annat än det i själens öfversinnliga riktning instinktartade och (såsom sådant) förståndlösa. Han kan då lika litet — på konseqvent vis nemligen — ur detta förståndlösa utveckla någon begriplig sanning, som Kant — mot hvilken han i afseende härpå gjort flera träffande anmärkningar — förmått ur blotta tankformler utleda det reala i moralitet och pligtförbindelser. När han nu tillika, genom en tredje abstraktion, så afsliter den erfarenhet, som han vanligen menar (den yttre), från den inre, eller moralkänslans, att emellan dem ett oöfverstigligt svalg både antages och stadfästes, så är klart, att denna trefaldiga abstraktion, uppställd genast vid begynnelsen, skall göra allt annat filosoferande rentaf omöjligt, än antingen ett blott postuleradt, eller ock ett, som inskränker sig till populär sedelära. En sådan åter finnes långt för detta, bättre än hon kan af någon popularfilosof åstadkommas, i vår christliga Kateches. — Hvad denna måhända skulle kunna erinra vid det slags «medvetande om förtjenst», som enligt förf. alltid beledsagar öfvertygelsen om de stora moraliska grundsanningarne, vilja vi här förbigå; ty det är i alla fall en skön tanke, som framblänker i hans föreställning, att mennisko-

varelsens »moraliska värdighet» är grundad på medvetandet af en vår innersta tros oöfvervinnliga segerkraft. Sjelfva tanken var föröfrigt, såsom vi ha sett, redan af Jacobi uttalad.

Det är lätt förutsedt huru, från ståndpunkten af nyss beskrifna trefaldiga abstraktion, en kritik af Kant och Schelling, samt i synnerhet af denne sistnämnde, skulle utfalla. Den förra afhandlingen, kallad *Stycken om Kantiska Filosofien*, har framför sig en allmän inledning *om Kant och den nya filosofien*. Hvad vi här få veta, innefattas summariskt i denna af hans biograf med välbehag anförda utlåtelse: »Kant var en stor tänkare med omfattande åsigter; Fichte var en torr (!) skollärd (?), som ville förbättra Kants system och hopklämde det (?) i en mager skelettform; Schelling jagade ut Fichte ur dess egen boning, satte sig sjelf deruti, och förvandlade den till ett romantiskt féslott.» Föröfrigt söker man äfven här förgäfves efter någon grundligare historisk föreställning om filosofien än dokt. Godmans, att hon »varit, efter upphofsmännen, ömsevis Platonisk, Aristotelisk, Cartesiansk, Leibnitzisk, Kantisk, Schellingisk, efter åsigter och method, realistisk, idealistisk, deistisk, naturalistisk, dogmatisk, skeptisk, synthetisk, analytisk, och ho minnes allt?» Sjelfva afhandlingen om Kant har två afdelningar: den ena, *om Metafysikens princip, eller om de så kallade synthetiska omdömen a priori*; den andra, *om Moralitetens princip, i anledning af Kants Metaphysik der Sitten*. Den förra bevittnar med hvilket förnyadt och i sanning nitiskt bemödande förf. studerat Kants skrifter sedan den tid, då han utgaf första upplagan af sina egna. Den vill bevisa, att Kants »synthetiska apriorism», eller synthetiskt aprioriska omdömen och åskådningar äro, långt ifrån verklig grund för metafysik, otänkbara tanketing och blott »hypotesmakeri». Han söker ådagalägga, att sjelfva de geometriska sanningarnes nödvändighet är (till sin grund) icke en intuitiv, utan en logisk, d. v. s. en »nödvändighet genom begrepp, byggd på motsägelselagen», icke en nödvändighet genom någon åskådning, som aprioriskt grund-

lägger dem. Förf:s polemik saknar hvarken qvickhet eller ett visst mått af analytiskt skarpsinne. Kännare i ämnet inse likväl snart huru mycket han misstagit sig om Kants mening, då han föreställer sig den ifrågavarande åskådningen såsom «preexisterande tankesyn», på sätt som t. ex. sålunda förtydligas: «Theoremet Hypotenusa innebär visserligen nödvändighet, utan att Pythagoras derföre påstod sig vara född med åskådningen af denna väderqvarnsfigur. En sax, ett dricksglas hafva ovedersägligen sina aprioriskt nödvändiga egenskaper, utan att hvarken saxen eller dricksglaset utgöra någon åskådning a priori, någon preexisterande tankesyn.» Förf. hade bort kunna åtskilja två så olika föreställningar, som att vara född med åskådningen af hypotenusa, och att vara född med anlaget till en åskådning, som i en sin utvecklings särskilda tillämpning blir möjlighetsvilkor för hypotenusas insigt och bevisning. Deremot förekomma mot slutet af denna afdelning, i femte stycket, åtskilliga djupare blickar in i den Kantiska lärans verkliga brister. — Den sednare uppsatsen, fordom tryckt i tidskriften Läsning i Blandade Ämnen, brås väl, här och der, en smula på filosofien öfver spökrädslan, men är dock en ännu ganska läsvärd protest ur den förädlade, eller på «Välviljans» princip grundade «Lycksalighetsmoralens» synpunkt, mot den abstrakta formalismen af Kants moralsystem. Hvad detta kan deremot anföra till sitt försvar, är af D. Boethius, i Journal för Svensk Litteratur*), så grundligt och väl sagdt, som det möjligen kan sägas. Rec., hvars åsigt afviker från bägges, sätter i denna hänsigt Shaftesbury öfver alla sednare tänkare, intill den sokratiska och platonska andans fullständigare återupplifning i våra dagar. — Föröfrigt trodde förf., äfven efter sina sista studier af Kant, att kritiska filosofien var en idealism i den mening, hvarest verkligheten af yttre ting, yttre tillvarelse, en verld utom vårt

*) Årg. 1797, 1 B., 5 H. — I denne författares yttrande: «Jag söker en filosofi, som genom vettenskap skall tillbakaföra till hjertats enfald», tycker sig rec. finna sitt eget *symbolum*.

tänkande, förvandlas till hvad han kallar «blott och endast tankesyn» (ett ord, som han vanligtvis nyttjar för fenomen eller «Erscheinung», ehuru det hellre borde användas rakt tvärtom, nemligen att beteckna just absolut verklighet eller idé; men detta bruk är karakteristiskt för en åsigt, enligt hvilken tanken i sig sjelf är en form utan innehåll). Endast i stridskriften mot Schelling uppgår för honom plötsligen det ljus, att «Kant var ingen egentlig idealist» (nemligen i nyssnämnda mening), «utan erkände på sitt sätt yttre tillvarelse, och uppehöll sig blott vid våra föreställningar derom, deras ursprung och giltighet.»

Äfven i den vida skarpare kritik, som, under namn af *Stycken om Schellingska Filosofien*, är riktad emot identitetsläran, igenkänner man icke sällan förf:s qvickhet, änskönt den här, i det hela, velat mindre lyckas. Den sinnesstämning, hvarmed förf. här företog sin granskning, var nemligen redan i förväg afgjord, och tyvärr mera bitter, mera hätsk, än ett sådant värf tillåter. De unga litteratörer, som bekämpade hans vittra grundsatser, hade med ungdomens hela förtjusning omfattat Schellings lära; och denna omständighet har alltför synbart inverkat på förf:s sätt att behandla den. Tonen yppar derföre, från begynnelsen sill slutet, en känsla af djupt rönt vidrighet, hvarmed han uppkallade hela sin makt, för att i grund vederlägga motståndarsystemet och blotta dess vansinnighet. Mellertid har han med icke ringa fintlighet, konst och möda sammanväft en oräknelig mängd citater ur äldre och yngre Schellingska skrifter, med inströdda egna slutledningar och sammanbindningar, till en polemisk — roman, såsom vi redan engång kallat denna stridskrift; och den förtjenar, åtminstone derför, en genomläsning. — Dess första intryck på läsare, som blott ryktesvis känna den bekrigade läran, är sannolikt en förstummande häpnad, att ett så oerhördt nonsens, en så omätlig absurditet af påståenden och sjelfmotsägelser, hvilket tillika utgör «ett riktigt helt af systematisk irreligion», dels kunnat frambringas af en man, som de väl

ändock trott vara ett snillrikt och klyftigt hufvud, dels kunnat, från land till land, af utmärkta tänkare, skalder, litteratörer m. m. gillas och prisas, samt tillika räkna bland sina vänner ett betydligt antal menniskor, om hvilkas rena, djupa, christliga religiositet intet tvifvel kan uppstå. Men troligen skall då just denna häpnad väcka någon misstanka, om ej förf. möjligtvis haft mera rätt, än han sjelf förmodade, i sitt ironiska yttrande, att han «icke ägt den filosofiska anda, det grundliga snille, som fordras för att omfatta och bedömma Schellings omätlighet», eller om ej det bestridda systemet blifvit af honom i grund obegripet, så i de allmänna slutsatserna, som i deras särskilda tillämpningar. — Sådant är ock verkliga förhållandet; alltsammans är en ändlös intrassling och förtydning, hvars fullständiga utredande skulle tarfva en bok, så stor som ett band af förf:s samlade skrifter. Orsaken är först och främst den, att med den förutnämnda frånvaron af allt begrepp om de filosofiska forskningarnas utvecklingsgång såsom en sådan, eller såsom ett continuum af utveckling, af lefvande sammanhang, förbinder sig här den särskilda frånvaron af allt begrepp om Schellingska systemets egenskap, att sjelft vara ett helt af hvarandra följande utvecklingsperioder *), eller ett slags filosofiens historia i sammandrag. Redan derigenom skall naturligtvis ett vidunderligt mischmach uppkomma, om man, i stället för att på spåren följa det genetiska af den tankeledning, hvarmedelst den ena perioden af upphofsmannens spekulation har utbildat sig ur den andra, och det af sakens egen inre nödvändighet, *pêle mêle* citerar hans skrifter från de äldsta till de yngsta, på sådant sätt, att man sammankastar ställen ur de förra med ställen ur de sed-

*) Blott på ett par ställen förmärkes, att han hört talas om något sådant; särdeles sid. 171, der han, om ett par af Schellings tidigaste skrifter, använder till och med uttrycket «systemets första utvecklingsgrad.» Men hvad (och huru litet) han dervid har tänkt sig, märkes genast af de närmaste orden: «Författaren har sedermera funnit lämpligt, att vidtaga ett annat arrangement med naturen.»

nare, för att låta honom vederlägga sig sjelf genom deras olikheter. Förf. har härvid gått så långt i sin oskuld (ty på hans goda vilja och ärlighet tvifla vi ej), att han tagit de flesta citaterne, äfvensom de i religiöst afseende mest afgörande, just ur de skrifter, af hvilka identitetsläran icke representeras. Med detta förfarande åter förenade sig vidare en i hela hans sinnesdaning och bildning grundad oförmåga att fatta den intuitivt-dialektiska method, som karakteriserar alla detta systems urkundliga framställningar. För ett sinne, der den intuitiva förmåga tryter, hvarpå denna method grundar sig, skall den oundvikligt, i hvarenda sats, förete idel hvarandra upphäfvande, eller idel oförenliga reflexionsbestämningar; hvilkas oförenlighet då påbördas systemet, ehuru orsaken ligger endast i bedömmarens brist på skådning af den idé, som ensam åt dessa bestämningar ger positiv betydelse och samdrägt. Några prof af den exposition, hvarpå Schelling sålunda blifvit af förf. utställd, skola oförtöfvadt lemnas i ett särskildt Bihang. Troligen skola de tillfyllest intyga, att Leopold hvarken (såsom något dagblad i fjol utlät sig) rothuggit den nya filosofien, eller ens satt yxan till hennes rot.

Rec. är ingalunda Schellingian, i detta ords vanliga bemärkelse; han inser, i både äldre och yngre af Schellings skrifter, betydliga brister. Hvad särskildt de religiösa hufvudsanningarna beträffar, så äro dessa tvifvelsutan de sista, som på vetenskapens väg komma att tillfredsställande uppdagas; just af den orsak, att de äro de djupaste, de innerligaste, de heligaste. Men härom en annan gång. För denna är nog, att af Leopold hafva de Schellingska bristerna hvarken blifvit upptäckta eller ådagalagda. — Hvad likväl vid allt detta gjort oss nöje, är anblicken af en genom åren oförsvagad själskraft, sysselsatt, invid det jordiska lifvets gräns, med oafbrutna undersökningar i de för menniskan högsta ämnen. Det rörande namn, som förf. sjelf gifvit sina i fjerde bandet innefattade betraktelser: «en blind mans besinningar», vill

tillika, genom sin dubbla mening, antyda en sokratisk anspråkslöshet. Hade han blott, i sina stridskrifter, alltid dragit sig den till minnes! — I de estetiska, som upptaga förra hälften af femte bandet, har han, tyvärr, alltför mycket förgätit den.

I detta femte band förekommer blott en afhandling af strängare filosofisk beskaffenhet: en dialog *om ursprunget till det onda*. Förf. kallar den fragment; hans åsigt synes dock tydligt nog vara den, att allt ondt, både det fysiska och det moraliska, äger sitt ursprung endast i materien, eller i dennas «natur och felaktigheter». Syftemålet dermed är att uppställa ett slags theodicé, som skall undervisa oss, att ej tillegna «Allmaktens plan och vilja» hvad som «tillhör blott obehindrade naturföljder». Utan att befatta oss med den temligen materialistiska tankegång, hvarpå denna undervisning här grundas, fråga vi blott: men hvadan då materien? och hvadan hennes felaktigheter? Har Gud skapat materien, och skapat henne «felaktig»: hvad hjelper då honom och oss, att vi dit förlagt det onda? — De efterföljande uppsatserna äro samtligen, dels hvad man plägar kalla popular-filosofiska, dels hvarjehanda *miscellanea;* litterärhistoriska, orthografiska, och så vidare; många väl, andra åtminstone lätt skrifna. I stilistiskt afseende torde *Bref till en utländsk författare i anledning af hr Acerbis resa genom Sverige* förtjena företrädet; det ena brefvet för sin qvickhet, det andra för sin vältalighet. Det är en ur ett lågande hjerta framljungad apologi för Gustaf III. Vi lemna åt häfdforskaren att afgöra, hvilka restriktioner den möjligen må tåla; men den är redligt menad, och har en skönhet, som omotståndligt hänför. Bland åtskilliga gamla bekanta återser man gerna den rolige *Skribenten Durencran*. Digra på innehåll äro eljest dessa ströskrifter, i allmänhet, icke. Så t. ex. torde väl de språklärde, som nitälska för en mera etymologisk och öfverhufvud mera historisk behandling af vårt modersmål, och som derföre ogilla den rättskrifningslära förf. lyckats påtruga oss, icke finna sig

bragta *ad absurdum* genom *Bevis på språkets försämring af kollega Skolmark*; ehuru dessa bevis, med sina bifogade (något cyniska) dagboksutdrag, äro rätt putslustiga. — De förut antydda estetiskt-polemiska artiklarna, som under gemensam öfverskrift *Vitterhet* upptaga detta bands förra hälft, handla *om smaken och dess allmänna lagar; om diktens bruk i poesien; om den fransyska tragedien*; slutligen *om den äldre svenska vitterheten och dess förhållande till den fransyska*. Rec. nämner dem med flit sist, och nämner dem blott: emedan han åt dem vill egna en särskild granskning, i sammanhang med de öfriga tillägg, som det nyss utkomna sjette (och sista) bandet kan föranleda. Måhända förråda dessa afhandlingar ännu mer, än hans filosofiska, frånvaron af synthetiskt snille och historiskt sinne, och ännu mer, än hans poetiska, bristen på just den egenskap, som gör skalden till — skald, eller till något annat än versificerande vältalare och bonmotist. Bland annat torde komma att synas, om han skrifvit dem med det «lugn i känslan af sitt värde», den «filosofiska liksinnighet» i afseende på sina «medelmåttiga och okunniga motståndare», hvarom hans biograf, hr Enberg, förtäljer oss så många vackra saker.

En aktningsgärd åt hans minne anser sig mellertid rec. hafva framburit i och med denna kritik, ehuru litet panegyrisk den blifvit; ty för obetydlig skattar man icke den författare, om hvilken man gör sig mödan att skrifva en granskning, som mer än dubbelt öfverskjuter en tidningsartikels lagliga mått. Hade likväl rec:s åliggande inskränkt sig till att granska ett par tomer af en viss författares skrifter, så hade han visserligen, äfven då denne var Leopold, kunnat till hälften förkorta sin uppsats. Men sådan är i Sveriges litteratur denne vidtfrejdade mans plats, att en kritisk uppsats om honom oundvikligt måste söka reda tvisten, icke mellan några så eller så benämnda skriftställare, utan mellan två olika kulturtidehvarf i vitterhet och filosofi. Rec. smickrar sig med det hopp, att härutinnan hafva undangjort åtskilligt,

för tillkommande behandlingar af denna vändpunkt i svenska litteraturens utveckling. På de brukliga ropen om ensidighet m. m. är han beredd. Men på det slika rop och tillmälen hvarken må drabba redaktionen, eller en tidning, som är lika öppen för alla litterära öfvertygelser, undertecknar han sig denna gång med sitt fullständiga namn; till yttermera visso, att han ensam är för sitt yttrande ansvarig, inför samtiden och framtiden.

Bihang.

Leopold och Schelling.

Några prof af den förres sätt att citera och kommentera den sednare.

(Bih. till Litt.-För. Tidn., 1833.)

Schiller berömde Goethe för den afsigt, att äfven genom en förebild, som i andra hänseenden tillhörde konstens »minderårighet» (Voltaires Mahomet), påminna sin nations dramatik om nödvändigheten af lag och ordning, i en tid, då diktens och sångens uppnådda frihet — ungefär liksom nu ånyo — sväfvade i fara att förvandlas till tygellöshet och öfvermodigt fantasteri. Likaså må vi, sedan filosofiens genius nedstigit i menskliga kunskapsförmågans innersta djup och derifrån uppstigit till en högre ståndpunkt, än han hittills någonsin innehaft, med nöje se, om någon af de äldre skolornas andar, tid efter annan, vandrar öfver skådebanan; för att erinra, der så behöfves, om vigten af en forskning, som söker med sans, tänker med klarhet och uttrycker sig med bestämdhet. Det bör nemligen och kan ej nekas, att det ljus, som från denna höjd utströmmar, i månget svagare sinne föranledt en oäkta enthusiasm, dels sjuklig, dels rentaf eftergjord och hycklad, som upplåtit ett gränslöst utrymme än för mystiskt-fysikaliska, än för rationalistiskt-logiska drömspel. Bådadera förflygtiga (så långt de förmå) allt lif, all verklighet i en väsenlös dunst, en Hadesdimma, som sedermera, i det allmänna menniskovettets föreställning, lägrar sig såsom ett ogenomträngligt töcken omkring spekulationens område. Till detta resultat hafva naturfilosofer och Hegelianer broderligen samverkat; om de sistnämnde i någonting öfverträffa de förre, mot hvilka de affektera en löjlig förnämhet, så är det endast i tråkig skrifart och ett dubbelt trälaktigare edgående *in verba Magistri.*

Väl är sannt, att man i de skolor, som närmast föregingo filosofiens nuvarande tidehvarf, dels undvek de vigtigaste frågorna, dels försökte besvara dem från en synpunkt, hvarur de aldrig kunna giltigt besvaras, dels ändteligen förutsatte svaren. Men vi böra dock hålla dem räkning för den dager, som de, om ock med oundersökta förutsättningars tillhjelp, utspridde öfver ytan af mensklig kunskap. Mycket i de skrifter, hvilka från dessa äldre skolor utgått, förekommer oss allbekant, ja ofta trivialt och något enfaldigt; annat åter korttänkt och lösligen afgjordt: men just deri visar sig ju, hvilken massa af förståndsljus bemälta skrifter gjort till den allmänna nationalbildningens egendom. Vår tacksamhet bör alltså, långt ifrån att härigenom förminskas, med desto större omsorg göra rättvisa, icke blott åt de blixtar af djupare tankeaning, som i de bästa af dessa skrifter frambryta, utan ock åt den originalitet i sjelfva meddelandet, som der bibehåller sitt behag, äfven sedan tankens nyhet upphört.

En nyligen afslutad recension har så långt, som hennes föremål tilllåtit, med detta tänkesätt behandlat Leopolds filosofi. Visserligen har der blifvit ådagalagdt, att han icke på långt när kan skattas för så originel, och än mindre för så grundlig, som han är i sina beundrares inbillning; men ock, att han är berättigad till någon del af det loford, som nyss blef åtskilliga äldre skolors lärare och lärjungar gifvet. Om denna recension — såsom ett tidningsblad i dessa dagar försäkrat — »vill bevisa, att han hvarken är poet eller filosof»: det är en fråga, som kan besvaras med både ja och nej, alltefter den mening, hvari hon framkastas. Att afgifva något yttrande öfver poeten Leopold, såsom sådan, var egentligen icke denna gransknings uppgift. Hvad hon derom innehåller, är sagdt blott i afseende på det inre sammanhanget mellan hans poetiska och filosofiska skrifter, och således blott i förbigående. Det innebär mellertid, att han öfverträffar mängden af sina medtäflare i allt, hvad enligt hans konst- och smaklära betecknar en stor skald; att han ofta är jemngod med sina fransyska och fransyskt-engelska mönster; och att bland hans bästa alster förekomma åtminstone några, dem jemväl en olikartad öfvertygelse villigt räknar till svenska vitterhetens prydnader. Af sig sjelft förstås, att sådant, och i synnerhet det sista, icke kunnat ske utan något mått af de egenskaper, som enligt denna öfvertygelse äro den verklige poetens. Deremot var tvifvelsutan filosofen Leopold den öfverklagade granskningens föremål: och till hvilken grad han hunnit göra sig värdig detta namn, är derstädes visadt; dels i det sammandrag, hvari hans sednaste forskningar blifvit framställda, dels i det omdöme, hvarmed rec. beledsagat det. Den sinnesstämning, som legat till grund för detta sammandrag och detta omdöme, skall troligen misskännas blott af dem, som ej bättre förstå sin mästares filosofi, än hvarje annan, men just der-

före så mycket mera fanatiskt förfäkta den. För alla andra är uppenbart, att rec. både velat och kunnat vara rättvis mot den ryktbare aflidne.

Men denna känsla af humanitet, eller (såsom rec. här vill hellre säga) pietet, kan icke förbjuda, att utan omsvep tala sanning, enligt sin öfvertygelse; såsnart man blir uppfordrad dertill. De svagheter, som vidlåda det ifrågavarande sättet att filosofera, framträda derföre oundvikligt i skarpare dag, när det inlåter sig i kamp mot ett högre och fullkomligare, hvilket det förmenar sig kunna öfverskåda, ehuru det saknar hvarje dertill nödvändigt vilkor. Sådan är Leopolds ställning allmänneligen till den filosofi, som han venligtvis kallar den «nya», och enkannerligen till Schellings andel deri. Om hans stridskrift mot denne har i recensionen blifvit yttradt, att hela dess vederläggningskraft grundar sig på ett förvändt citerande af Schellings arbeten, förenadt med den afgjordaste oförmåga att tänka sig in i methoden af deras framställningar. För de läsare, som mera särskildt interessera sig för filosofiska undersökningar, vill recensionens författare nu, såsom i recensionen blef lofvadt, framlägga några bevis derpå.

I afseende på den första omständigheten sades, att Leopold «tagit de flesta citaterna, äfvensom de i religiöst afseende mest afgörande, just ur de skrifter, af hvilka identitetsläran icke representeras». Dessa skrifter äro *Briefe über Dogmatismus und Kriticismus*, samt uppsatserna *Zur Erläuterung des Idealismus der Wissenschaftslehre*; särdeles den första. Det märkvärdigaste är, att han dervid erkänner sig ha begagnat den år 1809 utkomna första delen af Schellings *Philosophische Schriften*. Öppnar man nu denna, så finner man genast i företalet uttryckligen tillkännagifvet, att Schelling upptagit de derstädes förekommande transscendental-idealistiska afhandlingarna blott såsom hörande till historien af hans filosofiska bildning; och särskildt förklaradt om de nyssnämnda (år 1795 skrifna) brefven, att den polemik, som de innehålla mot Kantianernes «så kallade moraliska» bevis för Guds tillvarelse, är utgången från en längesedan tillryggalagd synpunkt, samt numera gäller blott «*ein Ansehung der Denkweise, auf die sie sich bezieht*». Men deraf lät Leopold ej bekymra sig. Schellings utlåtelse, att denna polemik aldrig kan af någon Kantian vederläggas, var i hans ögon förmodligen ett påstående, att den öfverhufvud är ovederlägglig; och i följd häraf ansåg han den erkänd för en det Schellingska systemets beståndsdel. Derföre begagnar han dessa bref såsom en outöslig källa, och sätter omedelbart, vid sidan af ett yttrande ur dem (som tillhöra den Fichteska vetenskapsläran), ett annat ur afhandlingen öfver menskliga friheten (som tillhör identitetslärans yngsta skepnad); vid detta åter, lika omedelbart, ett ur Aforismerne i *Jahrbücher für Medicin* (som tillhöra hennes äldre skepnad) — och så vidare. Det är hufvudsakligt genom denna hopröring

dels af vetenskapsläran och identitetsläran, dels af dennas egna skiljaktiga, ehuru invärtes sammanhängande gestalter, som den harlekinsjacka blifvit förfärdigad, hvari Schelling här inför svenska allmänheten framträder. Många kännetecken i denna kritik utvisa, att den är skrifven redan omkring åren 1815, 1816, 1817. Förf. hade alltså sedermera, om han velat göra bekantskap med prof. Grubbes i tidskriften Svea införda afhandling *om filosofiens nuvarande tillstånd*, kunnat deraf föras till uppmärksamhet på sitt nästan otroliga misstag. Men han synes ha tänkt, liksom Pilatus: «hvad jag hafver skrifvit, det hafver jag skrifvit.»

Liksom hade detta sätt att citera ej redan gjort Schelling tillräckligt orimlig, bifogades ett sätt att kommentera, som skulle göra resten, eller ge honom sjelfva dråpslaget. Det är här, som förf. blottat sin brist på förmåga att fatta en dialektik, som helt och hållet är grundad på förnuftets skådning af sin idé, eller af det så mycket omtalade och så litet förstådda «absoluta». Med detta ord betecknade Schelling verklighetens genom sig sjelf urvarande och urproduktiva realtanke, eller urvarandet i egenskap af urförnuft; alltså förnuftets reala urbegrepp. Hvarest förnuft finnes i rikare mening, än den af en blott lifsperception (blotta naturgraden af den lifvets allmänna sjelf-förnimning, som i det egentliga förnuftet yttrar sig såsom sjelfmedvetenhet eller förmåga dertill) — der finnes ock, i och med detsamma, antingen en klar och direkt förnimning af dess eget urbegrepp, eller åtminstone anlaget till en sådan. Fördenskull kan redan hos menniskan (hvarmed ingalunda är sagdt, att hon är det högsta intelligenta väsendet) en klarare förnimning och uppfattning af förnuftets urbegrepp finnas, än den, som inom den vanliga eller icke-filosoferande reflexionen förekommer. Denna förnuftets klara förnimmelse af sitt urbegrepp, eller af den allmänna uridé, hvari den allmänna urrealiteten meddelar sig såsom föremål för kunskap, kallade Schelling en intellektual åskådning af det absoluta. Han sökte visa, att genom denna åskådning — nemligen genom en dialektisk användning och utredning deraf — måste det i allt lif väsendtliga kunna så till vida bringas till vår insigt, som detta väsendtliga är just det i varelserna och tingen identiskt förnuftenliga, eller det, hvarigenom de gemensamt uttrycka det absolutas rena förnuftform. Vill nu den klarare eller spekulativa (d. v. s. den med intellektual åskådning förenade) reflexionen utveckla, specificera och systematiskt fixera sitt innehåll: så måste hon dertill naturligtvis betjena sig af reflexionsbestämningar. Men dessas hela positiva betydelse, äfvensom harmoniska öfverensstämmelse, beror derpå, att man vid deras successiva evolution aldrig förlorar ur sigte identiteten af den idé, hvars grundform, under betraktelsens konseqventa fortskridande, förmedelst dem utvecklar sig i och för vår uppfattning till ständigt konkretare yttringar af

sanning eller verklighet. Dervid måste systemets dialektik oupphörligt negera allt hvad i reflexionens bestämningar äger en blott relativ giltighet, just för att kunna lika oupphörligt affirmera allt hvad i dem äger en absolut. Men den inskränktare, den icke-spekulativa reflexionen blir, så länge den fortfar att vara sådan, endast yr vid anblicken häraf, och tycker att de immerfort blott upphäfva eller logiskt tillintetgöra hvarandra.

Sådan blef derföre ock Leopolds belägenhet. När han t. ex. fann Schelling på ett ställe säga: det absoluta är evig enhet af subjekt och objekt; på ett annat: det absoluta är sjelft hvarken subjekt eller objekt (emedan det då icke vore deras identitet); på ett tredje: det absoluta sätter sig oändligt såsom subjekt och objekt, och är alltså i sin ursprungliga enhet en lika ursprunglig tvåhet: så var för honom allt detta en sammangyttring af idel motstridiga utsagor. Han tog nemligen, i sin föreställning, det absoluta för en sak, subjektet för en annan, och objektet för en tredje; samt trodde, att Schellings absoluta är sammansatt af dessa trenne saker. Fordrades nu, att han skulle tänka sig identiteten ren från slik sammansättning: så förmente han, att det subjektivas och det objektivas verklighet var derigenom nekad; då denna tvärtom utgör just sjelfva identitetens egen verklighet, eller just dess lefvande förnuftform. Visades nu vidare, att denna, såsom varande en tvåfaldighet redan i den ursprungliga enheten, derigenom innebär det allmänna vilkoret för möjligheten af den mångfald, hvars sammanfattning vi kalla verld eller universum: så invände han, att ett är icke två; liksom låge enheten och tvåheten här utom hvarandra såsom ett par siffertal — då deremot tvåheten här är enhetens produktiva sjelfförnimmelse, d. v. s. dess lif och förnuft. Sades yttermera, att det absoluta, när det tänkes endast i sin blotta allmänlighet, eller såsom förutgående subjektet och objektet, är ett väsende utan alla differenser eller åtskilnader, samt alltså en blott indifferens: så föreställde han sig ett förutgående i tid, i stället för ett förutgående i anseende till positivare momenter af begreppets uppfattning; och plågade sig förgäfves att utfinna, huru Schelling kunde tänka sig det differenta, såsom det verkliga, uppkomma ur ett sådant predikatlöst något eller intet. Härvid sammanblandade han tillika indifferens och identitet — det negativa enhetsbegreppet med det positiva — och förbisåg, att enligt Schellings åsigt är identiteten först verklig (d. ä. af sig sjelf bekräftad) i och genom en evig sjelfposition, hvars outtömliga innehåll gör identiteten till totalitet, eller till på engång enhet och allhet. Och så vidare *in infinitum*.

Af allt det i detta system förunderliga fann han derföre ock ingenting så obegripligt, som — hvad det absoluta egentligen är. Naturligt! ty det är just den ifrågavarande, blott intuitivt fattliga idéen, och ingenting annat. Det är denna idé, som, just i sin egenskap af en totalite-

tens identitet, på engång förverkligar och i sig harmoniskt upplöser alla den reflekterande varseblifningens motsatser. Hvad skulle han sagt, om det någonsin hade fallit honom in, att personlighet är den absoluta identitetens, eller det absolutas, positivaste, innersta, högsta lifs- och begreppsform; samt att således det ursprungliga allväsendet är endast såvida det verkligt absoluta, som det är — icke blott det eviga, utan — den evige? Men till denna insigt kommer man, enligt detta systems method eller spekulativa utvecklingsgång, först i det sista af dess momenter; hvilket såsom sådant är det djupaste, det innerligaste, det innehållsrikaste — det ändtligen, hvarifrån först det fulla ljuset kastas öfver det första betraktelsemomentets rätta betydelse. Föröfrigt kan utan möda visas, att, ehuru populärt personlighetsbegreppet anses vara, är dock det, som utgör sjelfva det lefvande sambandet mellan detta begrepps flerfaldiga beståndsdelar, uppfattligt endast genom en öfversinlig åskådning; öfver hvilken de flesta menniskor aldrig reflektera, ehuru de städse begagna den. Den är hos dem icke på ett intellektualt, men på ett sensualt vis verksam; och vore den ej det, så kunde de aldrig komma till en sådan föreställning, genom hvad Leopold kallade »förnuftet användt på erfarenheten». Likaså skulle i allmänhet kunna visas, att för hvarenda verklig föreställning, affirmation, tro, visshet ligger — i sjelfva verket — en åskådning af det absoluta, eller af lifvets absoluta identitet, till grund; ehuru den endast hos filosofen har en tydlig sjelfmedvetenhet, eller kan göra sig sjelf till ämne för sin betraktelse. Anlaget till detta slags sjelfmedvetenhet finnes alltså visserligen i hvarje menniskosjäl: men der det är alltförmycket hämmadt — vare sig genom obildning eller missbildning — der kan det icke väckas, icke befrias genom filosofens beskrifningar; dessa ljuda då, tvärtom, för dess hörsel såsom idel abrakadabra.

Lika obegripligt, som huru den absoluta identiteten kan vara absolut totalitet, och tvärtom, var honom fördenskull också, huru den kan vara absolut förnuft (hvilket är den rationala expressionen för evig personlighet). Med detta, säger han, »menas i denna filosofi ingenting förståndligt, eller som har förstånd, ingen förmåga hos någon varelse att bejaka och förneka, ingen kunskap, som angår någonting eller finnes hos någon som äger den». Och beviset? Jo, Schelling har »ordligen» förklarat, att »det absoluta förnuftet är ett tänkande, utan någon som tänker, eller någonting som tänkes.» Härvid citeras § 1 af *Darstellung meines Systems*. Uppslår man nu sjelf boken och efterser, så är i denna § intet annat yttradt, än den fordran, att förnuftet, för att tänkas i absolut betydelse, skall tänkas med afdrag af den relativa motsättning, hvari den tänkandes enskilda förnuft befinner sig till sina objekter. Af samma beskaffenhet, som detta anförande, äro tusende andra. T. ex. när

han låter Schelling »uttryckligt påstå», att egentligen »inga subjekter eller objekter för oss finnas», och dervid åberopar ett ställe i *Philosophie und Religion*, der Schelling, sedan han skildrat åtskilliga oriktiga sätt att fatta och tyda det absolutas idé, säger: »es giebt für uns (för vår spekulativa synpunkt) kein Subjectives und kein Objectives» (nemligen — såsom allt det föregående och efterföljande utvisar — i den mening, hvari denna motsats oriktigt på nyssnämnda idé tillämpas); eller då han låter honom i samma skrift »prevenera oss derom, att det absoluta blott är tillstädes för oss så långt som vi med tanken icke fatta det, men försvinner just i det ögonblick som det af tanken fasthålles» — ehuru Schelling med dessa ord beskrifver endast den icke-spekulativa (»der in der Endlichkeit befangnen») reflexionens förhållande till denna idé. På dylikt vis finner han en motsägelse mellan att »hvarje ande alltid har en verld omkring sig till ämne för åskådning», och att »stunder gifvas, när verldsåskådningen försvinner och går förlorad i det absolutas åskådning»; — hvarvid han icke märkt, att på ena stället talas om den allmänna menskliga åskådningen, och på andra stället om en sådan, som i allt timligt ser endast det eviga genomskina, eller i all mångfald ser endast det guddomligt ena och hela. En så beskaffad åskådning är redan den estetiska; med större klarhet, den religiösa; slutligen, med än större klarhet (icke i afseende på innerligheten, men på utsträckningen), den filosofiska; hvilken, enligt identitetsläran, blott derigenom åtskiljer sig från de förra, att den fixerar denna det evigas anblick, eller gör den äfven i och för begreppet varaktig.

Den sist anförda (förmenta) motsägelsen är föröfrigt en af de många, genom hvilka Leopold drog det resultat af detta systems naturlära, att hon blott skenbart antager en verklig natur, samt egentligen menar: »om allt noga undersökes, består hela den yttre, redbara naturen ej i annat än blotta tankesyner» (på hans språk ungefär detsamma, som chimärer). Härvid bifogar han tre utropstecken, till sinnebilder af sin förskräckelse; ty materiel realitet (nemligen enligt den gängse atomistiska och mekaniska föreställningen om en sådan) är någonting, som hela boken igenom ligger honom synnerligen om hjertat *). — Mindre vilja vi förebrå honom, att han misskännt denna filosofis förhållande till religion och christendom (fastän det är *mirabile dictu*, att han tagit alla hufvud-

*) Härutinnan har förf. mycken likhet med Destutt de Tracy, enligt hvars *Idéologie* öfvertygelsen om kroppars tillvarelse utom oss är grundvalen för hela byggnaden af mensklig kunskap; hvarföre den filosofiska forskningens första hufvudföremål bör vara att bevisa kroppars existens. Denna åter bevisas derigenom, att vi äga rörelseförmåga, sensation af hvarje lems rörelse, af någonting som gör motstånd o. s. v.

beviser på hennes ogudaktighet ur Brefven öfver Dogmatism och Kriticism); ty att en religiös riktning utmärker äfven hennes förra ståndpunkt, kan med full tydlighet insees endast af den, som har rätt uppfattat hennes nuvarande. Blott hade han ej från Jacobi bort låna den föreställning, att Schelling härmed drifvit skrymteri och mystifikation. Men sådant, mente han, är solklart; emedan, när man undantager skriften om Menskliga Friheten, «i ingen af Schellings äldre och vigtigaste skrifter är fråga om någon högre varelse än menniskoanden, eller någon annan skapare af verlden». Han var nemligen öfverallt förföljd af den fixa inbillning, att verlden, enligt Schelling, produceras af en vårt menskliga tänkandes verksamhet, fastän utan medvetande derom; och denna medvetslösa verksamhet, såsom sådan, syntes honom utgöra den subjekt-objektivering, hvarigenom identitetsläran låter all speciell verklighet skapas eller uppkomma. Detta «medvetslösa medvetande af sig sjelf» blef naturligtvis en ymnig anledning till förlustelser; och på en slik tolkning hvilar hela hans kommentarius öfver potenstheorien. Han fick aldrig reda på, att i sjelfva den ursprungliga hjertpunkt, hvarifrån potensernas evolutionsserier utgå och som i sig åter förenar dem, är, just enligt denna theori, den intelligenta verksamheten ett *prius;* ehuru i evolutionen dess skapande kraft först yttrar sig såsom naturverksamhet, för att derigenom gifva det gemensamma grundvilkoret för individualisering af lif i allmänhet och intelligent lif i synnerhet. Derföre kunde han desto tryggare sluta med följande försäkran: «för min del förblifver jag alltid vid min första åsigt af denna lära, att hon är lika fullkomlig idealism med sjelfva den Fichteska; blott dubbelt absurdare, emedan hon tillika «förkastar naturens upphof från en intelligent verksamhet.»

Mången, som närmare känner det Schellingska systemet, kunde tycka, att här vore tre utropstecken på sitt ställe. Rec. utsätter dem dock ej; han finner begripligt, att för enhvar, som ej medför den ledande Ariadnestråden, måste detta system öppna idel förbryllande irrgångar. Skälen dertill äro flera; alla låta dock sammanfatta sig i det enda, att identitetsläran är sjelf ett öfvergångs-system — nemligen från idealism till theism. Det är en skön, en lofvande morgongryning, men som ännu vidlådes af åtskilliga skuggor från den förutgångna rationalistiska natten. Sjelfva sträfvandet att på allvar göra denna läras bekantskap — ett bemödande, hvari Leopold, liksom i mycket annat, stod bland de sina ensam — borde tvärtom i hvarje hänsigt berömmas, om det ej varit beledsagadt af en förutfattad öfvertygelse emot henne, eller om dess resultater, till det mesta åtminstone, ej varit innan all undersökning bestämda. Men äfven detta må synas ursäktligt, om icke helt och hållet, dock i någon mån; ty visserligen ägde han sjelf intet tydligt medvetande derom, huru afgörande den tidpunkt, i hvilken han företog sig denna under-

sökning, inverkade på dess riktning och utgång. Bedröfligare är tvifvelsutan anblicken af den vittra polemik, som han tillät sig nyttja i en tidpunkt af helt annat lynne, eller under en tid, då de unga litteratörerne hade längesedan modererat sina åsigter och påståenden, samt, hvad honom enskildt angick, gifvit äfven personliga vedermälen af aktning. Ögonskenligt är nemligen, att de estetiska stridskrifter, om hvilka längre fram ett särskildt yttrande skall meddelas, blifvit till sitt närvarande skick redigerade under de sista åren af hans lefnad, eller efter år 1824; och likväl blotta de i anda, ton, ordasätt, allt, en sinnesstämning, som näppligen kan tänkas mera uppretad och vrång. En öfvertygelse, som tror sig böra, utan undantag, såsom uselt och vanvettigt fördömma allt, hvad den anser tillhöra den så kallade «Nyare svenska vitterheten», må i sina anhängares ögon gälla för omfattande, klarsynt, rättvis; det är en föreställning, som ingen missunnar dem. Men en författare, som (om någon) bör tyckas hafva uppnått vishetens och lugnets egentliga ålder; en författare, som då, icke i uppsatser för dagen (der mången omständighet kan urskulda ett och annat spår af öfverilning), utan i afhandlingar, dem han flerårigt genomtänkt, öfverarbetat och med berådt mod till utgifvande i en samling af sina skrifter anordnat, tillåter sig kalla dem, som understått sig i vitterhet och filosofi tänka olika med honom, «hatare af en odlingsgrad, som man ej inhemtar med de första skolbegreppen» — «grofva eller slappa sinnen, som behöfva till nöje och väckelse icke det sköna, utan det nya och sällsamma» — «pöbeldiktare» — «författare af slagdängor, pigläsning och gatvisor» — «skriblerer», som «åbäka sig efter nya tyska maneret» — «mystiska ordprånglare» — «excentriska stojare» — «nervlösa galningar» — med hundrade andra dylika artigheter: en sådan författare — hvilken ton af anmärkningar dervid, af svar från andra sidan, må han hafva påräknat? En liknande? Eller tilläfventyrs en stumhet af skräck, af ruelse och förkrosselse? Han har i båda fallen gissat orätt. Undertecknad har talat — emedan han dertill blifvit utmanad; men ingalunda med vrede mot vrede. Icke ens mot den lefvande Leopold skulle han utöfvat en så otjenlig vedergällningsrätt. Man jemföre i denna hänsigt äfven de strängaste af recensionens utlåtelser med de nyss anförda. Också skall i det blifvande tillägget ingen af de sanna och vackra tankar, som äfven i dessa uppsatser understundom framskimra mellan vresighetens skyar, med tystnad förbigås eller behandlas med missaktning.

De antydningar af mera positivt innehåll, hvilka mången läsare sannolikt upptäckt dels i nämnda recension, dels i detta bihang, må anses för ett slags *prolegomena* till ett snart utkommande filosofiskt verk, som sedan längre tid varit under tryckning. Detta verk kommer att tillika utgöra första delen af en samling dels prosaiska, dels poetiska skrifter; så väl äldre (i urval), som ock alldeles nya. Vare det emellertid den

aflidne hjeltens knapar och skosvenner obetaget att bevisa min granskningas obehörighet och grundlöshet på sitt fordna vis (t. ex. genom en för några och tjugu år sedan försökt öfversättning ur Tasso): och att dervid begagna all den handräckning, som de från Tyskland förlupna judarne Börne, Heine & Comp. möjligen kunna lemna.



RA.
53



